T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ASARCIK AĞZI

108683

708683

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:
Mehmet Dursun ERDEM

Danışman:
Doç. Dr. Mehmet AYDIN

SAMSUN 2001

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS YETERLİK tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH

Üye Doç. Dr. Mehmet AYDIN

Üye Yard. Doç. Dr. K. Mehmet GEÇE

Onay

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

06. 09. 2001

~~29/08/2001~~

Prof. Dr. Mehmet DAĞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ IX
ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ XI
KISALTMALAR XIII

1. GİRİŞ 1
1.1. BÖLGENİN COĞRAFYASI 1
1.1.1. İlçenin Yeri 1
1.1.2. İklim 1
1.1.3. Bitki Örtüsü 2
1.1.4. Nüfus ve Yerleşme 2
1.1.5. Eğitim 4
1.1.6. İktisadî Yapı 6
1.2. TARİH 8
1.2.1. Asarcık Adının Kaynağı 8
1.2.2. Eski Çağdan Bugüne Asarcık 8
1.3. GELENEK VE GÖRENEKLER 11
1.4. ETNİK YAPIYLA AĞIZ ÖZELLİKLERİ İLİŞKİSİ 13
1.5. DAHA ÖNCE YAPILMIŞ AĞIZ ARAŞTIRMALARINDA BÖLGENİN YERİ 15
Harita 1: Asarcık İlçesi 19
Harita 2: Asarcık Ağız Bölgeleri 20
2. İNCELEME 21
2.1. SES BİLGİSİ 21
2.1.1. ÜNLÜLER 21
2.1.1.1. Ünlü Çeşitleri 21
a ünlüsü ve çeşitleri 21
e ünlüsü ve çeşitleri 22
ı ünlüsü ve çeşitleri 23
o ünlüsü ve çeşitleri 23
ö ünlüsü ve çeşitleri 24

u ünlüsü ve çeşitleri..... 24
Tablo 1: Asarcık Ağzındaki Ünlüleri Gösterir Şema..... 25
2.1.1.2. Ünlülerde Uzunluk Kısalık..... 25
2.1.1.2.1. Aslında Uzun Olan Ünlülerin Normalleşmesi..... 26
2.1.1.2.2. Aslında Normal Uzunlukta Olan Ünlülerin Kısalması..... 26
2.1.1.2.3. Hece Kaynaşmasıyla Oluşan Uzun Ünlüler..... 27
2.1.1.2.4. Ünsüz Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler..... 28
2.1.1.3. İkiz Ünlüler..... 28
2.1.1.3.1. Yükselen İkiz Ünlüler..... 29
2.1.1.3.2. Eşit İkiz Ünlüler..... 29
2.1.1.3.3. Alçalan İkiz Ünlüler..... 29
2.1.1.4. Ünlü Uyumları ve Ünlü Benzeşmeleri..... 30
2.1.1.4.1. Büyük Ünlü Uyumu(Kalınlık-İncelik Uyumu)..... 30
2.1.1.4.1.1. Alıntı Kelimelerde Büyük Ünlü Uyumu..... 31
2.1.1.4.1.2. Büyük Ünlü Uyumunun Bozulması..... 32
2.1.1.4.1.3. Kökte Ünlü Değişmesine Dayanan Büyük Ünlü Uyumu..... 34
2.1.1.4.2. Küçük Ünlü Uyumu..... 35
2.1.1.4.2.1 Küçük Ünlü Uyumunun Bozulması..... 35
2.1.1.4.3. Genişlik-Darlık Uyumu..... 38
2.1.1.5. Ünlü Değişimleri..... 38
2.1.1.5.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi..... 38
2.1.1.5.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması..... 39
2.1.1.5.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması..... 40
2.1.1.5.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi..... 43
2.1.1.5.5. Geniş Ünlülerin Daralması..... 44
2.1.1.5.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi..... 45
2.1.1.6. Ünlülerde Düşme ve Türeme..... 46
2.1.1.6.1. Ünlü Düşmesi..... 46
2.1.1.6.2. Ünlü Türemesi..... 47
2.1.2. ÜNSÜZLER..... 49

2.1.2.1. Ünsüz Çeşitleri..... 49
Tablo 2: Asarcık Ağzının Ünsüzler Cetveli..... 53
2.1.2.2. Ünlü Ünsüz Uyumunun Bozulması..... 54
2.1.2.3. Ünsüz Değişimleri..... 54
2.1.2.3.1. Ünsüzlerde Ötümlüleşme..... 54
2.1.2.3.1.1. Kelime Başında Ötümlüleşme..... 54
ķ->ġ- değişimi..... 55
k->g- değişimi..... 55
ç->c- değişimi..... 55
s->z- değişimi..... 55
s->c- değişimi..... 55
t->d- değişimi..... 56
p->b- değişimi..... 56
2.1.2.3.1.2. Kelime İçinde Ötümlüleşme..... 56
-ķ->-ġ- değişimi..... 56
-k->-ğ- değişimi..... 57
-k->-g- değişimi..... 57
-k->-r- değişimi..... 57
-ç->-c- değişimi..... 57
-t->-d- değişimi..... 57
-h->-y- değişimi..... 58
2.1.2.3.1.3. Kelime Sonunda Ötümlüleşme..... 58
-ķ>-ġ değişimi..... 58
-k>-g değişimi..... 58
-ç>-c değişimi..... 58
-s>-z değişimi..... 58
-t>-d değişimi..... 58
-p>-b değişimi..... 59
2.1.2.3.2. Ötümsüzleşme..... 59
2.1.2.3.2.1. Kelime Başında Ötümsüzleşme..... 59
z->s- değişimi..... 59

d->t- değişimi..... 59
2.1.2.3.2.2. Kelime İçinde Ötümsüzleşme..... 59
-b->-p- değişimi..... 59
-h->-ç- değişimi..... 60
-h->-f- değişimi..... 60
-h->-t- değişimi..... 60
-v->-p- değişimi..... 60
-z->-s- değişimi..... 60
2.1.2.3.2.3. Kelime Sonunda Ötümsüzleşme..... 60
2.1.2.3.3. Sızıcılaşma..... 60
2.1.2.3.3.1. Kelime İçinde Sızıcılaşma..... 61
-k->-h- değişimi..... 61
-k->-h- değişimi..... 61
-ç->-ş- değişimi..... 61
-d->-z- değişimi..... 61
2.1.2.3.3.2. Kelime Sonunda Sızıcılaşma..... 62
-k>-h değişimi..... 62
-k>-h değişimi..... 62
-ç>s değişimi..... 62
-ç>-s değişimi..... 62
2.1.2.3.4. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişimler..... 62
2.1.2.3.4.1. Kelime Başında Sürekli Ünsüzler Arasında Değişimler..... 63
h->f- değişimi..... 63
n->l- değişimi..... 63
v->m- değişimi..... 63
v->h- değişimi..... 63
2.1.2.3.4.2. Kelime Ortasında Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişimler..... 63
-r->-l- değişimi..... 63

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

-l->-n- değişimi..... 64
-d->-c- değişimi..... 64
-f->-h- değişimi..... 64
-ğ->-v- değişimi..... 64
-ğ->-y- değişimi..... 64
-m->-n- değişimi..... 65
-m->-ñ- değişimi..... 65
-n->-ñ- değişimi..... 65
-n->-r- değişimi..... 65
-v->-h- değişimi..... 65
-v->-m- değişimi..... 65
2.1.2.3.5. Süreklileşme..... 66
2.1.2.3.6. Süreksizleşme..... 66
j->-c değişimi..... 66
-j->-c-, -ç- değişimi..... 66
v->b- değişimi..... 66
y->g- değişimi..... 66
2.1.2.3.7. Süreksiz Ünsüzler Arasındaki Değişimler..... 66
2.1.2.4. Kelime İçinde Ünsüz Benzeşmesi..... 67
-nl->-nn- benzeşmesi..... 67
-nl->-ll- benzeşmesi..... 67
-rl->-ll- benzeşmesi..... 68
-rn->-nn- benzeşmesi..... 68
-şs->-ss- benzeşmesi..... 68
-ts->-ss- benzeşmesi..... 68
-zs->-ss- benzeşmesi..... 68
-hm->-mm- benzeşmesi..... 69
-nm->-mm- benzeşmesi..... 69
2.1.2.5. Benzeşmezlik..... 69
2.1.2.6. Ünsüz İkizleşmesi..... 70
2.1.2.7. İkiz Ünlülerin Tekleşmesi..... 70

2.1.2.8. Ünsüz Düşmesi..... 70
2.1.2.8.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi..... 70
2.1.2.8.2. Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi..... 71
-d- düşmesi..... 71
-f- düşmesi..... 71
-ğ- düşmesi..... 71
-h- düşmesi..... 72
-k- düşmesi..... 72
-l- düşmesi..... 72
-n- düşmesi..... 72
-ñ- düşmesi..... 72
-r- düşmesi..... 72
-s- düşmesi..... 72
-t- düşmesi..... 73
-v- düşmesi..... 73
-y- düşmesi..... 73
-z- düşmesi..... 73
2.1.2.8.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi..... 73
-ğ düşmesi..... 73
-h düşmesi..... 74
-l düşmesi..... 74
-n düşmesi..... 74
-r düşmesi..... 74
-t düşmesi..... 74
-y düşmesi..... 74
-z düşmesi..... 75
2.1.2.9. Ünsüz Türemesi..... 75
2.1.2.9.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi..... 75
h- türemesi..... 75
m- türemesi..... 75
y- türemesi..... 75

2.1.2.9.2. Kelime Ortasında Ünsüz Türemesi..... 76
2.1.2.9.3. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi..... 76
-d türemesi..... 76
-k türemesi..... 76
-m türemesi..... 76
-n türemesi..... 77
-t türemesi..... 77
2.1.2.10. Göçüşme..... 77
2.1.2.11. Hece Kaynaşması..... 78
2.1.2.12. Hece Düşmesi..... 79
2.1.2.13. Kelime ve Cümle Vurgusu..... 79
2.2. İSİM VE FİİL ÇEKİMİ..... 81
2.2.1. İSİM ÇEKİMİ..... 81
2.2.1.1. Hâl Ekleri..... 81
2.2.1.1.1. İlgi Hâli Eki..... 81
2.2.1.1.2. Yükleme Hâli Eki..... 82
2.2.1.1.3. Yönelme Hâli Eki..... 83
2.2.1.1.4. Bulunma Hâli Eki..... 84
2.2.1.1.5. Çıkma Hâli Eki..... 84
2.2.1.1.6. Araç Hâli Eki..... 84
2.2.1.1.7. Eşitlik Hâli Eki..... 85
2.2.1.2. İyelik Ekleri..... 85
2.2.1.3. Çoğul Eki..... 88
2.2.1.4. Aitlik Eki..... 88
2.2.1.5. Soru Eki..... 89
2.2.2. FİİL ÇEKİMİ..... 90
2.2.2.1. Şahıs Ekleri..... 90
2.2.2.2. Fiillerin Basit Zaman Çekimleri..... 91
2.2.2.2.1. Bildirme Kipleri..... 91
2.2.2.2.1.1. Şimdiki Zaman..... 91
2.2.2.2.1.2. Geniş Zaman..... 94

2.2.2.2.1.3. Belirli Geçmiş Zaman 95
2.2.2.2.1.4. Belirsiz Geçmiş Zaman 96
2.2.2.2.1.5. Gelecek Zaman 97
2.2.2.2.2. İsteme Kipleri 98
2.2.2.2.2.1. Emir Kipi 98
2.2.2.2.2.2. Dilek-Şart Kipi 99
2.2.2.2.2.3. İstek Kipi 99
2.2.2.2.2.4. Gereklilik Kipi 100
2.2.2.3. Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri 100
2.2.2.3.1. Hikâye 100
2.2.2.3.2. Rivayet 102
2.2.2.3.3. Şart 103
2.2.2.4. Cevher Fiili 103
2.2.2.4.1. Şimdiki Zaman 103
2.2.2.4.2. Hikâye 104
2.2.2.4.3. Rivayet 105
2.2.2.4.4. Şart 105
Tablo 3: Asarcık Ağzının Fiil Çekim Cetveli 106

3. METİNLER 107

4. SONUÇ 184

5. SÖZLÜK 187

BİBLİYOGRAFYA 261

ÖNSÖZ

Ağız araştırmaları dil çalışmaları içerisinde geç gelişen alanlardan biridir. Bu alanla ilgili ilk çalışmalar XX. yüzyılın başlarında genellikle yabancı Türkologlar tarafından yapılmıştır. 1940'lardan sonra yerli araştırıcılarla birlikte Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmalar bir hayli artmıştır. Ancak bu çalışmalar yeterli seviyede değildir. Ağız araştırması yapılmamış birçok il vardır. Bu illerden birisi de Samsun'dur. Samsun ağzı üzerine yüksek lisans veya doktora seviyesinde herhangi bir çalışma günümüze kadar yapılmamıştır. Anadolu'nun hemen hemen her köşesinden derleme yapmış olan Ahmet Caferoğlu, Samsun'dan herhangi bir derleme yapmamıştır. Samsun'un ağız araştırmaları yönüyle bu derece bakir kalışı, bizi Samsun ağzı üzerine eğilmeye sevketti. Bu sebeple Samsun'un bir ilçesi olan Asarcık'ın ağzını incelemeye karar verdik.

Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmalar geniş ve dar sahalı olmak üzere iki kısma ayrılabilir. Bu çalışma, Anadolu ağızları üzerine yapılan diğer çalışmalar dikkate alındığında dar bir saha çalışması olarak nitelendirilebilir.

Araştırma için seçilen saha, Samsun-Tokat-Amasya ağızları arasında küçük bir geçiş bölgesidir. Bu bölgeyi, Canik dağlarının kuzey yamacında 120 km^2'lik bir alanda kurulu olan Asarcık ilçesi ve köyleri oluşturur. Yörenin ağız yapısını belirlemede 2000-2001 yılları arasında tarafımızdan yapılan anket ve özellikle derlemeler esas alınmıştır.

Araştırmada malzeme olarak 32 kaset kullanılmış, ayrıca soruşturma ve anketlere başvurulmuştur. Bunun yanında yöreyi iyi tanıyan çeşitli meslek gruplarına mensup kimselerin, özellikle öğretmenlerin bilgi ve deneyimlerinden yararlanılmıştır. Derleme yapılmak üzere seçilen kişilerin okuma-yazma bilmemelerine, o yöreden uzun süre ayrı kalmamış olmalarına ve özellikle yörenin ağız yapısını en iyi şekilde yansıtabilmesine dikkat edilmiştir.

Derlenen metinlerin yazıya geçirilmesinde Türk Dil Kurumu tarafından da benimsenen çevriyazı işaretleri kullanılmıştır. Ayrıca çeşitli

tarihlerde yayımlanmış çevriyazı kılavuzlarıyla bu sahada bizden önce yapılan çalışmalardan da istifade edilmiştir.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır: Giriş, İnceleme(Ses Bilgisi, İsim ve Fiil Çekimi), Metinler, Sonuç ve Sözlük.

Bu araştırmada Asarcık ağzının Anadolu ağızları içerisindeki yeri tespit edildikten sonra, ses bilgisi bakımından özellikleri ve kelime hazinesi ortaya konulmuştur. Araştırmada, Asarcık ağzının "Kılavuzlu" ve "Gülveren" yöresi ağızları olmak üzere iki alt gruba ayrılması gerektiği sonucuna varılmış, her iki grubun farklılık arz eden özellikleri yeri geldikçe belirtilmiştir.

Bu çalışmayı hazırlamam için beni teşvik eden ve tezimin her aşamasında bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım hocam Doç Dr. Mehmet AYDIN'a teşekkürü bir borç bilirim. Yine çalışmalarım sırasında benden yardımlarını esirgemeyen bölüm hocalarım ve asistan arkadaşlarıma, derleme aşamasında büyük yardımlarını gördüğüm Asarcık'taki bütün öğretmen arkadaşlara şükranlarımı sunuyorum.

ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ

á: a ile e arası düz, geniş, yarı kalın orta damak ünlüsü

ȧ: a ile ı arası düz, kalın, yarı geniş ünlü

å: a ile o arası kalın, geniş, yarı düz ünlü

ä: açık e ünlüsü

ė: e ile i arası düz, ince, yarı geniş ünlü

ȇ: e ile ö arası geniş, ince, yarı yuvarlak ünlü

í: ı ile i arası düz, dar, yarı kalın ünlü

ȋ: ı ile u arası dar, kalın, yarı yuvarlak ünlü

ó: o ile ö arası yuvarlak, geniş, yarı kalın ünlü

ȯ: o ile u arası yuvarlak, kalın, yarı geniş ünlü

ȫ: ö ile ü arası yuvarlak, ince yarı geniş ünlü

ú: u ile ü arası yuvarlak, dar, yarı kalın ünlü

ç: j ve c arası arasında katı, yarı sızıcı bir diş eti ünsüzü

Ç: c ile ç arası katı, patlayıcı, yarı ötümlü bir diş eti ünsüzü

F: v ile f arası katı, sızıcı, yarı ötümlü bir diş-dudak ünsüzü

ġ: kalın veya yarı kalın ünlülerle hece kuran katı, patlayıcı, ötümlü art damak ünsüzü

ḫ: katı, sızıcı, ötümlü, hırıltılı, art damak h ünsüzü

ḥ: katı, sızıcı, ötümlü, nefesli gırtlak h ünsüzü

ķ: kalın veya yarı ünlülerle hece kuran katı, patlayıcı, ötümsüz, art damak ünsüzü

K: ince ve kalın ünlülerle hece kuran, k ile g arasında katı, patlayıcı, yarı ötümlü ünsüz

Ķ: k ile h arasında katı, yarı sızıcı, yarı ötümlü bir art damak ünsüzü

ļ: kalın veya yarı kalın ünlülerle hece kuran akıcı, sızıcı, ötümlü art damak ünsüzü

ñ: kalın ve ince ünlülerle hece kuran akıcı, patlayıcı, ötümlü, genizsi n ünsüzü

T: t ile d arasında katı, patlayıcı, yarı ötümlü diş ünsüzü

v̬: katı, yarı sızıcı, ötümlü çift dudak v ünsüzü

◌̄: ünlüler üzerinde uzunluk işareti

◌̆: ünlüler üzerinde kısalık işareti

◌̃: Ünlüler üzerinde damaksıllık işareti

◌͡◌: iki biçim birimi altında ulama işareti

◌͜◌: iki ünlü altında ikili ünlü işareti

ˈ: Hecelerden önce kelime vurgusu işareti

KISALTMALAR

AA	Aybastı Ağzı
age.	Adı geçen eser
Ağu.	Ağustos
Alm.	Almanca
Ank.	Ankara
Ar.	Arapça
Ara.	Aralık
AÜ	Ankara Üniversitesi
bk.	Bakınız
Böl.	Bölüm
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DA	Diyarbakır Ağzı
dam	dekametre
DTCF	Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
EA	Erzurum Ağzı
Edb.	Edebiyat
EİA	Edirne İli Ağızları
EYA	Erzincan ve Yöresi Ağızları
Eyl.	Eylül
Fak.	Fakülte
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
GÜ	Gazi Üniversitesi
HÜ	Hacettepe Üniversitesi
hzl.	Hazırlayan
İng.	İngilizce
İsp.	İspanyolca
İst.	İstanbul

İt.	İtalyanca
İÜ	İstanbul Üniversitesi
Kas.	Kasım
KBAYA	Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları
KİA	Kars İli Ağızları
km	Kilometre
KÖK	Karadeniz'in Özelliklerini Koruma Kulübü Derneği
KÜYA	Kütahya ve Yöresi Ağızları
KYA	Kırşehir ve Yöresi Ağızları
Lât.	Latince
m	Metre
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra
Mez.	Mezuniyet
MİA	Malatya İli Ağızları
Moğ.	Moğolca
MÜ	Marmara Üniversitesi
Nis.	Nisan
NYA	Nevşehir ve Yöresi Ağızları
OMÜ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
OTA	Osmaniye Tatar Ağzı
RİA	Rize İli Ağızları
s.	Sayfa
S.	Sayı
Sl.	Slavca
T.	Türkçe
TDE	Türk Dili ve Edebiyatı
TDK	Türk Dil Kurumu
TFA	Türk Folklor Araştırmaları
Ü	Üniversite
Ünl.	Ünlem

vb.	Ve benzeri, ve bunun gibi
vd.	Ve devamı
Yay.	Yayın
Yun.	Yunanca

1. GİRİŞ

1.1. BÖLGENİN COĞRAFYASI

1.1.1. İlçenin Yeri

Asarcık Samsun'a bağlı bir ilçedir. Samsun'un Kuzeyinde verimli ovalar yer alırken güneyinde Canik dağlarının uzantıları bulunur.[1] Asarcık da bu bölgedeki Canik dağlarının kuzey yamacına yerleşmiştir. Bu dağların uzantıları ilçe sınırları içerisinden geçer.[2] Asarcık, kuzeyde Samsun Merkez ilçe; güneyde Lâdik ve Amasya; doğuda Çarşamba; batıda da Kavak ilçesiyle çevrelenmiştir. Kıyıdan 54 km içerde yer alan ilçe[3], Samsun-Ankara karayoluna 23 km mesafedeki tepeler arasındadır.[4]

Asarcık, 40° 52'N ile 41° 45'N enlemleri ve 34° 50'E ile 37° 11'E boylamları arasında uzanmaktadır.[5] Dağlık bir bölge üzerinde kurulan kasaba nüfus, ekonomi, siyasî ve sosyal hayat yönüyle kıyı ve iç kısımlardan belirgin bir şekilde ayrılır.

1.1.2. İklim

İlçe, sahil kesimi kadar ılıman olmamakla birlikte, iç kesimler kadar da sert bir iklime sahip değildir.. Bu yönüyle Asarcık iklim bakımından küçük bir geçiş bölgesi oluşturur. Kıyı kesiminde buharlaşan hava, Samsun sahilinden itibaren belli bir simetride yükselen dağlar sebebiyle, Asarcık yöresinde yağışa dönüşmekte ve nemli bir iklim tipi ortaya çıkmaktadır. İlçenin, iç kısımları "karasal iklim tipi"; soğuk kışlar, sıcak yaz mevsimi ve artan sıcaklık farkları ile dikkati çekmektedir. Azalan yağış miktarları yanında; en fazla yağışlar ilkbahar-yaz başlarında görülmektedir. Özellikle yaz aylarında azalan bağıl

---

[1] **Samsun İli Çevre Durum Raporu**, İl Çevre Müdürlüğü Yay., Samsun 1999, s. 29.
[2] İlker ÇAKAN, **Karadeniz Bölgesi**, Ankara 1994, s. 458.
[3] ÇAKAN, **age**., s. 458.
[4] Mustafa DAK, **Samsun ve İlçeleri**, Orkan Yay., Ankara 1989, s. 53.
[5] bk. Ali UZUN, *"Samsun İlinin Başlıca Coğrafi Özellikleri"*, **Coğrafya Serisi**, OMÜ Yay., Samsun 2000, s. 81.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

nem oranı ve artan buharlaşmalar sonucu, kuraklık etkili olmaktadır. Asarcık, yazın lodosun, kışın poyrazın etkisi altındadır.[6]

1.1.3. Bitki Örtüsü

Asarcık'ta genel olarak Karadeniz bölgesinin bitki örtüsü hâkimdir. Samsun'da, kıyı şeridi gerisindeki dağlık alanlara doğru, sıcaklık ve nemlilik bakımından değişen iklim şartlarının sonucu olarak bitki örtüsü yükseklik basamaklarına ayrılmaktadır. Asarcık yöresine gelindiğinde "yayvan yapraklı etek ormanları" üzerinde "nemli dağ ormanları" (geniş ve iğne yapraklı ağaç türleri) yer almaktadır. Yüksekliğin 1000-1200 metreye ulaştığı yerlerde meşe, gürgen, ıhlamur, dişbudak, kestane ve kayın ağaçları gibi yayvan yapraklı ağaçlar bölgeye hakimdir. Sarıçam, karaçam gibi iğne yapraklı ağaçlar ise, yüksekliğin 1200-1800 metreye çıktığı yerlerde görülür.[7] Asarcık, ormanları bakımından Samsun'un en zengin ilçelerinden birisidir. Samsun Orman İşletme Müdürlüğü, Asarcık'a bağlı Yeşilköy'de toplam 135 dekarlık alanda "orman gençleştirme" çalışmaları yapmıştır.[8] Yine ilçeye 10 km mesafede asfalt yola sahip orman içi dinlenme yeri vardır.[9]

Asarcık yöresinde de ormanlık alanların büyük bir bölümü tarla yapmak amacıyla yok edilmiştir. Özellikle 1997 yılında ve 1998 yılının ilk üç aylık dönemi içinde 1265 kaçak kesim olayı olmuş ve toplam 320 hektarlık orman alan yok edilmiştir.[10]

1.1.4. Nüfus ve Yerleşme

Asarcık'ın yüzölçümü 180 km^2'dir.[11] Nüfusu ise 22 Ekim 2000 sayımına göre 18.228 kişidir. Bu nüfusun 1.915'i ilçe merkezinde, 16.313'ü köylerde ikamet eder. Nüfus yoğunluğu açısından Samsun'un diğer ilçeleriyle

---

[6] DAK, **age.**, s. 53.
[7] **Geçmişten Günümüze Kültür Değişmeleriyle Samsun**, Samsun Kültür Müdürlüğü Yay., Samsun 1997, s. 40.
[8] **age.**, s. 268-269.
[9] **Samsun İli Çevre Durum Raporu**, İl Çevre Müdürlüğü Yay., Samsun 1999, s. 110.
[10] Ali KAYIKÇI, **Mahalleden Bölgeye Samsun**, Samsun, 2000, s. 268.
[11] **Samsun Valiliği İl İdare Kurulu Dökümanları**.

karşılaştırıldığında Asarcık %2'lik bir değerle en küçük ilçe konumundadır.[12] İlçenin yıllık nüfus artış hızı ‰21.08'dir.[13] Ayrıca ilçe nüfusu 3 ana yaş grubuna (0-14, 15-64, 65+) bölündüğünde, (0-14) yaş grubunun göreli payı, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Orta yaş grubunun iş bulma amacıyla ilçe dışına göç etmesi (0-14) yaş grubunun ağırlığını büyük ölçüde artırmıştır. Son yıllarda, doğum oranının düşmesi sonucu, bu yaş grupları arasındaki fark azalmaktadır.[14] Asarcık'ın yıllara göre nüfusunu aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.[15]

	Merkez	Köy	Toplam
1967		9.606	9.606
1990	1.497	14.960	16.457
1997	2.649	16.136	18.785
2000	1.915	16.313	18.228

İş imkânları ile nüfus arasındaki dengesizlik, çalışan nüfusun büyük çoğunluğunun ilçe dışına göç etmesine neden olmuştur. Bu göç büyük oranda yurt içiyle sınırlı kalmış, bunun yanında yurt dışına göçler de gerçekleşmiştir. Yurt içine göçler genellikle inşaat sektörünün geliştiği büyük şehirlere yöneliktir. Nüfus azalmasına neden olan bir diğer etken de yurt dışından kesin dönüş yapanların yaklaşık %50'sinin Asarcık yerine, Samsun şehir merkezine yerleşmeleridir.[16]

Karadeniz'de, kıyı şeridindeki dar ve sınırlı alanda, kentsel yerleşmeler, kıyı yapıları, limanlar, karayolu ve diğer bölgesel alt yapılar ile yer yer sanayiler yer alır. Bu alanın arkasında 1000 m yüksekliğe kadar uzanan

---

[12] **Samsun İli Çevre Durum Raporu**, İl Çevre Müdürlüğü Yay., Samsun 1999, s. 251.
[13] ÇAKAN, **age.**, s. 458.
[14] **Yurt Ansiklopedisi**, C. 9, Anadolu Yay., İst. 1982-1983, s. 6552.
[15] bk. **İktisadi Rapor 1990**, Samsun Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Samsun 1991, s. 10; **Samsun İl Yıllığı 1967**, Samsun 1967, s. 85; Sinan Cembeloğlu, Mehmet Cembeloğlu, **İlimiz ve Bölgemiz Samsun Kitabı**, Kardeş Matbaası, Ank. 1979, s. 102; Hamza UZUNEMİNOĞLU, *"1990 Genel Nüfus Sayımı ve Samsun İli Nüfusu"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 7, Samsun 1992, s. 284; **Samsun İl Yıllığı**, Harita Genel Müdürlüğü Matbaası, Ank. 1967, s. 85.

kuşakta tarım yapılan kırsal yerleşimler bulunur. 1000 m ile 2000 m yüksekliğindeki bölgeleri ormanlar; iki bin metrenin üzerini ise yaylalar, otlaklar ve çıplak dağ zirveleri kaplar.[17] Asarcık bu yerleşim kuşakları arasında 800-1500 m kesitinde yer alır. İlçe, Karadeniz'in diğer bölümlerine oranla toplu bir yerleşim yapısına sahiptir. Bunun nedeni, arazinin plâto özelliği göstermesidir. Köyler daha çok akarsu vadilerine ve su bulunan yerlere kurulmuştur. İlçe, genel olarak bir yayla görünümündedir. İlçenin deniz seviyesinden yüksekliği 815 metredir.[18] Asarcık'ın köyleri, dağ köyleri olup, küçük yerleşim birimleri hâlindedir.[19]

1.1.5. Eğitim

1321 tarihli maarif salnamesinin verdiği bilgilere göre Asarcık'ta eğitim, Cumhuriyet öncesi dönemde cami ve medreselerin bünyesindeki sıbyan mekteplerinde yürütülmüştür. Modern anlamda bir ilkokul, ilk defa 1920'de Gökgöl köyünde açılmıştır. Bu dönemde Asarcık'ta herhangi bir rüşdiye ve idadî yoktur. Ancak ilköğretimden yükseköğretime kadar çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim veren bir medrese mevcuttur. Salnamede, Asarcık'ın kurulu bulunduğu bölgenin genel adı olan Hisarcık'ta Çarşamba'ya bağlı bir medresenin bulunduğu ve bu medreseye 52 öğrencinin kayıtlı olduğu tespit edilmiştir.[20] Bunların yanında dönemin yaygın eğitim merkezleri olan cami, mescit ve kiliseler de Asarcık'ta faaliyet göstermiştir.[21]

Cumhuriyet sonrası dönemde Asarcık'ın ilk ilkokulu ise Ömerli köyünde açılmıştır.[22] Şu an ilçenin okulu bulunmayan köyü yoktur. Sekiz yıllık

---

[16] Cevdet YILMAZ, *"Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan İşçilerimizin Türkiye'deki Hızlı Şehirleşme Hareketine Etkileri"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 7, Samsun 1992, s. 294
[17] Mehmet TÜFEKÇİ, *"Karadeniz Bölgesinin Çevre Sorunları"*, **II. Karadeniz Kalkınma Kurultayı**, KÖK Yay., Trabzon 1999, s. 65.
[18] DAK, **age.**, s. 53.
[19] **age.**, s. 54.
[20] **Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye 1321**, s. 606.
[21] DAK, **age.**, s. 143-144
[22] **age.**, s. 145.

eğitime geçişle okul, öğretmen ve öğrenci sayılarında belirgin artışlar olmuştur.[23]

Asarcık yöresinde 1980 öncesinde öğrenim gören kadın nüfusu erkek nüfusuna oranla hayli düşük bir durumdadır. Asarcık'ın 1987 yılında ilçe oluşuyla beraber öğrenim gören kadın sayısında hızlı bir yükselme görülmüştür. Ancak kırsal kesim şartlarında insan gücüne olan aşırı talep, gençlerin küçük yaşta evlenmeleri ve yüksek öğrenimin aileye getireceği ekonomik yük[24] gibi sorunlar, yöredeki insanların ilkokul sonrası öğrenimine engel olan sebeplerdendir.

Asarcık'ta 1996'dan bu güne okul, öğretmen ve öğrenci sayıları şu şekildedir:

Öğretim Yılı	Okul Sayısı			Öğretmen Sayısı			Öğrenci Sayısı		
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kız
1996-1997	41	1	40	76	51	25	2.903	1.571	1.332
1997-1998	40	1	39	80	49	31	2.964	1.606	1.304
1998-1999	41	1	40	115	61	54	3.010	1.670	1.340
1999-2000	42	1	41	106	61	45	3.380	1.878	1.502
2000-2001	39	1	38	126	81	45	4.053	2.244	1.809

Asarcık'ta örgün eğitimin yanında yaygın eğitim hizmeti veren *Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü* bulunmaktadır. Bu kurum merkez ve köylerde,

---

[23] Bener CORDAN, *"Eğitim ve Kültür"*, **II. Karadeniz Kalkınma Kurultayı**, KÖK Yay., Trabzon 1999, s. 54.

[24] Ercan TATLIDİL, *"Göç ve Kentsel Gelişme; Samsun Örneği"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 363-364.

sosyal, kültürel ve meslekî alanlarda açtığı kurslarla halka hizmet vermektedir.[25] *Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü* bünyesinde üç öğretmen görev yapmaktadır. İlkokul denkliği ve giyim, sergi gibi birçok sahada kurslar açarak hizmet vermektedir. 1999-2000 yılı içerisinde 13 kişiye ilkokul denkliği verilmiş ve 45 bayan da giyim kursundan yararlanmıştır.[26] *Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü*'nün hizmetleri ancak ilçe merkezine ve yakın köylere ulaşabilmekte, uzak köyler bu kurumun faaliyetlerinden faydalanamamaktadır.

İlçede bir kütüphanenin yanında özel eğitim kurumları ve *Çıraklık Eğitim Merkezi* bulunmaktadır.[27] Yine bölgedeki cami ve mescitler dini eğitim vererek yaygın eğitime katkıda bulunmaktadır.

1.1.6. İktisadî Yapı

Dağlık ve engebeli bir arazi üzerine kurulmuş olan ilçede halkın geçim kaynaklarının başında tarım ve hayvancılık gelir. Hayvancılık yaygın olduğu hâlde, düzensiz ve gelişigüzel yapıldığı için ekonomik ağırlığı yoktur. Hayvancılık yalnızca ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak yapılmaktadır.[28] Diğer yandan ilçe arazisinin dağlık olması arıcılık faaliyetlerini ön plâna çıkarır. Dağ köylerinin en önemli geçim kaynağını dokumacılık oluşturur. Evlerde kurulan dokuma tezgâhlarında kilim, halı, seccade ve çok değerli olan küçük boyutlu ipek halı dokumacılığı yapılır. Tarım ürünlerinden, mısır ve buğday yetiştirilir. Bahçe ürünleri olarak sebze ve meyvecilik yapılır.[29]

Ekonomisi tarıma dayanan Asarcık'ın başlıca tarım ürünü buğdaydır. Bunun yanında arpa ve mısır da yetiştirilir. Ancak Karadeniz Bölgesinde

---

[24] Ercan TATLIDİL, *"Göç ve Kentsel Gelişme; Samsun Örneği"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 363-364.
[25] **Samsun İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, T.C. Samsun Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yay., Samsun 1998, s. 146.
[26] **1999-2000 Asarcık Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Defteri**.
[27] **Samsun İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, T.C. Samsun Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yay., Samsun 1998, s. 146.
[28] Ahmet KURT, *"Karadeniz Bölgesi Sütçülüğü"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 83; Y. Nurettin İSMAİLÇELEBİOĞLU, *"Doğu Karadeniz Bölgesinde Tarım"*, **II. Karadeniz Kalkınma Kurultayı**, KÖK Yay., Trabzon 1999, s. 72.
[29] DAK, **age.**, s. 54.

yetiştirilen ürünlerin mâliyetleri çok yüksek, getirisi çok düşüktür.[30] Çiftçilerin çoğu ekilen buğdayın maliyeti karşılamaması sonucu, tarlalarını boş bırakmışlardır.[31]

Kavak'ta faaliyet gösteren *Türk Köylerini Kalkındırma Vakfı* tarafından kurulan yem fabrikası Asarcık'ta tavukçuluğun gelişmesini olumlu yönde etkilemiştir.[32] Şu anda ilçede 4 tavuk çiftliği bulunmakta ve yeni tavuk çiftliği inşaatları da devam etmektedir. Ayrıca köylerde evlerin ihtiyacı için kümes hayvancılığı yapılmaktadır.

Dağ köylerinde yapılan arıcılık, ilçe ekonomisine önemli getiriler sağlamaktadır. Asarcık'ta 1998 verilerine göre, 120 eski usul kovan, 1.200 yeni usul kovan tespit edilmiştir. Bu kovanlardan 15.100 kg bal, 1.290 kg balmumu elde edilir.[33]

İlçenin bir diğer geçim kaynağı, bütün Karadeniz'de olduğu gibi[34], inşaat işçiliğidir. Başta İstanbul olmak üzere, Ankara, İzmir gibi illere yazın inşaatta çalışmak üzere gidilir. İlçenin temel geçim kaynağını bu yolla elde edilen gelirler oluşturur.

İlçede gelişmiş bir sanayi oluşmamıştır. Özellikle ulaşımın yetersiz oluşu sanayiyi olumsuz yönde etkilemektedir.[35] Bu nedenle ilçede küçük ölçekli atölyeler dışında herhangi bir sanayi tesisi yoktur. İçe dönük bir ticarî hayatın geçerli olduğu Asarcık'ta faaliyet gösteren işletmelerin dökümü şu şekildedir.[36]

---

[30] Kaptan KAPTANGİL, *"Karadeniz Bölgesinde Tarım Sektörünün Sorunları ve Politikaları"*, **I. Karadeniz Kurultayı 1998**, KÖK Yay., Samsun 1998, s. 99.

[31] **1997 Köy Genel Bilgi Anketi Tarım İstatistikleri Bilgileri**, Asarcık Tarım ve Ziraat Müdürlüğü, Samsun 1997

[32] UZUNEMİNOĞLU, *"Samsun'da Sanayi Faaliyetlerinin Dağılışı, Gelişme Alanları ve Başlıca Sorunları"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 9, Samsun 1994 s. 284

[33] Age., s. 199.

[34] Cengiz GÜLEÇ, *"Karadeniz Kültürü ve Kişiliği Üzerine Bazı Düşünceler"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 199.

[35] Hamza UZUNEMİNOĞLU-AKENGİN, *"Şehirlerin Etki Alanlarının Ulaşım Sistemlerine Göre Değişmesi; Samsun Örneği"*, **Coğrafya Serisi**, OMÜ Yay., Samsun 2000, s. 107

[36] **Asarcık Belediyesi İş Yerleri Döküm Defteri**.

Av Bayii	1	Ekmek Fırını	2	Lokanta	6	Sobacı	2
Ayakkabıcı	3	Elektrikçi	3	Manifatura	10	Şeker bayii	1
Bakkal	32	Fotoğrafçı	1	Manav	1	Taksi Durağı	4
Berber	4	İnşaat Mlz.	2	Marangoz	4	Terzi	4
Beyaz Eşya	9	İplikçi	1	Market	3	Tornacı	1
Bilardo	1	Kahvehane	18	Mozaikçi	1	Un Fabrikası	1
Büfe	3	Kalaycı	1	Muhasebec	1	Zahireci	3
Camcı	1	Kasap	2	Nalbur	5	Züccaciye	1
Değirmenci	1	Kaynakçı	7	Oto-tamir	12		
Demirci	3	Kırtasiye	1	Petrol İst.	3		
Eczane	2	Kuyumcu	2	Semerci	1		

1.2. TARİH

1.2.1. Asarcık Adının Kaynağı

Tarihî kaynaklarda Asarcık'ın merkezini oluşturan köye ilk olarak Biçincik ismiyle rastlıyoruz. Cumhuriyet öncesi dönemde bu ad "Biricik" şeklini almıştır. Bunun yanında bölgeye genel olarak verilen ad "Hisarcık"tır.[37] Bu durum 1321 tarihli Maarif Salnamesinde[38], ayrıca 1485 ve 1520 tarihli tahrir defterlerinde de tespit edilmiştir.[39] Bölgenin dağlarla çevrili olması buraya doğal bir hisar görünümü vermiştir. Bu sebeple bölgeye başlangıçta "Hisarcık" denilmiş, daha sonra kelimenin başındaki "h" sesinin düşmesi sonucu Asarcık denilmeye başlanmıştır.

1.2.2. Eski Çağdan Bugüne Asarcık

Asarcık ilçesinin tarihi, bağlı bulunduğu idarî birimlerle birlikte şu şekilde incelenebilir:

---

[37] **Samsun İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, T.C. Samsun Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yay., Samsun 1998, s. 143.
[38] **Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye 1321**, s. 606.
[39] Mehmet ÖZ, "*Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağı'nda Nüfus (1455-1643)*", **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 6, Samsun 1991, s. Ek, tablo 2.

Samsun ve yöresine ilk yerleşmeler M.Ö. 7. yy.'ın sonunda başlamıştır.[40] Bu süre içerisinde bu bölgede ilk yaşadığı kanıtlanan insanlar "Gaskalar"dır.[41] 1941 yılında yapılan araştırmalarda M. Ö. 3500-2000 yıllarına ait eserlere rastlanmıştır. Bu verilere göre Kavak ve yöresi ilk tunç çağından bu yana bir yerleşim merkezidir.[42] Yine Kavak ve yöresinde Geç Kalkotik Çağ yerleşmeleri ve Demir Çağı yerleşmelerine rastlanır.[43] Gaskalar'dan sonra bölgeye Hititler yerleşmiştir. Anadolu'da Hitit egemenliğinin kalkmasından sonra Samsun'un çeşitli devletlerin nüfuz alanı hâline geldiği sanılmaktadır.[44]

Bölge, Hititler'den sonra, sırasıyla Persler, Pontuslar ve Romalıların hakimiyeti altına girmiştir. Eski adıyla Amisos, yeni adıyla Samsun olarak isimlendirilen yörenin, M.S. 395 yılından itibaren yeni sahipleri Bizanslılar olmuştur. Bölgede IX. asrın sonlarına kadar aralıklarla Arap hakimiyeti görülür.[45]

Kavak'ta şehrin arkasındaki tepe üstünde orta çağdan kalma bir kale harabesi bulunmaktadır. Yine burada Konstantin II'ye ait bir yol mil taşı ve 254 tarihli bir Roma kitabesi bulunmuştur.[46]

1071'den sonra Anadolu'ya yönelen Türk kavimleri, Samsun şehrini kuşatmışlarsa da alamamışlardır. II. Kılıçarslan döneminde bu şehrin yakınına "Müslüman Samsun" kurulmuş; Amisos ise "Kâfir Samsun" olarak adlandırılmıştır. İtalyan kaynaklarında verilen bilgiler dikkate alındığında Samsun'un XIV. yüzyılın ortalarında biri Türklerin, diğeri de Cenevizlilerin egemenliği altında olmak üzere iki kısma ayrılmış olduğu anlaşılır.[47]

---

[40] Sümer ATASOY, **Amisos, Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent**, Samsun 1997, s. 5.
[41] **Bütün Yönleriyle Samsun**, Samsun Belediyesi Yay., Samsun 1997, s. 11.
[42] **İlçemiz Kavak**, Samsun 1990, s. 17.
[43] Önder BİLGİ, *"Bafra-İkiztepe Kazılarının Işığında Samsun Bölgesinin Protohistoryası"*, **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1990, s. 1-2.
[44] bk. **Sanayi ve Ticaret Rehberi**, Sanayi ve Ticaret Odası Yay., Samsun 1998, s. 211;
[45] Bahaeddin YEDİYILDIZ, *"1485-1576 Yılları Arasında Samsun Şehri"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 297.
[46] Ali SARCAN, **Samsun Tarihi**, Kültür Matbaası, Ank. 1966, s. 20-21
[47] Şerafettin TURAN, *"Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 151-152

Selçukluların zayıflamasıyla Samsun çeşitli beyliklerin hakimiyeti altına girmiştir. Osmanlıların şehre hakim oluşu Yıldırım Bayezid dönemine rastlar. Samsun'da, Moğol istilasından sonra Kubadoğulları beyliği kurulmuştur.[48] Fetret devrinde Samsun el değiştirmiş ve Candaroğulları beyliğine bağlanmıştır.[49] Daha sonra Osmanlı'nın kendisini toparlaması sonucu, bütün bu beyliklere son verilmiş, Samsun tamamıyla Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Osmanlı döneminde "Canik Sancağı" olarak adlandırılan Samsun, 19. asrın ortalarına kadar Sivas ve Trabzon vilayetleri arasında el değiştirmiş bu tarihten sonra merkezden tayin edilen mutasarrıflar tarafından idare edilmiştir.

Asarcık hakkında ilk somut bilgiler günümüzden 300 yıl öncesine dayanır. Yöreye, yaklaşık üç yüz yıl önce Mısırcıoğulları, Müezzinoğulları, Cincioğulları, Hacısofuoğulları ve Boduroğulları'nın yerleştiği bilinmektedir.[50]

Cumhuriyet öncesi dönemde bölgede Rum köyleri mevcuttur. Rumlar bu yöreye XIX. yüzyılın sonunda yerleşmiştir.[51] Cumhuriyet dönemine kadar bölgede yaşayan Rumlar Lozan antlaşmasıyla mübadeleye tabi tutulmuşlardır.[52] Birinci Dünya Savaşı sonrasında faaliyet gösteren 40 kadar Rum çetesinin[53] giriştiği katliamlara karşı Asarcık'ta Kuva-yı Milliye Teşkilatı kurulmuştur.[54] Rum çetelerinin yaptığı eziyetler, bölge halkının hafızasında hâlâ yaşamaktadır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Kavak ilçesine bağlı bir köy olan Asarcık, 1959 yılında nahiye (bucak), 1987 yılında ilçe olmuştur.[55] 1989 yılında gerçekleştirilen mahallî idareler seçimiyle belediye kurulmuştur.

---

[48] Nuri YAZICI, **Terme Tarihi**, Samsun 1982, s. 27.
[49] TURAN, **age.**, s. 152.
[50] DAK, **age.**, s. 53.
[51] Ercüment KURAN, *"Cumhuriyet Döneminde Samsun'un Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişmesi"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 7, Samsun 1992, s. 121.
[52] Mehmet GÖNLÜBOL-Cem SAR vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası(1919-1995)**, Siyasal Kitabevi, Ank. 1996, s. 63.
[53] KURAN, *"Milli Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 78.
[54] Bünyamin KOCAOĞLU, **15. Fırka'nın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)**, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1998, s. 87.

1.3. GELENEK VE GÖRENEKLER

Gelenek ve göreneklerin, yöre ağzının korunmasında ve şekillenmesinde önemli bir yeri vardır. Ayrıca gelenek ve görenekler kelimelerin kullanım sıklığını belirlemede, deyim, atasözü gibi kalıplaşmış ifadelerin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Asarcık'ta dinî bayramlar eski özelliklerini büyük oranda koruyarak devam etmektedir. Bayram öncesi ilk olarak temizlik işleri yapılır. Köyün kadınları toplanarak "yunak" diye isimlendirilen yere temizlik işlerini yapmaya giderler. Buna "dereye gitmek" ya da "dere yoluna gitmek" adı da verilir. Ramazan Bayramı için yöresel yemekler, tatlılar ve ekmekler yapılır. "Helva bulamak, kıvratma yapmak, fırında çörek pişirmek veya sac ekmeği yapmak" bunlardan bazılarıdır. Bayram için hafta pazarından "eysük" (eksik, ihtiyaçlar) görülür ve arefe gününden bir önceki gün olan "buyday günü" bütün işler bitirilip, mezar ziyaretine gidilir. Arife günü akşamı bütün köy camiye toplanır ve herkesin getirdiği yiyecekler yenilir. Bayram günü ise, sırayla yakın köyler, daha önce belirledikleri bir köyde toplanırlar. Bu âdetler kurban bayramında da devam eder. Kurbanlar toplu olarak bir yerde kesilir, hayvanın sağ arka budu "fakir payı" olarak bırakılır. İkinci gün ise, yine daha önce belirlenen bir köyde bu fakir paylarından et yemeği ve keşkek pişirilerek topluca yenir. Ayrıca güreş, koşu gibi birçok oyun ve yarış yapılır. Yine dinî gecelerin de yöre halkının hayatında önemli bir yeri vardır. "anası kadir gecesi doğurmuş" sözü, nasibi ve kısmeti geniş olanlar için kullanılır.

Asarcık'ta Hıdırellez denilen günün de önemli bir yeri vardır. Yöre halkı, bu günün Hızır ve İlyas peygamberlerin kavuştuğu gün olduğuna inanır. Bu gün hiçbir bitkiye zarar verilmez, özellikle yeşil renkli bitkiler koparılmaz. Yine bu gün "borana" adı verilen haşlanmış yumurtanın yoğurtlanması ile yapılan bir yemek yenir. Bu yemeği yemeyenin gözüne bütün sene sinek kaçacağına inanılır.

---

[55] **T.C. Resmî Gazete**, S.19507, Kanun No: 3392, 04.07.1987.

Asarcık yöresinde "başlık parası" göreneği hâlâ devam etmektedir. Bu görenek göçmenlerde yoktur.[56] Yine yörenin yerli halkında "beşik kertmesi" göreneği de sürmektedir. Bu görenekler son yıllarda etkisini yitirmeye başlamıştır. Ancak halkın büyük bir kısmı bu âdetleri yoğun olarak devam ettirmektedir. Asarcık'ta evlenmeler genellikle akraba evliliği biçimindedir. Köy dışından genellikle kız alınmaz. Bundan dolayı köyler içe kapanık kalmış, bu durum dışardan gelen göçmenlerle ilişkilerin az olmasına neden olmuştur. Köyler arası ilişkinin kısıtlı olması gelenek ve görenek farklarının belirgin bir şekilde devam etmesine sebep olmuştur. Yine buna bağlı olarak ağız farklılıkları kaybolmamıştır.

Araştırma bölgemizde mani geleneği özellikle kadınlar arasında belirgin bir şekilde devam etmektedir. Mısır kırma dönemlerinde karşılıklı olarak mani söylemek yaygındır. Yine ninni, türkü gibi sözlü anlatım gelenekleri de yaşamaktadır. Geçmişte yörede destan yazma geleneğinin de yaygın olduğunu kaynak kişilerin beyanlarından öğreniyoruz. Yöredeki en ünlü destan, Esentepe köyünde iki çocuğunu öldürüp intihar eden bir kişi hakkında Gülahmet Oflaz'ın yazdığı 15 kıtalık bir destandır. Asarcık'ta Nasreddin Hoca fıkralarının yanında, Ordulular, Kayserililer ve Lazlarla ilgili fıkralar oldukça fazladır. Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Kerem ile Aslı, Gazi Osman Paşa gibi halk hikâyeleri ve Keloğlan masalları anlatılır.

Asarcık bir buğday memleketidir. Toprağın çok büyük bir kısmı buğday ekimine ayrılır. Bu sebeple yörenin manilerinde, türkülerinde, tekerlemelerinde buğday ile ilgili sözlere sıklıkla rastlanır.

Asarcık'ta son birkaç yıldır panayır türü şenlikler düzenlenmeye başlanmıştır. Çevre yörelerdeki insanların bir araya toplandığı bu panayırlar bölgenin ekonomik hayatını canlandırmaktadır.

Ekonomik nedenlerden dolayı Asarcık'ın sürekli olarak dışa göç vermesi bu âdetlerin devam etmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

---

[56] **Türkiye İller Ansiklopedisi**, Milliyet Yay., s. 373.

1.4. ETNİK YAPIYLA AĞIZ ÖZELLİKLERİ İLİŞKİSİ

Dil özelliklerinin etnik ayrılıklara göre tayini ve hangi özelliklerin hangi etnik unsurların ağızlarından geldiği hususunun tespiti, ağız araştırmalarında şimdiye kadar üzerinde durulmamış fakat birinci derecede önemli olan bir noktadır.[57] Bu üstelik son derece güçtür. Türkiye bir Oğuz boyları ülkesidir.[58] Anadolu XI. yüzyıldan başlayarak XIV. yüzyıla kadar devam eden sürekli göçler ile bir Oğuz ülkesi hâline gelmiştir. Anadolu'ya Oğuzlar dışında diğer bazı Türk kavimlerinin de geldiği bilinmektedir.[59] Anadolu ağızlarının oluşmasında, son yıllarda Rumeli (Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya), Kafkasya, Türkistan, Afganistan, Kırım gibi yörelerden gelerek, Anadolu'nun değişik bölgelerine yerleşen Türk gruplarının da katkısı vardır.[60] Özellikle Cumhuriyet döneminde farklı yer ve ırklardan yoğun göç alan Samsun ve yöresinde, tek bir ağızdan bahsetmek mümkün değildir.

1071'den sonra, 24 Oğuz boyundan en az 23'ü ve öteki Türk boy, soy, kabile ve oymaklarından pek çoğu Anadolu'ya gelip yerleşmişlerdir.[61] Samsun ve yöresi de bu göçlerden payını almıştır. XI. yüzyılda Canik sancağında 9 Oğuz boyu iskân hâlindedir. Bunlar; Karkın, Bayındır, Çavuldur (Çavundur), Çepni, Salur, Eymür (Eymir), Ala-Yundlu, Yüreğir (Üreğir), İğdir boylarıdır.[62] Bugün Samsun'un Vezirköprü, Kavak, Alaçam, Ladik, Havza, Bafra ilçelerinde Oğuz boyları yaşamaktadır.[63] Asarcık ilçesinde belirgin bir Oğuz boyunun isminden bahsedemiyoruz. Ancak yörenin ağız yapısından hareketle, Oğuzların yanında Kıpçak unsurların da bölgeye yerleştiğini söyleyebiliriz.

---

[57] Zeynep KORKMAZ, **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1994, s. XVI
[58] Ahmet BURAN, *"Ağızların Karşılaştırmalı İncelemesi ve Sorunlar"*, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 90.
[59] KORKMAZ, *"Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1971**, TDK Yay., Ank. 1989, s. 21.
[60] BURAN, **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 3
[61] Tuncer GÜLENSOY, *"Karadeniz Ağızlarına Toplu Bir Bakış"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 1986**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 205.
[62] bk. Faruk SÜMER, **Oğuzlar**, DTCF Yay., Ank. 1935, s. 439-441-444-445-447-449-451-452-454.
[63] GÜLENSOY, **age.**, s. 206-207.

Asarcık'ta Kafkas göçmenlerinin iskân edildiği üç köy mevcuttur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan (93 Harbi) kaçan Kafkas göçmenleri bölgeye yerleştirildi.[64] Hisarcık, Sakızlık ve Asarcık merkez (Biçincik) köyleri, bu göçmenlerin yoğun yerleşim bölgeleridir. Yine bu dönem Anadolu ve özelde Canik (Samsun) sancağında büyük miktarda Kafkas göçmeni iskân edilmiştir.[65] Kurtuluş Savaşından sonra Asarcık'taki Rumlar'ın bölgeden göç etmesiyle boşalan köylere Tokat'tan ve Amasya'dan göçler olmuştur. Asarcık'ın Gülveren, Dağcılar, Yarımca ve Ayaklıalan köylerine Tokat-Erbaa'dan, yine Kesealan köyüne de Amasya-Taşova'dan göçmenler gelip yerleşmiştir.

Bahsedilen bu göçler nedeniyle Asarcık ve yöresinde üç ağız bulunmaktadır. Bu ağızlardan ikisi zamanla birbirine yaklaştığı için bunları ayırmadık. Birinci ağız Asarcık'ın yerli halkı tarafından konuşulur. İkinci ağız Tokat'tan gelen köylerde konuşulur. Üçüncü ağız ise Amasya'dan gelen köyde hâkimdir. İkinci ve üçüncü ağız arasındaki farklar çok azdır. Bunun nedeni göç ettikleri yerlerin coğrafî olarak birbirine çok yakın olmasıdır. Bu göçmenler ulaşımı güç köylere yerleşmiştir. Böylece yörenin yerlileriyle kaynaşmaları engellemiş ve ağız özelliklerini korumuşlardır. Ağızların birbirine etkileri olmuştur, ancak bu etki sınırlıdır. Son yıllarda evlenme gibi nedenlerle bu köyler birbiriyle kaynaşmaktadır.

Biz, inceleme kısmında Asarcık'ın yerli ağzına "Kılavuzlu ve yöresi ağzı", diğer ağız grubuna da "Gülveren ve yöresi ağzı" ismini vereceğiz. Ağız bölgesi isimleri verilirken seçilen köyün, o bölgede sosyal ve kültürel olarak merkezî konumda olmasına ve ağız özelliklerini en iyi şekilde temsil etmesine dikkat edilmiştir. Bu ağızlar arasındaki farklar sonuç bölümünde gösterilmiştir.

Kılavuzlu ve yöresi ağzı içine giren köyler: Acısu, Akyazı, Alan, Alişar, Armutlu, Aşırı(Aşuru), Aydın, Çulhaoğlu, Emirmusa, Esentepe, Gökgöl, İmamlı, Kılavuzlu, Koşaca, Musaağa, Uluköy, Yayla, Yeniömerli, Yeşildere, Yeşilköy.

---

[64] **Samsun İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim**, T.C. Samsun Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yay., Samsun 1998, s.143.

Gülveren ve yöresi ağzı içine giren köyler: Ayaklıalan, Dağcılar, Gülveren, Yarımca, Kesealan.

Kafkas göçmenleri köyleri: Asarcık Merkez(Biçincik), Hisariye, Sakızlık.

Asarcık'ın merkezi, ilçe olmadan önce Kafkas göçmenlerinin iskân edildiği bir köydü. Şu an ilçe merkezi oluşu sebebiyle diğer köylerden göç almıştır. Ancak yoğun etnik unsur yine de Kafkas göçmenleridir.

1.5. DAHA ÖNCE YAPILMIŞ AĞIZ ARAŞTIRMALARINDA BÖLGENİN YERİ

Anadolu ağızları üzerindeki araştırmaların tarihi pek eski sayılmaz. Türkolojinin bir bilim dalı olarak ele alınışına paralel olarak geçen yüzyılın ikinci yarısında 1860'lı yıllara kadar uzanır.[66] 1867-1940 yılları arasındaki araştırmalar, bir iki istisna dışında genellikle 'yabancı araştırıcılar dönemi' olarak adlandırılabilir.[67] 1932 yılında *Türk Dil Devrimi*'nin yapılmış olması, Anadolu halk ağızlarına karşı geniş bir ilgi uyandırmıştır.[68] Bu dönem Türkiye'de büyük bir derleme seferberliği başlatılmıştır. Bu derlemeler sırasında Samsun ve yöresinden birçok kelime *Söz Derleme Dergisi*'ne ve *Derleme Sözlüğü*'ne alınmıştır. Kavak ve Asarcık yöresinden derleme sözlüğüne 390'ın üzerinde kelime girmiştir.[69] Anadolu ağızları üzerindeki araştırmaların daha verimli olan dönemi 1940 yılından sonra başlar. Bu dönem, başlangıç döneminin aksine 'yerli araştırıcılar dönemi' diye adlandırılabilir.[70] Ancak her iki dönemde de Samsun üzerine yapılmış ciddî bir çalışma yoktur.

---

[65] bk. Nedim İPEK, *"Kafkaslar'dan Anadolu'ya Göçler (1877-1900)"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 6, Samsun 1991, s. 97-135.

[66] KORKMAZ, *"Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış"*, **Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, I. Türk Dili, 23-28 Eylül 1985,** İstanbul Ünv. Yay., İst. 1987, s. 89.

[67] KORKMAZ, *"Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1975-1976**, TDK Yay., Ank. 1976, s. 143.

[68] KORKMAZ, **age.**, s. 145.

[69] **Derleme Sözlüğü**, C. I, TDK Yay., Ank. 1993, s. XLIX-L.

[70] bk. KORKMAZ, age., s. 144; KORKMAZ, *"Anatolian Dialect"*, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C. II, TDK Yay., Ank. 1995, s. 249.

Türkiye'nin hemen hemen her yerinden derleme yapmış Ahmet Caferoğlu'nun Samsun ve yöresinden herhangi bir derleme yapmadığı görülür.

Yine Anadolu ağızları üzerine yapılan çalışmaların durumunu ve geldiği seviyeyi anlatan çeşitli yazılarda Asarcık veya Samsun ağzı üzerine herhangi bir çalışmanın kaydına rastlayamadık.[71]

Samsun ve yöresi üzerine yazı, makale ve çeşitli üniversitelerde yapılmış bitirme tezleri mevcuttur.[72] Ancak bunlar içerisinde Asarcık'la ilgili herhangi bir yazı, makale ve tez mevcut değildir.

Samsun ile ilgili tespit edebildiğimiz lisans tezleri ve makaleler şunlardır:

1. KAZIM, M., *Samsun Türkçesi Üzerine Küçük Bir İrdem*, TDB seri II/1-2, 1940, s. 53-55.

2. BİRER, N., Esma, *Bafra Ağzı Üzerine Bir Dil İncelemesi*, Samsun, HÜ TDE Mez. Tezi, 1980.

3. DENGİZ, Mesut, *Havza Ağzı*, Samsun, Atatürk Ü Edb. Fak. TDE Mez. Tezi, 1974, D 74/3.

4. DÜRÜST, Mustafa, *Bafra-Gazibeyli Ağzı (Derleme, İnceleme ve Sözlük)*, Samsun, Atatürk Ü Edb. Fak. TDE Mez. Tezi, 1972, D 72/1.

5. KINIK, Gülsün, *Lâdik Ağzı*, Samsun, AÜ DTCF TDE Mez. Tezi, 1971.

6. ÖZTÜRK, Faruk, *Çarşamba Ağzı*, Samsun, AÜ DTCF TDE Mez. Tezi, 1973.

---

[71] bk. GÜLENSOY, *"Ağız Araştırmalarının Bugünkü Durumu"*, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, TDK Yay., Ank. 1999; Ahmet B. ERCİLASUN, *"Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış"*, **Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri**, Haz. A. Sumru ÖZSOY, Eser E. TAYLAN Boğaziçi Üniversitesi Yay., İst. 2000; ERCİLASUN, *"Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış"*, **Türk Dili**, S. 584, TDK Yay., Ank. 2000; KORKMAZ, *"Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1975-1976**, TDK Yay., Ank. 1976.

[72] bk. GÜLENSOY, **Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası**, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1981; Gülen ÇETİN, **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Yapılan Folklorla İlgili Lisans Tezleri Bibliyografyası (1940-1980) I**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank. 1986; Kazım YETİŞ, *"Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesindeki Tezlerin Bibliyografyası"*, **İ.Ü. Edb. Fak. Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi 1977-1979**, İ.Ü. Yay., 1981, s. 265-327; Kayahan ERİMER, *"Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1970**, TDK Yay., Ank. 1989, s. 211-236.

7. PEKAR, Hâlûk, *Samsun Diyalektolojisi Üzerine Bir Derleme*, AÜ DTCF TDE Mez. Tezi, 1960.

8. APAYDIN, İskender, *Samsun Kavak Kazasının Köyleri (Belâlan-Çukuralan-Çirişli-Alaçam) Ağızları*, Türkiyat Enstitüsü, 1974, XIV+143s.

9. USLU, Yaşar Kaya, *Samsun Çarşamba Dil İncelemesi*, Türkiyat Enstitüsü,1975.

Bu ağız çalışmalarının yanında Samsun ve yöresi üzerine çeşitli folklor araştırmaları da mevcuttur. Bu araştırmaları şöyle sıralayabiliriz:

1. BULGURCUOĞLU, M., *Havza Köylerinde Derlenen Meşhur Sözler*, Samsun, ONM VII/78 (Kas.-Ara. 1946), s. 15.

2. DİLCİMEN, Kâzım, *Samsun'un Tekkeköyü'nde Derlenmiş Atasözleri*, ONM VII/67 (Ağu. 1944), s. 28-29.

3. ELÇİN, Şükrü, *Bafra ve Köylerinde Söylenen Mâniler*, Samsun, SF, IV/44, (Eyl. 1976), s. 14-17.

4. ELMAS, Yılmaz, *Samsun İli Bilmeceleri*, Yüceer Matbaası, Samsun 1961, s. 16.

5. ELMAS, Yılmaz, *Samsun Folklorundan Örnekler*, TFA VII/153 (Nis. 1962), s. 2706-2709.

6. KADİROĞLU, Mahmut, *Kolay'dan Mâniler, Bilmeceler, Bafra-Samsun*, TFA VIII/171 (Ekim 1963), s. 3210.

7. KADİROĞLU, Mahmut, *Kolay'dan İlenç, Tekerleme, Maniler, Bafra-Samsun*, TFA VIII/177 (Nis. 1964), s. 3382-3383.

8. KARAGÖZ, Sadık, *Bafra Köylerinde Söylenen Birkaç Deyim*, Samsun, ONM VII/68 (Kas. 1944), s. 26

9. KARAHAN, A., *Samsun-Çarşamba Türküsü*, ONM IV/44 (1940), s. 14-16.

10. SARI, Ergün, *Bilmecelerimiz ve Kapuköy'den Bilmeceler*, Samsun, TFA XIII/268 (Kas. 1971), s. 6151-6152.

11. ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, *Sinop ve Samsun Havalisinden Topladığı Halk Dilinde Sözler*, Ahâli Gazetesi, Samsun, No: 573, 574, 575.

12. ÇÖL, Gülbiz, *Çarşamba Folkloru*, AÜ DTCF TDE Böl. Bitirme Tezi, Ank. 1970-1971, BT 558.

13. TANGEL, Beşir, *Samsun ve Çevresinde İnsanlarla İlgili Adet ve İnanmalar*, AÜ DTCF Etnoloji Kürs. Bitirme Tezi, 1968-1969.

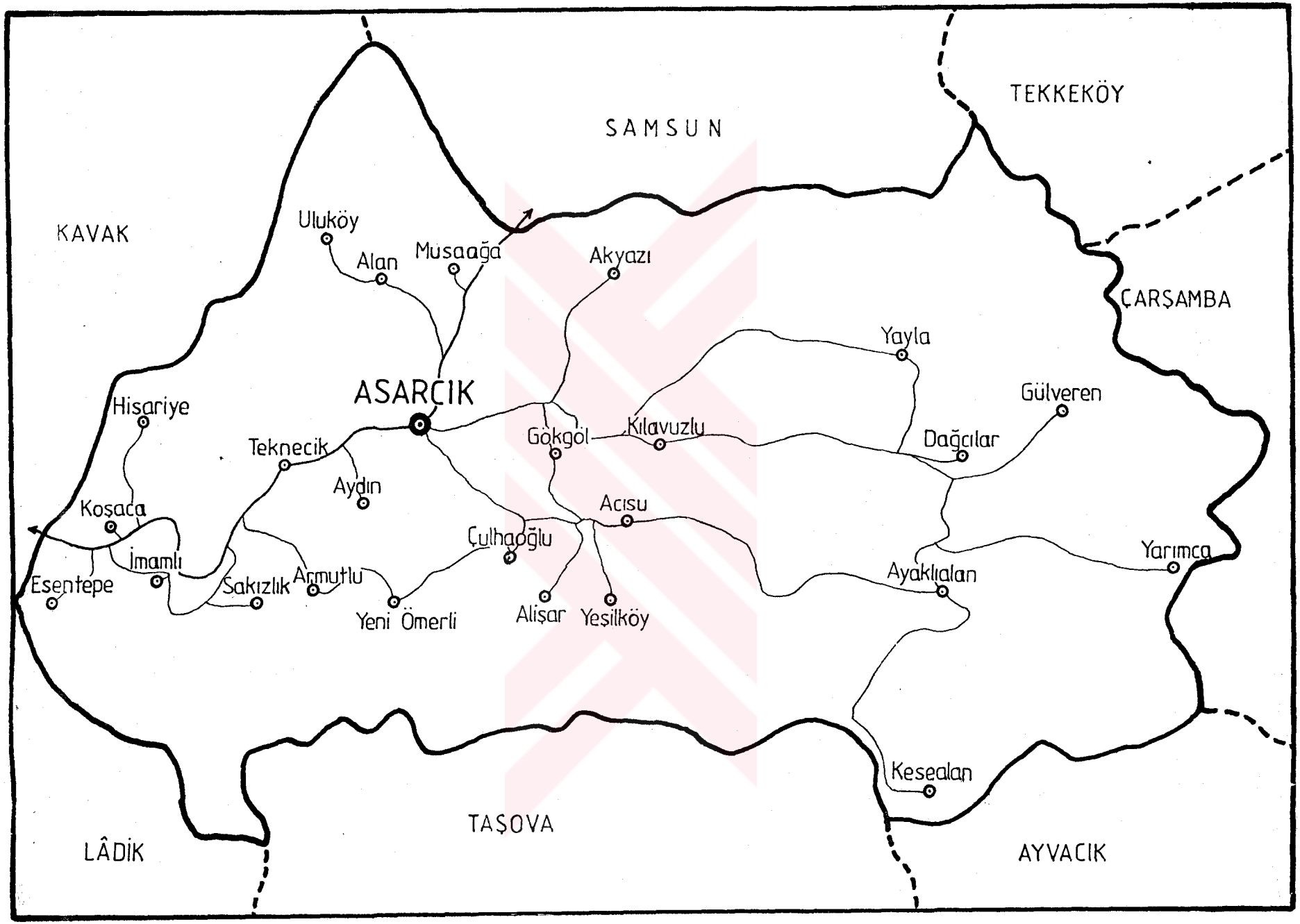

Harita 1: Asarcık İlçesi

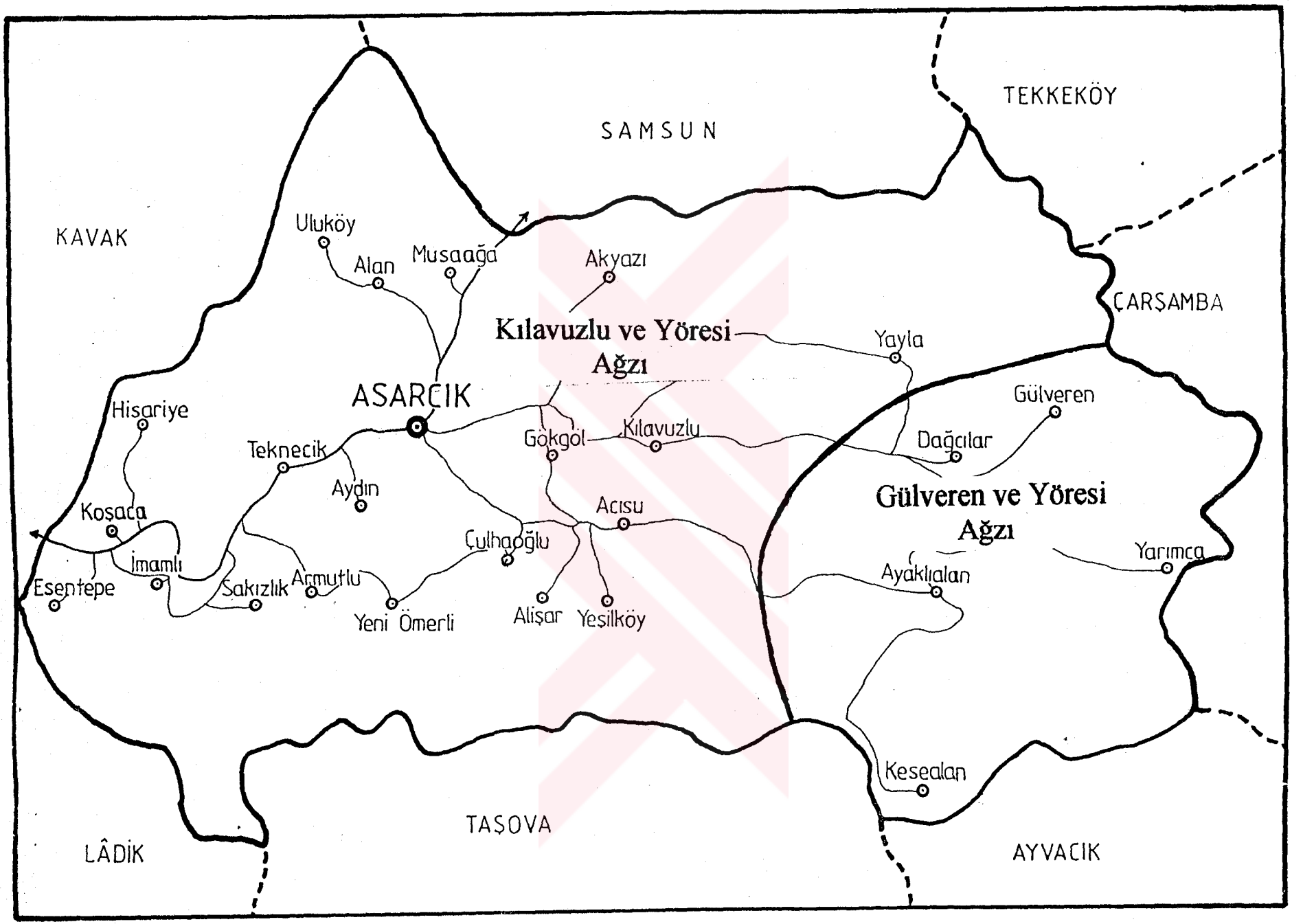

Harita 2: Asarcık Ağız Bölgeleri

2. İNCELEME

2.1. SES BİLGİSİ

2.1.1. ÜNLÜLER

2.1.1.1. Ünlü Çeşitleri:

Asarcık ağzında, yazı dilinde bulunan sekiz ünlünün dışında, boğumlanma noktasındaki değişiklikler nedeniyle az çok farklılaşmış ünlü çeşitleri vardır. Bu ünlü çeşitlerinden bir kısmı bazı kelimelere özgü ya da etkileri sınırlı ses değişimlerinin oluşturduğu ünlülerdir. Bunların içinde bölgeye has sistemli değişimler sonucu oluşanlar vardır. Bu ünlüler şunlardır: á, å, ä, ė, ê, í, î, ó, ȯ, ô, ú.

"a" ünlüsü ve çeşitleri (á, å):

á: a ile e arasında bir orta damak ünlüsüdür.[73] Bu ses yöre ağzının tamamında tespit edildiği hâlde sistemli değildir. Çoğunlukla a>á, o>a>á ve kısmen de e>á değişimi sonucu ortaya çıkmıştır.

a>á değişimi daha çok y ünsüzünün inceltici tesiriyle meydana gelir.

bilmiyám(<bilmiyorum) 19/4, bȯriyá(<buraya) 20/6, diyá(<diyor) 17/1, gidiyámış(<gidiyormuş) 20/23, ȯriyá(<oraya) 21/15,

Aynı değişim, y ünsüzünün inceltici tesiri olmaksızın bazı alıntı kelimelerde karşımıza çıkar.

mese|á(<mesala) 6/26, mübárek(<mübarek) 5/33, ġávur(<kafir) 11/22, kelám(<kelam) 11/18,

Sistemli olmayan ama bazı konuşmacılarda tespit edebildiğimiz şu örnekler de vardır:

áteş(<ateş) 10/85, cefakár(<cefakar) 2/6, sábillik(<sabırlık) 1/25, tám(<tam) 21/47, tāmāmen(<tamamen) 15/12, vátan(<vatan) 24/99

Bazı kelimelerde ulama meydana gelirken ikinci kelimenin başındaki ünlü düşer. Bu arada meydana gelen ikiz ünlülerde ilerleyici benzeşme yoluyla a>á değişimi oluşur.

ne_ábar (<ne haber) 12/24

Yine gelecek zaman çekiminde e>á değişimi gözlenmektedir.

çėzicám(çözeceğim) 3/25, verecám(<vereceğim) 6/37, yi̇̄cáñ(<yi-y-ecek-iñ<yiyeceksin) 8/20,

Yöre ağzında bazı kelimelerde e>á değişimi karşımıza çıkar.

bárabar 18/4, ḫámi 14/107, iziyát|ar 4/17.

i̇: a>i̇ ve o>a>i̇ şeklinde ortaya çıkan a ile ı arası daralmış bir ünlüdür. Bu daralmada y ünsüzünün tesiri büyüktür. Bölge ağzında az rastlanan bir sestir.

biliyi̇̀ñ(<biliyorsun) 14/111, çıḫamıyi̇̀m(<çıkamıyorum) 17/7, yi̇̀bduruyo|ardı(yaptırıyorlardı) 14/167, yi̇̀ḫdı(<yaktı) 15/8, yi̇̀v(<yahu) 25/6

Karşılaşan alçalan ikiz ünlülerde, ı ünlüsü, baştaki a ünlüsünü daraltır.

bą̀ırmıya 16/4, dą̀íl| 10/61, y ą̀ıyor 5/32

å: a ile o arası bir sestir. a>å ve o>å değişimi sonucu ortaya çıkmıştır.Bu ünlünün oluşmasında dudak ünsüzlerinin ve yuvarlak ünlülerin payı büyüktür.

anåns(<anons) 10/104, båbą|arım(<babalarım) 20/7, båbamı(<babamı) 2/1, båbayi̇̄t(<babayiğit) 24/156, gı|å̱uzlu(<kılavuzlu) 14/47, gumåndanım (<kumandanım) 24/67, yaparså̱(<yaparsak) 14/85

e ünlüsü ve çeşitleri (ä, ė, ę́):

ä: Bu ünlü sözcüklerin ilk hecelerinde bulunur. Açık e ünlüsü normal e'den biraz daha açık söylenir.[74] Asarcık ağzında bu ses yaygın değildir. Ancak birkaç kelimede sistemli olarak karşımıza çıkar.

äl|ā́me(<ellāme) 5/7, äller(<eller) 7/75, ärihiye(<eğrikmek) 14/221, ärmiye(<ermeye) 14/81, ärtesi(<ertesi) 1/4, yäden(<yeniden) 14/167

ė: Asarcık ağzında sistemli ve çok rastlanan bir sestir. i>ė ve e>ė değişimleriyle ortaya çıkmış, i ile e arasında bir ünlüdür. Kapalı e ünlüsü olarak adlandırılır.

---

[73] ERCİLASUN, **KİA**, s. 51.

dėmişle 21/16, ėdiye 11/10, ėnsan 10/31, ėşitmedim 19/18, ėyülük 24/26, gėtmesiñ 26/15, hėç 22/8, kesėcañ 14/203, yėmek 25/2, yėsir 24/51,

ê: e ile ö arasında bir sestir. Çoğunlukla e>ö ve ö>e ve kısmen de o>e değişimi sonucu meydana gelmiştir. e>ö değişiminin başlıca nedeni dudak ünsüzleridir. Bunun yanında ö ünlüsünün nispeten düzleşmesi sonucu oluşan ê şekilleri de vardır.[75]

bêyle(<böyle) 3/18, cêvap(<cevap) 12/11, dêvişmiş(<değişmiş) 5/11, dêvlet(devlet) 21/18, êyle(<öyle) 24/25, êyleyse(<öyleyse) 4/12, iniyê(<iniyor) 10/106, oḷuyêdu(<oluyordu) 14/69, pêrdeden(<perdeden) 7/9,

ı ünlüsü ve çeşitleri (í, î):

í: Boğumlanma noktası ı ile i arasındadır. ı>í ve bazen de a>í değişimi sonucu oluşmuştur. Bu ünlünün oluşmasında y ünsüzünün tesiri büyüktür. Asarcık ağzında í ünlüsü daha çok ekleşme sırasında meydana gelir. Bazı kelime köklerinde de bu ses tespit edilmiştir.

órayí 17/4, yívıcōḫ 14/128, yíḷdıḷa 14/2, dáíḷ 10/61, oníya 10/73, bazí 9/14, sıgarayí 7/25

î: Boğumlanma noktası ı ile u arasında olan, yarı yuvarlak bir sestir. ı>î, a>î ve u>î değişimi sonucu meydana gelir. Bu sesin oluşmasında dudak ünsüzlerinin payı büyüktür. Bölge ağzında sistemli olarak görülmeyen î ünlüsü, konuşmacıların kendilerine özgü bir kullanımı olarak kalmıştır.

baîrub(<bağırıp) 15/4, çaîrusa(<çağırırsa) 15/4, ġarşîki(<karşuki) 21/26, sîvacı(<sıvacı) 5/45, sîvıye(<sıvaya) 5/45, daşóvîya(<Taşova'ya) 4/4, oḷîcaḫ(<olacak) 14/80, yîmuşaḫ(yumuşak) 14/157

o ünlüsü ve çeşitleri (ó, ò):

ó: Asarcık ağzında çok sistemli olarak karşılaşılan o ile ö arasında bir ünlüdür. Yazı dilinde ö olarak karşımıza çıkan bu ses ġ, ḳ, ñ ünsüzlerinin kalınlaştırıcı tesiriyle oluşmuştur.

---

[74] Selâhattin OLCAY, **EA**, s. 20.
[75] bk. Muzaffer TANSU, **Durgun Genel Ses Bilgisi ve Türkçe**, TDK Yay., Ank. 1963, s. 47.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ḳóylerini(<köylerini) 21/5, ġómmüşle(gömmüşler) 20/2, ġörünen(<görünen) 26/1, ġöçü(<göçü) 25/1, ṓne(<önüne) 24/128, bṓn(bugün) 14/30

Özellikle şimdiki zaman çekiminde y ünsüzünün inceltici tesiriyle o>ó değişimi meydana gelmektedir.[76]

isdiyó(<istiyor) 10/43, dimiyóḳ(<demiyok) 14/52, ėniyó(<iniyor) 24/69, atliyó(atlıyor) 24/69

ȯ: o ile u arasında boğumlanan bir ünlüdür. o>ȯ ve u>ȯ, a>o>ȯ değişimleriyle meydana gelir.

ȯ(<o) 22/23, ȯnu(<onu) 19/19, ȯrda(<orda) 21/2, tȯḳdur(doktor) 24/76, a|acȯḫ(<alacuh<alacağız) 3/29, bȯriye(<buraya) 11/5, şȯramda(şuramda) 24/74, yapacȯḫ(<yapacuh<yapacağız) 14/86, yȯḫariya(<yukarıya) 25/28, ġı|ȯuz|u(<kılavuzlu) 14/133

ö ünlüsü ve çeşitleri (ȯ):

ȯ̈: ö ile ü arası oynaklanan Anadolu ağızlarında pek rastlanmayan zayıflamış ö ünlüsüdür.[77] Bölge ağzında sadece birkaç kelimede rastlayabildiğimiz bu ses, ü>ö değişimiyle meydana gelmiştir.

bȯ̈yüg 12/8, 24/88, ȯ̈vey_anam 3/17,

u ünlüsü ve çeşitleri (ú):

ú: u ile ü arasında boğumlanan bir orta damak ünlüsüdür. Genellikle ü>ú ve bazen de i>ü>ú değişimiyle ortaya çıkar. Daha çok ġ, ḳ, m, ñ ünsüzlerinin ses çevresinde boğumlanma noktasını nispeten geriye çekmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

dú̱únner(<düğünler) 23/15, ġún(<gün) 25/8, ġünner(<günler) 11/23, ḳúmbetiñ(<kümbetin) 21/5, mú̱azzin(<müezzin) 1/2, ó̱úñ(<öğün) 14/175, geldúḳ(<geldük<geldik) 19/3

---

[76] ERCİLASUN, KİA, s. 53.
[77] Mukim SAĞIR, *"Anadolu Ağızlarında Ünlüler"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995**, TDK Yay., Ank. 1997 s. 386.

Yine ğ ünsüzünün düşmesiyle beraber bazı ü sesleri, ğ sesinin kalınlaştırıcı tesirini üzerlerinde devam ettirmişlerdir.

dúúnlerde(<düğünlerde) 8/8, ġóúnen(<gökilen) 16/25, sėv̇dúm(sevdiğim) 24/78

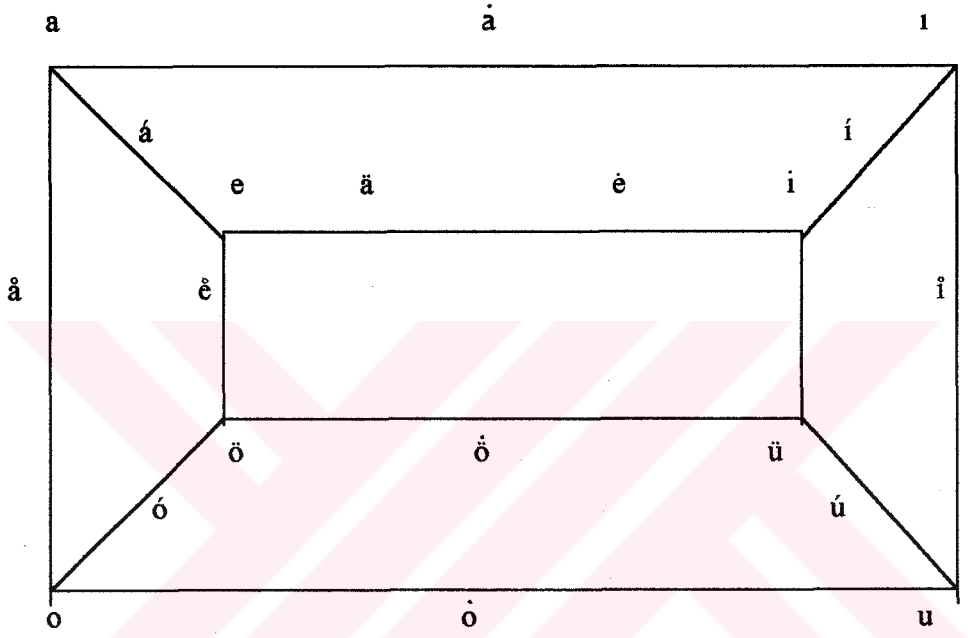

Asarcık Ağzındaki Ünlüleri Gösterir Şema

2.1.1.2. Ünlülerde Uzunluk Kısalık

Ana Türkçede ilk hecede var olduğu tasavvur edilen ünlü uzunluklarını[78] en iyi şekilde koruyan Türk şivesi Türkmen Türkçesidir. Bunun yanında uzun ünlüler Irak'taki bütün Türk ağızlarında, Kabil Avşar ağzında, Afganistan Türkmen ağzında, Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızlarında da tespit edilmiştir.[79] Faruk K. Timurtaş ise, Türkçede bazı şivelerin dışında uzun

---

[78] A. Von GABAIN, **Eski Türkçenin Grameri**, çev. Mehmet AKALIN, TDK Yay., Ank. 1988. s. 33.

[79] Özcan TABAKLAR, *"Türkmen Türkçesi'nde Ünlülerin Uzun Okunmasını Gerektiren Durumlar ve Eklerdeki Uzun Ünlüler"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1994**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 145; Sadettin BULUÇ, *"Mendeli (Irak) Ağzının Özellikleri"*, **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay., Ank. 1972, s. 181; Mehmet Fuat BOZKURT, *"Kabil Avşar Ağzı"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1977**, TDK Yay., Ank. 1978, s. 206-207; BOZKURT, *"Afganistan'da Bir Türkmen Ağzı"*, **Türk Dili Araştırmaları**

ünlü olmadığı görüşündedir.[80] Bununla birlikte Türkçede aslî uzun ünlüler meselesi hâlâ tartışma konusudur.[81] Yine Zeynep Korkmaz'ın Batı Anadolu ağızlarında tespit ettiği aslî uzun ünlüler ilgi çekicidir.[82]

Asarcık ağzında ünlülerde aslî sayılabilecek uzunluk veya kısalıkla karşılaşmadık. Metinlerde tespit ettiğimiz uzunluk ve kısalıklar bazı ses olaylarıyla açıklanabilir.

2.1.1.2.1. Aslında Uzun Olan Ünlülerin Normalleşmesi

Türkiye Türkçesinde, özellikle aydınların konuşmasında yabancı dillerden, özellikle Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerde ünlü uzunlukları korunur. Asarcık ağzında bu ünlülerin çoğu kısalmıştır.

barabar(<berāber) 19/9, bazar(<bāzār) 8/4, dene(<dāne) 17/1, fayizi(fāizi) 13/26, hesab|u(<hesāblı) 3/22, heye|an(<heyelān) 26/20, |hocal|ar(<hocalar) 1/10, i|hdiyar(<ihtiyār) 22/34, imam(<imām) 1/1, tağıb(<takīb) 3/26, zaman(<zemān) 10/29,

2.1.1.2.2. Aslında Normal Uzunlukta Olan Ünlüleri Kısalması

Asarcık ağzında kısa ünlüler çeşitli fonetik sebeplerle açıklanabilir. Ünlüler vurgusuz durumda ve çabuk konuşma sırasında kısalma eğilimi göstermektedir.[83]

yanïndan(<yanından) 3/5, unnarï(<onları) 3/5, padïşāñ(<padişahın) 10/30, a|ïzına(<ağızına) 10/57, eyŭlük(<iyilik) 24/27, tăbi(<tabi) 4/1

Aslı uzun ünlülü olan, ancak yöre ağzında normal uzunlukta söylenen bazı kelimeler kısalma eğilimine girmişlerdir.

Yıllığı-Belleten 1978-1979, TDK Yay., Ank. 1981, s. 39-79; Hüseyin DALLI, **Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ank. 1991, s. 72.

[80] Faruk K. TİMURTAŞ, **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul Ünv. Yay., İst. 1977, s. 46.

[81] bk. Talat TEKİN, **Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler**, Ank. 1975.

[82] KORKMAZ, *"Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Ünlü Uzunlukları Hakkında"*, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, c. II, TDK Yay., Ank. 1995, s. 123-127.

[83] Gerhard DOERFER, *"İran'daki Türk Dilleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1969**, TDK Yay., Ank.1989, s. 5.

zălımlığını(<zalimliğini<zālimliğini) 4/8, cămiye(<camiye <câmiye) 8/24

Ünlüyle biten bir kelimeden sonra ünlüyle başlayan bir kelime gelirse birinci kelimenin sonundaki dar ünlü kısalır.

ėyi_evlatlar(<iyi evlatlar) 3/34, razĭ_olsuñ(<razı olsun) 3/32

Bazen böyle bir durumda, birinci kelimenin sonundaki geniş ünlülerin de kısaldığı görülür.

ană_avradına(<ana avradına) 8/25, böylĕ_olduḫ(<böyle olduk) 3/38, vuriyĕ_orda(<vuruyor orda) 4/16

Yazı dilinde düştüğü hâlde Asarcık ağzında r ve m ünsüzlerinden sonra korunan ı ünlüsü kısalmıştır.

adamĭmış(<adammış) 3/13, gönderiyolarĭdı(<gönderiyorlardı) 3/8, varĭsa(<varsa) 1/8

Ünlü türemesi yoluyla alıntı kelimelerin başına gelen ı- ve i- ünlüleri genellikle kısadır.[84]

ĭraḫmetlik(<rahmetlik) 2/19, ĭras(<rast) 24/16, ireceb(<recep) 4/13

Alıntı kelimelerin ortasında da ünlü türemesiyle oluşan -ı- ünlüsü kısalır.

tĭrabĭzondan_ārı 4/27

2.1.1.2.3. Hece Kaynaşmasıyla Oluşan Uzun Ünlüler

Bazı ünlüler iki ünlü arasında yumuşayıp eriyerek bu iki ünlüyü bir uzun ünlü biçimine sokarlar.[85] Ulamayla oluşan şekillerin bol olduğu Asarcık ağzında, bahsedilen uzun ünlüler oluşurken bu merhaleyi atladığı düşünülebilir. Özellikle h, r, ğ, ñ, y ve h ünsüzlerinin erimesi, uzun ünlülerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

āç(<ağaç) 24/9, arḫāza(<arkanıza) 10/5, aşşā(<aşağı) 3/24, bā(<bağ) 3/25, çocūm(<çocuğum) 8/5, dā(<daha) 1/5, dīnci(<deyinci) 22/18,

---

[84] AYDIN, AA, s. 24.
[85] **age.**, s. 24.

tanīm(<tanıyorum) 24/13, hasdānede(<hastahanede) 8/40, tōmḷuḫ(<tohumluk) 22/8, unnānan(<onlarilen) 3/5, yaḷūz(<yalnız) 5/2, yellē(<yerleri) 3/3, yīcoḫ(<yiyecük<yiyeceğiz) 4/14,

2.1.1.2.4. Ünsüz Düşmesiyle Oluşan Uzun Ünlüler:

Asarcık ağzında kelime ortasındaki ğ, n, y, k, h ve v ünsüzleri düşerken kendilerinden önce gelen ünlünün uzamasına sebep olurlar.

bāḷu(<bağlı) 4/4, dōru(<doğru) 26/5, dödüle(<dövdüler) 8/26, düme(düğme) 8/1, ġavā(<Kavak'a) 8/4, işāta(<inşaata) 3/8, ōḷum(oğlum) 2/8, ormannīmış(<ormanlıkmış) 5/17, topraḫcīmiş(<toprakçıymış) 4/12, yā(<yağ) 24/11, yōdu(<yoğdu<yoktu) 22/12, yoḷlicāduḫ(<yollayacakdık) 8/23

Bunların dışında -īnci(k) (-ince) zarf-fiil ekinin ilk ünlüsünde bir uzunluk göze çarpar. Bu uzunluk önce olumsuz fiil tabanlarına gelen ekte hece kaynaşmasıyla oluşmuş, sonra da bu ekin uzun ünlülü biçimi hem olumlu hem de olumsuz fiillerle kullanılarak genelleşmiştir.[86]

gelīncik 3/23, inīncik 3/24; ġoyīnci 4/35, yuvaḷanīnci 10/26

2.1.1.3. İkiz Ünlüler

Aynı nefes baskısı altında boğumlanan[87], bünyesinde iki ünlü bulunduğu hâlde ayrı hece meydana getirmeyen fonemlere "ikiz ünlü" diyoruz.[88] İkiz ünlüler Türk dilinin yapısına uygun düşmediğinden[89] standart Türkiye Türkçesinde alıntı kelimeler dışında ikiz ünlü yoktur. Ancak Anadolu ağızlarında kelime ortasında bazı ünsüzlerin düşmesi sonucu ikiz ünlüler meydana gelir.[90] Asarcık ağzında -ġ-, -ğ-, -y-, -h-, -ñ-, -f-, -v- ünsüzlerinin düşmesi sonucu oluşan ikiz ünlüler vardır.

---

[86] AYDIN, AA, s. 25.
[87] Efrasiyap GEMALMAZ, **EİA**, c. 1, s. 119.
[88] ERCİLASUN, KİA, s. 61.
[89] Ahmet CAFEROĞLU, *"Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yılığı-Belleten 1964**, TDK Yay., Ank. 1989, s. 18.
[90] bk. ERCİLASUN, **KİA**, s. 61; GEMALMAZ, **EİA**, s. 119-125, KORKMAZ, **NYA**, s. 42-44; GÜLENSOY, **KüYA**, s. 29-31; Emin KALAY, **EİA**, s. 20-21; Cemil

İkiz ünlüler Kılavuzlu ve yöresi ağzında çok bol ve sistemli olarak karşımıza çıkarken, Gülveren ve yöresi ağzında hemen hemen yok denecek kadar azdır. İkiz ünlüler Gülveren ve yöresi ağzında karşımıza daha çok uzun ünlü olarak çıkarlar.

2.1.1.3.1. Yükselen İkiz Ünlüler

Birinci unsuru ikinci unsurdan daha dar olan ikiz ünlüler, yükselen ikiz ünlüler diye adlandırılır. Birinci unsur dar olması sebebiyle bazen ikinci unsurdan daha kısa olabilir. Asarcık ağzında -ġ-, -ğ-, -v-, -ñ- ünsüzlerinin yumuşayıp erimesiyle oluşan yükselen ikiz ünlüler görülür.

duạh 8/9, ġızıạn 10/129, iḥdiyarcuạz 22/34, pezülụe 8/24, puạr 10/91

2.1.1.3.2. Eşit İkiz Ünlüler

Bünyesinde aynı türden iki ünlü barındıran ikiz ünlülerdir.[91] Asarcık ağzında eşit ikiz ünlüler -ġ-, -ğ-, -y-, -h-, -f-, -v-, -ñ- seslerinin erimesiyle oluşur.

aşduu 5/32, baã 3/21, baã ḷım 10/56, düñ 1/25, dúúnlerde 8/8, deil 5/5, eer 10/97, ineceksiiz 10/83, kı ḷaȯzḷuda 23/9, saã 3/1, seerberlī 22/3, topraã 1/18, yaud 5/24, yeenim 24/12, úútdu 8/5

baa ve saa kelimelerinde saña>saġa>saa şeklinde bir gelişme olduğu düşünülebilir.[92]

2.1.1.3.3. Alçalan İkiz Ünlüler

İkinci unsuru birinciye göre dar olan ikiz ünlülere alçalan ikiz ünlüler diyoruz.[93] Alçalan ikiz ünlüler Asarcık ağzında -ġ-, -ğ-, -v-, -h- seslerinin erimesiyle oluşur.

GÜLSEREN, **MİA**, s. 49-50; Fatma ÖZKAN, **OTA**, s. 12-13; Ahmet GÜNŞEN, **KYA**, s. 29-31; SAĞIR, **EYA**, s. 72-74.

[91] KALAY, **EİA**, s. 21.

[92] bk. AYDIN, **AA**, s. 26; Sadet ÇAĞATAY, *"Türkçede ñ~ġ Değişmesine Dair"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1954**, TDK Yay., Ank. 1988, s. 20.

[93] BURAN, **KBAYA**, s. 30.

ağır 7/13, dağılıruh 1/25, değil 5/5, doğuracāmış 3/9, yağud 5/24, yoğumuş 3/4

Alçalan ikiz ünlülerden ikinci ünlü dar olduğu için bazen daha kısa söylenebilir.

ağzını 10/58

2.1.1.4. Ünlü Uyumları ve Ünlü Benzeşmeleri

Ünlü uyumu bir kelimedeki ünlülerin kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık bakımından birbirine uyması olayıdır. Bu olay Türkçenin en göze çarpan özelliği olup, köklerde veya eklerde, bir kelimenin bütün ünlüleri, yukarıda belirttiğimiz bakımlardan, birbirine benzerler. Anadolu'nun pek çok ağzında ünlü uyumu dikkati çekecek kadar belirgin ve kuvvetlidir.[94]

Bölge ağzında yukarıda bahsettiğimiz iki uyumun yanında, bir de ünlülerin genişlik ve darlık bakımından, sınırlı sayıda örnekte tespit edebildiğimiz uyumu vardır. O hâlde Asarcık ağzında üç türlü ünlü uyumu söz konusudur:

1. Büyük Ünlü Uyumu (Kalınlık-İncelik Uyumu)
2. Küçük Ünlü Uyumu (Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu)
3. Genişlik-Darlık Uyumu

2.1.1.4.1. Büyük Ünlü Uyumu (Kalınlık-İncelik Uyumu)

İncelik-kalınlık bakımından vokal uyumu, Türkçede her devirde sağlamdır.[95] Asarcık ağzında büyük ünlü uyumu yerleşmiş durumdadır. Hatta yazı dilimizde uyuma girmeyen bazı alıntı kelimelerle büyük ünlü uyumuna aykırı bir kısım ekler, Asarcık ağzında büyük ünlü uyumu etkisi altına girmişlerdir. Ancak bazı eklerin bünyesindeki y ünsüzü bu uyuma aykırı şekillerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

---

[94] GÜLENSOY, *"Rumeli Ağızlarının Sesbilgisi Üzerine Bir Deneme"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1984**, TDK Yay., Ank. 1987, s. 99.
[95] TİMURTAŞ, **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul Ünv. Yay., İst. 1977, s. 26.

2.1.1.4.1.1. Alıntı Kelimelerde Büyük Ünlü Uyumu

İncelik ve kalınlık benzeşmesi Arapça ve Farsça başta olmak üzere çeşitli dillerden alıntı kelimelerde etkisini göstermektedir. Bölge ağzına çeşitli nedenlerle girip halk ağzına yerleşme imkânı bulan Arapça ve Farsça kelimelerin bir kısmı dil benzeşmesinin etkisi altında kalmıştır. Bu benzeşmeler ilerleyici ve gerileyici olmak üzere iki yolla meydana gelirler.

İlerleyici Benzeşme Yoluyla:

a-e>a-a: bazan(<bazen) 24/132, ḫabar(<haber) 1/9, ḥatca(<hatice) 14/169

a-i>a-ı: arazıḷarı(<arazileri) 6/3, faḫıḷḷara(<fakirlere) 23/21, padïşāñ(<padişahın) 10/30, taġıb(<takip) 3/26, vaḫıt(<vakit) 22/12, zaḷım(<zalim) 7/16

ü-a>ü-e: dünyėye(<dünyaya) 10/143

e-a>e-e: mesele 26/12 (<mesela), mezerlï̃(<mezarlığı) 25/30

Gerileyici Benzeşme Yoluyla:

a-e>e-e: dene(<tane) 1/10, mehellesindeyidi(<mahallesindeydi) 24/153

e-a>a-a: taḷaşa(<telaşe) 12/34

i-a>ı-a: sıġara(<sigara) 7/25

o-ö>ö-ö: şöför(<şoför) 13/20

u-ü>ü-ü: nüfüs(<nufüs) 14/229

"barabar(<beraber) 3/5, menevresinde(<manevrasında) 24/46" örneklerinde ise çift yönlü bir benzeşme söz konusudur.[96]

Bazı alıntı kelimeler ise ünlü uyumuna uyduğu hâlde kalın sıralı ünlülerden ince sıralı ünlülere veya ince sıralı ünlülerden kalın sıralı ünlülere dönüşmüştür.

talġun(<telkin) 1/21, ḫızmat(<hizmet) 1/11, hüdüd(<hudud) 24/33,

Yazı dilinde ünlüleri benzeşmeyen bazı kelimeler Asarcık ağzında büyük ünlü uyumu etkisi altına girmişlerdir.

hana(<hani) 19/27, hanı(<hani) 24/6, birez(<biraz) 24/7, kirez(<kiraz) 14/149

Yine yazı dilinde uyuma girmeyen -ken ve –daş ekleri, Asarcık ağzında kısmî olarak büyük ünlü uyumuna tâbi olmuşlardır.

-daş eki, ġardaş(<kardeş) 20/8, ġardaşuġ(<kardeşik<kardeşiz) 24/91 kelimelerinde uyuma tâbi olmuştur.

-ken zarf-fiil eki Asarcık ağzında ġaçarḳana(<kaçarkene) 24/95 örneğinde uyuma girmiştir.

2.1.1.4.1.2. Büyük Ünlü Uyumunun Bozulması

Büyük ünlü uyumunun bozulmasında y ünsüzünün büyük etkisi vardır. y fonemi, genel dilde, belli kurallara göre kendisinden evvelki e, a seslilerini i, ı seslilerine çevirir.[97] Özellikle şimdiki zaman eki Asarcık ağzında fonetik olarak kararsızdır. Bazen aynı konuşucu bile bu eki farklı şekillerde dile getirebilmektedir.

Asarcık ağzında şimdiki zaman çekimi esnasında büyük ünlü uyumu, kalın sıradan ünlülere sahip kelimelere ince ünlülü eklerin getirilmesi ve ince sıradan kelimelere tabiatıyla kalın ünlülü şekillerin getirilmesi suretiyle iki şekilde bozulur.[98] Ayrıca şimdiki zaman ekinin uyuma aykırı oluşunu, ekin, nispeten yeni bir gelişme sonucu meydana gelmesiyle açıklayabiliriz.[99] Yine bazı kelimelerin bünyesinde bulunan ş harfinin inceltici etkisi de büyük ünlü uyumunun bozulmasına sebep olur.

alī(<alıyor) 4/12, aliyö(<alıyor) 10/135, bıraḫduriye(<bıraktırıyor) 23/6, bozmiyem(<bozmuyorum) 12/33, çaḫışiye(<çalışıyorum) 8/2, doyiyem(<doyuyorum) 10/61, ġiriye(<kırıyorum) 3/28, yapmīḫardı(<yapmıyorlardı) 22/23

---

[96] AYDIN, **AA**, s. 28-29.
[97] Ömer Asım AKSOY, **Gaziantep Ağzı**, c.I, TDK Yay., İst. 1945,s. 87.
[98] AYDIN. **AA**, s. 30.
[99] Mecdut MANSUROĞLU, *"Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten1959**, TDK. Yay., Ank. 1988, s. 89.

biliyom(<biliyorum) 22/2, bilmiyoḫ(<bilmiyok<bilmiyoruz) 5/2, diyom(<diyorum) 8/23, ediyamış(<ediyormuş) 3/26, geliyá(<geliyor) 5/4, söylüyoñ(<söylüyorsun) 7/39

Şimdiki zaman üçüncü çoğul şahıs ekleri çoğu zaman uyuma aykırı durumdadırlar. Özellikle Kılavuzlu ve yöresi ağzında bu durum sistemli bir şekilde görülür.

saliye¦a(<salıyorlar) 4/7, veriye¦a(<veriyorlar) 1/10, vermiye¦á(<vermiyorlar) 3/21

İstek birinci tekil şahısta da büyük ünlü uyumu bozulur.

çıhim(<çıkayım) 10/138, oturim(oturayım) 11/21, zorlayim(<zorlayayım) 10/23,

Cevher fiilinin iyelik ekinden sonra gelen şeklinde uyuma aykırı bir durum vardır.

bâbasiyim(<babasıyım) 12/28

Asarcık ağzında büyük ünlü uyumu kuralına aykırı eklerden birisi de -ınca/-ince zarf-fiil ekidir. Bu ekin olumsuz fiil tabanlarına eklenen biçiminde -y- ünsüzünün araya girmesiyle bir incelme olmuş ve bu sondaki ünlüye de tesir etmiştir.

bārinci(<bağırınca) 10/84, çıḫinci(<çıkınca) 4/11, varinci(<varınca) 24/144, yuva¦anīnci(<yuvarlanınca) 10/26

Gelecek zaman birinci ve ikinci tekil şahıs ile birinci çoğul şahıs ekleri büyük ünlü uyumuna aykırıdır.

bıraḫmicañ(<bırakmayacañ<bırakmayacaksın) 10/10, çezicám (<çözücem<çözeceğim) 3/25, gidecoḫ(<gidecük<gideceğiz) 4/13, sormicañ(<sormiyacañ<sormiyacaksın) 4/30, yelleşdürecōḫ(<yerleşdürecük <yerleşdireceğiz) 20/28, yīcañ(<yiyeceñ<yiyeceksin) 8/20

Gelecek zaman sıfat-fiillerinden sonra iyelik eki geldiğinde, sondaki ünlü -ğ- ünsüzünün tesiriyle kalınlaşır.[100]

---

[100] AYDIN, **AA**, s. 31.

örtecā(<örteceği) 1/18

-ki aitlik eki Asarcık ağzında uyuma girmemiştir.

aḫşamki(<akşamki) 12/24, ḃördaki(<burdaki) 8/1, ġarşuki(<karşıki) 4/6, ȯrdaki(<ordaki) 10/92

-ken zarf-fiil eki de bazen büyük ünlü uyumuna aykırı ekleşmiştir.

yaḫarkene(<yakarken) 4/22

-daş isimden isim yapma eki de bir yerde uyuma aykırı durumdadır.

ġardeşim(<kardeşim) 10/126

Bölge ağzında -y- ve -c- ünsüzlerinin darlaştırıcı ve inceltici tesirleri sonucu çeşitli uyum dışı ekleşmeler ortaya çıkmaktadır.

bālīcam(<bağlayacağım) 3/25, başlīcuḫ(<başlayacuk<başlayacağız) 13/8, bıraḫmiyacañız(<bırakmayacaksınız) 10/6, boriya(<buraya) 2/2, boriye(<buraya) 8/44, ġafayi(<kafayı) 10/6, marsuḷliye(<Marsullu'ya) 11/13, oriya(<oraya) 5/6, sormicañ(<sormayacañ<sormayacaksın) 4/30, taḷḷayi(<tarlayı) 5/24, topliyaḷım(<toplayalım) 11/3, uriye(oraya) 10/114

"ile" bağlacı isimlere getirildiğinde bölge ağzında çoğunlukla uyuma girmiş, ancak bazı durumlarda uyuma aykırı olarak ekleşmiştir.

anasinan(<anası-ile-n) 8/25, dayīnan(<dayı-ile-n) 10/8, ġarīnen(karı-ile-n) 10/185, ġorḫmayinen(<korkmak-ile-n) 23/4

Yine isimlere gelen i- fiili, -y-'nin etkisiyle kalın sıradan ünlü taşıyan kelimelere ince ünlülerle ekleşmiştir.

ayruyidi 22/31, bayırimiş 10/26, candarmayidi 24/19, parayidi 23/18, taraftarīmiş 11/4

2.1.1.4.1.3. Kökte Ünlü Değişimine Dayanan Büyük Ünlü Uyumu

Asarcık ağzında kalın sırada yer alan birkaç kelime çeşitli nedenlerle ince sıraya geçmiştir.

emme(<ama) 3/29, misiri(<mısırı) 2/16, emice(<amıca<amca) 24/82, emicem(amıcam<amcam) 17/15

2.1.1.4.2. Küçük Ünlü Uyumu (Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu)

Diğer bir adı dudak benzeşmesi olan küçük ünlü uyumu, yalın ya da ekler ile genişletilmiş kelimelerde, ünlülerin düzlük yuvarlaklık bakımından ilk hece ünlüsüne göre ayarlanması olayıdır.[101] Küçük ünlü uyumu, Orta Osmanlıca döneminin sonlarında ortaya çıkmış ve Türkiye Türkçesi döneminde yerleşmiştir.. Kelimeler araştırma bölgemizde, alıntı kelimelerin bir kısmı da dahil olmak üzere, yuvarlaklaşma yönünde bir gelişme göstermiştir.[102] Yuvarlaklaşma temayülü ise küçük ünlü uyumunun aleyhine olan bir durumdur.

Asarcık ağzında küçük ünlü uyumu sağlam bir görünüm arz etmez. Ancak bazı kelimeler yazı dilinin aksine, bölge ağzında düzleşme eğilimi içine girmişlerdir.

barıT(<barut) 24/8

2.1.1.4.2.1. Küçük Ünlü Uyumunun Bozulması

Eski Anadolu Türkçesinden bu yana aslî yuvarlak şekillerin devam etmesi küçük ünlü uyumunu bozar.

a|tun(<altın) 10/35, artuh̲(<artık) 10/107, ayru(<ayrı) 26/6, ayu(<ayı) 10/24, bellü(<belli) 1/3, delük(<delik) 10/80, gendü(kendi) 14/23, saru(sarı) 3/4, tapuya(tapuya) 14/53

Aybastı ağzında geniş zaman eki -ır/-ir, -ur/-ür'e veya -r ünsüzü düşerek -u/-ü'ye dönüşmüştür.

bilür müsüz̄(<bilir misiniz) 10/36, faydaḷanu(<faydalanır) 14/115, ġösderümüş(<gösterirmiş) 3/7, verürük(<verürük<veririz) 1/3

Belirli geçmiş zaman birinci çoğul şahıs eklerinde yuvarlaklaşma sistemli olarak görülür.

dėdük(<dedik) 3/5, ekdúḳ(<ektik) 14/94, geldúḳ(geldik) 10/5, topḷaduḳ(<topladık) 24/8, yarduh̲(<yardık) 8/3 yükledúḳ(<yükledik) 10/4

---

[101] KORKMAZ, **NYA**, s. 53.
[102] AYDIN, **AA**, s. 32.

Fiil çekimlerinde birinci çoğul şahıslarda yuvarlaklaşma sistemli olarak karşımıza çıkar.

a|acȯḫ(<alacuk<alacağız) 3/29, biçecük(<biçecük<biçeceğiz) 14/93, gelürük(<gelürük<geliriz) 1/26, ġöndērüm(<gönderirim) 24/42, ġoşaruḫ(<koşaruk<koşarız) 10/114, tālimdeyük(<talimdeyük<talimdeyiz) 24/65, top|aruḫ(<toplaruk<toplarız) 1/29, yapacȯḫ(<yapacuk<yapacağız) 14/86

Asarcık ağzında üçüncü şahıs bildirme ekleri -du/-dü şeklindedir.

fazladu(<fazladır) 24/42, iyülerdü(<iyilerdir) 14/17, terbiyesizcedü(<terbiyesizcedir) 14/42, vardu(<vardır) 10/35

Fiilden fiil yapma eki olan -dur-/-dür- ve -ur-/-ür-'deki yuvarlaklıklar Asarcık ağzında korunmuştur.

ġandurcam(<kandıracağım) 10/70, getü(<getir) 14/14, getürüdük(<getirirdik) 8/9, ġu|landumuş|a(<kullandırmışlar) 14/102, öldürene(<öldürene) 10/111

Bazı fiilden isim yapma eklerinde de aslî yuvarlak şekiller korunmuştur.

açuḫ(<açık) 14/103, ġaran|uḫ(<karanlık) 10/21, gerġünlū (<gerginliği) 14/61, ısınuḫ(<ısınık) 14/5, sak|uyidi(<saklıydı) 24/139, teğeltüsīnen(<teğeltisi-ilen) 24/107, top|antu(<toplantı) 14/66

İsimden isim yapma eki olan -lı/-li, -lu/-lü'nün Asarcık ağzında daha çok yuvarlak şekli kullanılır.

delüğan|u(<delikanlı) 24/5, devam|u(<devamlı) 14/11, ġu|aḫ|u(<kulaklı) 10/30, hesab|u(<hesaplı) 3/22, makinelüler(<makineliler) 24/35, osman|u(<osmanlı) 3/16, tellü(<terli) 14/4, yaş|u(<yaşlı) 24/81

-cuk/-cük küçültme ve eşitlik ifade eden isimden isim yapma eki Asarcık ağzında yuvarlak şekille karşımıza çıkar.

asarcuḳ(<Asarcık) 24/129, bitecük(<bitekcik) 1/24, bȯracūñdaki(buracığındaki) 14/228

Asarcık ağzında dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklıklar devam eder.

demürlerini(<demirlerini) 24/14, inebülümïm(<inebilirmiyim) 10/81, ġávurḷarı(<kafirleri) 24/3, ġıḷọuzḷu(<Kılavuzlu) 14/133, ġıpġırmuzu(<kıpkırmızı) 14/237, temüzliyemediler(<temizleyemediler) 24/17

Kılavuzlu ve yöresi ağzında, şimdiki zaman eki (-yor), çoğunlukla düzleşmiştir. Bu ek Emir Musa köyü ve özellikle Gülveren ve yöresi ağzında daha çok yuvarlak şekilde karşımıza çıkar.

diyor(<diyor) 10/4, geçiyoġ(<geçiyok<geçiyoruz) 10/7, kesiyọk(<kesiyok<kesiyoruz) 24/110, oḷuyodu(<oluyordu) 14/34, soruyomuş(<soruyormuş) 10/3, taniyom(<tanıyorum) 24/96, yapıyo(<yapıyorum) 26/17

-dıkça/-dikçe zarf-fiil eki Asarcık ağzında yuvarlaklaşır.

çıḫduḫcan(<çıktıkçan<çıktıktan) 1/3, işdükce(<iştikçe) 10/69, yatduḫca(<yattıkça) 14/9

Bazı durumlarda düz ünlülere eklenen i- fiili dudak ünsüzünün etkisiyle yuvarlaklaşır.

dyp'lümüş(Doğru Yol Partiliymiş) 14/59

Bir örnekte iyelik ikinci tekil şahıs ekinin yuvarlak şekilde ekleştiğini gördük.

memleketüñ(senin memleketiñ) 24/99

Yine bir örnekte de ilgi hâli ekinin yuvarlak şekliyle ekleştiğini görüyoruz.

evüñ(evin) 15/21

2.1.1.4.3. Genişlik-Darlık Uyumu

Asarcık ağzında çeşitli Anadolu ağızlarında rastlanan[103] genişlik-darlık uyumunun etkisini değişik kelimeler üzerinde görmekteyiz. Ancak bu durum Asarcık ağzında sistemleşmemiş ve birkaç örnekle sınırlı kalmıştır.

ėnsan(<insan) 10/30, ḳáȧt(<kağıt) 14/207, yeenim(<yeğenim) 24/12

2.1.1.5. Ünlü Değişimleri

Asarcık ağzında ünlüler ilerleyici ve gerileyici benzeşmeler yanında çeşitli ünsüzlerin etkisiyle de değişirler. Bu değişimleri şöyle inceleyebiliriz:

2.1.1.5.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi:

a>e değişimi: Bu değişim alıntı kelimelerde ilerleyici ve gerileyici benzeşmelerle ortaya çıkar.

ameliyet(<ameliyat) 24/80, dene(<tane) 1/10, eteş(<ateş) 14/186, meneviriya(<manevra) 24/29, mesele(mesela) 26/12, mezerlī(mezarlığı) 25/30

Türkçe kelimelerde de aynı yolla değişimler mevcuttur.

birez(biraz) 24/7

Bazı örneklerde de bu değişim -c-, -y- ünsüzlerinin tesiriyle ortaya çıkar.

emice(<amıca<amca) 24/82, seyvana(<sayvan) 24/96

a>á değişimi: Bu değişim a>e değişiminin tamamlanmamış şekli de denebilir.

áteş(<ateş) 10/85, buriyá(<buraya) 24/53, diyá(<diyor) 4/9, ġávuḷḷar(<gavurlar<kāfirler) 3/2, ḳáȧt(<kağıt) 14/207, sábillik(<sabırlık) 1/25, tám(<tam) 21/47, táne(<tane) 2/4, yáriñ(<yâriñ) 7/2

ı>i değişimi: Bu değişim daha çok ekleşme sırasında meydana gelir. Ayrıca bazı kelimelerde çeşitli ünsüzlerin etkisiyle oluşur.

aciye(<acıyor) 14/20, bıraẖib(<bırakıp) 10/7, dişarda(dışarda) 1/7, ġafayi(<kafayı) 10/6, misir(<mısır) 24/21, yatiyo(<yatıyor) 24/35

ı>í değişimi: Bu değişim Türkçe kelimelerde daha çok ekleşme sırasında meydana gelir. -y- ünsüzünün inceltici tesirinin etkisi büyüktür. Ayrıca bu değişim ı>i değişiminin tamamlanamamış bir ara merhâlesidir.

bazí(<bazı) 9/14, hayvannarí̇y|a(<hayvanlarıyla) 26/24, nasíysa (nasılsa) 14/97, órayí(<orayı) 17/4, sıgárayí(<sigarayı) 7/25,

ı>e değişimi: Sadece bir örnekte görülür.

ahlemi(<aklımı) 7/74

u>ü değişimi: Çok fazla görülmeyen bir değişimdir.

hüdüdü(<hudud) 24/32, nüfüs(<nufüs) 14/229

2.1.1.5.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması:

e>a, á değişimi: Bu tür değişim en çok alıntı kelimelerde ünlü benzeşmeleri yoluyla oluşur.[104]

barabar(<beraber) 24/23, iziyát|ar(<eziyetler) 4/17, habar(<haber) 1/9, hızmat(<hizmet) 1/11, ta|gunu(<telkin) 1/16

Ayrıca -c- ünsüzünün etkisiyle de bu değişim meydana gelmektedir.

ácel(<ecel) 20/20

Türkçe kelimelerde -ğ- sesinin erimesi sonucunda da bu tür değişimler oluşur.

çézicám(<çözücem<çözeceğim) 3/25, örtecá(<örteceği) 1/18, ötáçede(<öte geçede) 4/34, verecám(<verecam<vereceğim) 6/37

Bazı ekleşmelerde -ñ ünsüzünün tesiriyle de kalınlaşmalar olur.

annáñ(<annen) 8/36, gidecáñ(<gideceñ<gideceksin) 10/34, yícáñ(<yiyeceñ<yiyeceksin) 8/20

i>ı değişimi: Bu değişim Asarcık ağzında fazla yaygın olmayıp daha çok alıntı kelimelerde karşımıza çıkar.

---

[103] bk. AYDIN, **AA**, s. 35; ERCİLASUN, **KİA**, s. 82; GÜLSEREN, **MİA**, s. 57; SAĞIR, **EYA**, s. 46.
[104] AYDIN, **AA**, s. 36.

faḫıḷḷara(<fakirlere) 23/21, ḫaḷı(<halı) 14/16, ḫanı(<hani) 24/6, ḫızmat(<hizmet) 1/11, taġıb(<takip) 3/26, vaḳıt(vakit) 24/58

ö>o değişimi: Bir örnekte karşımıza çıkar.

tongeliñ(<töngelin) 25/1

ö>ó değişimi: Asarcık ağzında sistemli olarak karşımıza çıkan bu değişim, ġ ve ḳ ünsüzlerinin etkisiyle oluşur.

dóḳúḷdü(<döküldü) 21/7, ġóle(<göle) 7/62, ġómmüşler (<gömmüşler) 20/2, ġózü(<gözü) 14/171, ḳómüş(<kömüş) 24/18, ḳópek(<köpek) 14/46, ḳóy(<köy) 26/1

ü>ú değişimi: Bu değişim Asarcık ağzında sistemli olarak görülür. ġ, ğ ve ḳ ünsüzlerinin etkisiyle oluşur.

çekdúḳ(<çekdik) 24/21, ėylúġ(<iyilik) 24/28, getüremedúḳ(<getiremedik) 26/22, ġún(<gün) 1/4, ġúzel(<güzel) 10/173, ḳúmbetiñ(<kümbetin) 21/5, óḳúz(<öküz) 6/4, ūdüb(<öğüdüp) 25/23, verġúsü(<vergisi) 7/80

Ayrıca -ğ- ünsüzünün eriyerek ikiz ünlülerin oluşmasına yol açtığı durumlarda da bu değişime rastlanır.

dúúnner(<düğünler) 23/15

2.1.1.5.3. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması:

ı>u değişimi: Asarcık ağzında ı>u değişiminden çok Eski Anadolu Türkçesindeki yuvarlak ünlülerin devam ettirilmesi söz konusudur.[105] Yazı dilimizde düzleşen bir çok kelime Anadolu ağızlarında yuvarlak şekliyle devam etmektedir. Bu sebeple Anadolu ağızları, düzleşme bakımından oldukça geridedir.[106]

aḷtun(<altın) 10/35, artuḫ(<artık) 10/107, ayru(<ayrı) 26/6, ayu(<ayı) 10/13, çaruğa(<çarığa) 24/18

---

[105] bk. AYDIN, **AA**, s. 38.
[106] CAFEROĞLU, *"Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1964,** TDK Yay., Ank. 1964, s. 13.

Dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşma olur.

afurdayduḫ(<ahırdaydık) 8/21, ġıpġırmuzu(<kıpkırmızı) 14/237, yapuḷu(<yapılır) 1/32

İsimden isim yapan -lı eki, kalın düz ünlülere gelirken daima -lu yuvarlak şekliyle ekleşir.

devamḷu(devamlı) 14/11, ġuḷaḫḷu(<kulaklı) 10/30, hesabḷu(<hesaplı) 3/22, yaşḷuḷuḫ(<yaşlılık) 14/16

Bazı fiilden fiil yapma eklerinde de bu değişim gözlenir.

ġuḷḷandumuşḷa(<kullandırmışlar) 14/102, ġandurcam(<kandıracam <kandıracağım) 10/70

Bazı fiilden isim yapma eklerinde de bu değişim karşımıza çıkar.

açuḫ(<açık) 14/103, ısınuḫ(<ısınık) 14/5, topḷantu(<toplantı) 14/66

-cık küçültme eki ekleşirken yuvarlak şekli karşımıza çıkar.

asarcuk(<Asarcık) 24/129

Fiil çekimlerinde birinci çoğul şahıslarda bu değişime rastlanır.

ġoşaruḫ(<koşarık<kaşarız) 10/114, toplaruḫ(<toplaruk<toplarız) 1/29

Üçüncü şahıs bildirme eklerinde de bu değişim görülür.

vardu(<vardır) 10/35

ı>î değişimi: Ses benzeşmesi sebebiyle oluşur. Yaygın bir değişim değildir.

ayîrucuḫ(<ayıracuk<ayıracağız) 14/143, baîrub(<bağırıp) 15/4, daşovîya(<Taşova'ya) 4/4, oḷîcaḫ(<olacak) 14/79, sîvacı(<sıvacı) 5/45, vurîcaḫ(<vuracak) 10/37

i>ü, u değişimi: Bu ı>u değişimindeki gibi arkaizmden kaynaklanan bir değişimdir.[107] Bu değişimde dudak ünsüzlerinin rolü büyüktür.

gendü 14/23, delük 10/80, bellü 1/3

Geniş zaman -ir ekinde de bu değişim görülür.

---

[107] AYDIN, **AA**, s. 38; CAFEROĞLU, *"Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişmeleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1989,** TDK Yay., Ank. 1964, s. 12.

ġósderümüş(<gösterirmiş) 3/7, yüklenüdüm(<yüklenirdim) 24/22

Üçüncü şahıs bildirme eklerinde bu değişime rastlanır.

iyülerdü(<iyilerdir) 14/17, terbiyesizcedü(<terbiyesizcedir) 14/42

Bazı fiilden fiil yapma eklerinde de bu değişimle karşılaşırız.

getü(<getir) 14/14, getürüdük(<getirirdik) 8/9

Yine bazı fiilden isim yapma eklerinde i>ü, u değişimiyle karşılaşırız.

gerġünlǖ(<gerginliği) 14/61, teğeltüsi̇̄nen(<teğeltesi-ilen) 24/107

Bu değişim -cik küçültme ekinde karşımıza çıkar.

bitecük(<bitek-cik) 1/24

-lu/-lü ve -sız/-siz isimden isim yapma eklerinde bu değişim gözlenir.

makinelüler(<makineliler) 24/35, mekdebsüz(<mektepsiz) 19/1, tellü(<terli) 14/4

Bazı kelimelerde de bu değişim karşımıza çıkar.

sülạ̄na(<silahına) 17/6

a>å değişimi: Asarcık ağzında bu değişim "baba" kelimesinde sistemli olarak görülür. Ayrıca bu değişimde dudak ünsüzlerinin payı büyüktür.

båbamı(<babamı) 19/16, ġı|å̧uz|u(<Kılavuzlu) 14/47, ġumåndanım(<kumandanım) 24/67, yaparsåḫ(<yaparsak) 14/85

a>u değişimi: Asarcık ağzında ünlü benzeşmesi yoluyla birkaç kelimede görülür.

bubamı(<babamı) 3/14, ġoyucañ(<koyucañ<koyacaksın) 14/204, o|uncu(<olunca) 1/33

a>o değişimi: Asarcık ağzında çok az görülen bir değişimdir.

maydonos|u(<maydonozlu) 14/158, piçomayı(<pijamayı) 14/15

e>ê değişimi: Bazı dudak ünsüzleri etkisiyle bu değişim bölge ağzında görülmektedir.

cêvap(<cevap) 12/11, dêv̇işmiş(<değişmiş) 5/11, dêv̇let(<devlet) 21/17, diyê(<diyor) 10/58, iniyê(<iniyor) 10/106, pêrdeden(<perdeden) 7/9

e>ó değişimi: Bölge ağzından tespit ettiğimiz örnekler şunlardır.

ötógün(<öte gün) 14/56, vizó(<vize) 14/168

-agu/-egü>ō değişimi: Başta Kırgız Türkçesi olmak üzere Türkçenin birçok şivesinde de dudak ünsüzlerinin yanlarındaki ünlüleri yuvarlaklaştırdığı bilinmektedir. Bu yuvarlaklaşma olayının Eski Türkçe döneminden beri devam ettiği pek çok örnekle sabittir.[108] Eski Türkçedeki -agu/-egü, g>v ses değişimi sonucu -avu/-evü şekline dönüşmüştür. Dudak ünsüzü olan v'nin kendisinden önceki ünlüleri yuvarlaklaştırması ve ekin son ünlülerinin düşmesi neticesinde, ek -ov/-öv şekline girmiştir. Bu değişim Asarcık ağzında biraz daha ileri giderek v sesinin düşmesi ve o ünlüsünün uzamasıyla sonuçlanmıştır.[109]

ġuyōsu(<güveyisi) 4/5, 4/17

Metinlerimizde yer almayan ohḷō(<oklava), ḳırō;ġırō(<kırağı), buzō(<buzağı), yapō(<yapağı), geḷō ve yaḷō kelimeleri de bölge ağzında yaşamaktadır.

e>ü değişimi: Bölge ağzında birkaç örnekte rastladığımız bu değişim yaygın değildir.

ömürcō̄(<Ömer oğlunun) 14/131, tenüke(<teneke) 24/11

2.1.1.5.4. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Yuvarlak ünlülerin düzleşmesi Asarcık ağzında fazla yaygın değildir. Az sayıda Türkçe ve alıntı kelimelerde böyle bir değişimle karşılaşırız.

u>ı, i değişimi: Bu değişim, kimi kelimelerde -y-'nin daraltıcı tesiriyle oluşur.

oliye(<oluyor) 1/1, sıv̂ari(<suvari) 24/50

ü>i değişimi: Çok az görülen bu değişim birkaç örnekte kendisini gösterir.

mümkin(<mümkün) 6/6, öbürine(<öbürüne) 14/23, ubir(<öbür) 14/219

ö>e, ê değişimi: Bu değişime birkaç Türkçe kelimede rastladık.

---

[108] GÜLENSOY-BURAN, **Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler**, TDK Yay., Ank. 1994, s. 12.
[109] AYDIN, **AA**, s. 39.

çẹzildi(<çözüldü)[110] 3/25, ẹyle(<öyle) 24/25, ẹyleyse(<öyleyse) 4/12, oḷuyẹdu(<oluyordu) 14/69

o>e değişimi: Bu değişim, şimdiki zaman -yor ekinin özellikle Kılavuzlu ve yöresi bölge ağzında düzleşmesi sonucu meydana gelir.

bezletmiye|a(<bezletmiyorlar) 14/2, gidiye|arımış(<gidiyorlarmış) 10/1, gitmiye(<gitmiyor) 14/5, veriye|a(<veriyorlar) 1/10

2.1.1.5.5. Geniş Ünlülerin Daralması

a>ı, i değişimi: Asarcık ağzında sistemli olarak görülen bu değişimde y sesinin daraltıcı ve inceltici tesiri büyüktür.

buriye(<buraya) 26/4, dadıraḫ(<tadarak) 7/54, doḷanıcām(<dolanacam<dolanacağım) 26/12, ġı 14/207, māriya(<mağaraya) 10/15, neyapıcañ(<ne yapacañ<ne yapacaksın) 25/22, şuriyá(<şuraya) 24/49, tïraḳyiye(<Trakya'ya) 24/103, yazılıcaḫ(<yazılacak) 6/41

a>ȧ değişimi: Bölge ağzında daha çok y ünsüzünün darlaştırıcı tesiriyle meydana gelir.

bȧırmıya(<bağırmaya) 16/4, yȧbdırmış(<yaptırmış) 2/11, yȧvaş(<yavaş) 14/107

e>i, ı değişimi: y sesinin daraltıcı ve inceltici tesiriyle oluşan bir değişimdir. Asarcık ağzında çok görülür.

diller(<derler) 1/21, dineñ(<denen) 14/48, geçicēm(<geçecem<geçeceğim) 26/12, gelicem(<gelecem<geleceğim) 26/11, kefinliye|a(<kefenliyorlar) 1/12, kesmiye(<kesmeye) 25/13, kimsiye(<kimseye) 24/15, şöylecine(<şöylecene) 14/222, vizi(<vize) 14/166, yimek(<yemek) 1/30

e>ė değişimi: -y- ünsüzünün daraltıcı ve inceltici tesiriyle meydana gelir. Asarcık ağzında yaygın bir değişimdir.

---

[110] CAFEROĞLU, *"Konya İlinin Ermenek Ağzı"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1972**, TDK Yay., Ank. 1989, s. 2, bk. çezdim.

apelyėye(<hoparlöre) 1/3, ėhdiyar(<ihtiyar) 4/21, ėşidiyoduḫ(<işitiyorduk) 5/21, hėç(<hiç) 3/4, sėkiz(<sekiz) 14/48, yėllerde(<yerlerde) 26/15, yėri gecesi(<yeri gecesi) 1/27

e>ä değişimi: Birkaç örnekte karşımıza çıkar.

ällāme(<ellāham) 5/7, äller(<eller) 7/75, ärmiye(<ermeye) 14/81, ärtesi(<ertesi) 1/4, yäden(<yeniden) 14/167,

o>ȯ değişimi: Lehçe tabakalaşmasının bir göstergesi olan bu değişim Asarcık ağzında benzeşme yoluyla da oluşur.

ȯ(<o) 21/6, ȯmuza(<omuza) 24/45, ȯnu(<onu) 19/19, ȯrda(<orda) 21/2, yȯġ(<yok) 6/12

o>u, ö>ü değişimi: Bu değişim Asarcık ağzında bir lehçe tabakalaşmasını da gösterir.[111] Özellikle Kılavuzlu ve yöresi ağzında bu değişim sistematik bir şekilde görülmektedir.

buaz(<boğaz) 21/47, doḫdur(<doktor) 15/9, ġuyar(<koyar) 1/11, u(<o) 14/1, unnarı(<onları) 1/1, urdan(<ordan) 26/6, yörü(<yürü) 14/5

ö>u değişimi: Sadece bir örnekte karşımıza çıkar.

ubir(<öbür) 14/219

ö>ȯ değişimi: -y- ünsüzünün daraltıcı ve ses benzeşmeleri etkisiyle oluşan bu değişim bölge ağzında birkaç örnekte görülür.

bȯyük(<büyük) 12/8, 24/88, ȯvey(<üvey) 3/17

2.1.1.5.6. Dar Ünlülerin Genişlemesi

i>e, ė değişimi: Bu değişim hem Türkçe hem de alıntı kelimelerde karşımıza çıkar. h- ünsüzünün genişletici tesiri, i>e, ė değişiminin oluşmasına sebep olmuştur.[112]

hėç(<hiç) 3/4

Bazı Türkçe kelimelerde i>e değişimi, eski şekillerin bölge ağzında devam ettirilmesi suretiyle karşımıza çıkar.

---

[111] bk. AYDIN, **AA**, s. 40.
[112] ERCİLASUN, **KİA**, s. 93; AYDIN, **AA**, s.41.

ėşitmedim(işitmedim) 19/18, ėyülük(<iyilik) 24/26

Kelime ortasında gerileyici benzeşme yoluyla i>e değişimi ortaya çıkmaktadır.

yeẹnim(<yeğenim) 24/12

ı>a değişimi: Bu değişim yaygın olmayıp Asarcık ağzında çok az görülür.

ġaybetinden(<gıybetinden) 14/101, kạ̀ạ̀t(<kağıt) 14/207

u>o, ȯ değişimi: Bölge ağzında yaygın olarak görülür. Eski şekillerin korunması ve benzeşme gibi sebeplerle bu değişim meydana gelir. u>o, ȯ değişimi aynı zamanda bize, bir lehçe tabakalaşmasının da etkisini gösterir.

bȯralạrı 20/3, bȯrdan 25/15, bọ̀un 10/17, bȯyday 6/15, şȯrdan 24/36, şȯriye 16/27, vȯrdu 9/5, yȯḥarı 21/14, yonandan 24/38

ü>ö, ó değişimi: Bu değişimlerden bazıları arkaizmin bir sonucudur. Bölge ağzında çok örneği yoktur.

böyüK(<büyük) 26/1, böyütdü(<büyüttü) 19/6, hóḳúmetinen (<hükümet-ilen) 24/55, lóküs(<lüküs) 14/84, yörü(<yürü) 14/170

u>o değişimi: Çok az örnekte karşımıza çıkar.

ġoya(<güya) 24/86

2.1.1.6. Ünlülerde Düşme ve Türeme

2.1.1.6.1. Ünlü Düşmesi

Anadolu ağızlarında ünlü düşmeleri kelime ortasında ve sonunda çeşitli fonetik sebeplerle meydana gelir. Asarcık ağzında görülen ünlü düşmelerini ve sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

Eklerle genişletilmiş en az üç heceli kelimelerde orta hecenin ünlüsü düşer. Türkçede orta heceler vurgusuz olduğundan, kelime ortasında vokal düşmesi pek fazladır.[113]

---

[113] TİMURTAŞ, **Eski Türkiye Türkçesi**, İst. Ünv. Yay., İst., 1977, s. 40.

bȯyna(<boyuna) 10/57, burdaydı(<buradaydı) 24/6, evercēm (<everecem<evereceğim) 3/20, ġasde(<gazete) 14/207, ḥatca(<hatice) 14/169, ilerden(<ileriden) 26/7, isme(<isime) 19/25, nerde(<nerede) 24/23, ȯrdan(<oradan) 14/134, padşāñ(<padişahın) 10/1, şurda(<şurada) 26/10

Ünlü ile biten bir kelimeden sonra ünlü ile başlayan bir kelime geldiğinde, ulama yapılması için genellikle birinci kelimenin sonundaki ünlü düşmektedir.

eld_ėtmişle(<elde etmişler) 14/63, ġur_oliye(<guru oluyor) 14/193, ḫoc_oliye(<hoca oluyor) 1/1, iḷav_ėtmişle(<ilave etmişler) 14/76, paray_aḷamadı(<parayı alamadı) 17/14

Alıntı kelimelerde, karşılaşan iki ünlüden biri düşer.

sā̊t(<saat) 1/5

Ayrıca i- fiili ve vasıta hâli eki ekleşirken, yerini -y- ünsüzüne bırakarak düşer.

böyleynen(<böyle-ilen) 14/210, burdaydı(<burada-idi) 24/6, buyday ḷa(<buğday-ile) 26/24, neyse(<ne-ise) 10/11

Bazı alıntı kelimelerde orta hecedeki vurgusuz hece düşer.

ḫaġġaten(<hakikaten) 6/41, daġġa(<dakika) 12/25

2.1.1.6.2. Ünlü Türemesi

Asarcık ağzında ünlü türemesine daha çok kelime içinde rastlanmaktadır. Kelime başında ise ünlü türemesi daha çok alıntı kelimelerde görülür. Kelime sonunda ise ünlü türemesi yoktur.

Kelime başında ünlü türemesi r ve l ünsüzleriyle başlayan alıntı kelimelerde görülür. Bu kelimelerin başına genellikle dar bir ünlü getirilir. Çünkü diğer Türk şivelerinde ve Anadolu ağızlarında kelime başında akıcı, özellikle sızıcı ünlüler kurallı bir şekilde bulunmaz. [114]

---

[114] GEMALMAZ, **EİA**, s. 143; Cevdet ŞANLI, *"Kırklareli Ağızlarında Ses Olayları"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1994**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 119.

ıraẖmetlik(<rahmetlik) 21/19, ĭras(<rast) 24/16, iḷayıẖ(<layık) 14/47, iḷāzım(<lazım) 26/17, ireceb(<recep) 4/13, urumḷar(<rumlar) 19/3, urus(<rus) 4/26

Kelime ortasında çift ünsüz bulunan alıntı kelimelerde, bu iki ünsüz arasına genellikle dar bir ünlü gelir.

santĭral(<santral) 12/21, seferibellik(<seferberlik) 24/49, tĭrabĭzondan(<Trabzon'dan) 4/27, tĭraḳyanın(<Trakya'nın) 24/32

Asarcık ağzında bazı kelimeler aslî şekillerini kormuşlardır.

hepisi(<hepsi) 24/2, yaḷuñuz(<yalnız) 3/15

Ayrıca birleşik zamanlı fiil çekimlerinde cevher fiili ünlü uyumlarına tâbi biçimiyle kendisini gösterir.

diyeyidiñ(<diyeydin) 24/84, gidecekleridi(<gideceklerdi) 14/29, ölmüşüse(<ölmüşse) 1/4,

Ünsüzle biten bir kelimeye araç hâli eklendiğinde araya çoğunlukla dar bir ünlü girer.

avucuyunan(<avuç-ilen) 24/157

Ayrıca yazı diline göre kelime başında ünlü türemesi gibi görülen şu örnek de aslî şeklini korumuştur.

ısıcaẖdan(<sıcaktan) 7/66

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

2.1.2. ÜNSÜZLER

2.1.2.1. Ünsüz Çeşitleri

Asarcık ağzında, yazı dilinde bulunan 21 ünsüzün yanında, bu seslerin çevresinde oluşmuş çeşitli ünsüzler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz: ç, Ç, F, ġ, ḫ, ḥ, ḳ, Ḳ, ḷ, ñ, T, v̇. Bu ünsüzlerden bazıları bölge ağzında sistemli olarak görülürken, bazıları kişisel kullanımlarla sınırlı kalmıştır.

ç: Bu ses bölge ağzında düzenli olarak görülmez. Bir konuşmacının ağzında sadece bir iki kez geçmiştir. Kişisel bir kullanım sonucu karşımıza çıkar. j ve c arası bir boğumlanma noktasına sahiptir.

piçomayı(<pijamayı) 14/15

Ç: Katı, patlamalı, tonlu diş eti ünsüzü "c" ile yine katı, patlamalı, tonsuz diş eti ünsüzü "ç" arasında boğumlanan, bir bakıma "c" ile başlayıp "ç" ile tamamlanan müşterek boğumlanmalı bir ünsüzdür.[115] Özellikle Gülveren ve yöresi ağzında görülür.

geÇmiye(<geçmeye) 26/13, nöbetÇi(<nöbetçi) 24/167, nöbetÇiniñ(<nöbetçinin) 24/168, saḷdırdıḳÇa(<saldırdıkça) 24/178, uğradıḳÇa(<uğradıkça) 24/178

F: v ile f arası boğumlanan ve daha çok f'ye yönelik bir sestir.[116] Kılavuzlu ve yöresi ağzında görülür.

Furamam(<vuramam) 11/11, Furmaḫ(<vurmak) 11/4, piḷaF(<pilav) 14/232, piḷaFıñ(<pilavın) 14/227

ġ: Bu ünsüz bölge ağzında sistemli olarak görülen bir art damak ünsüzüdür. Kalın veya yarı kalın ünlülerle hece kurar. Kelime başında ve ortasında yer alan ö-ü ünlüleriyle hece kurduğunda, boğumlanma noktasını biraz geriye çekerek yarı kalın ünlülerin oluşmasına neden olur. Aslında damak

---

[115] SAĞIR, *"Anadolu Ağızlarında Ünsüzler"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995**, TDK Yay., Ank. 1997, s. 394-395.
[116] SAĞIR, *"Anadolu Ağızlarında Ünlüler Ünsüzler"*, **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 995.

ünsüzlerinin hepsinde görülen bu durum Orta Anadolu ağızlarını karakterize eder.[117]

gerġünlü̇(<gerginliği) 14/61, ġömmüşler(<gömmüşler) 20/2, ġönderürük(<gönderirik<göndeririz) 23/22, ġörünen(<görünen) 26/1, ġötdüm(<götürdüm) 16/18, ġüdüyoḫ(<güdüyok<güdüyoruz) 15/20, ġün(<gün) 25/8, ġüneş(güneş) 21/31, örġüsü(<örgüsü) 7/77, verġülü(<vergili) 5/48

Ayrıca, Kılavuzlu ve yöresi ağzında daha çok ḫ ünsüzüne dönüşen kelime sonu ḳ ünsüzü, Gülveren ve yöresi ağzında çoğunlukla ġ ünsüzüne dönüşür.

bacaġ|arı(<bacakları) 24/63, ġardaşuġ(<kardeşik<kardeşiz) 24/91, yaġdı(<yağdı) 24/145, yoġ(<yok) 24/58

ḫ: Asarcık ağzında yoğun olarak karşımıza çıkan bir artdamak ünsüzüdür. Hırıltılı, sızıcı ve sedâsız bir ünsüzdür.[118] Artdamak ünsüzü ḳ'lar ve bazen h'ler sistemli olarak ḫ'ye dönüşmektedir.

çaḫmaḫ(<çakmak) 21/20, çıḫar(<çıkar) 6/10, çocuḫ(<çocuk) 14/6, çoḫ(<çok) 26/10, ġaḷḫacaḫ(<kalkacak) 1/6, ġoyúyoḫ(<koyuyok<koyuyoruz) 14/196, ġüdüyoḫ(<güdüyok<güdüyoruz) 15/20, ḫâliyle(<haliyle) 18/2, ḫarbine(<harbine) 17/1, ḫasdāniye(<hastaneye) 15/2, ḫışır(<hışır) 21/35, muḫdar|ıḫ(<muhtarlık) 26/6

ḥ: Bu ünsüz de sızıcı, ötümlü bir gırtlak ünsüzüdür. Bölge ağzında çok görülmez. Birkaç alıntı kelimede karşımıza çıkar.

ḥadda(<hatta) 6/40, ḥasdam(<hastam) 6/16, ḥóḳúmetlüymüş(<hükümetliymiş) 3/24

ḳ: Bölge ağzında sistemli olarak kullanılan bir art damak ünsüzüdür. Kelime başındaki k-'lar genellikle daha arkadan boğumlanan bir k-/g- veya K

---

[117] KORMAZ, *"Ağızların Tarihî Devirlerle Bağlantısı Üzerine"*, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 63.
[118] OLCAY, **EA**, s. 29.

sesine dönüşürler. İç ve son seslerdeki k'lar ise h olur.[119] Asarcık'ta Gülveren ve yöresi ağzında ise bu iç ve son sesteki k'ların sızıcılaşma yerine ötümlüleşmeyi tercih ederek g'ye dönüştükleri görülmüştür. ķ ünsüzü boğumlanma noktasını geriye çektiğinden kalın veya yarı kalın ünlülerin oluşmasına neden olur.

dóķúļdü(<döküldü) 21/7, ķómüşü(<kömüşü) 24/115, ķópürü(<köpürür) 12/43, ķótek(<kötek) 3/27, ķóy(<köy) 26/1, ķúlüm(<külüm) 7/69, ķúmbetiñ(<kümbetin) 21/5, óķúz(<öküz) 15/22, yedúķ(<yedik) 22/6

K: Tonsuz, patlayıcı ön damak ünsüzü k ile tonlu, patlayıcı ön damak ünsüzü g arasında bir ünsüzdür.[120] Asarcık ağzında çok görülen bir sestir. Aynı sesin artdamaklı şekli de vardır.

alduK(<aldık) 24/32, bezleneceK(<bezlenecek) 14/1, böyüK(<büyük) 26/1, eKmeK(ekmek) 10/59, gelemiceK(<gelemeyecek) 1/15, ġüccüK(küçük) 8/18, Kişi(<kişi) 6/23, teK(<tek) 20/22, telliK(<terlik) 14/163, yabduK(<yaptık) 24/33

Ķ: Bu ses, asarcık ağzında bir kişinin ağzından tespit edilmiştir. Sadece "ekmek" kelimesinde karşımıza çıkar. k ile h arası bir ünsüzdür. Şu örneklerde görülür.

eĶmeĶ(<ekmek) 14/201, eĶmēyinen(<ekmek-ilen) 14/199

ļ: Asarcık ağzında kalın ünlülerle beraber görülen ve sistemli olarak karşımıza çıkan ünsüzlerdendir. Gevşek boğumlanmalı ve akıcı bir sestir.[121]

aķļım(<aklım) 24/7, bıraḫmışļa(<bırakmışlar) 15/3, ḫocaļar(<hocalar) 1/18, isdiyoļar(<istiyorlar) 25/6, ļafiñ(<lafın) 10/7, oļmiyaydı(<olmayaydı) 14/19, taļļayı(<tarlayı) 18/7, urumļar(<rumlar) 4/1, yabdıļar(<yaptılar) 26/3

ñ: Türk dilinin bilinen en eski dönemlerinden beri dikkati çeken seslerinden biridir. Hemen hemen bütün Eski, Orta ve Yeni Türkçe dönemlerinin yazı dili durumundaki lehçe ve şivelerinden kalma metinlerdeki

---

[119] GÜLENSOY-BURAN, **Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler**, Boğaziçi Yay., İst. 1992, s. 18.
[120] GÜLSEREN, **MİA**, s. 73.

imlâları dolayısıyla, Türkoloji dünyasındaki çevri yazılarında "ng", "ŋ" veya "ñ" gibi şekillerde tespit edilen bir sestir.[122] Eskiden adı "sağır nun" olan dil ardı /N/ sesi, Anadolu ağızlarında oldukça yaygındır.[123] ñ ünsüzünün boğumlanması, dil sırtının yumuşak damakta kapanması ile oluşur.[124]

biñ(<bin) 25/11, neresindensiñ(<neresindensin) 21/5, onuñ(<onun) 26/2, señ(<sen) 8/20, soña(<sonra) 6/37, sormicañ(<sormayacañ <sormayacaksın) 4/30, soruñ(<sorun) 24/176, uña(<ona) 1/32

T: t ile d arasında bir ses değerine sahiptir.[125] Sadece Gülveren ve yöresi ağzında bir konuşmacıda rastladığımız bu ses şu örnekte görülür.

barıT(<barut) 24/8

v̂: Çift dudak v'sidir. Bölge ağzında sistemli olarak karşımıza çıkmaz. Ancak bazı konuşmacıların ağzında bu ses belirgin olarak hissedilir. Ayrıca bu ünsüz, yanına geldiği düz ünlüleri bazen yuvarlaklaştırır.

dav̂ılmışlar(dağılmışlar) 5/7, dêv̂işmiş(<değişmiş) 5/11, dêv̂leti(<devleti) 21/18, döv̂en(<döven) 21/51, sîv̂acı(<sıvacı) 5/45, sov̂udu(soğudu) 7/19, yav̂(<yahu) 15/1

---

[121] AYDIN, **AA**, s. 45.
[122] Hâlil ERSOYLU, *"Türkçenin Bazı Yabancı Kökenli Kelimelerindeki Damaksı Genizsileşme"*, **İlmî Araştırmalar**, İlim Yayma Cemiyeti Yay., İst. 2000, s. 97.
[123] Hendrik BOESCHOTEN, *"Avrupa Türkçesinde Anadolu Ağızlarının Yansımaları"*, **Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri**, Hz. A. Sumru ÖZSOY- Eser E. TAYLAN, Boğaziçi Yay. İst. 2000, s. 96.
[124] SAĞIR, *"Anadolu Ağızlarında Ünsüzler"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995**, TDK Yay., Ank. 1997, s. 402.
[125] BOZKURT, *"Kabil Avşar Ağzı"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1977**, Ank. 1978, s. 211.

ASARCIK AĞZININ ÜNSÜZLER CETVELİ

Ünsüzler	Katı ünsüzler								Akıcı ünsüzler			
	Patlayıcı			Yarı sızıcı		Sızıcı			Genizsi	Yanak	Titrek	Yarı ünlü
									Patlayıcı	Sızıcı	Sızıcı	Sızıcı
	+	*	-	+	*	+	*	-	+	+	+	+
Çift dudak	b	P	P	v̇					m			
Diş dudak						v	F	f				
Diş	d	T	T			z		s	n	l		
Diş eti	c	Ç	Ç	c̱		j		ş			r	
Ön damak	g	K	K			ğ			ñ			y
Art damak	ġ	Ḳ	ḳ		Ḳ	ḫ			ñ	l̩		
Gırtlak						ḥ		h				

+: ötümlü ünsüz
-: ötümsüz ünsüz
*: yarı ötümlü

2.1.2.2. Ünlü Ünsüz Uyumunun Bozulması

Türkçede bazı ünsüzler iki çeşittir. Bu ünsüzler ön damak ve arka damak olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ön damak ünsüzleri sadece ince ünlülerle, arka damak ünsüzleri ise sadece kalın ünlülerle birlikte bulunur. Buna ünlü ünsüz uyumu denir.[126]

Asarcık ağzında bu uyumun k, g̀ (>ķ, ġ) , ñ ünsüzlerinin ses çevresinde kısmen bozulduğu görülür. Ayrıca -ğ- ünsüzünün iki ince ünlü arasında erimesiyle kalın ve uzun ünlüler oluşmaktadır.[127]

dōl(<değil) 5/34, gidecām(<gidecem<gideceğim) 8/43, ötāçede(<öte geçede) 4/34, yīcoḫ(<yiyecük<yiyeceğiz) 4/14

Asarcık ağzında arka damak ünsüzleri olan ķ ve ġ; ö ve ü ünlüleriyle hece kurduğunda, bu ünlüleri kalınlaştırır.[128]

gėtdúķ(<gittik) 25/7, ġömmüşler(<gömmüşler) 20/2, ġöndermiye(<göndermeye) 14/50, ġönünü(gönünü) 15/34, ķóķúmüz(<kökümüz) 19/10, ķúmbetiñ(<kümbetin) 21/5

2.1.2.3. Ünsüz Değişimleri

2.1.2.3.1. Ünsüzlerde Ötümlüleşme

Ünsüzlerde ötümlüleşme, kelimenin başında, ortasında ve sonunda olmak üzere üç kısımda meydana gelir.

2.1.2.3.1.1. Kelime Başında Ötümlüleşme

Kelime başında ötümlüleşme Asarcık ağzında sistemli olarak görülür. Ayrıca bu durum Güney Batı Türkçesinin ayırıcı bir ses özelliğidir.[129] Eski şekillerin yanında ötümlüleşmenin Asarcık ağzında yerleşmiş olduğunu görmekteyiz.

---

[126] ERCİLASUN, **KİA**, s. 104.
[127] AYDIN, **AA**, s. 47.
[128] KORKMAZ, **NYA**, s. 73.
[129] bk. GÜNAY, **RİA**, s. 84.

ķ->ġ- değişimi:

Asarcık ağzında iyice yerleşmiş bir ötümlüleşmedir. Bölge ağzında Türkçe ve alıntı kelimelerin başındaki ķ'lar sistemli olarak ġ'ya dönüşmüştür.

ġapiye(<kapıya) 15/2, ġardaş(<kardeş) 20/8, ġavline(<kavline) 21/50, ġaynaḫ(<kaynak) 26/20, ġışın(<kışın) 26/17, ġoyunu(<koyunu) 6/1, ġurmayda(<kurmayda) 21/2, ġurşun(<kurşun) 17/9

k->g- değişimi:

Asarcık ağzında sistemli olarak karşımıza çıkan bu ötümlüleşme, aynı zamanda Güney-batı şivelerinde bir kural olarak karşımıza çıkar.[130] Eski Türkçedeki k-'lerin Batı Türkçesinde g- olarak inkişaf ettikleri görülmektedir.[131] Yazı dilinde k- ile başlayan birçok kelime Asarcık ağzında g- ünsüzüne dönüşmüştür.

gendü(<kendi) 26/21, gi(<ki bağlacı) 24/24, gişi(<kişi) 15/44

ç->c- değişimi:

Bu değişim Asarcık ağzında bir kelimede karşımıza çıkar.

cember(<çember) 21/32, cemberini(<çemberini) 9/13

s->z- değişimi:

Yöre ağzında birkaç örnekte görülen bu değişime daha çok alıntı kelimelerde rastlarız.

zabaḫa(<sabaha) 21/49, zebzelerden(<sebzelerden) 14/179, zopaynan(<sopa-ilen) 21/40

s->c- değişimi:

Bu değişim Asarcık ağzında sadece alıntı bir kelimede karşımıza çıkar.

ciġara(<sigara) 11/16

---

[130] KORKMAZ, **NYA**, s. 79.
[131] TİMURTAŞ, **Eski Türkiye Türkçesi**, İst. Ünv. Yay., İst. 1977, s. 49.

t->d- değişimi:

Bölge ağzında bu değişim sistemli olarak meydana gelir. Ancak Eski Türkçede kelime başında d- sesi bulunmaz. Bu değişim Batı Türkçesi devresinin başında görülen bir ötümlüleşme eğiliminin sonucudur.[132] Bu eğilim alıntı kelimelerin başındaki t-'leri de d- yapacak kadar ileri seviyede Asarcık ağzına yerleşmiştir.

daḫımı(<takımı) 19/10, daşda(<taşta) 10/118, dene(<tane) 1/10, depiye(<tepeye) 21/6, dırmıḫlarız(<tırmıklarız) 18/8, dutdu(<tuttu) 15/24

p->b- değişimi:

Eski Türkçede kelime başında p- ünsüzü yer almaz.[133] Asarcık ağzında alıntı kelimelerdeki p-'ler b-'ye dönüşmüş, ayrıca bazı kelimelerde Eski Türkçede bulunan b-'ler korunmuştur.

bazar(<pazar) 8/4, bek(<pek) 9/2, bişecek(<pişecek) 14/187

2.1.2.3.1.2. Kelime İçinde Ötümlüleşme

Kelime içindeki ötümlüleşme, Asarcık ağzında çok görülen bir ses değişimidir. Batı Türkçesinde iki ünlü arasında hece başında ötümlüleşme yönündeki ünsüz değişimleri önemli yer tutar.[134]

ḳ->-ġ- değişimi:

Asarcık ağzında Türkçe ve yabancı kelimelerde kelime içindeki -ḳ-'ların bir kısmı -ġ-'ya dönüşür. Ancak bu durum sızıcılaşma kadar yaygın değildir.[135]

baġmiyoḫar(<bakmıyorlar) 24/83, basġun(<baskın) 17/15, başġa(<başka) 26/25, faġat(<fakat) 6/12, ḥaġġaten(<hakikaten) 6/41, ḳafġasyadan(<kafkasyadan) 20/6

---

[132] ÇAFEROĞLU, *"Anadolu Ağızlarında Konson Değişmeleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1963**, Ank. 1964, s. 21.
[133] AYDIN, **AA**, s. 49.
[134] AYDIN, **AA**, s. 50.
[135] bk. ERCİLASUN, **KİA**, s. 106; AYDIN, **AA**, s. 50; GEMALMAZ, **EİA**, c. I, s. 167.

-ḳ->-ğ- değişimi:

Yaygın olmayan bu değişim sadece bir örnekte iki ünlü arasında kalan -ḳ-'nın yumuşamasıyla -ğ-'ye dönüşmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

delüğan|u(<delikanlı) 24/5

-k->-g- değişimi:

Alıntı ve Türkçe kelimelerdeki -k-'ler Asarcık ağzında bazen ötümlüleşerek -g-'ye dönüşür.

dėmeg gi(<demek ki) 15/10, diregleri(<direkleri) 26/1, esgi(<eski) 6/39, herges(<herkes) 18/3, teg(<tek) 6/12

-k->-r- değişimi:

Bu değişim bölge ağzında bir örnekte karşımıza çıkar.

yürsek(<yüksek) 5/35

-ç->-c- değişimi:

Asarcık ağzında yaygın bir ses değişimidir. Sonunda ç bulunan kelimeler, ünlüyle başlayan eklerle genişletildiğinde, hece başında kalan ç'ler ötümlüleşir. Ayrıca bölge ağzında hece başındaki diğer ç ünsüzlerinin de ötümlüleştiğini görüyoruz[136]

aclı̲h̲(<açlık) 2/8, bekci(<bekçi) 15/3, piricinki(piricinki) 14/234, ziraatcılı̲h̲(<ziraatçılık) 5/27

-t->-d- değişimi:

Bu değişim Batı Türkçesinde oldukça yaygındır.[137] Asarcık ağzında da Türkçe ve yabancı kelimelerde bu değişime sistemli ve yaygın olarak rastlıyoruz. Ayrıca hece başındaki -t-'lerin de -d-'ye dönüştüğünü görüyoruz.

do̲hdur(<doktor) 15/9, edrafında(<etrafında) 10/92, ḥadda(<hatta) 6/40, ḥasdam(<hastam) 6/16, ḥasdāniye(<hastahaneye) 15/2, işde(<işte) 1/2, mekdup(<mektup) 20/11, mu̲hdarlı̲h̲(<muhtarlık) 26/6, üsdünü(üstünü) 18/7

---

[136] AYDIN, **AA**, s. 51.
[137] **age.**, s. 51.

-h->-y- değişimi:

Bu değişim bir örnekte karşımıza çıkar. İlk önce kelime göçüşmeye uğramış daha sonra bu değişim oluşmuştur.

meyşur(<mehşur<meşhur) 5/28

2.1.2.3.1.3. Kelime Sonunda Ötümlüleşme

-ḳ>-ġ değişimi:

Asarcık ağzında görülen bu değişim, özellikle Gülveren ve yöresi ağzının ayırıcı bir özelliğidir. Kılavuzlu ve yöresi ağzında sızıcılaşan ḳ'ların Gülveren ve yöresi ağzında ötümlüleştiği görülür.

ağalıġ(<ağalık) 6/11, bekliyoġ(<bekliyok<bekliyoruz) 24/23, samanlıġ(<samanlık) 25/26, yatıyoġ(<yatıyok<yatıyoruz) 24/23, yoġ(<yok) 25/14

-k>-g değişimi:

Asarcık ağzında sistemli olarak görülmeyen bu değişim çok nadir olarak karşımıza çıkar.

düşüklüg(<düşüklük) 20/16

-ç>-c değişimi:

Bölge ağzında yaygın olmayan bu değişime şu örneklerde rastlarız.

ac(<aç) 6/13, gec(<geç) 1/4, hic(<hiç) 14/112

-s>-z değişimi:

Sadece bir örnekte karşımıza çıkan bu değişim yaygın değildir.

hergez(<herkes) 21/19

-t>-d değişimi:

Bu ötümlüleşme de Asarcık ağzında yaygın olmayıp birkaç kelimede görülür.

eved(<evet) 15/19, nöbed(<nöbet) 24/23

-p>-b değişimi:

Birkaç alıntı kelimede rastlanmıştır. Bununla birlikte -ıp/-ip, -up/-üp zarf-fiil eklerinin sonundaki -p'nin bölge ağzında, birkaç örnekte, -b'ye dönüştüğü görülür.

alıb(<alıp) 6/18, gaçıb(<kaçıp) 20/22, getürüb(<getirip) 25/23, reçberliini(<rençperliğini) 2/12, tagıb(<takip) 3/26

2.1.2.3.2. Ötümsüzleşme

Asarcık ağzında, ötümsüzleşme ötümlüleşmeye nazaran çok azdır. Bu durum Batı Türkçesinin ötümlüleşme yönündeki eğiliminden kaynaklanır. Bahsedilen bu değişim Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu ağızlarında ötümsüzleşme yönünde de görülmektedir.[138]

Asarcık ağzında ötümsüzleşme eğilimi azdır.

2.1.2.3.2.1. Kelime Başında Ötümsüzleşme

z->s- değişimi:

Asarcık ağzında sadece bir örnekte karşımıza çıkar.

sáten(<zaten) 5/32

d->t- değişimi:

Bölge ağzında sadece bir alıntı kelimede görülür.

tokdur(<doktor) 24/76

2.1.2.3.2.2. Kelime İçinde Ötümsüzleşme

-b->-p- değişimi:

Yaygın olmayan bu değişim birkaç örnekte karşımıza çıkar. Anadolu ağızlarında bu değişim, bilhassa yabancı kökenli kelimelerde görülür.[139]

kirpit(<kirbit<kibrit) 24/11

---

[138] AYDIN, **AA**, s. 52.

[139] CAFEROĞLU, *"Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1963**, TDK Yay., Ank. 1988, s. 5.

-h->-ç- değişimi:

Bu değişim bölge ağzında yaygın olmayıp bir örnekte karşımıza çıkar.

aççı(<ahçı) 10/81

-ḫ->-f- değişimi:

Bölge ağzında bir kelimede sistemli olarak görülür.

afura(<ahıra) 15/32

-h->-t- değişimi:

Asarcık ağzında yaygın değildir. Bir konuşmacıda şahsî kullanım olarak tespit edilmiştir.

züttü(<Zühtü) 12/35

-v->-p- değişimi:

Bu değişim bölge ağzında bir örnekte görülür.

ġapaltu(<kahvaltı) 3/30

-z->-s- değişimi:

Asarcık ağzında bu değişim birkaç örnek dışında görülmez.

dussuz(<tussuz) 14/200, ġasde(<gazete) 14/207, maydonoslu(<maydonozlu) 14/159

2.1.2.3.2.3. Kelime Sonunda Ötümsüzleşme

Yazı dilimizde kelime sonunda kurallı bir ötümsüzleşme mevcuttur. Asarcık ağzında benzeşmeler yoluyla oluşan hece sonu ötümsüzleşmeleri dışında, yazı dilinden herhangi bir farklılık görülmez.[140]

2.1.2.3.3. Sızıcılaşma

Asarcık ağzında kelime başında sızıcılaşmaya rastlanmaz. Ancak kelime içinde ve sonunda sızıcılaşma yaygın durumdadır.

---

[140] bk. AYDIN, AA, s. 53.

2.1.2.3.3.1. Kelime İçinde Sızıcılaşma

-ḳ->-ḫ- değişimi:

Bu değişimi, Doğu ve Orta Anadolu ağızlarında kurallı bir şekilde karşımıza çıkar. Bu değişim Asarcık ağzında da yaygın olarak görülür.

bıraḫmış|a(<bırakmışlar) 15/3, çaḫmaḫ(<çakmak) 21/20, çıḫartsınnar(<çıkartsınlar) 25/32, muḫdarl|ıḫ(<muhtarlık) 26/6, oḫul|undu(<okulundu) 19/21, oḫur(<okur) 1/2, sıḫdım(<sıktım) 17/4, vaḫıt(<vakit) 8/24, yoḫsa(<yoksa) 2/2

Bölge ağzında -ḳ->-ġ->-ğ- ve -ḳ->-ḫ- değişimleriyle sızıcılaşan ünsüzlerden sonra ünlüyle başlayan ekler geldiğinde, bu ünsüzler ya ikiz ünlünün oluşmasına veya ünlü uzamasına sebep olurlar.[141]

ayāmıñ(<ayağımın) 3/25, barmā(<barmağı) 3/6, çōmuş(<çoğumuş) 5/17, mezarl|uñ(<mezarlığın) 4/20, topraā(<toprağa) 1/18, yapdu|ı(<yaptığı) 14/56, yōdu(yoğudu<yoktu) 22/12

-k->-h- değişimi:

Bölge ağzında bu değişim yaygın değildir. Birkaç örnekte karşımıza çıkar.

ehim(<ekim) 14/256, şehil(<şekil) 14/134

-ç->-ş- değişimi:

Bu değişim Asarcık ağzında yaygındır. Kelime içinde, hece sonunda sızıcı veya patlayıcı bir ünsüzden önce meydana gelir.[142]

āşda(<ağaçta) 25/20, aşduḫ(<aştık) 12/54, genşler(<geçler) 5/39, geşdiñ(<geçtin) 19/30, ileşberlik(<rençperlik) 13/1

-d->-z- değişimi:

Bölge ağzında yaygın değildir. Bir örnekte karşımıza çıkar.

ġayzumiye(<kaydırmaya) 14/37

---

[141] bk. AYDIN, **AA**, s. 54.
[142] **age.**, s. 55.

2.1.2.3.3.2. Kelime Sonunda Sızıcılaşma

-ḳ>-ḫ değişimi:

Bu değişim kelime içindeki -ḳ->-ḫ- değişimi kadar yaygındır. Düzenli olarak görülür. Ancak Gülveren ve yöresi ağzında bazen sızıcılaşma yerine ötümlüleşmeyle karşılaşırız.

adamuḫ 19/1, bacaḫ 17/7, baḫ 26/12, çaḫmaḫ 21/20, çocuḫ 15/4, çoḫ 1/15, işliyoduḫ 6/4, uyanuḫ 3/22, yoḫ 25/25

-k>-h değişimi:

Bölge ağzında fazla yaygın değildir. Bir örnekte karşımıza çıkar.

ibih(<ibik) 14/205

-ç>-s değişimi:

Bölge ağzında bir örnekte karşımıza çıkar. Gerileyici benzeşme yoluyla meydana gelen bir değişimdir.

üs sefer(<üç sefer)[143] 12/52

-ç>-ş değişimi:

Asarcık ağzında düzenli olarak tespit edilen bu değişim, -ḳ->-ḫ- değişimi kadar yaygın değildir.

ġaş(<gaç) 15/44, geş(<geç) 6/27, üş(<üç) 1/11

2.1.2.3.4. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişimler

Asarcık ağzında akıcı yani sürekli ünsüzler arasındaki değişimler bir hayli yaygındır. Bu değişim çok az olarak kelime başında görülür. Sürekli ünsüzler arasındaki değişimlerin asıl görüldüğü yer kelime içidir. Süreklileşme ise yok denecek kadar azdır.

---

[143] bk. CAFEROĞLU, *"Konya İlinin Ermenek Ağzı"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1972**, TDK Yay., Ank. 1989, s. 2, üs<üç

2.1.2.3.4.1. Kelime Başında Sürekli Ünsüzler Arasındaki değişimler

h->f- değişimi:

Yaygın bir değişim değildir. Asarcık ağzında sadece bir örnekte karşımıza çıkar.

fendeklerde(<hendeklerde) 23/5

n->l- değişimi:

Sadece bir konuşmacıda tespit edilen bu değişim bölge ağzında yaygın değildir.

lisan(<nisan) 14/260

v->m- değişimi:

Bir alıntı kelimede karşımıza çıkar.

mefāt(<vefat) 19/5

v->h- değişimi:

v->h- değişimi bölge ağzında yaygın değildir. Birkaç örnekte tespit edilmiştir.

hur(<vur) 11/10, hurmah(<vurmak) 11/17

2.1.2.3.4.2. Kelime Ortasında Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişimler

-r->-l- değişimi:

Anadolu ağızlarında sık rastlanan değişimlerdendir.[144] Asarcık ağzında kelime içinde hece başında ve hece sonunda rastlanır.

biladerim(<biraderim) 19/13, diyelek(<diyerek) 11/15, geçelek(<geçerek) 14/178, goşalah(<koşarak) 12/52, gúleşine(<güreşine) 23/24, ileşberlik(<rençperlik) 13/1, selbes(<serbest) 24/50

[144] KORKMAZ, **NYA**, s. 90-91; AYDIN, **AA**, s. 56.

-l->-n- değişimi:

Anadolu ağızlarında çok sık rastlanılan bu değişim, Asarcık ağzında "ile" edatının kelimelere ekleşmesi sırasında meydana gelir. "ile" edatındaki "-l-" ünsüzü ekleşirken birkaç istisna dışında, -n-'ye dönüşür.

baḷtaynan(<balta-ilen) 15/25, bebēnen(<bebek-ilen) 14/8, beniminen(<benim-ilen) 15/28, ġoyunnan(<goyun-ilen) 25/12, topaḷnan(<topal-ilen) 17/11

-d->-c- değişimi:

Bu değişim Asarcık ağzında "şimdi"[145] kelimesinde sistemli olarak tespit edilmektedir.

şimci(<şimdi) 10/3, şinci(<şimdi) 10/165

-f->-h- değişimi:

Bölge ağzında yaygın olmayan bir değişimdir. Bir örnekte karşımıza çıkar.

mustaha(<Mustafa) 22/15

-ğ->-v̊- değişimi:

Asarcık ağzında bazı kelimelerde -ğ->-v̊- değişimi tespit edilmiştir. Bu değişim sistemli olmayıp az görülen bir değişimdir.

dav̊ılmışḷar(<dağılmışlar) 5/7, dev̊işmiş(<değişmiş) 5/11, döv̊eñ(<döven) 21/51, sov̊udu(<soğudu) 7/19, yıv̊ıcōḫ(<yığıcuk<yığacağız) 14/128

-ğ->-y- değişimi:

Asarcık ağzında ğ sesi genelde düşmüştür. Bazı istisnalar dışında Kılavuzlu ve yöresi ağzında tamamen eriyen ğ ünsüzü, kısmen Gülveren ve yöresi ağzında varlığını sürdürmektedir. ğ ünsüzü bazı kelimelerde düşmemiş ve yerini y ünsüzüne bırakmıştır.

---

[145] "şimdi" kelimesi için bk. AYDIN, **age.**, s. 56; Nurettin DEMİR, *"Alanya Ağızlarında Şimdi'nin Varyantları"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995**, TDK Yay., Ank. 1997, s. 99-114.

buydayḷa(<buğdayla) 26/24, deydümeden(<değdirmeden) 15/38, eyer(<eğer) 14/122, eylendirici(<eğlendirici) 6/26, ġulạyıñı(<kulağını) 10/46, ḳópeyidi(<köpeğiydi) 15/1, öylen(<öğlen) 1/5

-m->-n- değişimi:

Asarcık ağzında çok fazla görülmeyen bir değişimdir. Birkaç kelimede düzenli olarak karşımıza çıkar.

çarşanbadan(<Çarşamba'dan) 24/21, ġonşusu(<komşusu) 1/30, şindi(<şimdi) 1/1

-m->-ñ- değişimi:

Bölge ağzında aslî şeklini devam ettiren bir kelimede karşımıza çıkar.

doñuz(<domuz) 24/94

-n->-ñ- değişimi:

Bu değişim eski şekillerin devam etmesi suretiyle ortaya çıkar. Yazı dilinde n olan ünsüz, bölge ağzında aslî şeklini koruyarak ñ olarak kendisini gösterir.

baña(<bana) 15/23, oña(<ona) 26/15, yeñi(<yeni) 7/10

-n->-r- değişimi:

Asarcık ağzında bu değişim bir örnekte karşımıza çıkar.

merfez(<menfez) 26/14

-v->-h- değişimi:

Bu değişim de bir örnekte tespit edilmiştir.

piḷahını(<pilavını) 14/239

-v->-m- değişimi:

Bölge ağzında yaygın olmayan bu değişim bir örnekte görülür.

ġonserme(<konserve) 14/243

2.1.2.3.5. Süreklileşme

Süreksiz ünsüzlerin sürekli ünlülere dönüşmesi bölge ağzında fazla görülmeyen bir durumdur. Asarcık ağzında şahsî kullanımdan doğan ve düzenli olmayan bir b->m- değişimi vardır. Sadece bir örnekte karşımıza çıkar.

moşudu(<boşudu) 25/11

2.1.2.3.6. Süreksizleşme

Asarcık ağzında süreksizleşme birkaç örnekten öteye gitmez. Bu durum Anadolu ağızlarındaki genel temayüle uygundur.[146] Süreksizleşme bölge ağzında çoğunlukla kelime başında görülür.

j->c- değişimi:

Bu değişim bir örnekte karşımıza çıkar.

cendarma(<jandarma) 24/174

-j->-c-, -ç- değişimi:

-j->-c-, -ç- değişimi de düzenli olmayıp, birkaç örnekte karşımıza çıkar.

picaması(<pijama) 14/1, piçomayı(<pijamayı) 14/15

v->b- değişimi:

Bir örnekte karşımıza çıkan bu değişim yaygın olmayıp istisnadan ibarettir.

bar(<var) 14/211

y->g- değişimi:

Bölge ağzında "yine" kelimesinde bu değişim sistemli olarak karşımıza çıkar.

gine(<yine) 1/16, ginelik(<yinelik) 14/224

2.1.2.3.7. Süreksiz Ünsüzler Arasındaki Değişimler

Asarcık ağzında fazla görülmeyen bir değişimdir. -t->-p- değişimi olarak bir alıntı kelimede karşımıza çıkar.

ponpos(pontus) 21/18

---

[146] AYDIN, **AA**, s. 57.

2.1.2.4. Kelime İçinde Ünsüz Benzeşmesi

Bir kelimede yan yana gelen veya söyleyişte birbirini takip eden iki kelimeden birinin sonunda bulunan ünsüzle, diğerinin başında bulunan ünsüz birbirlerine tesir ederler.[147] Bu tesir esnasında boğumlanma noktaları birbirine yakın iki ünsüzden biri, diğer ünsüzü kendisine benzeştirir. Bu durum ünsüz benzeşmesinin oluşmasına neden olur.

İçses ünsüz benzeşmesine çok rastlanan Anadolu ağızları, bu bakımdan zengin bir malzemeye sahiptir.[148] Bu benzeşmeler ilerleyici ve gerileyici olarak iki şekilde meydana gelirler. Asarcık ağzında gerileyici benzeşme örnekleri daha çoktur.

-nl->-nn- benzeşmesi:

Asarcık ağzında sistemli ve çok görülen bir ilerleyici benzeşmedir. n ünsüzüyle biten bir kelimeye l ünsüzüyle başlayan bir ek eklenirse, l sesi ilerleyici benzeşme yoluyla n'ye dönüşür. Avurt-dişi sesi olan l ünsüzü, önündeki ünsüzle çok defa benzeşir.[149]

annamam(<anlamam) 25/7, bunnar(<bunlar) 1/2, ennü(<enli) 14/213, ġoyunnarıñ(<koyunların) 6/29, nişannaduḫ(<nişanladık) 8/15, ormannīmış(<ormanlıkmış) 5/17, unnarı(<onları) 1/1, yannarı(<yanları) 26/5, zamannar(<zamanlar) 15/36

-nl->-ll- benzeşmesi:

Gerileyici benzeşme yoluyla meydana gelen bu benzeşme, bölge ağzında bir örnekte düzenli olarak karşımıza çıkar. Asarcık ağzında bu benzeşmeye çok az rastlanılır. Çünkü -nl- daha çok ilerleyici benzeşmeyle -nn- olur.

ȯḷḷar(<onlar) 3/1

---

[147] Tahsin BANGUOĞLU, **Türk Grameri, Birinci Bölüm: Sesbilgisi**, İst. 1959, s. 6.
[148] CAFEROĞLU, *"Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1958**, TDK Yay., Ank. 1988, s. 2.
[149] Emil BOEV, *"Bulgaristan-Türk Ağızlarında İçses Konson Benzeşmesi"*, **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay., Ank. 1972, s. 216.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

-rl->-ll- benzeşmesi:

Asarcık ağzında yaygın bir gerileyici benzeşme örneğidir. Bazı alıntı ve Türkçe kelimelerde karşımıza çıkan bu benzeşme, ekleşme esnasında kelime sonundaki r, gerileyici benzeşme yoluyla l ünsüzüne dönüşür.

ambaḷḷarımız(<ambarlarımız) 2/9, apóḷḷonan(<hoparlör-ilen) 1/6, diller(<derler) 26/14, fahıḷḷıḫ(<fakirlik) 20/16, gelille(<gelirler) 6/8, misillik(<misirlik) 11/3, nellerde(<nerelerde) 17/20, taḷḷasında(<tarlasında) 15/21, yelleşdúḳ(<yerleştik) 25/20

-rn->-nn- benzeşmesi:

Asarcık ağzında gerileyici benzeşme yoluyla birkaç kelimede düzenli olarak karşımıza çıkar. Bu benzeşme ekleşme sırasında meydana gelir.

ġannı(<karnı) 5/4, ġannını(<karnını) 15/25

-şs->-ss- benzeşmesi:

Bölge ağzında birkaç örnekte karşımıza çıkar. Ekleşme esnasında meydana gelir

ġoymussuñ(<koymuşsun) 14/108, ġussuñ(<kuşsun) 10/142

-ts->-ss- benzeşmesi:

Asarcık ağzında bazı fiil çekimlerinde meydana gelen bu benzeşme yaygın değildir.[150]

gisse(<gitse) 14/46

-zs->-ss- benzeşmesi:

Yöre ağzında en çok rastlanan gerileyici benzeşme türüdür. Ekleşme sırasında meydana gelir.

buḷamassıñ(<bulamazsın) 25/18, çaḷışmassañ(<çalışmazsan) 13/29, çıḫamassıñ(<çıkamazsın) 5/36, demessek(<demezsek) 24/111, ėtmessek (<etmezsek) 4/47, oḷmassa(<olmazsa) 14/71, satamassıñ(satamazsın) 13/28, vurmassa(<vurmazsa) 24/37

-hm->-mm- benzeşmesi:

Bu benzeşmeye Anadolu ağızlarında "mehmet" isminde rastlanılır.[151] Ancak Asarcık ağzında bir başka isimde de bu benzeşmeye rastlarız.

ammet(<Ahmet) 21/10, memmed(<Mehmet) 3/5

-nm->-mm- benzeşmesi:

Asarcık ağzında ekleşme sırasında birkaç kelimede karşımıza çıkar. ekleşme sırasında meydana gelir.

bölümmüş(<bölünmüş) 5/15, dökümme(<dökünme) 20/17

2.1.2.5. Benzeşmezlik

Benzeşmezlik, bir kelime içinde, birbirine bitişik ya da uzak olan ve boğumlanma yerinde birbirinin eşiti iki ayrı boğumlanma hareketinin, iki ayrı boğumlanma yerinde iki ayrı boğumlanma hareketi hâline girmesi demektir.[152]

Yazı dilinde ötümlülük ötümsüzlük bakımından ünsüzler uyuma girerler. Bu uyum Asarcık ağzında yerleşmiş durumda değildir.

beşde(<beşte) 25/5, böyütdü(<büyüttü) 19/6, enişdeminen (<enişteminen) 3/1, esgiden(<eskiden) 18/1, işde(<işte) 6/10, seferberlikde (<seferberlikte) 20/1, tarafdan(<taraftan) 17/6, yatdı(<yattı) 14/9

Benzeşmezliğin sebeplerinden biri de ç sesinin, hece sonunda yerini süreklisi olan ş'ye bırakmasıdır. Bu durum süreklilik süreksizlik yönünde bir benzeşmezliğe sebep olmaktadır. Bu benzeşmezlik hem komşu kelimeler arasında hem de ekleşme sırasında meydana gelir

āşda(<ağaçta) 25/20, aşduh̲(<aştık) 12/54, genşler(<gençler) 5/39, geşdiñ(<geçtin) 19/30, üş denesi(<üç tanesi) 1/11

Bazı alıntı kelimelerde r ünsüzünün tekrarından kaçınılarak bu ünsüzlerden birinin l'ye çevrilmesi sonucu benzeşmezlik meydana gelir.[153]

---

[150] bk. AYDIN, **AA**, s. 59, gèssek, gèssiñ

[151] bk. CAFEROĞLU, *"Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1958**, TDK Yay., Ank. 1988, s. 8.

[152] GÜLENSOY, *"Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1984**, TDK Yay., Ank. 1987, s. 130.

[153] bk. AYDIN, **AA**., s. 61, bilāder

bi|aderim(<biraderim) 19/13

2.1.2.6. Ünsüz İkizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesi bir kelimede çeşitli sebeplerle bir ünsüzün iki defa söylenmesi veya boğumlanmasıdır. Kelime şekillerinin bir özelliği, her unsurun tek bir fonksiyona sahip olmasıdır. Gramer fonksiyonu unutulmuş veya değişmiş olurken onu ifade eden başka bir unsur kelimeye katılır.[154] Asarcık ağzında c, ġ, l, m, n, ş, t ünsüzlerinin kelime içinde ikizleştiği görülür.

aşşā(<aşağı) 15/36, emme(<ama) 19/6, emmimiz(<amıca<amca) 25/5, eşşek(<eşek) 6/36, ġattiyen(<katiyyen) 14/58, ġüccüK(<küçük) 8/18, yenniklik(<yeğnilik) 15/27, zatten(zaten) 14/66

2.1.2.7. İkiz Ünlülerin Tekleşmesi

Asarcık ağzında çok fazla görülmeyen ünsüz tekleşmesi Türkçe ve alıntı kelimelerde karşımıza çıkar.

evelki(<evvelki) 20/1, ısız(ıssız) 3/18

2.1.2.8. Ünsüz Düşmesi

Bölge ağzında ünsüz düşmesi kelime başında, ortasında ve sonunda meydana gelir.

2.1.2.8.1. Kelime Başında Ünsüz Düşmesi

Ünsüzlerin kelime başında tamamen düşmesi Türk dillerinde geniş ölçüde yayılmamıştır.[155] Asarcık ağzında kelime başında ünsüz düşmesi fazla görülmez. Bir örnekte ş- düşmesine rastlarız.

indi(<şimdi) 24/61

---

[154] A. M. ŞÇERBAK, *"Tarihî Bakımdan Türkçe Kelimelerin Şekil Yapısı"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1994**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 123.
[155] Yervand V. SEVORTYAN, *"Türk Dillerinde Kelime Başındaki Ünsüzlerin Düşmesi"*, **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay., Ank. 1972, s. 543.

İki kelime arasında meydana gelen ulamalarda ikinci kelimenin başındaki hece düşerek önceki kelimeye ekleşir. Bunun sonucunda ya ikiz ünlüler oluşur ya da birinci kelime ünsüzle bitiyorsa yeni bir hece ortaya çıkar. Ulama neticesinde Asarcık ağzında kelime başında g-, ġ-, ḫ-, ḳ-, ş-, v- ünsüzlerinin düştüğü görülür.

bi_ún(<bir gün) 24/157, dere_azanı(<dere kazanı) 10/74, her_ānede(<her hanede) 13/32, iki_ece(<iki gece) 24/79, mi_ötürüyom(<mi götürüyorum) 24/124, ne_ábar(<ne haber) 12/24, safā_eldiñiz(<sefa geldiniz) 24/3, şindi_acım(<şimdi hacım) 6/34, şu_adar(<şu kadar) 24/165, u_aḫıt(<o vakit) 14/92, yaşar_alıcı(Yaşar Halıcı) 14/68

2.1.2.8.2. Kelime İçinde Ünsüz Düşmesi

Asarcık ağzında kelime içinde ünsüz düşmesine diğerlerine oranla daha çok rastlanır. Özellikle -d-, -f-, -ğ-, -h-, -k-, -l-, -n-, -ñ-, -r-, -s-, -t-, -v-, -y-, -z- ünsüzlerinin kelime içinde düştüğü görülür.

-d- düşmesi:

Bölge ağzında -nd- biçimde çift ünsüz taşıyan bazı kelimelerde -d- ünsüzü düşer.

efenim(<efendim) 25/1, ġünüz(<gündüz) 24/166

-f- düşmesi:

Sonu çift ünsüzle biten kelimelerde -f- ünsüzü düşer.

yúḳa(<yufka) 6/33, çit(<çift) 10/56,

-ğ- düşmesi:

Asarcık ağzında kelime içinde sızıcılaşmış -ğ- ünsüzü düşer.

asgerliẹ(<askerliğe) 17/16, bildüụmüz(<bildiğimiz) 19/2, çọunu(<çoğunu) 25/25, dẹịl(<değil) 6/6, deịşdi(<değişti) 18/1, dōru(doğru) 26/5, dụ̄me(<düğme) 8/1, ōḷum(<oğlum) 2/8, sā̤ḷayıp(<sağlayıp) 4/38, yẹẹnim(yeğenim) 24/12

-h- düşmesi:

Bazı durumlarda alıntı ve Türkçe kelimelerin içindeki sızıcılaşmış h ünsüzleri düşer.

āşam(<ahşam<akşam) 1/27, dąã(<daha) 2/1, ġapaḷtu(<kahvaltı) 3/30, maaḷlesine(<mahallesine) 26/21, toumu(<tohumu) 18/7, veyāud(veyahut) 6/11, yȭsa(<yohsa<yoksa) 22/11

-k- düşmesi:

Kelime içinde ve ekleşme esnasında -k- ünsüzünün düştüğü görülür.

bitecük(<bitek-cik) 1/24, böyücek(<büyük-cek) 19/13, ġaşūnan(kaşık-ilen) 14/222, uzāsa(uzak-sa) 1/15, yūsemiş(<yüksekmiş) 24/167

-l- düşmesi:

Bölge ağzında "anlamak" kelimesinde karşımıza çıkar.

ānadıñ mı(<anladın mı) 6/2, ānaşıḷdı(<anlaşıldı) 24/138

-n- düşmesi:

Bazı Türkçe ve alıntı kelimelerde içses -n- ünsüzü düşer.

cis(<cins) 19/12, geş(<genç) 6/26, īşaḷḷaḥ(<inşallah) 24/102, piriçden(<pirinçten) 14/232, puarda(<pınarda) 11/5, reçberliini(<rençperliğini) 2/12

-ñ- düşmesi:

Bazı şahıs zamirlerinde ve şahıs eklerinde düştüğü görülür.

alemdesiiz(<alemdesiñiz) 14/17, baã(<bana) 15/26, saã(<saña) 19/1, sora(<soñra) 26/3, yaḷūz(<yaluñuz<yalıñız)) 26/16

-r- düşmesi:

Bazı kelimelerde ve özellikle Kılavuzlu ve yöresi ağzında birçok ekte -r- ünsüzü düşmüştür.

atuḳ(<artık) 3/13, duruyodu(<duruyordu) 25/19, gelüle(<gelirler) 1/8, ġúúḷtü(<gürültü) 16/25, soña(<sonra) 15/3, topḷuyodu(<topluyordu) 6/5, verüse(<verirse) 18/8, yimbeş(<yirmi beş) 4/32

-s- düşmesi:

Bölge ağzında alıntı bir kelimede düzenli olarak -s- düşmesi görülür.

anarşitden(<anarşistten) 24/149, anarşit(<anarşist) 22/30

-t- düşmesi:

Asarcık ağzında alıntı kelimelerde, özellikle f ve s ünsüzlerinden sonra -t- ünsüzünün düştüğü görülür.

abdesini(<abdestini) 1/12, assubay(<astsubay) 12/65, çifçilik(<çiftçilik) 18/6, pos̱larından(<postlarından) 6/30, terörisle(<teröristler) 10/94

-v- düşmesi:

Bölge ağzında bazı alıntı ve Türkçe kelimelerde -v- ünsüzü düşmüştür.

dödüle(<dövdüler) 8/26, duaḫ(<duvak) 8/9, gı̱o̱uzlu(<Kılavuzlu) 19/8, tōbe(<tövbe) 1/16

-y- düşmesi:

Asarcık ağzında kelime içindeki y ünsüzü çoğunlukla düşer.

dünci(<deyince) 6/39, gıreder(<greyder) 14/140, şēētdiñ(<şey ettin) 12/50

-z- düşmesi:

Bu ünsüz düşmesi sadece "azıcık" kelimesinde karşımıza çıkar.

ēcü(<azıcık) 14/122

2.1.2.8.3. Kelime Sonunda Ünsüz Düşmesi

Bölge ağzında kelime ortasındaki ünsüz düşmesi kadar yaygın değildir. Asarcık ağzında -ğ, -h, -l, -n, -r, -t, -y, -z ünsüzlerinin kelime sonunda düştüğü görülür.

-ğ düşmesi:

Asarcık ağzında bir kelimede karşımıza çıkar.

dā(<dağ) 7/38

-h düşmesi:

Ulama sırasında kelime sonunda -h ünsüzü düşer. İlk kelimenin sonunda ve ikinci kelimenin başında h ünsüzü varsa, birinci kelimenin sonundaki -h ünsüzü düşer.

ba_ḫocam(<bah hocam) 26/8, salì_ḥomurtāñ(<Salih Homurtah'ın) 24/105, sevdaḷı_ḫastasına(<sevdalık hastasına) 7/48

-l düşmesi:

Özellikle ekleşme sırasında -rl->-ll- benzeşmesi sonucu oluşan şimdiki zaman ve geniş zaman üçüncü çoğul şahıslardaki çift l ünsüzlerinden ilki düşer.[156] Bunların dışında bir örnekte –l düşmesi düzenli olarak karşımıza çıkar.

bi yo(<bir yol) 15/23

-n düşmesi:

Asarcık ağzında alıntı bir kelimede karşımıza çıkar. Bununla birlikte ulama sırasında -n düşmesi meydana gelir.

zate(<zaten) 14/99, unū_çün(<onun için) 14/114

-r düşmesi:

Asarcık ağzında en çok görülen ses düşmesidir. Çoğunlukla ekleşme sırasında meydana gelir.

bi(<bir) 26/6, bilü(<bilir) 19/13, biñmedile(<binmediler) 12/67, fazḷadu(<fazladır) 24/42, ġávurḷa(<gavurlar<kafirler) 4/39, gidiyo(<gidiyor) 25/14, yaḫmışḷa(<yakmışlar) 21/24, yimişle(<yemişler) 15/44

-t düşmesi:

Bazı Türkçe ve alıntı kelimelerin sonunda -t sesinin düştüğü görülür.

çif(<çift) 6/3, selbes(<serbest) 24/50, serbes(<serbest) 9/2, üs(<üst) 14/213

-y düşmesi:

İki kelime arasında ulama sırasında -y düşmesi meydana gelmiştir.

---

[156] AYDIN, **AA**, s. 63-64.

şė_yapim(<şey yapayım) 12/57

-z düşmesi:

Bir örnekte geniş zaman olumsuzluk ekinde -z düşmüştür.

o|mā(<olmaz) 24/90

2.1.2.9. Ünsüz Türemesi

Asarcık ağzında ekleşme esnasında iki ünlü arasında türeyen ünsüzleri bir tarafa bırakırsak ünsüz türemesine fazla rastlanmaz. Bölge ağzında ünsüz türemesi kelime başında ve sonunda görülür. Kelime ortasında ise şahsî kullanımlardan ileriye geçememiş birkaç istisnâ vardır.

2.1.2.9.1. Kelime Başında Ünsüz Türemesi

Asarcık ağzında ünlüyle başlayan bazı kelimelerden önce h-, m-, y- ünsüzleri türemektedir.

h- türemesi:

Bölge ağzında h- türemesi birkaç örnekte görülür. Daha çok geniş-düz ünlülerden sonra h- türemesine rastlanır.

helbet(<elbet) 8/35, ḥalḷaḥalḷa(<Allah Allah) 14/15, ḫambardan(<ambardan) 6/15, heyva(<ayva)[157]

m- türemesi:

Asarcık ağzında bir örnek haricinde, ikilemelerde bolca karşımıza çıkar.

mákmañı(<ekmeğini) 24/127

afurculuḫ mafurculuḫ(<ahırcılık mahırcılık) 13/19, aşı maşı(<aşı maşı) 15/16, buyday muyday(<buğday muğday) 14/93,

y- türemesi:

Asarcık Gülveren ve yöresi ağzında bir kelimede düzenli olarak karşımıza çıkar.

---

[157] Asarcıktan derlenen bu kelime incelemeye aldığımız metinler içinde yoktur. Ayrıca bu örnekler için bk. Astrid MENZ, *"On Some Features Of Rumelian Turkish Dialects"*, **Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri**, Boğaziçi Yay., İst. 2000, s. 102.

yèsir(<esir) 24/51, yèsirsiñ(<esirsin) 24/53

2.1.2.9.2. Kelime Ortasında Ünsüz Türemesi

Bölge ağzında yazı dilinde iki ünlü arasında türeyenler dışında, kelime ortasında ünsüz türemesi alıntı kelimelerde karşımıza çıkar. Kelime ortasında -t-, -h-, -y- ünsüzleri türemektedir.

āyit(<ait) 13/14, ġattiyen(<katiyyen) 11/16, mütayid(mütait) 14/124, şayiya(<şaiya) 12/29, zaḫte(<zaten) 14/77, zatten(<zaten) 14/66

Türkçe bir kelimede -y- türemesine rastlanır.

deyne(<diye) 24/86

2.1.2.9.3. Kelime Sonunda Ünsüz Türemesi

Kelime sonunda ünsüz türemesi, kelime başı ve ortasına nazaran biraz daha yaygındır. Bölge ağzında kelime sonunda -d, -k, -m, -n, -t ünsüz türemelerine rastlanır.

-d türemesi:

Asarcık ağzında sadece bir kelimede karşımıza çıkan -d türemesi, yaygın değildir.

belkid(<belki) 19/13

-k türemesi:

Bölge ağzında en çok karşılaşılan türeme -k türemesidir.

şindik(<şimdi) 19/6

Özellikle zarf-fiil eklerinin sonunda -k türemesiyle karşılaşırız.

asgerdeykenek(<askerdeyken) 21/2, gelïncik(<gelince) 3/23, inïncik(<inince) 3/24

-m türemesi:

Asarcık ağzında zarf-fiilden sonra türeyen -m, sadece bir kelimede karşımıza çıkar.

estükcem(<estikçe) 7/8

-n türemesi:

Bölge ağzında en çok karşılaşılan türemelerdendir.

keren(<kere) 24/103

ayrıca -m türemesi gibi zarf-fiillerden sonra da kelime sonu -n türemesiyle karşılaşılır.

öpdükcen(<öptükçe) 7/28, verdükcen(<verdikçe) 10/119

-t türemesi:

Bölge ağzında bir kelimede karşımıza çıkar.

belkit(<belki) 19/14

2.1.2.10. Göçüşme

Göçüşme genellikle iki komşu ünsüzün yer değiştirmesidir.[158] Bazen uygun yapıya ulaşmak için ünsüzler arasında göçüşme gerekebilir[159] Fonetik bir olay olduğu kadar telafuz cihazlarının fizyolojik örgüsünden de doğma bir dil gelişmesi olan göçüşmenin, söz ve deyim zenginliği ve çeşnisi bakımından dilimiz için oldukça büyük önemi vardır.[160] Ancak bu ses olayının doğumu, gelişmesi, sebepleri henüz bilginlerce açıklanabilmiş değildir.[161]

Asarcık ağzında rastladığımız göçüşmeleri şöyle sınıflandırabiliriz.

-ml->-lm-

melmekete(<memlekete) 10/120

-lb->-bl-

gablime(<kalbime) 12/5

-mh->-hm-

zehmer(<zemher) 24/6

---

[158] AYDIN, **AA**, s. 65.

[159] GEMALMAZ, *"Türkçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1992**, TDK Yay., Ank. 1995, s. 172.

[160] CAFEROĞLU, *"Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1955**, TDK Yay., Ank.1988, s. 1.

[161] bk. CAFEROĞLU, *"Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1955**, TDK Yay., Ank.1988, s. 2; Hasan EREN, *"Türk Dillerinde Metethese"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1953**, TDK Yay., Ank.1988, s. 161.

-pr->-rp-

kirpit(<kiprit<kibrit) 24/11

-ps->-sp-

tespi(<tepsi) 14/239

-ry->-yr-

meyramḷarıñ(<meryemlerin) 12/63

-şy->-yş-

meyşur(<meşhur) 5/28

2.1.2.11. Hece Kaynaşması

Asarcık ağzında hece kaynaşmasına özellikle ekleşme sırasında rastlanır. Bölge ağzında iki ünlü arasında bulunan g, ğ, h, k, l, n, ñ, r, y ünsüzlerinin erimesiyle hece kaynaşması meydana gelir. Hece kaynaşmasında, ünsüz düşmesinde olduğu gibi kaybolan sesler fonksiyonlarını yine uzunluk şeklinde, kalan hecenin üstüne yüklerler.[162]

āşda(<ağaçta) 25/20, bā(<bağı) 3/25, bilmōḳ(<bilmiyok <bilmiyoruz) 19/15, bunnāñ(<bunların) 15/24, dē mi(<değil mi) 12/9, hasdāne(<hastahane) 15/6, ṓmüzde(önümüzde) 25/2, süḷāna(<silahına) 17/6, tōmḷuẖ(<tohumluk) 22/8, unnā(<onlara) 21/18, uzāsa(<uzaksa) 1/15, yaḷūz(<yaluñuz>yalnız) 6/7, yellē(<yerleri) 3/3

Komşu iki kelimenin kaynaşmasıyla meydana gelen hece kaynaşmaları da vardır.

ertesṓn(<ertesi gün) 21/53, nā́ber(<ne haber) 10/45, napıcañ(<ne yapıcañ<ne yapacaksın) 14/98, nōḷcaẖ(<ne olacak) 3/19, nōḷdu(<ne oldu) 12/37, nōliye(<ne oluyor) 10/85, onnarın_epsi(<onların hepsi) 19/19, ötā́çede(<öte geçede) 4/34, şimdiki_ibi(<şimdiki gibi) 24/162

---

[162] GÜLENSOY, *"Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1984**, TDK Yay., Ank.1987, s. 127.

2.1.2.12. Hece Düşmesi

Asarcık ağzında hece düşmesi nadir görülen ses olaylarındandır. Bölge ağzında ancak iki kelimede -ür'ün düşmesini tespit edebildik.

ġótdüler(<götürdüler) 15/30, getdü(<getirdi) 8/25

Bunların yanında şu kelimelerde de hece düşmesine rastlanır.

yandaki(<yanındaki) 15/10, önden(<önünden) 17/9

2.1.2.13. Kelime ve Cümle Vurgusu

Vurgu, bir hecenin ötekilere karşı aldığı durum; bir hecenin öteki veya ötekilerden daha fazla belirtilmesi demektir.[163] Buna kelime vurgusu da denir. Cümle vurgusu ise, cümleyi oluşturan kelimelerden birinin diğer kelimelerden daha baskılı söylenişidir.[164]

Asarcık ağzında vurguyu kelime ve cümle vurgusu şeklinde iki bölümde inceleyeceğiz.

Türkçe, bilinen tarihi içinde kelime vurgusuna pek önem vermemiştir.[165] Asarcık ağzında iki veya daha fazla heceli kelimelerde vurgu genellikle son hecededir.

bel'lü(<belli) 1/3, de'pe(<tepe) 26/8, sün'net(<sünnet) 14/2,

Yazı dilinde olduğu gibi, bu kelimeler eklerle genişletildiğinde vurgu son hece üzerine doğru kayar.

esgi'den(<eskiden) 18/1, ġapi'ye(<kapıya) 15/2, manda'sı(<mandası) 6/2, tüfeKler'iñ(<tüfeklerin) 17/10

Vurgulu heceleri kaynaşmış kelimelerde, son hecedeki vurgu kaynaşan hece üzerine aktarılır.[166]

ço'cū(<çocuğu) 8/23, demir'cōñ(<demirci oğlunun) 4/44, ta'nīm(<tanıyorum) 24/13, un'nā(<onlara) 3/5, yel'lē(<yerlere) 3/3,

---

[163] KORKMAZ, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ank. 1992, s. 168.
[164] AYDIN, **AA**, s. 68.
[165] GEMALMAZ, *"Türçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yılığı-Belleten 1992**, TDK Yay., Ank. s. 171.
[166] AYDIN, **AA**, s. 68.

Yazı dilinde vurguyu üzerine almayan ekler vardır. Bunlar, -ki, -ken, -(ı)nan, -inci(k) gibi eklerle -ma olumsuzluk ekidir. Bu ekler Asarcık ağzında da vurguyu üzerine almazlar.

asger'deykenek(<askerdeyken) 21/2, a'tincik(<atınca) 15/2, bi'lemem(<bilemem) 26/7, bur'daki(burdaki) 26/24, e'velki(<evelki) 20/1, ge'linci(gelince) 5/6, getü'rükene(<getirirken) 8/8, sır'tıñnan(<sırtın-ilen) 25/22, yan'daki(<yandaki) 15/10,

Yalın yer adlarında vurgu genellikle baş hecededir.[167] Bu kural şahıs isimleri için de geçerlidir.

'daşova(<Taşova) 26/9, 'ismayil(<İsmail) 25/5, 'kiseḷan(<Kesealan) 26/23, 'ḳúmbet(<Kümbet) 21/6, 'mustafa(<Mustafa) 17/10, 'osman(<Osman) 21/34, 'termeden(<Termeden) 2/15

Yer isimlerinde birinci heceler açıksa, vurgu ikinci hece üzerine kaymaktadır.

a'sarcua(<Asarcık'a) 14/30, ba'tuma(<Batum'a) 20/9, ġa'vā(<Kavak'a) 14/30, ġo'dōñ maā̲ḷḷesi(Goden Oğlunun Mahallesi) 19/30

Asarcık ağzında cümle vurgusu genellikle yükleme en yakın yerdedir. Konuşmacı önem verdiği kelimeleri vurgulayarak belirtir. Bu sebeple konuşurken devrik cümleler oluşur.

bi dāda 'biz yatduḫ. 22/21

'bi ġósderümüş saru memet. 3/7

dúúnlerde işde 'oyun yapiyeḷa. 8/8

ġaraġoḷa 'gine yörütdüm ben. 12/62

'meyva çōmuş ormannıḫ_oḷdū_çün. 5/19

---

[167] Ömer DEMİRCAN, *"Birleşik Sözcük ve Birleşik Sözcüklerde Vurgu"*, **Türk Dili Araştırmaları Yılhğı-Belleten 1977**, TDK Yay., Ank. 1978, s. 275.

2.2. İSİM VE FİİL ÇEKİMİ

2.2.1. İSİM ÇEKİMİ

İsimler cümle içinde başka kelimelerle olan ilişkilerine göre farklı hâllerde bulunurlar. Bu onlara gelen bazı eklerle belirtilir. Farklı hâllere ismin hâlleri, bir isim bu türlü ekler almasına ise isim çekimi denir.[168] İsim çekim ekleri isimlerle isimler ya da isimlerle fiiller arasında ilişki kurar.

2.2.1.1. Hâl Ekleri

2.2.1.1.1. İlgi Hâli Eki

Hâl eklerinin temel fonksiyonu, ismi içinde bulunduğu duruma göre fiile bağlamaktır. Ancak ilgi (genitive) hâlinin böyle bir özelliği yoktur.[169] İlgi hâli eki, eklendiği ismin anlamına belirtme, sahiplik, mensubiyet, ilgi vb. anlamlar kazandırır.[170] Asarcık ağzında ilgi hâli ekinin şu şekilleriyle karşılaşırız: -ıñ/-iñ, -uñ/-üñ, -nıñ/-niñ, -nuñ/-nüñ.

a̅ānıñ(<ağanın) 11/2, armuduñ(<armudun) 7/29, dedemiñ (<dedemin) 2/3, ōḷumuñ(<oğlumun) 8/18, ōḷunuñ(<oğlunun) 3/28, ȯnnarıñ(<onların) 9/13, u̅nuñ(<onun) 2/3

İlgi hâli eki Asarcık ağzında ikiz ünlüler içerisinde de karşımıza çıkar.

çocu̱uñ(<çocuğun) 4/35, mıstu̱ñ(<Mıstık'ın<Mustafa'nın) 3/2

Hece kaynaşması sonucu ilgi hâli ekinin tek ünsüze düşmüş şekilleri de vardır.

bunnāñ(<bunların) 10/16, erkēñ(<erkeğin) 2/7, sali_ḥomurtāñ(<Salih Homurta'ın) 24/105

---

[168] BANGUOĞLU, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ank. 2000, s. 326.
[169] BURAN, **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 61
[170] Leylâ KARAHAN, *"Yükleme ve İlgi Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler"*, **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yay., Ank. 1999, s.608.

İlgi hâli eki ilgi öbeği kurarken eklendiği sülale ismindeki dört hece kaynaşarak bir hece hâline gelir.[171]

demircõñ(<Demirci Oğlunun) 4/44, ġoca kellõñ(<Goca Kel Oğlunun) 25/1, ķósmenõñ(Kösmen Oğlunun) 21/44

Bazı durumlarda ekin son ünlüsü olan ñ, edat öbeği içinde erir.

unũ_çün(<onun için) 12/48

2.2.1.1.2. Yükleme Hâli Eki

Cümle içinde fiilin doğrudan tesir ettiği isim, yükleme hâlinde bulunur. Karşıladığı hareket doğrudan bir isme tesir eden fiiller, geçişli fiillerdir. Yükleme hâli, cümle içinde ismi kendisine tesir eden geçişli fiile bağlayan hâldir.[172] Asarcık ağzında yükleme hâli şu şekillerde bulunur: -ı/-i, -u/-ü.

çõnu(<çoğunu) 22/10, ekini(<ekini) 13/4, ġannı(<karnını) 5/4, ġóçü(<göçü) 25/1, ġózlerini(<gözlerini) 7/27

Ayrıca ünlüyle biten kelimelerden sonra yükleme hâli gelirse araya kaynaştırma ünsüzleri girer. Bu ünsüzler Asarcık ağzında erimiş ve ikiz ünlülerin oluşmasına neden olmuştur.

dāı(<dağı) 7/38, ırmaı(<ırmağı) 21/48, seferberlii(<seferberliği) 20/13

Bazı durumlarda hece kaynaşması sonucu ekin kaybolan ünlüsü bir önceki ünlünün uzamasına sebep olur.

aşşā(<aşağı) 3/24, barmā(<parmağı) 3/6, boyundurū (<boyunduruğu) 25/21, çocū(<çocuğu) 8/23, samanlīı(<samanlığı) 24/9, yellē(<yerleri) 3/3, yüsē(<yükseği) 21/4

Sadece bir örnekte karşımıza çıkan y, ulama neticesinde yükleme hâli ekini düşürmüş ve tek başına bu fonksiyonu yüklenmiştir.

paray_alamadı(<parayı alamadı) 17/13

---

[171] bk. AYDIN, **AA**, s. 71-72.
[172] BURAN, **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 99.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Kars ili ağızlarında karşımıza çıkan yükleme hâlini, Asarcık ağzında da görebiliriz. Konuşmacı yükleme hâli ekini ikinci şahıs iyelik eki ile karıştırmaktadır. [173]

arḫāñ(arḫāñ döñ<arkanı dön) 10/116

2.2.1.1.3. Yönelme Hâli Eki

Yönelme hâli, ismi fiile bağlayan ve fiilin, kendine doğru yöneldiğini belirten hâldir. Asarcık ağzında -a/-e, -(y)a/-(y)e şekillerinde bulunur.

boriya(<buraya) 2/2, ġablime(<kalbime) 12/5, türklere(<Türklere) 3/2, ustasına(<ustasına) 7/46, züttüye(<Zühtü'ye) 12/36

Yönelme hâli eki kelime sonunda yer alan bazı sızıcı ünlülerin aşınması sonucunda ikiz ünlüler içine girmiştir.

asgerliẹ(<askerliğe) 17/16, mezarlıạ(<mezarlığa) 1/15, pezülüẹ (<pazılığa) 8/24, şėyliẹ(<şeyliğe) 14/54

Zamirlerde, zamirin kök sesi olan n/ñ sesinin düşürülmesi sonucu yine ikiz ünlüler oluşmuştur.

baã(<bana) 3/21, saã(<sana) 19/12

Hece kaynaşması sonucu oluşan yönelme hâlinin farklı bir biçimine de rastlanır.

unnā(<onlara) 3/5, ġavā(<Kavak'a) 8/4

Yükleme hâli ekinde olduğu gibi yönelme hâli eki de, Asarcık ağzında bazen iyelik ikinci tekil şahıs ile karıştırılmaktadır. Bu durum ikiz ünlülerin oluşmasına sebep olur.

aḫrabaḷarıañ(<aḫrabaḷarıañ da verüsüñ< akrabalarına da verirsin) 23/21

ġızıañ(<kızına) 10/129

---

[173] BURAN, **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, TDK Yay., Ank. 1996,

2.2.1.1.4. Bulunma Hâli Eki

Asarcık ağzında ötümsüz şekline rastlamadığımız bu ek, -da/-de şekillerinde karşımıza çıkar.

barmaḫda(<parmakta) 3/7, beşde(<beşte) 12/2, derede(<derede) 23/4, dörtde(<dörtte) 23/11, ekimde(<ekimde) 13/8, ḫanemizde(<hanemizde) 2/1, ḳúmbetde(<kümbette) 21/7, tarafda(<tarafta) 14/77

Cevher fiilinin rivayet çekiminde ekin ünlüsü daralır.[174]

arḳasındīmiş(<arkasında-imiş) 26/2

2.2.1.1.5. Çıkma Hâli Eki

İsmin, kendisinden uzaklaşma ifade eden fiillerle münasebetini gösteren hâlidir.[175] Bu ekin Asarcık ağzında ötümsüz şekli yoktur. Çıkma hâli Asarcık ağzında -dan/-den şeklinde karşımıza çıkar.

bitmeden(<bitmeden) 12/9, bunnardan(<bunlardan) 3/4, undan(<ondan) 2/5, yeniden(<yeniden) 13/8

Bu ek bazı durumlarda kendinden önce gelen ünlünün düşmesine neden olur.

ȯrdan(<ordan) 20/23

2.2.1.1.6. Araç Hâli Eki

Bu hâl cümlede işin hangi araç veya âletle yapıldığını gösterir.[176] Asarcık ağzında araç hâli eki çoğunlukla -nan/-nen, -ınan/-inen şeklinde karşımıza çıkar. "-ilen" şeklinde genişletilen ek, daha sonra -ilen>-inen> -nen veya -nan biçimini almıştır.

acelinen(<ecel-ilen) 3/15, daḷḷarınan(<dallar-ilen) 5/26, enişdeminen(<eniştem-ilen) 3/1, ġorḫmayinen(<korkmak-ilen) 23/4, ȯraynan(<ora-ilen) 19/25, taḫsiynen(<taksi-ilen) 8/9, unnānan(<onlar-ilen) 3/5

---

s. 105.
[174] AYDIN, **AA**, s. 73.
[175] KALAY, **AA**, s. 66.
[176] AYDIN, **AA**, s. 74.

Yazı dilinin tesiriyle ekin -ļa/-le şekli, az da olsa karşımıza çıkar.

basġıy|a(<baskıyla) 6/20, eviyle(<eviyle) 2/11, öküzle(<öküzle) 5/24, tüfekle(<tüfekle) 9/13

Eski Türkçede kullanılan -n vasıta hâli eki kalıplaşmış olarak karşımıza çıkar.

ġışın(<kışın) 26/17, yayan(<yayan) 4/27

2.2.1.1.7. Eşitlik Hâli Eki

Eşitlik hâli eki cümlede isim veya isim görevinde kullanılan kelimelerin belirttiği kavramla yüklem arasında bir benzerlik, bir eşitlik veya bir karşılaştırmanın söz konusu olduğunu gösterir.[177] Bölge ağzında eşitlik eki genellikle -ce/-ca'dır.

epeyce(<epeyce) 8/33, gecce(<geççe) 16/23, hemence(<hemence) 11/17

Bu ekin -cene biçimi de karşımıza çıkar.[178]

böylecene(<böylece) 4/24, iyicene(<iyice) 14/149, öylecene(<öylece) 15/5

Bir örnekte -cene ekinin ilk ünlüsünün daralarak -i-'ye dönüştüğünü görüyoruz.

şöylecine(<şöylece) 14/222

Bu eşitlik şekillerinden başka bölge ağzında -ada, -adan şeklinde eşitlik eki de vardır.

çayırada 15/10, çayıradan 15/5

2.2.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri sahiplik, mülkiyet bildiren ekler olarak, getirildikleri isimlerin karşıladıkları varlıkların hangi şahsa ait olduğunu belirten eklerdir.[179] Asarcık ağzında iyelik çekimi şu şekilde yapılır:

---

[177] AYDIN, **AA**, s. 74-75.
[178] Münir ERTEN, **DA**, s. 37.
[179] GÜNŞEN, **KYA**, s. 110.

Birinci tekil şahıs iyelik eki: Bu ek yazı dilinde olduğu gibidir.

biḷāderim(<biraderim) 19/13, emicem(<amıcam<amcam) 17/15, ġücüm(<gücüm) 11/11, ōḷum(<oğlum) 2/8, taḫtaḷarım(<tahtalarım) 7/14

Birinci tekil şahıs iyelik eklerinden önceki ünlüler arasındaki ünsüzlerin düşmesi sonucu ya ikiz ünlüler ya da uzun ünlüler meydana gelir.

asgerlīm(<askerliğim) 3/37, bacām(<bacağım) 17/8, çarūmu(<çaruğumu) 3/25, çocūm(<çocuğum) 8/5, sẻv̈dīm(<sevdiğim) 7/59

Birkaç örnekte ekleşme sırasında birinci tekil şahıs iyelik ekinin dar ünlüsünün genişlediği görülür.

aḫlemi(<aklımı) 7/74, vaḫdemi(<vaktimi) 7/73

İkinci tekil şahıs iyelik eki: Bu ekin aslî nazal n'si (ñ) Asarcık ağzında yaşamaya devam eder.

båbañ(<baban) 8/36, baḷtañ(<baltan) 10/39, yanĭñdan(<yanından) 3/5

Birkaç örnekte ses düşmesi nedeniyle uzun ünlülerin oluştuğu görülür.

ekmēñ(<ekmeğin) 22/26

Bazı durumlarda iyelik ikinci tekil şahsın üzerine gelen ilgi hâli ekleri, birbirleriyle kaynaşarak birleşirler

ġólgēñ(<gölgenin) 24/193

Üçüncü tekil şahıs iyelik eki:

birisi(<birisi) 11/1, cemberini(<çemberini) 9/13, ġıredisi(<kredisi) 13/26, ġuyōsu(<güveyisi) 4/5, sapı(<sapı) 25/14

Bir örnekte -y- ünsüzünden sonra -sı şeklindedir.

ġıysı(<kıyı) 14/37

Bazen bu ekin hece düşmesi sonucu kaybolduğu görülür.

çōnu(<çoğunu) 22/25, ġuḷānı(<kulağını) 10/44, ḳópē(<köpeği) 15/20, ōne(<önüne) 12/48, yanna(<yanına) 6/8

Bir örnekte bu ek ünsüz ikizleşmesine neden olur.

yannı(<yanı) 14/38

İkinci tekil şahıs iyelik ekinin bazen üzerine gelen ilgi hâli ekiyle kaynaştığı görülür.

diliñ 10/158 (<dilīñ<dilinin)

Birinci çoğul şahıs iyelik eki: Bu ek Asarcık ağzında ünlü ile biten kelimelerden sonra -mız/-miz, -muz/-müz; ünsüz ile biten kelimelerden sonra ise, -ımız/-imiz, -umuz/-ümüz şeklindedir.

ambaḷḷarımız(<ambarlarımız) 2/9, ataḷarımız(<atalarımız) 23/1, bâbamız(<babamız) 3/33, böyüklerimiz(<büyüklerimiz) 25/2, buḷġurḷarımızı(<bulgurlarımızı) 8/2, tekkelerimiz(<tekkelerimiz) 5/1

-ğ- sesinin düşmesiyle ikiz ünlüler veya uzun ünlüler meydana gelir.

gelinniiimiz(<gelinliğimiz) 8/17, inēmiz(<ineğimiz) 13/18, vardūmuz(<vardığımız) 8/18

Hece düşmesi sonucu ortaya çıkan şekiller vardır.

ōmüzde(önümüzde) 25/2

İkinci çoğul şahıs iyelik eki: Bu ek Asarcık ağzında şu şekillerde karşımıza çıkar: -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñüz; -(ı)ñız/-(i)ñiz, -(u)ñuz/-(ü)ñüz.

başıñız 3/31(<başınız), başıñıza(<başınıza) 22/18, defderüñüz(<defteriniz) 8/33

Bir örnekte hece düşmesi sonucu farklı bir şekil ortaya çıkar.

arḫāza(<arkanıza) 10/5

Üçüncü çoğul şahıs iyelik eki: Bu ek Asarcık ağzında çoğunlukla -ları/-leri şeklindedir.

ayaḳḷarına(<ayaklarına) 9/23, maḫalḷelerini(<mahallelerini) 23/8, odaḷarı(<odaları) 7/17

Bazı durumlarda hece düşmesi nedeniyle -lā/-lē şekline rastlanılır.

ölülēni(<ölülerini) 22/10, bacaḫḷā(<bacakları) 10/28

Bu ekin ilerleyici benzeşme yoluyla ortaya çıkan -narı/-neri biçimi de bölge ağzında kullanılan biçimlerindendir.

gelinneri(<gelinleri), oyunnarı(<oyunları)

2.2.1.3. Çoğul Eki

Bu ek isimlerin çoğul şekillerini yapar. Asarcık ağzında çoğul eki genellikle -lar/-ler şeklindedir.

adam|ar(<adamlar) 6/25, gelenekler(<gelenekler) 18/2, ġonşu|ar(komşular) 2/14, h̲aberler(<haberler) 12/9

Asarcık ağzında çoğul ekinin son sesi olan -r, özellikle Kılavuzlu ve yöresi ağzında düşmüştür.

bu|ġur|a(<bulgurlar) 8/5, çocuh̲|a(<çocuklar) 12/32, ġávur|a (<gavurlar<kafirler) 4/22, ġėtdile(<gittiler) 8/17

İlerleyici benzeşme sebebiyle -nar/-ner şeklinin yanında, son ses -r'nin düşmesiyle -na/-ne şekline de rastlıyoruz.

bilenner(<bilenler) 19/5, bunnar(<bunlar) 2/4, getürenne (<getirenler) 8/11, ġonannar(<konanlar) 20/6, ġoyunnar(<koyunlar) 25/14, insannar(<insanlar) 26/24, onna(<onlar) 24/14, sabannar(<sabanlar) 5/29

Bir örnekte hece düşmesi nedeniyle -nā şekli karşımıza çıkar.

unnānan(<onlar-ilen) 17/12

Gerileyici benzeşme yoluyla çoğul eki kendisinden önceki -r ünsüzünü -l'ye çevirir.

afu|l̲ar(<ahırlar) 8/22, ȯl̲lar(<onlar) 3/1, yėller(<yerler) 5/34

2.2.1.4. Aitlik Eki

İsimlerden sıfat ve zamir olarak kullanılan kelimeler yapan, anlamca bağlı bulunduğu kelimeye aitlik, bağlılık ve içinde bulunma ifadesi katan ektir.[180] Bu ek Asarcık ağzında -ki'dir. Ancak bunun ötümlü hâli olan -gi de nadir olarak karşımıza çıkar.

evelki(<evvelki) 20/1, ġarşudaki(<karşıdaki) 12/24, önceki(<önceki) 2/5, yandaki(<yandaki) 11/6

meşelīnginden(<meşeliğinkinden) 14/80

---

[180] AYDIN, AA, s. 77.

2.2.1.5. Soru Eki

Asarcık ağzında soru eki yazı dilinde olduğu gibidir. Hem isim hem de fiillerden sonra gelir. Asarcık ağzında soru eki -mı/-mi, -mu/-mü şeklindedir.

adam mı(<adam mı) 24/2, dūme mi(<düğme mi) 8/1, ordudan mısıñ(<ordudan mısın) 8/36, öyle mi(<öyle mi) 15/40, rāzı mısıñ(<razı mısın) 10/33, santīral mı(santral mi) 12/12

2.2.2. FİİL ÇEKİMİ

Fiil çekimi, cümle içinde fiilin kip, zaman, şahıs ve sayı belirtmek üzere değişik biçimlere girmesidir. Fiillerin bu kip, zaman ve şahısları ifade etmek için aldığı eklere de fiil çekim ekleri denir.

2.2.2.1. Şahıs Ekleri

Şahıs ekleri, fiilde belirtilen işi yapan şahsı bildiren eklerdir. Bu ekler zamir körkenli olup, zamirlerin ekleşmesiyle meydana gelmişlerdir.[181] Bunları üç grupta toplayabiliriz.

Birinci Tip Şahıs Ekleri:

Birinci tip şahıs ekleri, şimdiki zaman, geniş zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman, istek ve gereklilik çekimlerinde kullanılan eklerdir. Bölge ağzındaki birinci tip şahıs ekleri şunlardır.

Birinci tekil şahıs: -ım/-im, -um/-üm, -m

İkinci tekil şahıs: -sıñ/-siñ, -suñ/-süñ, -ñ

Üçüncü tekil şahıs: ø

Birinci çoğul şahıs: -ız/-iz, -uz/-üz, -z; -uẖ, -ük/úḳ; -ẖ, -ḳ, -ġ

İkinci çoğul şahıs: -sıñız/-siñiz, -suñuz/-süñüz; -sıız/-siiz, -suuz/-süüz; -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñüz

Üçüncü çoğul şahıs: -ḷar/-ler; -ḷa/-le

İstek kipinin birinci tekil ve çoğul şahıslarında –ayım/-eyim, -yım/-yim, -im; -aḷım/-elim ekleri kullanılır.

İkinci Tip Şahıs Ekleri:

Bu şahıs ekleri iyelik kökenlidir. Asarcık ağzında belirli geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılır. ikinci tip şahıs ekleri şunlardır.

Birinci tekil şahıs: -m

İkinci tekil şahıs: -ñ

Üçüncü tekil şahıs: ø

---

[181] BURAN, *Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni*, **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yay., Ank. 1999, s.209.

Birinci çoğul şahıs: -ḳ/-ḫ

İkinci çoğul şahıs: -ñız/-ñiz, -ñuz/-ñüz

Üçüncü çoğul şahıs: -ḷar/-ler; -ḷa/-le

Emir Ekleri:

Emir ekleri diğer iki grup şahıs eklerinden farklıdır. Emir ekleri aslında şekil ekleridir. Yalnız emirde her şahsın ayrı bir şekil eki olduğu için, o şekil ekleri aynı zamanda şahıs da ifade ederler.[182]

İkinci tekil şahıs: ø

Üçüncü tekil şahıs: -sıñ/-siñ, -suñ/-süñ

İkinci çoğul şahıs: -ñ

Üçüncü çoğul şahıs: -sıñlar/-siñler, -suñlar/-sünler

2.2.2.2. Fiillerin Basit Zaman Çekimleri

2.2.2.2.1. Bildirme Kipleri

Bildirme kipleri, müspet veya menfî olarak, yapılan veya yapılacak olan hareketleri haber verdiğine göre hareketin zamanını da gösteriyor demektir. Şu hâlde fiillerin zaman bildiren bütün çekimleri şekil bakımından bildirme kipleri içinde toplanırlar.[183]

2.2.2.2.1.1. Şimdiki Zaman

Şimdiki zaman eki, gerek ses yapısı gerek türü itibariyle Anadolu ağızlarında yazı dilinden çok değişik biçimler almıştır.[184] Bu ek, Eski Türkçede 'yürümek' anlamına gelen 'yorımak' fiilinden türemiştir.[185] Mahallî farklılıklar dışında Batı ve Orta Anadolu'da genellikle -r'sini kaybederek -yo, Doğu'da ise

---

[182] Muharrem ERGİN, **Türkçe Dilbilgisi**, Boğaziçi Yay., İst. 1981, s. 288.
[183] ERGİN, **Türkçe Dilbilgisi**, Boğaziçi Yay., İst. 1981, s. 289.
[184] KORKMAZ, *"Ağızların Tarihî Devirlerle Bağlantısı Üzerine"*, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 64.
[185] Bernt BRENDEMOEN, *"Trabzon Ağızlarındaki Zaman Kipleri Üzerine Bir Not"*, **Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi**, C. II, İst. 1987, s. 33.

bazı değişikliklere uğrayarak -ir veya ünlü uyumu ile -ır/-ir, -ur/-ür, bazı yörelerde de -yi veya -y şeklini almıştır.[186] Şimdiki zaman ekini Anadolu ve Rumeli ağızlarında dar ve geniş ünlülü şimdiki zaman olarak ikiye ayırabiliriz.[187] Asarcık ağzı, bu gruplardan çoğunlukla ikincisine giren şimdiki zaman eklerine sahiptir. Dar ünlülü şekiller çok az görülür.

Asarcık ağzında, şimdiki zaman ekinin şahıslara göre değişen şu şekilleri vardır: -ye/-ya, -yo/-yö, ī. Ayrıca yazı dilinin tesiriyle bu ekin -yor şekli de karşımıza çıkar.

Birinci tekil şahısta -yorum, -yom, -yem/-yam, -īm gibi beş farklı şekli vardır.

bilmiyorum(<bilmiyorum) 5/15, sarılıyorum(<sarılıyorum) 9/6

biliyom(<biliyorum) 22/2, diyom(<diyorum) 8/23, ėddiriyom(<ettiriyorum) 12/8

bekliyȧm(<bekliyorum) 17/5, bilmiyȧm(<bilmiyorum) 19/4, diyemiyem(<diyemiyorum) 17/4, yatmiyem(<yatmıyorum) 12/15, yiyemiyem(<yiyemiyorum) 8/35

tanīm(<tanıyorum) 24/13

İkinci tekil şahısta -yoñ, -yosuñ, -yeñ/-yañ, -īñ olmak üzere beş şekil karşımıza çıkar.

getiriyoñ(<getiriyorsun) 25/24, gidiyoñ(<gidiyorsun) 25/22, söylüyoñ(<söylüyorsun) 7/39

ġoşuyosuñ(<koşuyorsun) 6/13,

biliyañ(<biliyorsun) 12/53, diyañ(<diyorsun) 8/44, yapiyeñ(<yapıyorsun) 16/20,

ġapadīñ mi(kapatıyor musun) 14/3

Üçüncü tekil şahısta -yor, -yo/-yö, -ya/-ye, ī şekilleri kullanılır.

vermiyor(<vermiyor) 7/47

---

[186] BRENDEMOEN, **age.**, s. 33.
[187] KARAHAN, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, TDK Yay., Ank. 1996, Harita 21.

diyö(<diyor) 10/23, gidiyo(<gidiyor) 17/6, gidiyö(<gidiyor) 10/120, yapıyo(<yapıyor) 26/17

aliye(<alıyor) 20/12, çürümiye(<çürümüyor) 13/10, ėdiyamış(<ediyormuş) 3/26

ġalī(<kalıyor) 4/19, yėnmī(<yenmiyor) 8/2

Birinci çoğul şahısta -yoruz, -yoz, -yoḫ, -yoḳ, -yoġ, -ōḳ, -uḫ, ōḫ gibi sekiz şekli vardır. -ōḳ ve -ōḫ ekleri daha çok olumsuz çekimlerde karşımıza çıkar.

bilyoruz(<biliyoruz) 26/7

ekmiyoz(<ekmiyoruz) 18/7

bilmiyoḫ(<bilmiyoruz) 5/2, dimiyóḳ(<demiyoruz)14/52, getiremiyoḳ (<getiremiyoruz) 6/19, veriyoḫ(<veriyoruz) 23/21

geçiyoġ(<geçiyoruz) 10/7, yatıyoġ(<yatıyoruz) 24/23

bilmōḳ(<bilmiyoruz) 19/15, ġómmōḳ(gömmüyoruz) 14/86,

ġaruşdumōḫ(<karıştırmıyoruz) 14/225, ġoyoḫ(<goyuyoruz) 14/203, ġoyuḫ(<goyuyoruz) 16/10

İkinci çoğul şahısta -yoñuz ve -yaz olmak üzere iki şekil vardır.

nāpiyāz(<ne yapıyorsunuz) 14/17

yaşıyoñuz(<yaşıyorsunuz) 24/25

Üçüncü çoğul şahısta -yoḷar, -yoḷa, -yeḷar, -yeḷa, -ūḷar, īḷar gibi şekillerle karşımıza çıkar.

diyoḷar(<diyorlar) 5/2, ġótürüyoḷa(götürüyorlar) 21/26, içiyoḷa(içiyorlar) 10/18, isdiyoḷar(istiyorlar) 25/4

söyliyeḷardı(<söylüyorlardı) 17/20

yapmīḷardı(<yapmıyorlardı) 22/23

Şimdiki zaman eki olumsuz fiil ekinden sonra geldiğinde -ma/-me fiilden fiil yapma ekinin ünlüsünü daraltır.

diyemiyem(<diyemiyorum) 17/4, ekmiyoz(<ekmiyoruz) 18/7, geçinemiyo(<geçinemiyor) 5/45, vermiye(<vermiyor) 10/66

Ancak bazı durumlarda -y ünsüzünün düşmesiyle olumsuz çekimlerde "ō" ünlüsü meydana gelir.

bilmōḳ(<bilmiyoruz) 19/15, ġaruşdumōḫ(<karıştırmıyoruz) 14/225, ġömmōḳ(<gömmüyoruz) 14/86

Bazı durumlarda da şimdiki zaman eki düşerken, daha önce olumsuz ekindeki daralttığı ünlüyü uzatır.

ġazılmī(<kazılmıyor) 14/28, ġurtuḷunmī(<kurtulunmuyor) 15/13, oḷmī(<olmuyor) 8/2, yapmīḷardı(<yapmıyorlardı) 22/23, yėnmī(<yenmiyor) 8/2

2.2.2.2.1.2. Geniş Zaman

Asarcık ağzında geniş zaman eki çoğunlukla -ur/-ür ve -u/-ü olarak karşımıza çıkar. Bunun yanında bölge ağzında kısmî olarak -ır/-ir ve -ar/-er de kullanılır.

Birinci tekil şahısta -ur/-ür,-u/-ü, -er ve -r gibi şekiller kullanılır.

bilürüm(<bilirim) 17/16, ġonuşurum(<konuşurum) 19/4

oḷu muyum(<olur muyum) 23/9, yüklenüdüm(<yüklenirdim) 24/22

döverim(<döverim) 8/34, isterim(<isterim) 9/3

ġöndērüm(<gönderirim) 24/42, yapdūrum(<yaptırırım) 24/42

İkinci tekil şahısta geniş zaman eki -ur/-ür ve -u/-ü eklerinin üzerine -sıñ/-siñ, -suñ/ -süñ şahıs ekleri gelir.

buḷamassıñ(<bulamazsın) 25/18, doḷdurursuñ(<doldurursun) 7/36, doyurusuñ(<doyurursun) 13/28

Üçüncü tekil şahısta -ır/-ir, -ur/-ür, -ar/-er, -u/-ü ve -r şekilleri vardır.

annadırdı(<anlatırdı) 9/8, gelür(<gelir) 2/10, kesilir(<kesilir) 18/3, oḷurumuş(<olurumuş) 11/3

ėder(<eder) 18/4

buḷu(<bulurdu) 13/5, gelüdü(<gelirdi) 19/27, verüse(<verirse) 18/8

annar(anlar) 13/24, sağḷar(<sağlar) 26/24, yaşarımış(<yaşarmış) 23/3

Birinci çoğul şahısta geniş zaman ekinin üzerine -iz, -uḫ,-ük şahıs ekleri getirilir.

süreriz(<süreriz) 18/7, ulaşırız(<ulaşırız) 13/7

ekerük(<ekeriz) 13/11, goşaruḫ(<koşaruk<koşarız) 13/8, toplanuduḫ(<toplanırdık) 23/17, verürük(<veririz) 1/3

İkinci çoğul şahısta geniş zaman ekinin üzerine -sıñız/-siñiz, -suñuz/ -süñüz şahıs ekleri getirilir.

bilüsüñüz(<bilirsiniz) 14/78, yaparsıñız(<yaparsınız) 14/158

Üçüncü çoğul şahısta gerileyici benzeşmeyle ortaya çıkan şekillerin yanında çoğul ekinin son sesi -r'nin, özellikle Kılavuzlu ve yöresi ağzında düzenli olarak düştüğü görülür.

aḷuduḷar(<alırdılar) 24/40, bişürülle(<pişirirler) 6/3, gelüle(<gelirler) 12/56, gezerdiler(<gezerlerdi) 24/16, dėllerimiş(<derlerimiş) 20/16, soyarḷarımış(<soyarlarımış) 2/8, uyduraḷa(uydururlar) 1/12, verülle(<verirler) 23/24, yapaḷḷar(<yaparlar) 23/23

Geniş zamanın olumsuzu birinci tekil ve çoğul şahıslarda -ma/-me ikinci ve üçüncü şahıslarda ise -maz/-mez'le yapılır. Yine ikinci şahıslarda -sıñ ve -sıñız ekleri ile şart eki -sa gerileyici benzeşme yoluyla olumsuzluk ekinin sonundaki -z'yi -s'ye dönüştürür.

annamam(<anlamam) 25/7, bilemem(<bilemem) 26/7, buḷamassıñ (<bulamazsın) 25/18, demezdiler(<demezlerdi) 24/17, ėtmessek(<etmezsek) 4/47, gelmessiñiz(<gelmezsiniz) 14/155, gidemem(<gidemem) 11/9, oḷmassa(<olmazsa) 14/71, satamassıñ(<satamazsın) 13/28, yaḫmazdı (<yakmazdı) 15/11

Geniş zaman olumsuzluk çekiminde bir örnekte ikinci tekil şahıs eki -ñ, olumsuzluk ekine ekleşmiş ve son ses -z'nin düşmesine sebep olmuştur.

bilmeñ mi(<bilmez misin) 14/42

2.2.2.2.1.3. Belirli Geçmiş Zaman

Asarcık ağzında belirli geçmiş zaman çekimi sadece ötümlü şekliyle karşımıza çıkar. Ayrıca birinci çoğul şahıs çekimindeki yuvarlaklaşmalar nedeniyle yazı dilinden ayrılır.

Birinci tekil şahıs: ānadım(<anladım) 19/19, çārdım(<çağırdım) 12/6, ġördüm(<gördüm) 22/5, yapdurdum(<yaptırdım) 7/3

İkinci tekil şahıs çekiminde şahıs eki geniz n'sidir.

boşaldıñ miydi(<boşaldın mıydı) 25/17, geşdiñ(<geçtin) 19/30, kesdiñ(<kestin) 7/76

Üçüncü tekil şahıs: geldi(<geldi) 26/4, ġötdü(<götürdü) 8/4, ısırdı(<ısırdı) 15/1, oḷdu(<oldu) 12/2

Birinci çoğul şahısta yuvarlak ünlülü şekiller karşımıza çıkar.

ġaḷduḫ(<kaldık) 19/6, gėtdúḳ(<gittik) 25/7, getüremedúḳ(<getiremedik) 26/22, ġurtarduḫ(<kurtardık) 16/18, yedúḳ(<yedik) 22/6, yıḫduḫ(<yıktık) 25/2

İkinci çoğul şahıs: etdiñiz. oḷduñuz(<oldunuz)

Üçüncü çoğul şahıs: çekdile(<çektiler) 16/12, geldiler(<geldiler) 20/27, gėtdile(<gittiler) 8/17, öldüler(<öldüler) 22/8, söyledile(<söylediler) 12/5

2.2.2.2.1.4. Belirsiz Geçmiş Zaman

Belirsiz geçmiş zaman çekimi yazı dilindeki kullanıma uygun olarak -mış/-miş, -muş/-müş zaman eklerine zamir kökenli şahıs ekleri getirilerek yapılır.[188] Doğu Karadeniz ağızlarının aksine Asarcık ağzında belirsiz geçmiş zaman yaygın bir kullanım alanına sahiptir.[189]

Birinci tekil şahıs: ġaḷmışım(<kalmışım) 16/23, unutmuşum (<unutmuşum) 12/51,

İkinci tekil şahıs: ġoymussuñ(<koymuşsun) 14/108

Üçüncü tekil şahıs: bölümmüş(<bölünmüş) 5/15, dėmiş(<demiş) 3/20, ġaçarımış(<kaçarmış) 9/14, gitmiş(<gitmiş) 17/1, ölmüş(<ölmüş) 19/16

Birinci çoğul şahıs çekiminde şahıs ekleri –ük/-uḳ şeklinde yuvarlak ünlüdür.

---

[188] AYDIN, **AA**, s. 84.

[189] BRENDEMOEN, "*Doğu Karadeniz Ağızlarındaki –mIş'lı Geçmiş Zaman Üzerine Bir Not*", **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 200.

gelmüşük(<gelmişiz) 19/9, yelleşmişük(<yerleşmişiz) 20/9

İkinci çoğul şahıs çekiminde farklı şekiller karşımıza çıkar. Kılavuzlu ve yöresi ağzında çoğunlukla -sıız/-siiz, -sıuız/-süüz ekleri kullanılırken, Gülveren ve yöresi ağzında -ıñız/-iñiz, -uñuz/-üñüz biçimleri karşımıza çıkar.

örenmişiñüzdü(<öğrenmişsinizdir) 3/11, vurmuşuñuzdu (<vurmuşsunuzdur)

biçmişsiiz(<biçmişsiniz), geçmişsiiz(<geçmişsiniz)

Üçüncü çoğul şahıs: dóḳmüşle(<dökmüşler) 9/9, gelmişle (<gelmişler) 19/9, gitmişle(<gitmişler) 10/2, ġurmuşlar(<kurmuşlar) 21/47, yimişle(<yemişler) 15/44

2.2.2.2.1.5. Gelecek Zaman

Asarcık ağzında gelecek zaman eki -acaḫ/-ecek şeklindedir. Ancak çekimler sırasında ekin sonunda yer alan -ḫ ve -k ünsüzleri düşer.

Birinci tekil şahısta -acām/-ecēm, -ıcām/-icēm, -cām/-cēm gibi şekiller karşımıza çıkar.

annadacām(<anlatacağım) 19/12, doḷanıcām(<dolanacağım) 26/12, evercēm(<evereceğim) 3/20, geçicēm(<geçeceğim) 26/12, gidecām(<gideceğim) 8/43, verecám(<vereceğim) 6/37

İkinci tekil şahısta -acaḫsıñ/-eceksiñ, -ıcañ/-iceñ, -cāñ/-cēñ gibi şekilleri vardır.

bāricaḫsıñ(<bağırecaksın) 6/36, ġoşacaḫsıñ(<koşocaksın) 10/39, nėyapıcañ(ne yapacaksın) 25/22, ulīcañ(<uluyacaksın) 6/36, yīcáñ(<yiyeceñ<yiyeceksin) 8/20

Üçüncü tekil şahıs -acaḫ/-ecek ekleriyle yapılır. Ancak bu ekler hikaye, rivayet veya şart çekimlerine girdiklerinde son sesleri olan -ḫ ve -k'yi düşürürler.

çıḫacāmış(<çıkacakmış) 3/10, gidecēdi(<gidecekti) 14/30, gidecek(<gidecek) 21/45, oḷacaḫ(<olacak) 18/8

Birinci çoğul şahıs -acāz/-ecēz, -cuḫ gibi şekillerle karşımıza çıkar.

aḷacȯḫ(<alacağız) 3/29, aḷacōḳ(<alacağız) 24/138, başlicuḫ(<başlayacağız) 13/8, gidecoḫ(<gideceğiz) 4/13, ġurtaracāz(<kurtaracağız) 9/6, yelleşdürecōḫ(<yerleştireceğiz) 20/28, yiceǘḳ(<yiyeceğiz) 25/2, yoḷlicāduḫ(<yollayacaktık) 8/23

İkinci çoğul şahısta gelecek zaman -acañız/-eceñiz ve -acaḫsıẓ/ -eceksiiz ekleri ile yapılır.

baḫacañız(<bakacaksınız) 10/5, bıraḫmiyacañız (<bırakmayacaksınız) 10/6, ineceksiiz(<ineceksiniz) 10/83

Üçüncü çoğul şahıs -acaḫlar/-ecekler, -acaḫla/-ecekle şeklindedir.

diyecekle(<diyecekler) 10/104, gideceklerdi(<gideceklerdi) 8/15, ġötürecekle(<götürecekler) 14/37, toplicaḫla(<toplayacaklar) 11/13

2.2.2.2.2. İsteme Kipleri

İsteme kiplerinde zaman ifadesi yoktur. Bu kipleri yapan şekil ekleri yalnız bir takım şekiller ifade ederler.[190] İsteme kipleri emir, dilek-şart, istek ve gereklilik olmak üzere dörde ayrılırlar.

2.2.2.2.2.1. Emir Kipi

Asarcık ağzında emir kipinin çekiminde bazı fonetik farklılıklar karşımıza çıkar.

İkinci tekil şahıs çekimi, yazı dilindeki gibi eksiz olarak yapılır: dur(<dur) 11/7, ġarışma(<karışma) 3/21, gel(<gel) 25/5, sap(<sap) 20/18

Üçüncü tekil şahısta ekin sonunda geniz n'si vardır: beklesiñ(<beklesin) 16/12, gėtmesiñ(<gitmesin) 26/15, gitsiñ(<gitsin) 11/17, yanmasıñ(<yanmasın) 14/192, yėdümesiñ(<yedirmesin) 25/31

[190] ERGİN, **age.**, s. 289.

Ikinci çoğul şahısta, ekin sonunda yine geniz n'si karşımıza çıkar: çārıñ(<çağırın<çağırınız) 12/17, demleñ(<demleyin<demleyiniz) 12/41, dōrañ(<doğrayın<doğrayınız) 14/170, geliñ(<gelin<geliniz) 21/14

Olumsuz fiil tabanlarınan sonra bu ek sadece -ñ şeklindedir[191]: doḫunmañ 4/35

Üçüncü çoğul şahıs eki benzeşme yoluyla daha çok -sıñnar/-siñner, -suñnar/-süñner şeklinde karşımıza çıkar:

çıḫartsıñnar(<çıkartsınlar) 25/32, ġalṣıñnar(<kalsınlar), yedüsüñner(<yedirsinler)

2.2.2.2.2.2. Dilek-Şart Kipi

Asarcık ağzında dilek-şart çekimi yazı dilindeki gibidir. Ancak ikinci şahıslarda geniz n'si devam eder.

Birinci tekil şahıs: dėsem(<desem) 19/4, oḷsam(<olsam) 9/2

Ikinci tekil şahıs: diseñ(<desen)

Üçüncü tekil şahıs: gelse(<gelse) 14/39, gisse(<gitse) 14/46, oḷsa(<olsa) 15/11

Birinci çoğul şahıs: yabsaḫ(<yapsak) 10/43

Ikinci çoğul şahıs: çıḫsāz(<çıksanız), gitseñiz(<gitseniz)

Üçüncü çoğul şahıs: gelsele(<gelseler) 14/44

Ayrıca Asarcık ağzında dilek şart ekinin sonuna hitap unsuru almış şekillere de rastlıyoruz.[192]

ağḷasana 7/59, baḫsana 22/18, dursana 22/28

2.2.2.2.2.3. İstek Kipi

Asarcık ağzında istek kipinin sadece birinci şahıslarda çekimi vardır. Diğer şahıs çekimleri istek yerine emir ve şartla ifade edilir.

Birinci tekil şahısta -eyim/-ayım, -yım, -im şekilleri karşımıza çıkar.

---

[191] AYDIN, **AA**, s. 86.
[192] GÜNŞEN, **KYA**, s. 145.

alim(<alayım) 8/45, dịim(<deyim) 20/14, söyleyim(<söyleyeyim) 9/12, söylim(<söyleyeyim) 9/17, yatamayım(yatmayayım) 7/12, zorlạyim(<zorlayayım) 10/23

Asarcık ağızında birinci çoğul şahısta -alım/-elim şekli karşımıza çıkar.

annadalım(<anlatalım) 19/1, diyelim(<diyelim) 20/11, gapadalım(<kapatalım) 14/4, gidelim(<gidelim) 12/39

2.2.2.2.2.4. Gereklilik Kipi

Metinlerde çok az örneği bulunan bu kip, bölge ağzında -malu/ -melü ekleriyle yapılır. Bunun yanında -sa gerek/-se gerek ve -mek ilāzım şekillerine de başvurulmuştur. "ilazım" kelimesi birçok Anadolu ağzında ve diğer bazı Türk diyalektlerinde gereklilik kipi yerine kullanılır.[193]

değişmesi ilāzım(<değişmesi lazım) 26/16-17, olsa gerek(<olsa gerek) 12/6

2.2.2.3. Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri

Cevher fiili hikâye, rivayet ve şart çekimlerinden biriyle basit zamanlı fiillere eklenerek onları birleşik zamanlı fiiller hâline getirir. Yazı dilinde cevher fiili birleşik zaman çekiminde ekleşmesini tamamlamış durumdadır.[194] Asarcık ağzında bazı çekimlerde bu ekleşmenin tamamlanmadığı görülür.

2.2.2.3.1. Hikâye

Basit zamanlı bir fiilin belirli geçmiş zamanda meydana geldiğini bildiren çekimdir. Fiillerin hikâye çekimi yaygın olarak *fiil tabanı+zaman veya şekil eki+cevher fiili+belirli geçmiş zaman eki+şahıs eki* sırasına göre yapılır.[195] Ancak bu sıranın bazı durumlarda bozulduğu görülür.

---

[193] Lyudmila A. POKROUSKAYA, *"Gagauz Dilinin ve Balkan Türk Ağızlarının Bazı Sentaks Özellikleri"*, **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay., Ank. 1972, s. 232.
[194] AYDIN, **AA**, s. 88.
[195] AYDIN, **AA**, s. 88.

Şimdiki zamanın hikâyesi: Asarcık ağzında üçüncü çoğul şahıslar dışında bu çekim ekleşmesini tamamlamış durumdadır.

çıhiyeḷarıdı(<çıkıyorlardı) 20/29, duruyodu(<duruyordu) 25/19, èşidiyoduḫ(<eşitiyorduk) 5/21, gidiyodu(<gidiyordu) 17/6, ġörüşüyoduḫ (<görüşüyorduk) 12/1, soyuyoḷarıdı(<soyuyorlardı) 22/4, söylüyoḷarıdı (<söylüyorlardı) 5/22, yarıyodum(<yarıyordum) 24/6

Geniş zamanın hikâyesi: Bu çekimde de üçüncü çoğul şahıslar dışında ekleşme tamamlanmıştır.

annadudu(<anlatırdı) 21/55, ġörevlendürüdúḳ(<görevlendirirdik) 23/16, söylelleridi(<söylerlerdi) 6/35, yènirdi(<yenirdi) 18/5, yüklenüdüm (<yüklenirdim) 24/22

Ayrıca üçüncü çoğul şahıs çekiminde bazen belirli geçmiş zaman ekinden önce gelmesi gereken çoğul eki, bu ekten sonra gelir.

demezdiler(<demezlerdi) 24/17, gezerdiler(<gezerlerdi) 24/16

Belirli geçmiş zamanın hikâyesi: Kullandığımız metinlerde bu çekim az kullanılmıştır.

oḷduydu(<olduydu) 12/39

Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi: Bu çekime bölge ağzında fazla rastlanmaz. Ancak tespit ettiğimiz örneklerde düzenli olarak çekim sırası değişerek şahıs eki hikâye ekinden önce gelir.

ārmuşumdur(<ağarmışımdır) 22/2, ōrenmişiñüzdü (<öğrenmişinizdir) 3/11

Gelecek zamanın hikâyesi: Bu çekim ekleşmesini tamamlamış durumdadır.

gidecēdi(<gidecekti) 14/30, gideceklerdi(<gideceklerdi) 8/15, yoḷlicāduḫ(<yollayacaktık) 8/23

Dilek-şart kipinin hikâyesi: Bölge ağzında fazla rastlanmayan bir çekimdir.

çıḫmasaydı(<çıkmasaydı) 22/15

İstek ve gereklilik kipinin hikâyesi metinlerde geçmez.

2.2.2.3.2. Rivayet

Basit zamanlı bir fiilin belirsiz geçmiş zamanda gerçekleştiğini bildiren bir çekimdir. Bu çekim metinlerde üçüncü tekil şahısların çekimlerinde kullanılır.

Şimdiki zamanın rivayeti: Bu çekim üçüncü çoğul şahıslarda ekleşmesini tamamlamamıştır.

ėdiyamış(<ediyormuş) 3/26, düşüriyemiş(<düşürüyormuş) 3/4, gidiyeḷarımış(<gidiyorlarmış) 20/23

Geniş zamanın rivayeti: Metinlerde geniş zaman rivayet çekimi epeyce kullanılır. Ayrıca bu çekim üçüncü şahıslarda ekleşmesini tamamlamamıştır.

dėllerimiş(<derlermiş) 20/16, ġösderümüş(<gösterirmiş) 3/6, otururḷarımış(<otururlarmış) 9/18, yaparımış(<yaparmış) 2/7, yaşarımış(<yaşarmış) 23/3

Belirsiz geçmiş zamanın rivayeti: Bölge ağzında fazla rastlamadığımız bu çekim, ekleşmesini tamamlamamıştır.

girmişlerimiş(<girmişlermiş) 14/56

Belirli geçmiş zamanın rivayeti: Metinlerde bir örnekte tespit edilmiştir.

ėtdilermiş(<ettilermiş) 3/2

Gelecek zamanın rivayeti: Bölge ağzında geniş zamandan sonra örneğine en çok rastladığımız bu çekim, üçüncü çoğul şahıslarda ekleşmesini tamamlamamıştır.

çıḫacāmış(<çıkacakmış) 3/10, ġalḍuracāmış(<kaldıracakmış) 15/9, gelicēmiş(<gelecekmiş) 14/78, öldüreceklerimiş(<öldüreceklermiş) 4/4

2.2.2.3.3. Şart

Cevher fiiline şart ekinin eklenmesiyle oluşan birleşik zamanlı fiillere geniş zaman dışında çok az rastlanır.

Geniş zamanın şartı: Bu çekim çoğunlukla ekleşmesini tamamlamıştır. Bu ek, geniş zaman olumsuzluk eki -maz/-mez'e ekleştiğinde benzeşme sebebiyle yeni şekiller karşımıza çıkar. Bölge ağzında en çok görülen şart çekimi geniş zamanan şartıdır.

beklemesseñ(<beklemezsen) 24/24, dirseñ(<dersen) 23/12, ėtmessek(<etmezsek) 4/47, gidersem(<gidersem) 14/12, oḷusa(<olursa) 1/5, verüse(<verirse) 18/8, verüsek(<verirsek) 10/97

Belirli geçmiş zamanın şartı: ġızardīse(<kızardıysa) 14/197

Belirsiz geçmiş zamanın şartı: ölmüşüse(<ölmüşse) 1/4

Gelecek zamanın şartı: ġonuşmīcāsaḥ(<konuşmayacaksak)

2.2.2.4. Cevher Fiili

Cevher fiili bütün isim veya isim soylu kelimelere eklenerek onları yüklem yapar. Bu fiile, isimleri fiilleştirdiği için *isim fiili* adı da verilir.[196] Şimdiki zaman çekimi dışında hikâye, rivayet ve şart çekimlerinde cevher fiili ekleşmesini tamamlamamıştır.

2.2.2.4.1. Şimdiki Zaman

Birinci tekil şahıs: dōmayım(<doğmayım) 20/13, ōḷuyum (<oğluyum) 4/28

İkinci tekil şahıs: asgersiñ(<askersin) 9/5, dėḭlsiñ(<deilsin) 16/15, ġussuñ(<kuşsun) 10/142

Üçüncü tekil şahıs: Bu çekim -du/-dü ekleriyle yapılır.

terbiyesizcedü(<terbiyesizcedir) 14/42

Birinci çoğul şahıs: Bu çekim -uḥ/-ük ekleriyle yapılır.

---

[196] Gülzura CUMAKUNOVA, *"Kırgız Dilinde i- Fiilinin Gelişmesi"*, **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 235.

adamuḫ(<adamız) 19/1, gelmeyük(<gelmeyiz) 20/8, ufāyuḫ(<ufağıyız) 19/6

İkinci çoğul şahıs: Bu çekim Kılavuzlu ve yöresi ağzında -sıız/ -siiz, -suuz/-süüz, Gülveren ve yöresi ağzında ise -sıñız/-siñiz, -suñuz/ -süñüz ekleriyle yapılır.

alemdesiiz(<alemdesiniz) 14/17, çalışmadasıñız(çalışmadasınız), talladasıız(<tarladasınız)

Üçüncü çoğul şahıs: Bu çekim -dular/-düler ve -lar/-ler ekleriyle yapılır.

evdedüler(<evdedirler), oḫuldalar(<okuldalar), yoḫlar(<yoklar)

Cevher fiilinin olumsuzu genellikle dóúl, dŏl veya dėil olumsuzluk edatının getirilmesi suretiyle yapılır.

bura dėil(<bura değil) 25/29, satun_alacaḫ dėilsiñ(<satın alacak değilsin) 16/15, yaḫın dėilise(<yakın değilse) 1/36, öyle dólдü(<öyle değildir)

2.2.2.4.2. Hikâye

Bu çekim Asarcık ağzında ekleşmesini tamamlamamıştır.

Birinci tekil şahıs: adamıdım(<adamdım) 9/2, gibidim(<gibiydim) 17/17, saḫatıdım(<sakattım) 23/12

İkinci tekil şahıs: delüğanluyuduñ(<delikanlıydın), gonşumuduñ (<komşumdun)

Üçüncü tekil şahıs: gencidim(<gençtim) 20/26, moşudu(<boştu) 25/11, parayidi(<paraydı) 23/18, varıdı(<vardı) 18/4

Birinci çoğul şahıs: ancayduḫ(<ancaydık) 15/37, afurdayduḫ (<ahırdaydık) 8/21

İkinci çoğul şahıs: asgerdeydiiz(<askerdeydiniz), samsundaydıñız(<samsundaydınız)

Üçüncü çoğul şahıs: emeğlüyüdüler(<emekliydiler), eşğıyayıdılar (<eşkıyaydılar)

2.2.2.4.3. Rivayet

Metinlerde cevher fiilinin rivayet çekimine üçüncü şahıslarda rastladık. Çoğunlukla bu çekim ekleşmesini tamamlamamıştır.

gelinimiş(<gelinmiş) 2/5, ḳöylerimiş(<köylerimiş) 26/2, yȯnanmış(<yunanmış) 9/18, taraftarimiş(<taraftarıymış) 11/4

2.2.2.4.4. Şart

Cevher fiili şart çekimi metinlerde az geçer. Bu çekim ekleşmesini çoğunlukla tamamlamamıştır.

dėḭlise(<değilse) 1/36, uyġunŭsa(<uygunsa) 1/36, yahınĭsa(<yakınsa) 1/38

ASARCIK AĞZININ FİİL ÇEKİMİ CETVELİ

		BİLDİRME KİPLERİ					İSTEME KİPLERİ			
		Şimdiki Zaman	Geniş Zaman	Belirli Geçmiş	Belirsiz Geçmiş	Gelecek Zaman	Emir	Şart	İstek	Gereklilik
Basit Zamanlar		aliyem/ alıyom/alīm aliyeñ/ alıyoñ/alīñ aliye/ alıyo/alī alıyoḫ/alıyoz alıyoñuz/alıyaz aliyela(r)/alıyoḷa(r)	aḷurum aḷusuñ aḷu aḷuruḫ aḷusuñuz/aḷusuuz aḷuḷa(r)/aḷuḷḷa(r)	aḷdım aḷdıñ aḷdı aḷduḫ aḷdıñız aḷdıḷa(r)	aḷmışım aḷmıssıñ aḷmış aḷmışuḫ aḷmışsuz/aḷmışsıñız aḷmışḷa(r)	aḷacām/aḷıcām/aḷcām aḷacaḫsıñ/aḷıcāñ/aḷcāñ aḷacaḫ aḷacāz/aḷacuḫ aḷacañız/aḷacaḫsuz aḷacaḫḷa(r)	aḷ aḷsın aḷın aḷsınnar	aḷsam aḷsañ aḷsa aḷsañız/aḷsāz aḷsaḷa(r)	aḷayım/alim aḷasın aḷa aḷaḷım/aḷaḫ aḷsañız/aḷsāz aḷsaḷa(r)	aḷmaḷuyum aḷmaḷusuñ aḷmaḷu aḷmaḷuyuḫ aḷmaḷusuñuz/aḷmaḷusuuz aḷmaḷuḷa(r)
Birleşik Zamanlar	hikâye	aḷıyodum aḷıyoduñ aḷıyodu aḷıyoduḫ aḷıyoduñuz aḷıyoḷarıdı	aḷudum aḷuduñ aḷudu aḷuduḫ aḷuduñuz aḷuḷḷarıdı	aḷdıydım aḷdıydıñ aḷdıydı aḷdıyduḫ aḷdıyıdıñız aḷdıydıḷar	aḷmışıdım aḷmışıdıñ aḷmışıdı aḷmışıduḫ aḷmışıdıñız aḷmışḷarıdı	aḷacādım aḷacādıñ aḷacādı aḷacāduḫ aḷacādıñız aḷacaḫḷarıdı		aḷsayıdı aḷsayıdıñ aḷsaydı aḷsayuduḫ aḷsayıdıñız aḷsaḷarıdı	aḷayıdım aḷayıdıñ aḷayıdı aḷayuduḫ aḷayıdıñız aḷayıdıḷa(r)	aḷmaḷuyudum aḷmaḷuyuduñ aḷmaḷuyudu aḷmaḷuyuduḫ aḷmaḷuyuduñuz aḷmaḷuḷarıdı
	rivayet	aḷıyomuşum aḷıyomuşuñ aḷıyomuş aḷıyomuşuḫ aḷıyomuşsuñuz aḷıyoḷarımış	aḷurumuşum aḷurumuşsuñ aḷurumuş aḷurumuşuḫ aḷurumuşsuñuz aḷuḷḷarımış		aḷmışmışım aḷmışımışıñ aḷmışımış aḷmışımuşuḫ aḷmışımışıñız aḷmışımışḷar	aḷacāmışım aḷacāmışıñ aḷacāmış aḷacāmuşuḫ aḷacāmışıñız aḷacaḫḷarımış		aḷsayımışım aḷsayımışıñ aḷsayımış aḷsayımuşuḫ aḷsayımışıñız aḷsaḷarımış	aḷayımışım aḷayımışıñ aḷayımış aḷayımuşuḫ aḷayımışıñız aḷayımışḷar	aḷmaḷuyumuşum aḷmaḷuyumussuñ aḷmaḷuyumuş aḷmaḷuyumuşuḫ aḷmaḷuyumuşuñuz aḷmaḷuḷarımış
	şart	aḷıyosam aḷıyosañ aḷıyosa aḷıyosaḫ aḷıyosañız aḷıyosaḷar	aḷusam aḷusañ aḷusa aḷusaḫ aḷusañız aḷuḷḷarısa	aḷdıyısam aḷdıyısañ aḷdıyısa aḷdıyısaḫ aḷdıyısañız aḷdıyısaḷar	aḷmışısam aḷmışısañ aḷmışısa aḷmışısaḫ aḷmışısañız aḷmışḷarısa	aḷacāsam aḷacāsañ aḷacāsa aḷacāsaḫ aḷacāsañız aḷacaḫḷarısa				aḷmaḷuyusam aḷmaḷuyusañ aḷmaḷuyusa aḷmaḷuyusaḫ aḷmaḷuyusañız aḷmaḷuḷarısa

3. METİNLER

1

YERİ: Acısu Köyü

ANLATAN: Fikri SARI, İsmail SARI

YAŞI: 60, 68

KONU: Cenaze

- unnarı biz şindi ḳóyümüzde ḫoc‿oliye, imam, olmadu, bir mú̱azzin‿oliye tabi. bunnar oḫur başında. defolduḫcañ soña işde canı çıḫduḫcañ soña bellü bi ölenden soña apelyéye verürük. cenāze ġalḫacaḫ.

- işde cenāze, gec ölmüşüse meselá aḫşam‿üzerine dōru, ärtesi ġün işde sā̆t onda, öylen namazını mütā̆kib veyā̆ud dā gec ġalacaḫ‿olusa ikindü üzeri bi sā̆t bellü bi sā̆t verülü, cenāze ġalḫacaḫ diye apólḷonan söylenü, cenāze u sā̆tde ġalḫar. millet toplaşu aḫrabası dişarda yabancı yérde, dişarda yérde olanı da varïsa unuñ yaḫını unnar da gelüle, undan soña

- şindi adam varïdı önce, şindi telefon çıḫdı yani, telefonnan ḫabar veriyela. şindi dā ġolaylıḫ çıḫdı. aynı ḫocalar, dört dene dört dene ḫoc‿olu birisi su ġuyar, üş denesi uña ḫızmat‿éder yani. yīḫar, ġurular, en soñunda abdesini verürle, undan soña kefinliyela kéfini uyduraḷa. tabuda ġolḷa, ḫazırlalḷar, başını bālamazla, gelen aḫrabası biyé baḫar, ziyaretine, meselá uzaḫdan gelen‿olu, aḫrabası olu, çalışmaḫda olu, unu bekledülle yani. gelemiceK‿olusa çoḫ‿uzāsa, beklemeden defnéderler yani, mezarlıḡ. urada gine urda ġuran‿oḫunu, ġurandan soña tōbe talġunu verüller, bi ḫocanıñ biri en soñunda, bu ġadar‿olu ḫocam işde.

ölü ġómüldúkcen, topraḡ ġondu, toprā örtecā zaman ḫocalar bir‿ikü ġuran‿oḫulḷar, sıradan. undan soña, örtüldükcen soña tamamen ġapanduḫcañ soña tek bi ḫoca.

- şéy verü yani talġun, talġun mu diller‿uña.

- talġun diyeḷa bizim‿urda. talġun verülle.

- bi ḫoca.

- bitecük ḫoca. undan soña u da biter, işde oradan ġalḫalḷar, daṷḷuruḫ. undan soña aḫrabaḷarını Aḷḷaḥ sábillik versiñ diiñ ġucaḫḷaşuḷḷar, unnarı da aḷu gelürük yani, aḫrabasını.

- u āşam da, u āşam da bi yėri gecesi dėrik bordа biz, bi şėy yaparuḫ. yėri gecesi, yėri gecesi.

- ḫocaḷarı topḷaruḫ yani u gece.

- ha, yaḫın ġonşusu, aḫrabası topḷaşu bi ėve, yimek yėnü, ġuran‿oḫunuḷu, öylece biter. undan soña bi ḫafda soña şėyi bi dāveti dā yapuḷu. uña cuması dille. cuma aḫşamı bi dāveti dā yapuḷu. undan soña ġırḫ ġırḫ ġún oḷuncu bi dāvet dā yapuḷu, bi dāvet dā yapuḷu mevlüd‿oḫunu, ġuran‿oḫunu, mevlüd‿oḫunu.

- mevlüd‿oḫunu, camilere, cami yaḫınïsa camide oḫunu.

- yaḫın dėilise adam ėvinde yapar, ėvinde uygunüsa tabi. böylece u ġırḫı da yabduḫcañ soña dāvetini.

- bi boḷ bi dāvet yapa‿ḫani maḷ kėser işde, maḷ kėser, böyle beş‿aḷtı on ḫoca oḷu yani, topḷaşuḷḷar sıradan mevlüd‿oḫuḷḷar. namaz ġıḷaḷḷa, öyle namazından önce oḫunu yani mevlüt. buranıñ üsülü öyle yani.

2

YERİ: Akyazı Köyü

ANLATAN: Osman GONCA

YAŞI: 66

KONU: Annesi

yoẖ daã, e meseḷá bizim bu ẖanemizde, işde ȯ båbamı aḷmışḷa bȯriya yoẖsa yoẖmuş, hėç kimse yoẖ u devir öyle geşdi, şindi öyle bi şėy oḷmuş ki dedemiñ båbası yaşḷu adammış meseḷá u ölmüş, unuñ varımış üç dört táne ġızı, bunnar hep böyle ġaḷmış, u anne‿annem de genç, u da bi gelinimiş dedemiñ‿ikinci evlisi. meseḷá önceki ẖanım ölmüş undan sora unu aḷmış‿ėmme, u çoẖ cefakár bi ġadınıdı. böyle ufaẖ tefek bi ġadınıdı ama yani erkēñ yapduu işi de yaparımış, ġadınıñ yapduu işi de yaparımış, bir yani acḷıẖ ġórmedim dėrdi ōḷum. böyle çaḷışdım, nerde hep soyarḷarımış, şin‿mėsėḷá bizim şȯrda ambaḷḷarımız var, u ambaḷḷarı soyarḷarımış, gece ẖırsız gelür hiç bi şėy, bėyle bi şėy bıraẖmazımış meseḷá. ėmme u ġadun böyle eviyle aẖırıñ arasını böyle bi göz yȧbdırmış bi şėy yȧbmış, ȯriye reçberliini ȯriye doḷdururumuş, hiç böyle bi yėrden bi şėy oḷmazımış yani çoẖ bi şėy bir ġadınmış, annadırdı böyle. hėç bir yani böyle acḷıẖ görmedim şeklinde böyütdüm sefāleti çekdúḳ ėmme dėrdi. bu ġonşuḷar meseḷá gitmiş adam, çarşambadan, efendim termeden mısır, nerelisiñiz‿efendim, orduḷu musuñuz, tamam, mısırı aḷmış yúḳlemiş iki teneke misiri de bȯrda çoḷuẖ çocuuna yėdürecek, u sırada çarşambada ellerinden‿aḷınmış meseḷá, her‿aḷde şėyden sora, seferbirliklerden sora oḷan‿oḷay, u devrede. unnarı biz ġórmedúḳ dėrdi ĭraẖmetlik anam.

3

YERİ: Alan Köyü

ANLATAN: Fevzi DAYI

YAŞI: 81

KONU: Sarı Mehmet, Babasından Hatıralar

saā ọḷḷar dėrler mīdi? aḥa bu bė de benim enişdeminen unu, unnar bȯrda mı? ġávuḷḷar neler_ėtdilermiş türklere, muḥdarıñ nenesīnen mıstııñ ner_ėtdi sali bȯraḷarda mı? bȯraḷarda da ġaçacaḥ yėllē varımış, hemen ġuş gibi cıbbada düşüriyemiş. hėç ġurtuḷuşuñ yọ̄umuş bunnardan. işde u saru memmed dėdük, unnānan barabar hiç unnā yanĭñdan bıraḥmamış, unnarĭ yanĭndan bıraḥmamış şöyle dėrimiş, barmā ġósderümüş, vur, ikinci barmaḥda vurumuş. bi ġósderümüş saru memet, öyle bi adammış, Aḷḷaḥ işde u adamı çoḳ yėllē iş̄āta ġónderiyȯḷarĭdı. ne bilim gitdüü yėrleri zopacı. yani ifāde aḷıcı. insanı yoḥdan, bi şėy oḷdu mu unuñ dọ̄uracāmış, u ġayıp çıḥacāmış, çāre yọ̄umuş, imkan yọ̄umuş, ölüm olsa da çıḥacaḥ olmasa da çıḥacāmış. öyle adammış_u. belki de ȱrenmişiñüzdü bȯrda, sarı memedi ānadiyám, sarı memedi. çoḥ tariḥi bi adam, áyi adamıdı baḳ, çoḳ vatana çoḳ çalışmış. áyi adamĭmış. valḷā ne bilim ben siz_atuḳ.

bubamı ben_altı yėdi yaşında anca, u ġadarayıdı bubamı ġaybėtdüm. acelinen, acelinen. on_iki sene asgellik yapmış yaḷuñuz. on_iki sene asgellik yapmış. osmanḷu zamanı. on_iki sene asgellik yapmış. gelmiş, övey_anam varımış, anam_ölmüş. iki çocuḥ varımış_undan. çocuḥḷar da bėyle ġıyda köşede, ġapınıñ_ō̄nünde çocuḥḷar baḥar ki ev ısız, münḳarid_olmuş_ev. nōḷcaḥ ev, şėy, soña enişdesi varmış bȯrda önemlü adam, u bizim bȯrda ayġazḷar var, ayġazḷarıñ dedesi, ḷa seni evercēm dėmiş. yaṽ vermiyeḷá baā dėmiş. señ ġarışma dėmiş, u zaman u da, u adam da

uyanuḫ hesabḷu bi adamĭmış. ȯrda bi ġız varĭmış, ben sa͡ā unu alacām dėmiş. çeşmiye gitmişle, çeşmiye gelĭncik ġayınçısını getümüş, ḳóyden‿iki adam dā almış‿adam. bȯrda anamı dutdumuş. ḥóḳúmetlüymüş. aşşā inĭncik dimiş ki, ben dimiş ayāmıñ çaruḫ bā çėzildi, çarūmu çėzicám dėmiş, bālĭcam dėmiş. uḷan u adam da bȯrda taġıb‿ėdiyamış geriden geleñ gėdeñ var mı dii͡ñ. uḷan ġadın ġadar aḫḷıñız yoḫ diye, ōḷunuñ ġoḷuna bi ḳótek vuriye, ōḷunuñ ġoḷunu ġıriye. dōru ḳóyüne ġótüriye. bȯrdan artuḫ benim ebem dedem‿oliye, bĭ ġızımızıñ ifādesini aḷacȯḫ. ifāde verecēm‿emme size ġapaḷtu verecēm. ȯrdan bi ġadun ġapınıñ‿arḫasında diye, ben size yaramaz‿oḷdum diye, ben geşdi diye, başıñız çāresine baḫ dėmek‿isdiye ḫani. geliye gidiyeḷá işde bi di͡i Aḷḷaḥ razĭ‿oḷsuñ. gine u adamḷardan, ev‿ocaḫ‿oḷduḫ, bȧbamız ḫānede bi adam‿oḷmuş, geçindi, işde bu ġúne ġavuşduḫ. iyi de ėvḷadḷar‿oḷdu. hem de ėyi‿ėvḷatḷar‿oḷdu. hep a baḫ şu ḫocamız bilü, benim a͡ābeylerim ėyi adam dō müydü? hepisi önemlü yarayuşḷu adamḷarıdı, melmekete millete. birisi muḫdarḷıḫ yȧbdı, birisi jandarmaḷıḫ yȧpdı, birisi bākiye asgeriydi. ben de, benim de asgerli͡im ėyidi Aḷḷā şükür. böylĕ‿oḷduḫ Aḷḷā şükür.

4

YERİ: Alişar Köyü
ANLATAN: Hüseyin ARTIŞ
YAŞI: 71
KONU: Tarihi Olaylar

urumlarınan şindi tăbi şȯrda urumlar bize yaḫın. unnar tăbi şėyėtdi midi biyo, tăbi bunnarıñ azġunnarı varımış. bi sefer gelmişle dedem ormana gitmiş, ormanda dedemiñ bi çift_óḳúzünü aliyála ġótürüp, şu alçaḫ bel dėrük, şu daşȯvîya bālu ȯrada dedemi öldüreceklerimiş, dimiş ki señ kimlerdensiñ dėmiş, dedemiñ de ġuyōsu asger ġaçāyımış irėceb_usda isminde şu ġarşuki maāllede çaḫalmedōñ ḳóyünde. diye ki ben irėceb_usdanıñ bābalīyım diye. hā diyela, óḳúzleri aliyela, dedemi saliyela, dedem geliye bȯriya. ḫani urumlarıñ zālımlıını söyliyem. irėceb_usda ġótüriya dedemi ȯrda bi ġávur ḳóyüne, ȯrda seni dutan var mı diyá, ȯrda seni ġótürennerden kim var diyá, diye ki yoḫ diye dedem ġorḫusuna söyliyemiye, dışarı çıḫinci filan filan filan ġávurudu beni ġótüren diye. şindi iyi ėyleyse diye, bunnarıñ_ismini alī, biri topraḫcīmiş öyle dėrdi bubam. ȯrdan dedem, unnara diye ki irėceb_usda, sizinen alçaḫ bele gidecoḫ diyá, malı alacoḫ kesib şu dereḳóy dėller dereḳóyde kesib yīcoḫ diyá. iyi diyela, urumla iki ġávur, bunnarı ġótüriya, ėteşi yaḫiyela, düveyi kesiyela bi ġaratur düvesini, ȯrda yirkene irėceb_usda bunnarıñ_ikisini de vuriyĕ_ȯrda. dedemiñ ġuyōsu. ḫani böyle iziyátlar ġórmüşle. undan soña bubam_asgere gidiyá. bȯrda anam, ebem, dedem şu ġarşu ḳósemāsutda ġaliyála. ġávurla geliye bunuñ dedesini ḳóyleri yaḫa yaḫa bi bunnarıñ_evi ġalī bi bizim ev. bizim_evimiz şȯrda aşşācadaymış. mezarlıñ_ȯrda. bunuñ dedesi ḳóyde çoḫ ėḫdiyar. bunnarıñ_evini tutuşliyá bȯrdan bi ėteş_ėdiyá, ġávuru evde

vuriye, eviñ_içinde yaḫarkene, ġávurḷa bıraḫıp gidiyáḷa, gidib de bunnar ėvi ġaçuriyáḷa, bunnar ġóç_oḷoḷu ȯrda üş sene ġaliyáḷa ḳósemāsutda bu ḳóyüñ ḫalġı böylecene. ḳósemāsutda ġaliyá. undan soña da urumḷar çekiliye gidiyá. samsuna ḫani yȯnanisdana gitmeg_üçün. böyle ḫani bubam da asgere gėdiyá urus ḫarbine. bubam çoġ güccük gitmiş. erzuruma variyá, yayan gidiye tabi, tīrabīzondan_ārı, bȯrdan da ȯrda bi çavuş varımış kimiñ_ōḷusuñ diyá, çaḫırıñ ōḷuyum diye, diye ki, bunu bi óḳúz ġoḷuna veriñ diye.

faḫıḷḷıu dėrseñ sormicañ ȯnu, bu melmeketiñ biz dǫ̈l yani hepisi, şünki ġávurḷar bu ḳóyüñ maḷını sürmüş böylecene, bunnarıñ gine yimbeş_otuz ġoyunu varımış, sekiz ġávur mu ḷa u? sekiz ġávur mu ne bu ḳóyden süriye, biz buninan_ikimiz bi yaşuduḫ, bȯrdan aliyáḷa, şȯrdan_ārı anamıñ_anası da ötāçede. sañduḫ_elbisesini ebem çocuuñ_alṭına ġōya, çocuuñ_alṭına ġoyīnci, diye ki, çocūma doḫunmañ diye, elbīsī alacaḫḷa diye, çocūma doḫunmañ diye. seniñ çocūñ s..... diye. ebemiñ bi yȯḫardan verinci tüfā, çocuuñ_alṭındaki elbiseyi de aliyá. maḷı atḷara yīyáḷa, elbiseleri, urbaḷarını böylece sāḷayıp gidiyeḷa. ḫani bȯrḷarıñ ḫani iziyátları ġávurḷa iziyát yapmışḷa.

Alṭı ġávur geliye bȯriyá şėy_işden, unnar da ermenīmiş, bȯrdan_arı geçinci gine dėdiler, şu aşşā ḳóyde dedem çif süriye. diye ki, ėḫdiyar! óḳúzleri getü! ġávuruñ biri diye ki doḫunma áḥdiyara diye. yav getü óḳúzleri! dedem de diye: çif süriyám doḫunmañ baña diyá. óḳúzleri aliyáḷa dōru çinkire, şu demircōñ ḳóyünüñ_üsdünden ötiyanda çingir ḫani, alıb ġótiriyáḷa dedemiñ_óḳúzlerini, óḳúz, inek, bunnarda iziyát dedelerimizde, Alḷā şükroḷsuñ biz bunnarı Alḷaḥ bizi ġurtardı, atatürkün de Alḷaḥ nur ġóḷünde yatusuñ. şünki dǫ̈a ėtmessek biz bȯña Alḷaḥ yarın māşer

ġününde bize sorar, niye dirseñ, ġávuru sürmüş bȯrdan bizi ġurtarmış. ġávur bȯrda oḷsaydı bizim şindi bȯrḷarda ġávur yėrlerinde zilliyetimiz var, ḫani
50 ḫazine yėrleri.

5

YERİ: Armutlu

ANLATAN: Şaban AKKUŞ

YAŞI: 73

KONU: Karışık

bizde ömer dede dėnilen bi yėr var. ozan var, tekkelerimiz yani. oraḷarda bi türbeler var_ėmma kim_oḷduunu bilmiyoḫ yaḷūz ozan diyoḷar yani ozan, şu ḳóyüñ başında. ne gibi? ne bileyim başı ārısa geliye adam bazı, ġannı ārısa geliyá, ḫayvanı ölüse gelib yıḷarını oriyá daḫiyá, artuḫ. öyle bi yėr dėįl yani. yaḷūz ömer dede dėnen yėr, orda tekke varımış. ḫocam bizim bu ömerḷü gelinci yani oriyȧ ġonmuşḷar, tekkeniñ_aḷtına. ȯndan soña da davılmışḷar, ömerḷüye gėtmiş bi ġısmı, üç dört ġardaşımış älḹáme, bi ġısmı da emir musāya gėtmiş, bi ġısmı da bȯriyȧ gelmiş. bi ġısmı da bȯriyȧ gelmiş işde ḫocam, bȯrda da şenelmiş. ġabine oḷmuş bilmem ne, ayru ġabinelerde artmışuḫ. aḷtundaḷḷar esgiden ömer_ōḷu dillerimiş bize, ötekilere moḷḷa aḥmet uşā dėrlerimiş yani, soy_isimleri dėv̇işmiş_ani. atatürk zamanında mı dėv̇işdi unu bilmiyorum ben. evet, yeni ömerḷüden ayrılma. ömerḷü bȯrayȧ işde, ȯrada ḳóy ȯradaymış, aşşā ḳóy dėnen yėrde, u ömer dedeniñ_aḷtında, ömerḷüye çıḫmış, ubiri de emir musāya gėşmiş biri de bȯrıya gelmiş yani. üçe bölümmüş artuḫ ġardeş mi̇̄di bilmiyorum, ėmmi uşaḫ mi̇̄di ḫocam, unu da bilmiyoruz.

bȯriyȧ armut çōmuş ormannīmış, ȯriya ġonmuş. bu su varımış bȯrda boḷ su, ġıynuḫ suyu. bȯriyȧ ġonmuş_işde. oturmuş yani. u sebeble armutḷu oḷmuş yani. meyva çōmuş ormannıḫ_oḷdū_çün. aşḷamışḷa zamaniyḷa armutḷu ḳóyü dėnmiş, armutḷu ḳóyü dėnmiş. bȯrası tābi ġırḫ ḫane oḷduunu biliyorum ben. ġırḫ ḫane armutḷu ḳóyü oḷduunu ėşidiyoduḫ

söylüyoḷarıdı. şindi aşşā yȯẖarı yüz‿otuz yüz‿elliye yaẖın heraḷda, taẖminen. şeneldi tăbi, şeneldi ẖocam.

taḷḷayi herg‿ėdiyoñ ẖocam, yaud öküzle esgiden öküz ġoşuyorduẖ biz saban, kek sabanḷarına sürüyoñ, taḷḷayi herg‿ėdiyoñ, undan soña hergi ekiyor, undan soña da sürġúlüyor‿üsdünü bir daḷḷarınan, örtmeg‿içün düzliye, sürġúlüyo, öyle işde zıraatcıḷıẖ. bi aẖtarısa herg yaparsa oḷur daẖa ėyi meyşur oḷur yani, arpa oḷsuñ, misir‿oḷsuñ, buyday‿oḷsuñ. aãr herg ėdebülüse. ėmme şindi fennī işler çıẖdı, döner sabannar çıẖdı, moturḷar çıẖdı, unnarınan ziraad‿ėdiliyor ẖocam. ekim‿ayḷarında başḷıyoruz, onuncu ayda. ḳışıñ bȯradan hiç çabaḷanmīki bȯra yūsek bi yėr ẖocam. bȯrada yaıyor çamur‿oḷuyor, ḳar yaıyor, aşduu zamana ġadar da sā́ten bi daã mübárek bi daã bindiriyor, cenā́b-ı Aḷḷaẖ veriyor, bȯraḷarda öyle bir bafra gibi çarşamba gibi iyi bi yėller, adana gibi dṓḷ bȯraḷar, ḳır bayır ẖocam. yürsek soña bȯraḷar. sōu ḳışı çoẖ, tipisi. bazı ġış oḷur ki yani evden dışarı çıẖamassıñ. işde iki üç ẖáyvanıñ varısa, uña baẖar‿afurunda. işde böyle bȯraḷar geçimi. zor bȯraḷarıñ geçimi ẖocam, bȯraḷar.

bȯra çoẖ faẖir bi yėr yani, zor geçiniliye bȯrda. yılıñ yarusunu taḷḷasından çıẖarsa reçberliinden yarusunu çaḷışmadan getirir yani. genşler gider çaḷışırḷar. ben kendüm riziye gėtdim, on beş yirmi sene ȯrda çaḷışdım. çay fabriġasında emeglüyim. ȯraḷara gitdúḳ. bȯraḷarda geçineñ şindi yüz ẖānelik ḳóyümüzüse on ẖane geçinebiliyor. u da arazısı hiç bölünmemiş, ġuruḷaḷıdan belli. elli dönüm yüz dönüm‿arazısı, iki yüz dönüm‿arazısı var. bunnar on ẖāne geçiniyor, yüz ẖānede on ẖane geçinebiliyor, gerisi geçinemiyo, hep dışarda. böyle bȯrası. dışardan ticāretde, sîv̇acı sîv̇ıye gediyor, ġaḷıbcı ġaḷıba gediyor, yani bir zenaati oḷırmış. işde ȯrdan üç beş

ġuruş alıp, bundan isdifāde ėdiyor. yılıñ yarusunu çıḫardamıyoḫ ḫocam. öyle verġúlü dėil bòrası.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

6

YERİ: Asarcık Merkez

ANLATAN: Veysel Kara

YAŞI: 62

KONU: Ağalık, Bohyemez Oyunu

şimdi ağanıñ malı oliye sığırı oliye sürüsü ġoyunu oli keçisi oliye mandası oliye ḳatı oliye, hėr şėy var, ānadıñ mı? ȯndan soña arazıları tabi ḳoşuyoruz, üç dört çif_u zaman óḳúz zamānidi. üç dört çif óḳúz ġoşuyoduḫ biz. tabi bunu işliyoduḫ biz ėkmeyi ėkiyoduḫ da bunu topḷamasına gelince bunu ḳóylü ḫalḫ topḷuyodu, biz topliyamıyoduḫ topḷamamız mümkin dėjl. u ḫayvanḷarı baḫıyoduḫ, ḫayvanıñ yalūz şindi diyelim ki, bi arḫadaşıñ sığırı yoḫ, inē, çocuḫḷarĭna baḫım_çün süt iḷāzım, inek iḷāzım, ağanıñ yanna gelille, ya benim sığırım yoḫ, benim çocuḫḷar yavan, dėr yani ȯ zaman tābirine ġóre. işde ağa çıḫar bi inek çek aḷ ġótü. uña yė yaridi diye verir veyāud ki veresiye verir, veyāud da ḥibā ėder yani. ağalıġ bu. faġat dėr ki adam, óḳúzüm öldü, óḳúzüm yȯġ, óḳúzüm teg ġaḷdı, óḳúz ġoşuyosuñ ya. ė veriñ, tosun tosun dėrler ya. işde adam ac ġaḷdım dėr, gelir ḳışın ortasında. benim çocuḫḷarıñ yiyecā yoḫ çocuḫḷar acından öliye dėr. ağam çıḫar, ḫambardan bȯyday, misir, ȯ zaman ki ağalıġ öyleydi yani. ḫasdam var buġún, ācil ḫas, çoġ_ağır, pariye gelir, para çıḫardı verir. ḫani bu zúḷm_ağası dėjl, bunnar böyle ağayidi. vereñ ağayidi. alıb gidib böyle buğz diye bi şėy yoḫdu yani. yani ḫalḫ da, ḫalḫ da olmasa biz de ȯ işi yalnız ȯ sefāya getiremiyoḳ. ḫalḫ yardım_ėdiyor yani. ȯ illā bi şėyler dėjl yani, basġıyla da dėjl. basgiyle dėjl faġat işde ȯ zamannar öyle ġótürüyomuş, öyleymiş.

topḷaşırdı ȯrıya, çoḫ bi mu̯azzam bi şėy yapaḷḷardı. şindi ȯrdaki muḳaḷḷit adamḷar, ȯrda üç dórt Kişi ortiyá çıḫardı, kimisi saḫaḷ daḫar, kimisi, bi tānesi ḳadın_elbisesi giyerdi ȯrdan, işde şindi, ȯ işde türkü söylerdi, adam ȯriya zaten çıḫan_adamḷar biraz tabi muġaḷḷit adam, türkücü, oyuncu, ḫaḷġı meselá eylendirici adamḷar ṭabi bunnar çıḫacaḫ, şimdiki sanātçıḷar gibi yani. ȯ adamḷar da yaşlı aslında da, geş dėi̯l yani de, yani bu işleri becerebiliyor yani. saḫaḷ daḫiye, ē efendim ġafasına, şindi postḷar var, namazlıḫ yapaḷḷar ḥayvan ġoyunnarıñ posḷarından. ȯnu doḷardı ġafasına geçürürdü. efendim bilmem ḳúrḳ giyerdi, böyle çeşitli bilmem bu şėylerine ḳasatura gibi şėyler saḷḷardı daḫaḷḷardı, şu şėyler yaparduḫ biz eskiden, şindi de vardır, gine de yúḳa ekmek bişürülle buna püsürgeç, oḫḷova faḷan dėller. bunu ġama yapaḷḷardı şindi ȯndan. şindi_acım bunnar öyle bi düzen ġuraḷḷarıdı. türkü söylelleridi, ȯndan soña işde. ḳızı isterdi. işde señ artu dėrsiñ ḳópek gibi uli̇̄cañ, afėdersiñ eşşek gibi bāricaḫsıñ, işde şöyle yüricañ böyle gidecañ ġızı undan soña verecám. ȯnuñ çeşitli şėyleri ȯrda yabdırıdı, ėtdiridi, undan soña ġızı olan adam da çıḫardı ȯriya ȯrda bi ikisi ḳarşıḷama oyun yapaḷḷarıdı. siz şindi esgi ādetleri oyunnarı di̯i̯nci, şindi ȯnnar tabi yoḫ, ġaḷḫdı. hā herşėy_oḷu boḫyėmez oyunu, ḥadda da herşėy yapdırıḷḷardı. ḫani çoḫ, ḥaġġaten yazılıcaḫ şėydir yani bu.

7

YERİ: Aşuru Köyü
ANLATAN: Sefer ATMACA
YAŞI: 70
KONU: Mani

siġaramıñ dumanı
yoḫdur yáriñ imanı
aḷtundan ḳóşḳ yapdurdum
ġümüşden merdivanı

pencireden baḫıyor
kitab‿aḷmış‿oḫuyor
fisdanına yandıġ ġız
yel‿estükcem ġoḫuyor

penciresi pẻrdeden
yeñi düşdüm derde ben
ben bu derdden ölürsem
yatamayım yẻrde ben

aur aur bas da gel
taḫtaḷarım‿oynamasıñ
pencireden ġaş da gel
zaḷım ġocañ duymasıñ

odaḷarı şişeli
boydan boya döşeli
elim‿işden soẁudu
señ‿aḫḷıma düşeli

hey neyimiş neyimiş
ġaderim böyleyimiş
yárinden_ayrılması
ateşden ġómleyimiş

sıġarayí yandurdum
pencirisi ġondurdum
uyuyan ġózlerini
öpdükcen_uyandurdum

armuduñ dibi ġuyu
uyu sẻv̇düğüm_uyu
adam serḫoş_oḷur mu
içdümüz_üzüm suyu

üzümüñ saḷḫım saçaḫ
aḷçaḫ boyḷusuñ_aḷçaḫ
saña dėrler ġóy ġózḷüm
señ doḷdurursuñ ġucaḫ

ėy bāḷamam bāḷamam
sevdaḷu dāı mısıñ?
yanuḫ yanuḫ söylüyoñ
benden sevdaḷu musuñ?

yayḷanıñ çimeninde
ben bilisiñ biriydim
ben böyle deḭlidim
sevdaḷuḫdan_ėridim

45 altun yüzük yabdurdum
ingiliz ustasına
toḳdoruñ_ilaç vermiyor
sevdalı_ḫastasına

asmadan gel asmadan
50 fisdan giydi basmadan
ḫadi gidelim sẻvdüüm
devi yener basmadan

hanefi doyulur mu?
dadıraḫ doyulur mu?
55 yáre dirler bir şeker
şekere doyulur mu?

şekerim suya düşdü
ağladım ġözüm şişdi
ağlasana sẻvdüüm
60 ayruluḫ bize düşdü

ġúlúnüm ġóley düşdüm
ġólgeden ġóle düşdüm
ġurban_oldum_Allaḫ
ne yaman ġóle düşdüm

65 ateşem_aldım_ocaḫdan
yanarım ısıcaḫdan
ḳómür ġózlü sẻvdiyim
beni ġaldur ġucaḫdan

ateşim var ḳúlüm yoḫ
bülbül‿oḷdum dilim yoḫ
yárinden‿ayrıḷalı
ağḷamaḫdan ġünüm yoḫ

ġórsüñ vaḫdemi yárim
yaḫdıñ aḫlemi yárim
uyduñ‿äller sözüne
kesdiñ seḷamı yárim

saru saçıñ örgúsü
yürekdedir sėv̇ġúsü
sarıḷandım yartanum
bu da Aḷḷaḥ verġúsü

saru saçḷu ḷaç durur
yére serdú ḷaç durur
benim bircik seḷamı
yáre kim‿uḷaşdurur

ȯḷu daḫndan‿aşşāḫı
saçḷarı yumaḫ yumaḫ
iki baş bi yasduḫda
ne ḫoş‿oḷur‿uyumaḫ

8

YERİ: Aydınköy

ANLATAN: Kadınlar Arasında Sohbet

YAŞI: 30-75 yaş grubu

KONU: Karışık

- bordaki düme mi?

- çalışiye de misir olmi, haşhaş, misir, boyday borda yenmi gara oli

- çalışiye de bordaki, a şindi bulgurlarımızı yarduh, boyday fabrika değirmenine götürüyoh boydayları, ordan bazar yerine üç ay gavā götdü çocüm, úútdu geldi, bi araba un. orda da bulgurla gırdı, yallıhlarımızı, mal yallıhlarımızı ordaki değirmenciniñ orda úúdúyoh. borda da almışla. a böyle bi iş.

- dúúnlerde işde oyun yapiyela, dúúnlerde gelini getürükene moturuñ tahsiynen getüyela gelini. evvel atınan getürüdük gelinneri, duah gorduh başına, ordan şindi de gelinneri şeyinen getürüyela tahsinen getürüyela, gapiya gelinci gelini getürinci tavuh aliyela. gelini getürenne.

- müjdeci gelenne para aliyela.

- müjdeci gelenne para aliyela, tavuh aliyela, iş çoh. dēy gaç milyara çıhiye bi gelin_alması. çoh zor, ā şindi bi gelini nişannaduh ā bunuñ_ōluna bi gelin nişannaduh, gormiye gideceklerdi bo_ece, torunum hasta ya, gocada torunum var, u tarafda, acısu tarafında, bo_ece uña bahmiye gētdile, ordan, nişannı gelinnijmiz var, a bonuñ ōlları yoh. vardūmuz öteki ōlumuñ şeyidi, gúccüK_ōlumuñ gelinidi. şindi böyük ōluma nişannadılar.

- hē señ yicáñ.

- yi de, yė. biz de ōḷannan afurdayduḫ. samanı getüre getüre getüre afuḷḷar doḷdu.

- seniñ çocuḫ cămiye girecem diyom, bu çocū yoḷlicāduḫ maḷa, u cămiyė gidecē vaḫıt. unu da ġayboḷmuş gitmiş pezülüe gitmiş dēy ötiyana. çocuḫ getdü maḷı anasinan yelleşdüdü. ană_avradına cămiye gitdi. bōn de bunu āşamınañ da birbirini dödüle dijnci ḳór şeytan beni ġıdıḫḷadı, bōñ de yoḷḷamadım. båbasīnan da çekişdúḳ. ben de öteki, ḫaşlıḫ vermedim. ne annattı ġa, on beş milyon mu diye.

- yoḫ. yimbeş biñ lira fotoġopi üçünmüş dėdi. bi de.

- yimbeş milyon ḫoto ḫotoġopi üçün mü diye.

- yimbeş biñ lira, defderümüz_üçün_aḷcaḫ yedi yüz_elli biñ lira bi tāne.

- defderüñüz_iş_üçün unuñ parası az da, öteki para epeyce var.

- unu ben döverim. ha gelinim yė ġızım yė. yō ben_ekmek yiyemiyem_ōḷ. helbet. a gelin bi yaḫın çorba yabdı da iki ġaşuḫ çorba işdim. öyle mi? annáñ båbañ nėrelü, ordudan mısıñ señ? ḳóḳúñüz şėyde orduda.

- ġızım gel baḫim!

- sañcı, benim evḷadımsıñ baḫsana safra. āḫ! faḫültiye gėtdim, iki kere ḫasdānede yaddım. ȯrdan ülser ḫasdaḷıı var señde dėdile. şindi de bȯramdan bu bo͡aza bȯriya ġadar iniye ekmek, bȯrdan aşşā gėtmiyė. biyó durucaḫ çorba içer, süt ġaḷu mu adamıñ bo͡azında, süt ġaliye bo͡azımda. dėdim ki, doḫdura gidecām dėdim, böyüg_ōḷana ismete. bu ġún esgi ayḷīmı aḷmadım doḫdura gidecām dėdim. ne diyañ_ōḷum señ. gel, bȯriye gel, gel. gel alim seni yȯḫarı alim.

9

YERİ: Çulhaoğlu Köyü

ANLATAN: Mustafa ÇERİ

YAŞI: 65

KONU: Atatürk ve Kurtuluş Savaşından Hatıralar

ḥaymanada, ḥaymanada tabi sıḫışduḫ dėdi. ȯ zaman dėdi, ben birāz dėdi serbes bi adamıdım dėdi bȧbam. bek asger de olṣam birāz serbes gezmeyi isterim dėrdi ḫani. tabi ȯrada dėdi atatürk dėdi benim dėdi dűmelerim çezilmiş dėdi, atatürk geldi dėdi benim dűmelerimi ōḷum señ asgersiñ dėdi bana dėdi, dűmelerimi vȯrdu dėdi. bi de dėdi ki dėdi, ben ġurān-ı kerimde bir āyete sarılıyorum, inşaḷḷaḥ bu memleketi ġurtaracāz dėdi, dėdi. ḫani yani niḫāyetde dėdi ḫani ġurtardı dėdi ḫani. ḫani yani bunnardan böyle ḫani muḫtelif sözlerden tabi annadırdı ḫani.

işde izmirde yȯnanı deñize dökmelerini annadırdı. deñize dóḳmüşle yȯnanı. ḫani, evet, savaş_ėderkene tabi yani şiyabduḫḷarı gibi dóḳmüşle, bilmem yani anḳarada ḥaymanada yani yȯnannar tel_örgüye alṃış tabi. efendime söyleyim ȯnnarıñ tellerini işde meseḷa bizim türk_asgeri ġopartmış imḫā ėtmiş işde top tüfekle meseḷa, tabi ȯnnarıñ cemberini ġırdīnı annadırdı ḫani. tabi bȯrada bazí ġaçarımış bȧbam gine ḫarbden, tabi acḷıḫ var susuzḷuḫ var teḥlike var, ġaşdıı zaman da bȯranıñ rumḷarīnan ḫarb yaparımış ḫani devamḷu. burada rum ḳóyleri varımış ġaramuḫ, musabōḷḷarı, efendime söylim, bu tarafḷarda böyle, ȯḷḷarıñ rumḷarı azmış tabi, ȯnnar tabi yȯnanmış tabi unnar da. bizim türk toprānda bunnar icar_otururḷarımış. efendim osman ġazi tarafından idam da vėrilmiş ȯnnarı, de ȯnnar tabi başġaḷdırmış, azmışḷar faḷan dėrkene işde ȯnnānan da burda ḫarb yaparımış yani. ȯnnarı annadırdı tabi ĭraḫmetlik.

tabi çoḫ_acḷıḫ çekmişler, yani çoḫ_acḷıḫ çekmişler, yani ayaḳḷarına tabi ȯ zaman ayaḳ potini bıraḳ şöyle ḫani çarıḳ buḷamamışḷa çarıḳ, yaḷ̈ñ ayaḳ meseḷa. yani öyle de zamannarı geçmiş yani. öyle acḷıḫ zamannarı geçmiş ḫani. ȯnnar annadırḷardı işde öyle. dėrdi meseḷa bizim asgeri acḷıḫ, sȯuḳ ġırdı dėrdi, erzurum ḫarbinde. erzurum cephesinde, efendim ḳarsda, efendim ȯḷḷarı annadırdı raḫmetlik.

10

YERİ: Emirmusa Köyü
ANLATAN: Kamil ŞAHİN
YAŞI: 47
KONU: Padişahın Kızı ve Ayı Oğlu

üç beş dāne ġadın ormana gidiyeḷarımış, padşāñ ġızı da ġarışmış ġadınnara, gitmişle ormana. ġadınnar, odunu yüklemişle yoḷa çıḫmışḷa, ḳız geride ġaḷmış. şimci padişaḫ soruyomuş: yȧv benim ġız niye gelmedi filan diye. diyor ki öbür ġadınnar, a biz odunu yükledúḳ peşimize arḫamıza baḫmadan geldúḳ. bi dā diya arḫāza baḫacañız, yoḷa giderken arḫadaşıñız bıraḫmiyacañız. şindi bazı arḫadaşḷa önüne ġafayi diker, arḫasına baḫmaz, gider yani. geçen ġún biz şindi, ḷafıñ birini bıraḫib birine geçiyoġ, ḫikāyiye başḷaduḫ, bizim aḥmed dayīnan ormana gitdik, benim ḫayvannan gitdim şindi oduna, benim sürdüm ḫayvan yıḫıldı, bu daā gidiye. ben üraşdım şėėtdim bi saat geşdi, adam ilerde bėkliye beni, arḫadaşıñ bıraḫmicañ. padişaḫdan geliyoḫ şindi, neyse, ġadın şindi ġız zorliye oduna baḫiye arḫasında biri yoḫ. bi odun daā atiye, bi daā zorlī bi odun daā atıyor, baḫī şindi, odun yėniliye, ġalḫamiye, baḫiye arḫasına ġocā bi ayu, ġorhiye, bu şindi ġonuşamiye, bāriye, bunu hemen aliye, oña ne dėrse, uñu ġótüriye. az gidī uz gidī dere depe düz gidiyor, bi māriya bunu ġaḫiye. ġaḫduḫcan sora, ȯrda şindi bunnar arı balı getüriye buña, ḫani bal yīcek, bunnāñ yicā ayru bal, başġa ne getürecek dāḷarda oliye. bal getüriye bȯun, e yiib içdúḳlē bal, balı yiyoḷa içiyoḷa ḫani bunnañ ġarı ġoca oliyeḷar yatiye ḫani, bunnañ çocuḫ oḷuyor, çocuḫ oḷduḫcan soña böyüye, çocuḫ diyor ki, anne diye, ben bu ġarañḷuḫ yėrde niye duruyoḫ biz, e ōḷum diyor, seniñ bābañ ayı, ayı oḷdū_çün diye bizi diye bȯriya ġaḫdı diye, bu ġarañḷuḫ yėrde bekliyoḫ diye,

şindi anne dėriz, ȯ zaman ana dėniyor, peygamberimizden geliye dė mi bu anne, ana. şindi anne diyö birāz ben zorḷayim birāz señ zorḷa diye bu daşı yuvaḷḷiyaḷım diye, çıḫaḷım bȯrdan diye. ḫadi öyleyse diye, ḫani ayu ġuvveti var ya, yaḷūz tipi ayru, ġuḷaḫḷarı büyük, tüylü tüy. bi zorliye daşı yuvaliye māradan, daş yuvaḷanīnci çıḫıyele bi yėre, bayırimiş yėr, baḫiye ki ayu geliye baḷ tabaḫḷarı elinde, ayu bāriye, ayu bārıncı, beḷāñ verü seniñ Aḷḷaḥ diye ġız. daş unuñ_üsdüne gidiye Aḷḷaḥ tarafından. ayunuñ bacaḫḷā ġırıliye bāriye ėmme, unnar ġaçiyeḷa, geliyeḷa zaman geçiye atuḫ eve geliyeḷa, bȧbasınıñ yanna padīşāñ ġız, baḫī ki yanda bi ayu ġuḷaḫḷu bi adam, ne ėnsan ne ḫayvan, bu ne ġızım diye yȧv, bu ne ġızım. bu ne ġızım diye yani, yavaş gine ġuḷāna, bu diye insan dėįl, böyle böyle oḷdu diye. annadiye, ben bunu diye ġaybeddüsem diye, señ rāzı mısıñ ġızım, ḫay ḫay dįį bȧba dįį señ ne dėrseñ ȯ oḷu dįį, dįį ki ōḷum biz dįį çoḫ faḫıruḫ diye, señ gidecáñ bana bir heybe aḷtun getüreceñ, evelden heybeler vardu, şöyle cecimden iyaşe aḷduḫḷarı, cecimden bilür müsüz bilmem yani. u şindi gidiye bi heybe aḷtun aḷīb geliye, ġoya ayu ġuḷaḫ ölsüñ dįįñ yani birisi vurīcaḫ kescek öldürecek yani bunu ḳóylerde, evimi soyī dįįñ şindi eve bi eşgiya gelse nė yapıcañ? siḷāñ baḷtañ ne oḷusa oḷsuñ ġoşacaḫsıñ öldüreceñ, u şindi gine öldüremiyeḷa, gine şindi başġa bi şėy isdedükene, uña diye gine, bąą̄ diye şu ġadar diye aḷtun ġab getüreceñ diye. unu da buḷamaz diye. ġabḷā aḷuken diye öldürüller bunu diye. gine gidiye aḷtun ġab. bi ḫayvan yükü aḷīb geliye aḷtun ġab. uḷa diye bunu nė yabsaḫ. başġa bi şėy dąą̄ soriye şindik buña isdiyó. bu gidiye şindi, yoḷa çıḫıye, bi de baḫiye ki, yoḷda cepeniñ_üsdünde birisi ġuḷānı yėre vermiş ġafasını, ġuḷā böyle diñliyó. seḷamun_aleyküm diye, nā̄ber diye, nė yapiyoñ señ böyle ġuḷayıñı? ben diye amerikaynan ġonuşuyorum diye. amerikaynan ġonuşuyorum ben diye. Aḷḷaḥ_aḷḷa, seniñ_adıñ ne diye,

benim diye adım diye telsiz diyi. ḫadi baḫalım. baa̯ arḫadaş oḷumusuñ diye, oḷurum diye. birisi de dutiye şindi iki arḫadaş oliyeḷa biraz daa̯ gidiyeḷa, baḫiyeḷa birisi dutmuş terāzile var ya, şöyle çekme terāzi topraḫ ġöymuş iki tarafa çekiye böyle. señ nė yapiyañ diye, ben depe dartiyom diye, nė yapiyoñ nasıḷ dartiyañ, şu ince yusufuñ depeynen diyór ġarayiñ başı depesini dartiyorum. Aḷḷa_aḷḷa. nasıḷ dartiyoñ, böyle dartiyom diye işde, ḫangisi a̯ır geliye ȯña baḫiyom. señ de benim işime yararsıñ diye. seniñ_adıñ ne? depe dartan. ȯña diye depe dartan diyė. bu terāzi ȯndan ġaḷmış. ḫadi baa̯ḷım oḷdu mu iki gişi! biraz daa̯ gidiyeḷa, birisi çit ġóz deirmen varmış çit ġózlü, deirmene unḷua̯ a̯ızına dutmuş a̯ızını, bȯyna yiye. deirmenci diyė ki yav̇ señ nė yapiyañ bu milleti ac bıraḫacañ bu adam böyle yiye. ḷa ġardeşim señ diye niye böyle señ eKmeK yisene diye böyle diye oḷu mu? ben doymuyorum diye, ancaḫ diye unḷüñ diye a̯ızına veriyom diye, a̯ızımı diye undan doyiyem diye başġa doymiyem diye. señ baa̯ daíḷ ben señi doyururum diye, gel peşime diye. ḫadi öyleyse. unu da ġurtariye ḳóylüyü de ġurtariye. ḳóylü eKmeK isdiye, un isdiye yoḫ. unu da ġurtariye. seniñ adıñ ne? acġóz. acġóz ḫadi baḫalım ġaş gişi oḷdu. üç. birāz daa̯ gidiyoḷa şindi ileri. dere boyu gidiyoḷa baḫiyela ki dereniñ içinde birisi dereniñ kenarına durmuş a̯ızını bölmüş, yȯḫardan gelen suyu aşşā vermiye. ġapadiyė, suyu vermiye aşşā. ḷa señ nė yapiyeñ diye. ben ırmaḫ ġurudanım diye. ben ırmā ġuruduyom diye. Aḷḷaḫ_aḷḷa, señ diye suya ġanmiyó musuñ diye. ben diye suya ġanmiyom, işdükce diye yaniyem ben diye ya. señ baa̯ ḷazımsıñ di, baa̯ arḫadaş_oḷu musuñ diye ben seni diye ġandurcam suya diye, boḷ suya götürecem seni diye. oḷu. ḫadi baḫalım diye şindi. gidiyeḷa şindi, oḷduḷa bunnar şindi bi ġaş ġişi. biraz daa̯ ileri gidiyeḷa şindi, bi ovíya, diyelim ki şu aḫdā gibi bi ovíya gidiyeḷa. baḫiyeḷa ki ȯrda ġaravana ġazannarı

asgeriyeniñ. şindi buḷḷarda dere‿azanı diyeḷa. ġazannar ġaynī bi ġaş gişi var‿ȯrda, aşcı ẖacı bekir gibi ȯrda bekliye. seḷamün‿aleyküm aşçı dayı nā́ber diye. dú̱ú̱n var diye, nerde, yėriñ‿aḷtında dú̱ú̱n var diye aşçı. bi padşāñ ġızı var diye şindi diye, unu diye üleşemiyeḷa aşşāda diye. ben diye bȯnu diye padşāñ ġızını kim‿aḷusa diye u diye dú̱ú̱n‿aḷacaẖ diye. ėyi yemekle doḷu. yėriñ aḷtına nerden iniliye diye. götüriye şindi biraz şöyle u, caminiñ yannı gibi, bi delük var böyle, delü̱e baẖī ki ġarañḷuẖ aşşā. ȯrdan diye inebülümīm diye. inebülüseñ in diye. inemiye, ben inemedim diye aççı. ẖacı bekir inemiye şindi ȯrdan. ayu ġuḷaẖ diye ki şindi u yandakilere siz ineceksi̱i̱z diye. beline ẖaḷat bāliyele şindi bunuñ yȯẖardan‿aşşā saliyele beş‿aḷtı gişi. diyó ki yandım di̱i̱ñ bāri şindi, yandım di̱i̱ñ bārinci çekiyeḷa aliyeḷa, nōliye di̱i̱? yaniyem diye, aşşāda bi yanġun var diye, áteş mi ne var diye yaniyem diye. çekiyeḷa bunu atiyeḷa şindi, depedartanı saliyeḷa gel, u depedartan geliye. öbürü öbürü dėrken en soñ ayuġuḷaẖ ġaliye. diyi ki ben diye yandım dėdúḳce diye beni aşşā saḷıñ diye, saḷıñ aşşā beni diye, ipi de saḷıñ bitsiñ diye. u şindi saliyeḷa aşşā, saliyela, inī aşşā şöyle bi gidiye ki, ẖaḷat yani uzunumuş. uḷa bi gidī, baẖī ki ȯrda bi çeşme var, çeşmeniñ pu̱ar, pu̱arıñ üsdünde ġuşḷar böyle dönüyeḷa, ġurtḷar da ẖayvannar da yani edrafında doḷaniye, pu̱ara yanaşamiyoḷa. di̱i̱ ki bu neyiñ nesi. ȯrdaki insannara söylī. bu di̱i̱ ġuşḷar doḷaşī ne var bȯrda. di̱i̱ ki ȯrda bi yaşḷu adam yėr‿aḷtu dünyāsı burası diye, aḷtına ẖani diyelim ki şimdi terörisle yėr‿aḷtına şėy yapī diyoḷa ya aynı unnar da öyle bi māra, depeniñ aḷtını tünel yapiye. ȯrda bi diye dev var, dev diye pu̱arıñ başında oturiye, kim diye ẖani bize diye bi su ver, e̱er diye bi ġız verüsek diye, ġızı diye, suyu aḷıyoẖ diye. her ġún bi ġız isdiye diye. tamam, şindi ȯriya varinci gine ötiyandan bi ġız geliye şindi. padşāñ misafirleri geliye. şindi ayuġuḷaẖ oḷdu ya, ġız da

100 ȯrda buḷundu, dur aḫḷımda şindi, ġız dutī dii ki, bu saā ḷazım_oḷu diye. dutiye elinde ġóynek varımış, ġóynek yani, ġómlek. ġómlē u deviñ ġannıñdan yėre vuriye, sırtına vuriye, sırtına vuriye, beş barmāñ beşi bir oliye. señ_adi git şindi diye.seni ben anåns_oḷduu zaman, padşāḫ buġún anåns verecek diye, kim öldüdü diiñ diye, herkes biz_öldüdük diyecekle 105 diye, diyeniñ kellesi kesilecek diye. yaḷūz diye seniñ bu nişan diye ġayboḷmasıñ diye, ayuġuḷaā. u gidiye tābi ȯrdan. u zaman ȯrdan ġuşḷar iniyė yėre su işmiye ġurtḷar, ḫayvannar, neyse artuḫ geliyeḷa su içiyeḷa, herkes millet geçiye noḷdu diye ya, bu devi kim öldüdü de bu su. gidiyėḷa şindi öteyandan birisi: ben_öldüdüm diye, padişām diye. ḳız diye ki dǫ̈l diye. 110 baḫ diye dōru söyle diye padişaḫ, kim öldüdüse padişaḫ diyö ki ġızı verecem diye, yėraḷtı dünyasında. bu diye aḷacam diye, bu devi öldürene ġızımı verecem diye. bi de saray veriye. para da isdedüü ġadar. herkes şindi duyiye ya. padşāñ şindi diyelim ki anġarada şindi reyis-i cumḫur bi anåns yapsa hep ġoşaruḫ dėil mi? bunnar şindi uriye giden gidiye, diye ki şu diye 115 celḷatcıyı ġörüyo musuñ baḫ, bi kelle var ȯrda dii baḫ, tamam diye ben_öldüdüm. gidī baḫiye şindi, arḫāñ döñ diye, arḫasını döniye, baḫiye işāret yoḫ, bu deil dī. niye yaḷan ġonuşiyeñ ben_öldüdüm diye, celḷat diye kes. ȯndan soña bi anåns yapiye bu şindi. diyó ki nerde dāda daşda çoban vārsa bi gelsiñ diye. u ayuġuḷaḫ da ȯrada ġızı geri verdükcen soña gidiye 120 birāz daā gidiye, birāz daā gidiye epey. gidiye. bi gidiyö bi melmekete ȯrda baḫiye gine bi padişaḫ var. diyelim ki atuḫ, birez daā ȯnuñ padişaḫlar ḫükümet gibi meseḷa. yāut da bi samsun belediye başġanı, giresun belediye başġanı gibi öyle bi yėr daā gidiye. ȯraḷara gidiye böyle. şindi diye, baḫiye ki ȯrda geziye doḷaniye. padişaḫ, he, ȯriye de bi şėyler oliye, geliye. araniye 125 ḫa çoban_oliye, ȯrda çoban duriye, durinci geliye diye ki çoban, seni isdiye

padişaḫ. niyapıcaḫ beni diye. seni dii, ġardeşim işde isdiyeḷa, yoḫsa diye seniñ kelleñ gidecek, tamam diye. şindi geliye, diyö ki, ayuġuḷaḫ diyö bu dii devi kim_öldüdü diye, ne bilim diye işde, yaḷan ġonuşmicāsaḫ diye, seniñ ġızıñ bilü diye, ġızıan soracañ diye. ġız dii döñ diye, ayuġuḷaḫ arḫāñ diye, dönüye. padişām diye ġörüyo musuñ diye bābasına padişām diyė, bāba dėmiyė topḷumda. tamam diye u zaman. ne isdiyeñ diye ne dilēñ var diye. ne dilēm oḷsuñ diye, hiç bi şėy isdemiyorum diye. ben diye yoḫarı çıḫmayı isdiyem diye. ben dii çıḫardurum dii ġoḷay diye. señ bȯrda durusañ diye, ev verim saā bȯrda para verim diye. oḷu, tamam diye şindi, buña sarayı veriye ȯrda, sarayı aliyö, para veriyė. tamam mı, hepisini veriye, ȯrda evleniye padīşānan ġızıynan. ȯrda birāz zaman geçinci padīşāñ ġızı, ȯndan soña başġa bi yėre daā gidiye şindi ȯrdan, öyle zaman geçiye. şu ışıḫ dünyaya bi çıḫim diye. padişāḫ ölüyó. ġızı ġaliye, ġızīnan barabar ġaliyö öyle. bi ışıḫ dünyaya çıḫmayı isdiye. ġuşḷar dile geliyeḷa, ġuşḷa diyoḷa ki, señ bunu öldüdüñ ya, biz diyeḷa yanduḫ yavruḷarımız yandı. ġuşuñ biri diye ben çıḫaracām señi diye ışıḫ dünyaya ġuḷaḫ diye. çıḫaramañ señ beni diye. señ diye ufaḫ yumruḫ ġadar bi ġussuñ. beni nasıḷ çıḫaracañ. ben çıḫarurum seni diye. şindi ışıḫ dünyėye çıḫacaḫ. ȯrda ḥeḷaḷḷaşiye, şindi u ġarī de ȯriya bıraḫiye, siz dii duruñ ben seni diye gelib ben seni doḷaşurum diye ḫanımına. bu sarayım var diye, ben gine gelürüm diye. bi dii melmekete gidim diye. u bacanıñ yanna gelinci u ġuş geliye, dii ki señ baā ġırḫ ḷoḫma et, ġırḫ yudum su ḥazıḷḷa diye. gidiye u çeşmeden ġırḫ yudum su bi ġaba aliye, ġırḫ ḷoḫma da et bi yėrden buliye, getüriye, şimdi, biñ diye, biniye şindi bunuñ ġanatḷāna ġuşuñ. bóyük ġuşmuş baḫsana artıḫ, u ḫani doan gibi. biniye ḫadi baḫaḷım diye, ben diye ġıḫ dėdükce et, ḷıḫ dėdükce su verecañ señ aızıma diye. ġıḫ diinci et, ḷıḫ diinci su verecañ. tamam diye şindi

sırtında gidiye, uçiye. uçaḫ da undan ġalmış. uşduḫca bu ġıḫ dėdükce aǐzı et, lıḫ dėdükce su, çıḫiye bunu uçariye bunu ḥavaya. bu uçaḫ diye de undan ġaldı diyeḷa işde. meseḷa uçaā biniliye ya, benzin ġónuliye şindi, u zaman da et vermiş, su vermiş. lıḫ ġıḫ lıḫ lıḫ lıḫ dėrkene ḥavaya çıḫariye tamam mı diye, tamam diye, ışıḫ az ġalmış. dėmiş ki ġıḫ dėmiş gine. ġıḫ dǐinci hemen ayuġuḷaḫ ayāndan şėy kesiye, et parçası ġuşuñ_aǐzına veriye. ġuş da yutmiye unu, diliñ_aḷtına ġoyiye, çıḫariye, saoḷ diye Aḷḷaḥ rāzı_oḷsuñ senden diye ayuġuḷaḫ. u ġuş gine geri yėrine gidiye. ȯ çıḫiye. baḫiye ki, gine ȯrda biriniñ dǐirmen daşı boynunda duriye, u arḫadaşlarınıñ. ne ḷa bu diye? diye ki, ayuġuḷaḫ diye, seni gelmicek sañduḫ diye, señ diye otuz sene geşdi ḥaḷa gelmediñ, seniñ ġarī üleşemiyoḫ diye. ḥa, hemen unutdum_ȯrayı. şindi aşşādan geziye de u padşāñ ġızını aḷdı ya. baḫiye şindi ȯrda bi sürü ġızḷar var. çoḫ oḷdu bunu da ḫani, ġonuşduḫ da aḫḷıma geldi. diyö şindi ȯrdan ġız çıḫariye şindi. ġızḷar duriye böyle. bu depedartana veriye yȯḫarı şinci çekiyeḷa. bu diye ırmaḫ ġurudana, sıradan ġızḷarı verdi bi, verdi unnara ġız veriye, fiḷana fiḷana diye. tabi ȯndan soña ġızḷā veriye. bu da benim diye. u şindi tabi gelmicek dǐince, u zaman ḫani u demin gibi ayuġuḷaḫ aşşāda puara, devi öldüdü, bilmem bi şėyler yabdı. dėrkene ġızḷarı bi önceden verdi. unu unutduduḫ demin. ġusura baḫma. şimdi ḫocaḷar bile yani bi unudiye de bazı geriden aliyeḷa. dutiye şindi baḫiye beş dene ġız ȯrda, ġızı üleşemiyeḷa şindi, diye ki, noliye diye. señ diye ḫanımı diye üleşemiyoḫ diye. en ġüzel seçmiş gendüne ayuġuḷaḫ. en ḳótülēni ḳótülēnden ötekilere, en iyisini dünya ġüzelini, unu dutmuş gendüne vermiş yȯḫarı. bunu öldüdüle mi noḷdu diye yȧv, bu ġızı biz aḷaḷım diyeḷa. u zaman gendü araḷānda diyėḷa ki, bu dǐirmen daşı diyeḷa, ȯrda bi dǐirmen daşı buliyeḷa, bu dǐirmen daşını kim boynuna daḫıb da ġaḷdurusa, böyle ayaā anādıñ mı, bu

ġızı u aḷacaḫ diyeḷa şindi. ȯrda artuḫ gendü araḷānda, yaut da bi aşcı, ġazannan yandaydı ya. herges boynunda deirmen daşīnan üraşiyamış böyle sürümiye. ne bu yȧv? seniñ ġarī üleşemiyoḫ. ee. bu deirmen daşını kim sürüse verecēñ. anasını bilmem ne ėtdúḳlerim diye şindi böyle. ne var ḷan, bunnar ḫadi sizden arḫadaş_oḷmaz diye, bunnarı ġōyiye. ġızḷara da diye, sizi diye salim mi aşşā? saḷ diyeḷa şindi. bunnarı yėriñ_aḷtına saliye öbürlerini. u ġızı aliye yanna. geriye, yoḷa çıḫiye şindi. ġızı alib geliye. gine baḫiye ki, gine ayuġuḷaḫ bi ġarīnen gelmiş, öteberi de getümüş. padişaḫ, u yėryüzündeki. Aḷḷaḥ_aḷḷa señ diye nasıḷ getüriyeñ bunnarı yȧv. ben nerelere gėtdim diye yȧv. seni de ġötürim isderseñ diye. ġorḫī padişaḫ gidemiye ayuġuḷānan.

11

YERİ: Esentepe

ANLATAN: Nuri ÇULHA

YAŞI: 77

KONU: Çerkez ile Ġávur

urumlardan birisi geliye diyeki oranıñ bi, bizim yaḫınımızda cobuda bi aġanıñ birisi yöre_ā mı diyeḷa ne diyeḷa ḫadi gel de diye, gel diye seninen misir topliyalım diye bu marsuḷḷu ḳóyünde misillik çoḫ_oḷurumuş. ġaḷ_ḫadi birāz diye, yaḷuuz uñu Furmaḫ taraftarimiş çerkezler. bizim u türk çerkez. geliyeḷa boriye şindik_eve geliyeḷa. ġara puarda ekmek yiyeḷá birāz. ḫadi ġaḷḫ diye. señ diye señ saġ diye ki yandaki arḫadaşına, u çerkeze başda oḷan, señ diye burda dur diye, señ diye bu şeyine git diye, maḫsus diye misir topḷamiye diye, ġávurunan diye. birisi de aġanıñ_evinde duriye, ġávuruñ bi iki denesi de ġarapuarda u diye ki, ben diye gidemem diye, ben unu yapamam diye, bunu diye, yoḷda diye ḫur diye. tenbiḫ_ediye ki ben_unu Furamam diye yapamam ben bunu dii, ḫani benim ġücüm_az gelü oña diye. ḫadi señ_öyleyse burda dur ġávuruñ yanda diye. teg teg bunu aliye gidiye marsuḷḷiye. gendü ḳóyünden şu ḳóye gidiye meseḷā, misir toplicaḫḷa u ḳóy zengin birāz, misir var_a, yaḫın. oriye gidiyeḷa. bunnar, giderkene bi tüllü Furamiye bunu, Furmaḫ isdiye. şindi otiriye u çerkez, atuḫ çerkez diyelek ġonuşalım da, çerkez_oturiye ciġara sariye, ġattiyen ġávur'one geçmiye bunuñ. u da hemence çökiye. u da unu ḫurmaḫ_üçün çökiye de oriye gitsiñ diye yani. u da ġorḫiye undan ileri gidemiye. velāsıḷı keḷám Furamadan neyse u Furamiye bi tüllü au gidiyeḷa birāz misir topliyeḷa buña, misirleri de bi ḫayvana yükliyek çıḫardiyeḷa ġarapuara. gelirkene birāz duriyeḷa, diye ki yav ben diye çoḫ darsıdım diye ceket, bi ġaya_üsdünde oturim diye.

ġaya_üsdüne oturuncuḫ ġávur biraz ileriye gėtdiñ mīcik ġávuruñ topūna Furiye, ġávur ȯnu vuriye. támem ġurtuliye. işde böyle oḷmuş, u ġúnner bunnarıñ. soña u adam, u çerkez burda ġayınbirāderi feḷan varıdı, ġaynanası mı diyelim, bābaḷıu mı diyelim bi adam, ȯrda birāz durdu, çoḷuu çocuunu aḷdı geldi.

12

YERİ: Gökgöl Köyü

ANLATAN: Yaşar IŞIN

YAŞI: 66

KONU: Oğlunun Şehit Oluşu

her zaman da telefonnan bȯrda ġörüşüyoduḫ. biñ doḫuz yüz doḫsan_ikiniñ on birinci ayıñ on beşinci aḫşam saat beşde çatışma oḷdu, unuñ birlīnde. u zamanıñ tabi anniyamadım. saat yedi buçuḫ ḫabarleri̇̄di u zaman, yedi buçuḫ ḫabarlerinde u çatışmada iki gişi şeḥid_oḷduunu söyledile, u zaman benim ġablime dōdu. isim söylemedi daā. bu durmuş_oḷsa gerek biri dėdim ėmme içim yani̇̄. hemen aliye çārdım. dėdim ki bi telefon ėt baḫalım, santīraḷa. santīraḷa telefon_ėdiyoḫ biz zāten, ȯrdan ġörüşdürüyeḷa bizi. ben bȯyüg_ōḷana telefon_ėddiriyom.

- ḫaberler bītmeden telefon açdıñ dē mi?

- tabi tabi tabi canım, hemen ḫaberlerde söyleyinci, söyleyiverinci telefon_aşdudum. çıḫmadı bi zaman. bi zaman deil de hiç cėvap vermiye.

- santīraḷ mı cėvap vermiye?

- vermiye. aşşā yȯḫarı saat bir_oḷdu cėvab_aḷamiyañ.

- gece bir mi̇̄di, dayı?

- tabi canım, yatmiyem da.

- ġuşġuḷandı daā.

- saat iki buçuḫda şėy birde yatdım, şöyle bi baña çārıñ dėdim, telefon cevab verüse. iki buçuḫda telefonu bi daā açiye santīraḷ mı ȯra dėdi, uyḫumuñ_arasında.

- ali

- ali, santïralı mı ora dédi. evet démiş orası. aḫşam çatışma oldu beşde didi. öyle didi de sıçïradım. uyḫumuñ_arasında sıçïradım. hemen telefonu ben_aldım. santïralı mı orası yavrum dédim. evet amca dédi, çocuḫ ġarşudaki. aḫşamki çatışmadan ne_ábar dédim. durmuşdan ne_ábar dijinci. bi daġġa amıca dédi. durmuş, bi daġġa dédi. bi daġġa dédüü beş daġġa ġeşdi aradan. geldi alo didim gine. amca dédi, durmuş yaralu, yaralu dédi, durmuş ḫasdānede şu anda dédi. ḫasdānede dijinci ben_annadım tabi zaten canım. la yavrum baña doğru cévab ver, ben bábasiyim, ben çoḫ ġanāt ehli bi kimseyim dédim. ben bunu evimde daḫi şayiya yapmam, baña dōru cévab ver dijñci, beş daġġa didi bu sefer, beş daġġa didi, gitdi geldi. geldi annadım telefondan. söyle yavrum didim. durmuş şu anda şeḥid_oldu dédi. şeḥid_oldu dijinci hemen annadıla evdeki çocuḫla, hep ġalḫdılar zaten, yoḫ yavrum ḫasdānedeymiş. hiç morali bozmiyem gine. ḫasdānedeymiş hiç talaşa meydan yoḫ. saat üç, üç buçuḫ_oldu u aralarda da. ben u uraşmamda. hiç yatmadım daã. züttü muḫtar u zaman da. saat altı oldu işde u arada. ben tabi telefonu bıraḫdım. altı oldu züttüye telefon_étdim. bu yana geş didim. muḫdarıñ_evi bórda, benim_evim şu ġarşuda. bu yana geş didim. nōldu didi. durmuş ḫasdānedeymiş didim gine çocuḫlar şéydmesiñ dijñ, çatışma olduydu aḫşam, durmuş ḫasdānedeymiş, ġaraġola gidelim yediden sora, bi māḫumat alalım. tamam giyiniyem geliyem didi. muḫdar hemen geldi. geldi ġaraġolu uyaracaḫ şekil deil, daã saat altı buçuḫ. hemen bi çay demleñ didim, şimdi oyalama yapiyem. hiç morali de bozmiyem baḫ. başġası olsa ḳópürü órda. çay demlendi bi bardaḫ da işdim. bi bardaḫ da u işdi. saat yediye geldi. ḫadi gidelim didim, ġalḫ. dēy şu deriye, u deriye varduḫ, dereyi geçinci didim ki sora duyulu

- zühdü de biliye hemi u ara?

- yoḫ canım. ġaraġoḷuñ da ḫabarı yoḫ, u anda. ġaraġoḷuñ da ḫabarı yoḫ. yoḫmuş. şindi ōne durdum dėdim ki, durmuş şeḥid_oḷdu. unū_çün gidiyoḫ. duruḫdu bi, yoḫ dėdi. hiç moraḷ bozmiye lüzüm yoḫ. şindi sen şėėtdiñ mīdi, hep peşimiz sıra baḫiye çocuḫḷa. devam_ėt dėdim. şindi u telefon numarasını alṃayi da unutmuşum. ḳóyüñ üst başına varduḫ hemen geriden benim torun fikri, ġoşaḷaḫ geliye, dede dur, dede dur, böyle üs sefer, durdum. dede didi bābam şėy ėmmim didi şeḥid_oḷmuş. ḷan ne biliyañ señ. dąą cėvab_aḷamadım ben. siz didi evden çıḫinci biz telefon_aşduḫ didi. bubasına söyledük ya didiler didi. ḷan ne şeḥid_oḷmaḷu didim yā, züttüye didim ki, señ git ġaraġoḷa ȯrdan māḷumat_aḷ veyaud gelüle baḫarsıñ ki dėdim. señ git ben_unnarı şė_ yapim. oḫoo, geldim ki unnarıñ taḷaşasına doḷmuş millet. hemen ȯrda paḷdır ḳúḷdür, ne taḷaşañız ne dėdim yȧv. ben cėvab_aḷdım_adam ḫasdānede. yoḫ şeḥid_oḷmuş, helbet şeḥid_oḷdu dėr. aḫşamdan_arı adamları didim raḫatsız_ėdiyoḫ. dürzüddüm gine işi. susduḷar, ḫasdānede didim yȧv. ben gidiyem dėdim şindi, dąą ėyi ḫabar_aḷurum. ġaraġoḷa gine yörütdüm ben. şindi camaḷıñ çocuḫḷarınıñ ġapısı var ya, şu meyramḷarıñ eviniñ ōne vardım, asgeriye arabası erüklükden çıḫdı. tamam dėdim. zeyniliñ yaşarıñ ġapısına gelinci unnar arabadan_indi. bölük ġomutanı züttüyünen barabar, yanda memed assubay. geldile hemen geldi beni ġucaḫḷadı. dėdi amïca dėdi nerdeydi şeḥidiñiz didi. bitlis mütlüdeydi didim. tamam dėdi. arabiya da biñmedile. barabar yörüme geldúḳ. u zaman_annadıḷa. bi dā işde durumḷar böyle oḷdu. ertesi ġün de ġaḷdı. tabi hep millet gitmiş ben gidemedim. gece çoḫ vaḫıtsız zaman geldi, işde. u zaman geldi millet doḷdu. u gece de aynen devam_ėtdi. Aḷḷaḫ rāzı oḷsuñ milletden. oḷay böyle oḷdu ḫocam.

13

YERİ: İmamlı Köyü

ANLATAN: Niyazi BATUR ve İki Arkadaşı

YAŞI: 73

KONU: Günlük İşler

- bu ḳóyde arpa, misir, buyday, ileşberlik_üzerine yıḷaf, siğez meseḷa.

- şindi patos zamanı, şindi ḫarman dödürüyoḳ şindi. patos dövüye bi yandan, ekini bişdúḳ yani, ekini bişdúḳ, ḫarmana gèşdúḳ sapḷar ḫarmanda, patosa dödürüyoḳ şindi ḫarmanı. bu şindi yedinci ayı buḷu. şindi bizim oraḫ_ayḷarımız.

- bu bitinci şindi onuncu ayda çifte uḷaşırız.

- ekimde çifte ġoşaruḫ. ekmiye başlicuḫ. yeniden.

- he yeniden

- hèç bişi oḷmiye, çürümiye, daã èyi oliya.

- nisanda da misir_ekerük.

- misilleri doḫuzuncu ayda.

- doḫuzuncu_ayda aḷuruḫ, eylülde.

- ḫayvancıḷıḫ tabi, gendümüze āyit öyle bi besicilik yapmiyoḫ.

- ḫayvancıḷıḳ esāsan bòrası, bòrası hep ḫayvancıḷıḳ. kar yapiyòruz. yapañ_oḷusa yapiliye, èmme biz aḷış veriş yapiyoḫ işde. aḷıb satıyoḫ.

- tabi şindi bıraḫduḫ şindi başġaḷarı yapıye. bizim şindi meseḷa birer_inēmiz.

- afurcuḷuḫ mafurcuḷuḫ yaps_adam yapabiliye ema yapmiye işde.

- u aḷde öyle geçiniyoḫ_işde. ben bundan soña şöför_oḷamam, taḫsi oḷsa ġoşamam, èmme ata binerim.

- ġoyuncuḷuḫ oḷu, maḷcıḷıḫ oḷu, yaparsañ.

- bunuñ birāderi ġúccük birāderi ġoyuncu, onuñ iki yüz ġoyunu var ġapıda, ġoyundan annar, ben ġoyundan annamam. ġoyundan anniye ġoyun yapiye. öyle afurculuḫ yoḫ, besi afuru yoḫ.

- ġıredisi, şėyi yúḳsek dıjñ yapamiyeḷa. fayizi çoḫ. gendüsünüñ de parası baḫaḷım ġudreti yetiye mi? yetmiye işde. reşbellik bizim bordaki reşbellik garnıñı doyuru, satamassıñ. ġarnıñ doyurusuñ, çaḷuşusañ. çaḷışmassañ u da yoḫ. ġıḷǫuzḷudan ėyüdü burası. var, siġortaḷu var, bāġurḷu var.

- aşā yoḫarı siġortasız şėy yoḫ yā. siġorta emeglüsü çoḫ burda. hemen hemen her ānede bi emeglü var yani, siġortadan, bāġurdan.

14

YERİ: Kılavuzlu Köyü
ANLATAN: Hacer GORAL
YAŞI: 64
KONU: Karışık

hanife, baḫale, u bezleneceK u, unuñ picaması yaş. unu ġótü, yeñi sünnet yapduduḫ da dōru bezletmiyeḷa. aci̇ di̇ yíḷdıḷa. bizimki de bunnar işde, bunnar tem sünnet zamanı. seniñki dā ufaḫ, dā ufaḫ. az ġapadiñ mi ōḷum, rüzġar çoḫ geliye mi. unu ġapadaḷım şimdi tellü oḷdu muydu doḫunmaz. yörü, gitmiye ġızım gitmiye. bu mu? baã̯ çoḫ ısınuḫ. şindi geçen yazın anası bi dā çocuḫ yabdı. ḳúçü̇ var. şindi anası çocuḫ yabdı, bu gelin fındıḫ ġünnüne gėtdile. benim de ayāmı inek basdı, ben de yataḫlıḫ_oḷdum. u zaman gelin öteki çocūnan ilġúlendiñ mi bebēnen ilġúlendiñ midi u baã̯ ġaḷdı, ben zăten ġaḷḫıb bi yère gidemedim, ben yatduḫca u da yatdı ġoynumda. şindi ötekini ġısġandı u. u da yatdı beniminen helbet. şindi undan baã̯ ısınuḫ oḷdu bu, şindi devamḷu beniminen. ben tama inerim, cüciye giderim, nere gidersem gidiyem, baḫciye gidiyem samanḷi̇ã̯ gidiyem, devamḷu gidiyem. gel gel geleceñ ḫa. çıḫartdıñ mu yȧv̇, unu çıḫard da getü baã̯, e ben bezlerim çıḫard da getü, piçamayı çıḫard getü dā. ā ȯrda piçomayı çıḫard getü çocuu̯ baã̯. ḫalḷaḫalḷa. böyle işde ne bilim ōḷ, melmeketiñ ḫalı böyle. yaşḷuḷuḫ da öyle. ḳóy yėr böyle işde. getü şunu getü.

nāpiyāz ne alemdesiiz̧, sizi soraḷım. anneñ bubañ unnar iyülerdü şeherde oturuḷḷa. bizim gibi ḳúrüzlerde

çocuḫ emmez seni. öyle oḷmiyaydı señ gelemezdiñ bu oḫuḷa devamḷu. gel baḫim. seni aḷdım. aciye mi anam, aciye mi? ġızari̇ işde.

bezlediñ mi ġızariye. ya, bezlemeyince de çişini hep her zaman söylemiye. gel mısdıḫ, ne unuñ‿elindeki ne sabun mu? yer u.

bu sene baş‿ārutduḫ‿işde, öbürine. yaşı da tamam gendü de birāz zekāyı düzeldü ġızım yeni seniye.

misir de var, pancar da var, misir, şeker pancarı işde, pancar, pezü işde, u da var u da var. bu sene ot basdı. otdan çıḫaramiyeḷa. bi ġara yuḷaf‿otu diyeḷa, bi ekin‿otu basdı bu sene: böyle ōnden yoḷmayinci geriden pancar ġazıḷmi̇. benim‿adam dün gine öylen soñu gitdi, dün didi bi ōñler aḷdım didi, bu ġün gine gideceḳleridi. hem getüriyeḷa inekler maḷḷar yiye ḳóyde, bōn gine gidecēdi, bunu ġavā gitdi. asarcua gitdi. bi oḫuḷ şėyimiz var bizim, bi oḫuḷ yėrimiz var. işde u oḫuḷ yėriniñ ōñden illā ki, muḫdarḷıḫ u yana ġaydı, muḫdarḷıḫ ġayinci oḫuḷ da u yana ġayiye. u zaman zăten oḫuḷuñ yėri hiç muḫdarḷıḫ ortaya çıḫmadana oḫuḷuñ yėrini geldile tesbit‿ėtdilē, oḫuḷ ṣȯriye oḷuyodu. şėy sāḷıḫ‿ocanıñ yanna, oḫuḷ oriye oḷuyodu, şimdi öte taraf muḫdarḷu aḷdı mi̇di, aynı muḫdarḷumız bir‿emme işde tarafyenliK‿oliye. ȯra muḫtarḷu aḷdıñ midi oḫuḷu bu yandan ġayzumiye baḫiyeḷa. dēy dāñ başına ġótürecekle. hiç bi ḳóy ġıysı dōḷ, şöyle bi şėy dōḷ. bi ormanıñ ġıysı, ȯriye ġótüriyeḷa. u yannı uşā da ḫaḫcı. şindi unnarınki bu yanna gelse bizim ḳóyümüzde oḫuḷ‿oḷsa, bizim‿a bȯrda aşşāda vardu bir‿ki terbiyesiz çocuḫ, gerisinde bizim ḳóyüñ çocuḫḷarı öyle dōḷdü. yaḷūz āu ayarḷarda buḷuniye bir‿ki. aşşāda aḷt başda. he, unnarda. señ de oḫudiyeñ dā unnarı bilmeñ mi señ? şindi unnar birāz terbiyesizcedü, ḫani bi yėr ġıraḷḷa, bi yėre daḷaḷḷa, bi şėy yapaḷḷa, öyle fazḷa gerisinde ben bu ḳóyüñ‿uşānıñ bişėylig‿oḷmaz. unnar gelsele bȯrda oḫusaḷa, hiç bi şėy oḷmadan burunnarı ġanamadan gėder. şindi bizim çocuḫḷarımız u yanna gisse unnār ḳópek gisgilelle, daşḷaḷḷa, ellerinden gelse aḷdaduḷḷa, kirlelle, u

taraf öyle. uñū_çün bazar yérine ilayıḫ ġóriyeḷa bu ġıḷåuzḷu geçesi, u ġodōñ ḳóy dineñ yére ilayıḫ ġórmüyeḷa çocuḫları ġóndermiye şimdi bu sékiz yıḷḷıḫ ejitim var ya, ileriki yıḷ. şimdi bóranıñki bórda bitdi ōl_işde. ā şindi bunnar gidecekle. bunnar şindi bazar yérine asarcua ġóndermiye ġanaat geliye millet, óriye ġóndermiyeḷa. u vaḫıt, işde en soñ diyeḷa ya: şu diyeḷa üç yoḷ āzından diyeḷa órdaki yére óriye yapuḷusa diyeḷa bi şéy dimiyóḳ gibisine birāz yumuşuyeḷa, gitmişle tapuya başḷamışḷarımış, bizim bóra, bu taraf gitmiş şéyliẹ milli ejitime gitmişle benim óḷḷarıñ hepsine aḫḷım_ermiye. milli ejitime gitmişle, milli ejitim müdürü telefon_açmış tapuyu durdurmuş, unnāñ yapduu tapuyu. ötógün tapuyu girmişlerimiş unnar, óriya, ġodōñ ḳóyüne tapuyu durdumuşlar, u zaman diyeḷa ki üç yoḷ_āzına diyeḷa, óriye yapuḷusa diyeḷa neysene diyeḷa, eski tesbid_idileñ yére ġattiyen yabdímiyoḫ diyeḷa. şimdi bi parti şéyi de varımış çocuum kimisi dyp'lümüş, shp'lümüş, anap'lîymuş, ben unnarı bilmiyem, hā varımış, ha varımış, öyle, ben bilmiyem bi parti gerġúnlü oḷuyomuş. unnar şindi bizim u tarafıñ_insanı ecevitiñ milletvekili varımış, ecevitiñ cengiz bi şéy diyeḷarımış. u adamı eld_étmişle. şindi u milletvekilini eld_étmişle, u tarafa zorliyeḷa. bizimkilerde nem kiminen üraşiyeḷa nemnü sóylardu, unnar da bu tarafa. aḫ işde óriye diinci dún geldile doḷdu bóra, dēy yirmi yirmi beş ġişi var. doḷduḷa, topḷantu yapdıḷa, işde bizim melēñ bubasînan bizim, biz zatten ġardaşuḫ bizim taḷḷamızı aḷdıḷa, ikimiziñ taḷḷasını, bizim ikimizinki beş dönümümüş, unu aḷdıḷa, birāz da u ömercōñ ḳóyünde yaşar_aḷıcı unuñ dămatınıñ yéri oḷuyédu, bizim yanu başımız, sınîrumuzdaydı. u yaşar da damatınıñ yérini aḷdı. işde aḷtu dönüm_oḷsa yétiyé démişle, daā fazḷa oḷsa daḫa iyi de, hiç_oḷmassa aḷtı dönüm_oḷacaḫ démişle. şindi u aḷtı dönüm_óḷacaḫ dédükleri yéri diye, aḷtı, aḷtı buçuā yediye yaḫın. bize de u

ėvvelki esgi muḫdarıñ yėrīdi ȯra. u oḫuḷ şimdi yapdumaduḫḷarı yėri önceki ölçülen yėre, bize de ȯrayı verdile. deịşdüdü. u adam yėri birāz ġayacaydı, bizim yėrimiz ġadar iyi dȱlüdü. üsdüne de bi buçuḫ milyar para iḷāv_ėtmişle. zaten topḷanacaḫ ġızım, topḷanıcaḫ yüzer doḷar mı düşüyomuş, öyle bi şėyimiş. bu yayḷaḳóy dinen tarafda hep zaḫte, ayaḫḷu aḷandan_arı, yayḷa kóyünden_arı hep bȯriye gelicēmiş. şimdi siz biḷüsüñüz on_aḷtı on yedi, on yedi dȱḷ, on sekiz dersānelik oḷ̂caḫ ya diyeḷarımış biyo on aḷtıdan aşşā hėç_oḷmaz meşelīnginden büyüg_oḷ̂caḫ diyeḷarımış. bi bi çocuḫ bi yėrde mi oturacāmış, bi sandālede mi, bilemiyem oḷḷara aḫḷım_ārmiye. ders şėyi işde, ders yapakene, ha dersanelik ha öylīmiş ōḷ işde. bilmiyem.

unnar teK mi oturacaḫḷa? işde öyle bi şėyimiş anam, öyle oḷ̂caḫ dėmişle. işde bu da öyle bi ḷóküs oḫuḷ oḷ̂caḫ dėmişle. emme ȯriye oḷusa dėmişle ȯriye yaparsåḫ dėmişle biz u dāıñ başına dėmişle bu ġadar herşėy ġómmȱḳ dėmişle ḫani. ȯriye dėmişle ufaḫ bi şėy yapacȯḫ, emme bȯrayı verülüse, milli ẹitim de öyle dėmiş, bȯra oḷusa dėmiş, bȯra her yėr_üçün elverüşlü dėmiş. cincō_una da yaḫın oliye dimiş, ġaç ḳóyüñ dėmiş. şindi bu yayḷa ḳóyünden gelen bȯriye gelecek, undan soña tersine adam dönecek dē ġódōñ ḳóyünüñ başına ȯriye gidecek şindi. emme bȯra oḷduñ muydu, asḷınōñdan gelen de, ġódōñ ḳóyünden gelen de hepisi de bȯra böyle maḫasḷamiye birleşiye. şindi cincōña da yaḫın dimişle, u_aḫıt da biz bi şėy diyemedúḳ işde. buyday muyday içinde emme kimisini ot biçecük bi şėyle işde ziyan oḷacaḫ. ekdúḳ. şimdi yarıyıḷ tādilinden soñaki dersi bȯrda yapıcaḫḷarımış. başlīcaḫḷarımış. şimdi işde bu ġün gitdile atuḫ, bu ġün ilk ġayitlerini, bilmem bi şėyler diyeḷa tapu mu, senet mi ben_onnarı bek beceremiyem. işde uā̆ gitdile, devir_aḷacaḫḷarımış, nasíysa yapacaḫḷarımış. bilmiyem ōḷ_işde. şimdi öyle, napıcañ. şimdi dėdiler ya, bizim bu

muḫtarlıġımızı öte ġayma sebebi ā bȯrda bu ismet ayar var işde, zate yedi oynan ġeşdi adamla bizi, zate bizim oyları çalmışla dēy ġaş dene oy. unnar, dışdakilere ġurbetde çalışannara, ardı ġaybetinden ismīneñ oy ġullandumuşla, unnar cezalandıla. helbet bulundu, başarıldı. unnar yalūz unnara varaş ġadara el sonuç meydanda açuḫ açuḫ olan altı yedi oynan geşdi, muḫdarlıḫ u tarafa. unu da işde bu adamıñ evinde yedi sekiz oy var, u ismet ayar dėdūñ ḳóyümüzüñ_adamı. u geşdi, u gitdi, u yanna u ġaşdı ġızım u yanna ha u ġaşdı. işde u yanna. bi sürü de çocuġu var oḫula gelecek

ġaynar bile ġoyduñ ġızım, señ niye baḫmadıñ. ḫámi. yȧvaş yȧvaş! helbet ġaynar ġoymussuñ. cazu!

işde öyle oldūñdan dolayısı, he u yöneldi ġızım. gendü ḳóyümüzüñ_adamı, bizim ġódōñ ḳóyüneñ bi gerġünlüġümüz yōdu sırf ne dėdile biliyȧñ mı, bu dėdile muḫtarlıḫ u yanna gitdi mi, oḫul da u yanna gėdiye dėdile. hic_olmiyȧñ da oḫuluñ sebebine dėdile, şimdi bu_oḫuluñ çevresini başdan başa arsa sayiliye, başdan başa böyle binā oliye ġızım bu yol boyuna böylecene. uñū_çün dėdile bu oḫul bu tarafda olusa herges faydalanu dėdile, işde aḫrinde öyle oldu. buyur çocūm otu, gel.

bunnarı doyurucam. ḫatce señ gel ha! şindi talanıñ ekmēni ġónderecēm, unnarı doyurucām. daḫa zor. nāpicañ. çocūm ha!

aḫmet de gelsiñ geldüse, u da talada yīcāmış, emme señ çekimser ġalu musuñ? aḫmet de gelsiñ dā. ā bundan yimē sıḫarsıñ al çorbiye.

alını̄, ġonuşdu buġún şėyi bitiye ya. bȯ ġún gittile ya. bȯġún oḫulu bu yanna almaḫ_üçün işde bizim yėrimizi. samsundan dün telefon gelmiş ki, yėr alındı mı, yėr alındı mı alınmadı mı? şindi eyer ēcü ıḫcalu dėrseñ gidiye. dün hemen bitüdüle işi, dün hemen_işi bitüdüle, bȯ ġún şindi. adam armutlu ḳóyü oḫulunu yapañ mutayid_almış. iḫale olmuş, iḫale yapmışla, iḫālesi oluyomuş bu oḫuluñ yapılma iḫālesi. u ötō ġún_işde evelki ġún işde

u iḥāle oḷmuş u mutayid aḷmış oḫuḷu. başḷanması işde yaruyıḷa çıḫışıcāmış u. u ġadar büyük yapıḷan_oḫuḷ, hemen başḷanmasa ȯriye çıḫışu mu? hemen herşėyi yívıcōḫ dėmişle. maḷzeme herşėy yívıcōḫ dėmişle.

şindi bizim işde bizim. bizim şimdi muḫdarımız seçilmiş de şėyidiye, şėyi gitdi, samsuna gitdi, unuñ evraḫ mı diyeḷa ne diyeḷa, bizim şindi bu ömürcȱ bu ġaraḫaliḷōḷu, biz üç maāḷḷe muḫtarḷıımızı ayırıyoḫ, he biz ayırıyoḫ, yaḷūz unnar_ayıramiyeḷa. unnar ġódōñ ḳóyūneñ bu taraf, unnarınki zorumuş ayrılması. bi merkez oḷuyomuş merkez, bu ġıḷȯuzḷu tarafı merkezimiş. ne söyse ȯrdan bi sebeb oḷuyomuş, işde ne şehil_oḷusa benim ȯḷḷara aḫḷım çaḷışmī. biz bir şöyle üç maāḷḷe tertemüz, hic_oḷmiyȧnda dėdile bi ġamyon çaḫıḷ gelse, gendü aramıza gelü dėdile. bi hizmet_oḷsa. öyle her muḫdarḷıā bi hizmet veriliye dėdile. gendü ḳóyümüze oḷu, biz bi şėy ġörmüyoḫ_ōḷ, ġışın ḥastamız_oḷsa çıḫaramaduḫ. bize dėdile ki, size a_urıyȧ ġāviye gėdinci ördeg yörüyüşü mü yapıyȧz ġaz yörüyüşü mü yapıyȧz dėmişle bizim_adamḷara ġıreder geliye yayḷa ḳóyüne gidiye, bu aḷandan_arı çekiye gidiye, bȯriyȧ üramiye. helbet ġızım gelmedi, gelmeyinci bunnar da ġafayı daḫdıḷa, en çoḫ bizim ā bu şėy sebeb_oḷdu, maḫna oḷdu, aḫmet, aḫmetgil buḷmadan da ayȋrucuḫ. buñadı zaten de buña söylemişler ġaz yörüyüşü mü yapıyȧz ördek yörüyüşü mü yapıyȧñız, nasıḷ geçiyȧñız, yoḷuñuz yoḫ, ġıreder siziñ_ȯriye vurmiye. ġıreyderciye gelükene giderkene cebine iki sıġara soḫmuş ġāveci aḳġúḷ, geri geçerken böyle geldi, evinde beklemişle, yā bitdi şöyle böyle, çekmiş u yoḷdan gėtmiş bu yanna sapmadı, he sapmayinci unnar da ḫırsa geldile.

ne diyȧñ, nė diyȧz ḷa. kireziñ yirmisine iyicene bi düve varıdı. kireziñ yirmisine geliyodu da, ben saā uñū_çün dėdim, ḥaziranıñ ġaçı oḷdu diiñ. düveniñ ġünü ḥesab_ėdiyem. u oliye. şindi öyle oḷunca unu meseḷa on

dört ġünü ġalḍı. ne diyaṅ. cengiz ġúdüyodu. en ġúccükleri õḷanḷarıñ en ġúccüü emme hepsinden becerüklü. bâbası yoḫ ki. biri asgerde, biri inşaatda.

daã gelmessiñiz şey bitinci. şeker pancarı daḷḷarı büyür undan bu yana, doḷmaḷıḫ oḷu, turşuḷuḫ oḷu pancarḷa. daḷḷadıñ miydi? ġúzel turşusu oḷu. doḷması da çoK ġúzel_oḷu, bundan iyi oḷu, bundan yımuşaḫ_oli ıspanaḫ gibi oliye, helbet doḷması ıspanaḫ gibi oḷu. siz maydonosḷu yaparsıñız bizim maydonos ġuḷḷammıyoḫ. maydonosḷu yaparsıñız. yė õḷ.

ġuḷḷaniyem he, şimdi ġuḷḷanduum sede romadizmiye āyid ġuḷḷaniyem ġızım. dún ġine ali şagiriñ õḷuna ġóründüm. ḥap verdi merḥem yazdı, iki dene ḥap yazdı. uyuşiye anam az bi uyuşiye, hemen tedāviye gidib oḷamıyaṅ işde gidecēñ yatacāñ. boriye gelü telliK telliK atuḷu mu? baḫale çār sünnetciye ġızım çār, gelsiñ bıçānı alsıñ gelsiñ, sünnetci nerdeyse çār.

hanife su yoḫ ellēm burda. su getü. su ayā orda. dün_üçün ġünü bitmiş. vizi ġünü. buġún ḥasta oḷsañ, dā geçerlü oḷmiye işde. ben neblim_a ġününden ġúne yabduruyoḷardı işde. yāden yapiliye dõ mü? ġünü bitmeden vizó oliye, dõ mü? işde dün aḫĭrimiş. bunnar çoḫ bi de beşiġde var. meḥ ḥatca ā bunu ver, şuna da ufaḫḷa da yėdü meḥ. meḥ ā bunu da ver. ver birer dene ḥadi. ġótü dōrañ yeñ hadi tabā. yörü, yörü, yörü. ḥoş, gel. helbet yav. bi ġózü bende bi yan gidiye. yörü bi denem, yumurta yė yör. señ_işi bitüdüñ_ällēm. biz beklemeden señ bitüdüñ_ällēm.

şindi, bordan, şindi bu yėmek ġótürecek gidecek ya, bordan āzanıñ eviniñ yanı ġadar var ġızım işde. u_adar var. āza diinci tanırsıñ daã, ġoca muradı. eĶmeĶ getürüb de beni mi aḷdadacāñ. her ǵúñ. hem de azınan oḷmi. eĶmeĶ getürüyem diyelek geliyeñ hēmi. zabaḫḷarı ġótürüyeḷarıdı, yiyeḷarıdı, giderken de aḷiyeḷarıdı, öylen_eĶmēni, bi acelemiz oḷmuyodu,

şöyle öylen geçelek bi sāat soña ġönderiyoduḫ. buġún ġötümedi. çay ġötürüyoḷardı, ā böyle ḥaşḷama ġötürüyoḷardı. zebzelerden şundan bundan alıb gidiyeḷarıdı. çayĭnan bi yiyeḷarıdı. şimdi buġún yidile gitdile, giderkene ellēne bi şėy almadıḷa, u zaman da işde seniñ ġasavetiñ_oliye, öylen_olĭ acıḫiye. yoḫ ġızım gine vaḫıt geçiye, çalışan acıhiye dā. ōlleri çıḫdıñ midi, oturub yĭceñ. çoḫ zayıfḷadıḷa, ā bu çocuḫḷardan_oliyeḷa çoḫ zayıfḷa. helbet canım. anaḷarı geldiñ mi, neler yapiye bunnar. hep aziyeḷa, hep aziyeḷa.

u şindi ġazıñ yimēni yapması şu. ġazı şindi eskiden biz böyle ocaḫḷıḫ oḷuyodu asıyoduḫ. eteş yana yana yana yanacaḫ da, unuñ ġıysında ġaz ġıv̇rayı ġıv̇rayı bişecek. u dĕy odun, bu gece biri biçoḫ odun yapardı şindi. fiḷan bu gece odunu çoḫ yapiye ġaz yĭcek derdúḳ. odunda öylecēne ġayırada yanardı. ocaḫ doḷardı. aār aār bişerdi. ġoḫa ġoḫa ġızarı ġızarı bişerdi. undan soña bi usuḷ çıḫdı. ġazı şindi ister bütün ister bütün, ister parça ucaḷanı mucaḷanı parçaḷȧyıp tenceriye ġoyañ, şimdi bicoḫ bi yā aḫıdıyȧñ ilkden tencere yanmasıñ diye. gendüñden aḫıb sızıç ġadara tencere ġur_oliye bi, tencere yanmasıñ dijiñ şöyle bi bardaḫda bi zeytin yāı aḫıdıyoḫ tenceriye. ġazı ġȯyuyoḫ sobanıñ_üsdüne, āzını da ġapadıyoḫ, şindi_u birāz bişdiñ miydi, aḷtı bişdiñ miydi, aḷtu çĭ oliye da, aḷtını üsdüne çeviriyoḫ. biraz duzunu da ġȯyúyoḫ, undan soña şindi u ġaz bişdüü zaman ġazı aḷiyȧñ, etini bi ġaba ġȯyȧñ, yā neden, yā şindi ġızardĭse ısıdusuñ, az bişĭ gine yā ġızardise, yā ısıdusuñ, duzunu ġuyarsıñ, şöyle eĶmenen de bi baḫarsıñ. sac_eĶmē alib sac_eĶmēyinen olĭ u. sacda yazma eĶmēnen. ȯña ġóre duz ġuyarsıñ, dussuz_ise yā, eĶmē batumayinci yādan annaşilmĭ, ėĶmē baturub anḷaşıliye. u zaman isdedüü ġadara duz ġuyarsıñ, eĶmeĶ_açmayı yazmayı biliyȧz mı, bilmiyem ōḷ işde. anneñ biliye dō mü? eĶmē şindi sȯfranıñ_üsdüne ġȯyoḫ biz, böyle böyle bi ekmęe aḷtıyȧ kesėcañ. beş_aḷtı

eḲmeḲ ġȯyucañ bi tek bi dek dȱ ya, biraz eḲmeḲ ġȯyucañ, on‿eḲmeḲ kesülü, üsdüsdüne on eḲmē ġorsuñ. şindi unuñ başḷarı böyle duvaẖ gibi ibiḥ oḷu, ȯ eḲmēñ, eḲmē kesecañ, yāñı da yanıña aḷıcañ. şimdi ḥanife bi ḳáȧt yoẖ mu ġı. ḳáȧt getü dā baā̃. yȱẖ ā dēy ġasde ḳáȧdı, oḷsuñ noḷusa oḷsuñ. a şȯraḷardan bi şėy aḷ gel. ġızım şimdi bu sac‿eḲmēmiz. seniñ vaẖdıñ doḷiye mi bilmiyem. ėyi. bu sac‿eḲmēni şindi böyle kesiyáñ. bundan soña da böyle de kesiyáñ, şindi oḷdu mu dört. şindi böyleynen böyleniñ arası baruġ bar ya, biyo da böyle kesiyáñ, bi de böyle kesiyáñ, bi de şöyle, bi de şöyle. şindi u eḲmeḲ u zaman doruẖḷarı böyle baẖ elim gibi baẖ nası belli oliye. şindi u eḲmēñ üs tarafı böyle zil‿oliye aḷtıyannı böyle ennü oliye. şindi öyle oliye. undan soñasını şindi eḲmēñ eliñe aḷusuñ. yāı̄ñ yanında şindi böyle bu yā. şindi sinī bȯriye ġȯrsuñ, yaḷūz sinī az şöyle ė̱imlü ġȯyĭcāñ, aḷtına bi şėy ġȯycāñ şöyle ė̱imlü ġȯycāñ. şimdi böyle tenceriye baturusuñ şindi bu eḲmē böyle, şu ġadar şu ġadar baturusuñ yāı̱ñ‿içine bu ġadar bu ġadar. şindi böyle baẖ. sininiñ‿üsdüne, aḷtında eḲmeḲ var bi dā bu eḲmeḲ ya şindi, böyle böyle yaparsıñ, böyle bıraẖusuñ, ubir yapraı̱ aḷusuñ yine baturusuñ bu yapraı̱ñ şindi üsdüne ġine böyle böyle yaparsıñ, ġine böyle baturusuñ u zaman u, u şindi sininiñ‿aḷtına ā böyle yā ärihiye. unu da aḷusuñ şöylecine ġaşūnañ eḲmēñ‿üsdüne böyle ġine ġuyarsıñ, şöyle yȯẖarısından‿ārı, ġuruḷuġ ġaḷan yėrler‿oḷu biliyȧñ mı şindi, u zaman eḲmēñ ġúzel ginelik şöyle, unu öylecene aḷdı miydi biz hiç şė̱itmiyoẖ dōru, ġaruşdumōẖ ẖani, bazıḷarı da ġaruşduru, helleme dėrlerdi ȯña. şindi öylecine ȯrdan sininiñ‿üsdüne eḲmē batu, tenceriye ġo, āzına da bi ġapaẖ ġo, piḷaFıñ yapaş ġadara, u eḲmēñ her yėri, u yaı̱ aḷu. ḥani bu ucucū batī ya, şindi bu ucucūndaki yā bȯracūñdaki batan yā, bu eḲmēñ her tarafını aḷu. undan soña da, ġazıñ yāı̱ oḷu ġızım. şindi nüfüs ġaḷabaḷıẖ‿oḷusa biz fazḷa

ġuyuyoḫ anadıñ mı ġızım. şindi nüfüsüñ az dō mü? yürēñden şundan bundan, u ġazıñ ġóñlerinden de piḷaFa bicaḫ tencerede ġavurub da, içine de, biz şeḫriye de ġatıyoḫ, piḷaF atuḫ siz piḷaFı sede piriçden mi yapıyȧñız, biz bazen buḷġurdan yaparuḫ, buḷġur, datḷu oli diyeḷa, buḷġurunki piriçden iyi oli diiñ buḷġuru seviyeḷa, piricinki sasu oli diyeḷa anadın mı ġızım? şindi başġa piḷaFı piriçden yapiyoḫ, ġaz piḷaFına geldiñ mi, buḷġurdan yapiyoḫ. şindi öyle oliye. piricinen buḷġur ġaruşuḫ da oḷuye. şeḫriyeynen piriçden de oliye şeḫriyeyi önceden ġavuruyoñ ġıpġırmuzu ġızardıyȧñ, undan soña şeḫriyeyi ġȯyduñ muydu, pirici de ġȯyduñ muydu, u da çoḫ ġózel oliye. piḷahını yaparsıñ sȯfranıñ orta yėrine bi tespi ġȯrsuñ, sininiñ ġıyḷarına, ȯ yāḷu eĶmēñ ġȯrsuñ, tespiniñ‿üsdüne piḷaFıñ ġórsuñ, piḷaFıñ‿üsdüne de eti ġuyarsıñ, didersiñ, eti didersiñ, u zaman yapraḭnan şindi yapraḭnan yāpraḭ kesdūñ zaman şimdi böyle etinden az piḷaFından. ister evveḷā etini yė, ister etīnen piḷaFını barabar yė, yanısıra atuḫ ġonserme şişesinden oḷusa undan açiyáñ oḷmassa ġonpostu bişürüyoñ da üzümden, ġaşuḫliyeḷa. işde bu böyle yėniye. siz bi ġazı siziñ nüfüsüñüz‿az, size bi ġaz üç ġún anca yėrsiñiz. siz bi ġaz, etini yėrsiñiz‿emma yaprānı. bu yėdüñ yėmāñ mı, hiç bi şėy, u sedece ġaz yidim dėrsiñ‿işde. ben ismini bilmiyem. emme ḫani daḫa ġórüşlü oḷḷa, aḫmedgil dişarḷarda adamḷar unuñ‿ismini ben bilmiyem, başġa yėrde başġa bi isim ġomuşḷadu. bizim bȯrda işde bu gece ġaz mı yėdiñ, ġaz yėdim, hem millet de topḷaruḫ. birini gendüñ yėrseñ birini millete topliyȧñ, bi tek ġazınañ zaten oḷmiye ġızım‿u, milleti topḷadı mīdi. yeter mi ġızım, ȯnna yanna tavuḳ kesiyeñ, ya ġaz iki yaşında. öyle. otururḷa, muābbed‿ėderle, ġarıḷar ġarı yanında, adamḷar adam yanında oḷu, yėrle, içerle, çayını içersiñ ġāven‿içersiñ ġalḫar geçer gidersiñ. tám ġışın, tám ġışın. şimdi ġış oḷmayinci unuñ dadı oḷmiye. he, şimdi aḫır ġúzden soña, aḫır ġúze ne dėrsiñiz bilmiyem ġúz ayḷarına, ne diyeḷa, ehim, ġasım bi şėyle

diyeḷa. soñbaḫar_işde, en soñ ġaraġışa ġaraġış mı diyȧñız, ġaraġışıñ_adı ne? ne diyeḷa? şimdi ġaraġış dėdūñ ben u ayḷarıñ şėyini bilemiyem, ġaraġış noḷuye biliyȧñ mı, undan soña birinci ay geliye işde. he, işde araḷıḫ_ayından soña lisan, şubad_ayına ġadar yėrsiñ. araḷıḫ ayı birinci ay, ikinci aya ġadar yėrsiñ. üç ay yeni ḥas. yi-cāñ da ġaz ġısmı bayıra çıḫdıñ mı yėnmiye ġızım. çayır yayıliye ya. yiniye de u ġışdaki dad_oḷmiye.

15

YERİ: Koşaca Köyü

ANLATAN: Dört Kişi Arasındaki Genel Sohbet

YAŞI: 60 – 80 Yaş Arası

KONU: Kuduz

- ḳópek_ısırdı ḳópek. bizim sāfetiñ ḳópē yȧv. av ḳópeyidi, dutim şunu diye. ekmek atincik ġapiye. hemen ḥasdāniye ġótürüyoḷá bi_iki ġún soña, tabi ġuduriye de, elinden_ısırmış, yanıñda da bi de bekci bıraḫmışḷa arḫadaşḷarında. çocuḫ dėmişle baı̯rub çaı̯rusa şóriye bas biz gelürük dėmişle. basdu̯u zaman çayıradan yaḫmış yatā öylecene ġaḷdı. öldü hemen hemen aynı saatde. yaḫdı, ḥasdāne yaḫdı bunu.

- ceyḷan yaḫdı ceyḷan.

- ceyḷana yaḫdı. öyle bi ceyḷana bāḷamış ki ġávurḷuḫ_azdu̯u zaman böyle dutmuş ġaḷduracāmış divanı, basıveriye çocuḫ da ġoya doḫdur gelecek zannėdiye çocuḫ_emme yandaki adam. çayırada yaḫdı. dėmeg gi ġurtuḷmanıñ bi çāresi oḷsa unu yaḫmazdı doḫdur_unu. ta baḫduḫ_işlemiş

- támāmen şėyitmiş canım, daā̆ ġurtuḷacaḫ vaziyeti ġaḷmamış.

- ġuduz oḷduḫdan soña ġuduzdan ġurtuḷunmi yȧv. ġuduz_oḷmadan çāresi buḷunuyo da, oḷduḫdan soña.

- he he aşısı var.

- u zaman aşı maşı yo̤udu. çoḫ_oḷdu bu epey_oḷdu.

- oḷmadan, ġuduz_oḷmadan u aşı.

- ġudurmadan oliye yani.

- eved_eved_u ġuduz_oḷduḫdan soña ḥasdāniye ġótümüş.

- yā bunnarda bi amcamıñ ḳópē var. sarı bi ḳópek. maḷ ġúdüyoḫ ȯrda şėyiñ taḷḷasında evüñ, yıḫdı aḷtına beni. ufaliye, oyniye, yuvaliye,

oyniye, ġalḍumiye beni. ben de şöyle ufaḫ çocuum. bi óḳúz geldi. ġalḫdı óḳúzüñ bacāna yapışdı. biyo daā geldi baña gitdi bi geçi geldi, geçiye de yapışdı. ḳóye geldi bunnāñ ḳópēni bi dutdu, bōdu, ġoca daḷdı mīdi hepsi, seyfi vardı baḷtaynan bunuñ ġannını kesiye. bōşuken ḳópek_aḷtından vuriye baḷtayı. óḳúz de ġudurdu, geçi de ġudurdu, baā hiç bi şėy_oḷmadı. ısırmadı emme bi yenniklik var ḳópekde, ġalḍumiye beni. vuriye u yanna, oyniye beniminen yāni. benim de böyle maḷa gėtdīdim. dēmedi işde bizim diye dēmedi. işde daā da tam ġızmamış baḫsana, yȧv óḳúz de ġudurdu, geçi de ġudurdu. óḳúzü bȯrdan ġótdüle şu ġarşuya ġómdüle. zaptoḷmīki imkānı yoḫ.

- baırıyo

- baıriye ki böyle yī dörd ḳóyü. afura bāḷadıḷa bekle bekle, en_aḫırda bi ḫoca varıdı bȯrda, bi ḳóyüñ_adamı, urġanı daḫduḫ, yarusu öñden yarusu geriden, óḳúzü kesdile. ġarşudan birisi geliyė óḳúzüñ ġónünü aliyá, u da ġudurdu_öldü. derisini aliye ġȯya çaruḫ yapip giyecek. u da öldü, ġudurdu. böyle bi iḷaç yȯudu u zamannar bu aşşā yȯḫarı epey var. biz_ȯ zaman on_aḷtı yaşḷarında ancayduḫ. adam ġudurdu, derisini eline deydümeden.

- armutḷu ḳóyü şindi ġaranti aḷtında baḫsana.

- öyle mi?

- neden, neden doḷayı?

- ġuduz, ġuduz.

- ġuduzdan doḷayı.

- ya bi inek ġudurmuş, unu da yimişle bi ġaş gişi. daıtmışḷa etini, undan soña kelleyi ġótürüyeḷa, ġuduz raporu geliye. ġaymaḫam_ȯriye şėy yabdudu, tabi bütün şėyi de aşuḷadiye.

16

YERİ: Musaağa Köyü

ANLATAN: Ahmet İLGEN

YAŞ: 85

KONU: Tuğla Yapımı, Bir Keramet Hatırası

kütahya vardı, ȯrda, kütahyada on sekiz otuz ġırḫ gişi soḫduḷa böyle bi tūḷa yapacaḫ asgeriye ġışḷası, hep girdük_oriye ha böyle. şindi çamur ġucuḳ_ayı, şubat diyelim yaniyo soṵḫ. ȯrda öte başda bi çavuş, beri başda bi çavuş, öteyannı subay, ben şindi bȧırmıya durdum, bu böyle olmaz şöyle olmaz. uḷa dēy şu ġúcúḳ asgeri çıḫar dėdile baā. nesi oḷuyo bu didi. böyle çamur mu, böyle tūḷa mı oḷu emme şindik. ben tūḷaciyim dėdim_ȯrda, çıḫartdıḷar beni. soña bi de maḷatyaḷunuñ böyū varıdı, u da beni de aḷ dėdi yȧv. unu da aḷdım. dörd gişi oḷduḫ şindik. unuñ ġoccā şė_yabduḫ on_iki bölme tūḷa ġabı yabduḫ. dörd gişi de öyle çamur getümiye adam yabduḫ ėyi. hemen ġȯyuḫ_ȯnu, bi ġún soña, iki gún soña çıḫardiyoḫ_ȯnu, oliye, ġaḷıb_oliye artuḫ. soña, ḫava yādı. oḷmaz_olinci, bu çoḫ zaḫmet çekdile, bu bȯrda beklesiñ dėdile. ȯrayı bekledim. dörd ḳúrek de emānet ėtdile. soña talime geçiyoḫ, oḷaya baḫ señ şindi ya, ȯ aradaykene ḳúrē ġaybediyoñ mu? gitdúḳ bölüK ġumandanına dėdim ki: ġomutanım ben ḳúrē ġaybėtdim dėdim. uḷa ġaybėtdiñ de satun_aḷacaḫ dėjilsiñ öte yandan señ çaḷ dėdi git teslim_ėt didi yȧv. unnarı bȯrdan meleke aḷmadı bunu ya dėdi, arḫadaşḷar_aḷdı dėdi, ġaybėtdi didi. señ de ȯrdan çaḷ dėdi getü, teslim_ėt dėdi baā. ġótdüm ȯnnā tesli_ėtdim. ġurtarduḫ yaḫayı. bi daā da tūḷa yapılmadı şėyde. çiğ tūḷa, çiğ. ȯrası öyle hep çiğden, evleri bile çiğ tūḷaydı. ġuriye, ġúneşde ġuriye öyle yapiyeñ. ne sāḷamı yȧv, sāḷam_oḷu mu?

ben şindi epey yaşım var benim. ben bu yandan_evliyim. bu ġóḳ gólden. bi vaḫıtsız zaman geçiye ama ben gece biraz ġorḫaam. şim ḫala gine öyleyim ya. ȯnnar oturu oturu ben biraz gecce ġalmışım_ȯrda. ȯrdan şindi çıḫdım bu şu depeniñ_ardına geldim. bu cami böyük cami dėrler, ȯrdan bi ġúúltü ġopdu_emme, ġóúneñ yėr barabar bütün geliye böyle. ben biyo ġoşmiye durduñ muydu, beni öldürecek dıjñ ġoşa ġoşa ġoşa urdan gelib şȯriye geldükden sora aydı_an bitdi öyle gine. góreñ yoḫ ḫani bileñ yoḫ ḫani. şėjd oḷañ varımış.

17

YERİ: Ömerli Köyü

ANLATAN: Bir Erkek

YAŞI: 66

KONU: Amcasının Savaş Hatırası

şėye gitmiş ķúrt ḫarbine, ķúrt ḫarbine gitdim diyá. ġavaḫḷu bi dene varımış_ȯrda, ġavaḫḷu diyá, ġavaḫḷuyu diyá vurdu diyá. undan soña diyá, bacāmdan ġurşun yėdim_emme diyá amicam, ȯrdan ġurşun girdi emme diyá, ġurşun girdi diyemiyem_ȯrayí diye hemen diye sıḫdım diyá, ȯriyá bi şėy ġaḫdım diyá, bekliyȧm diyá. daã ķúrt var mı diiñ diyá, unu öldüdü diyá, süḷāna gidiyo süḷāna gidiyodu diyá. öbür tarafdan sıyrılḍım diyá, ȯña bi dene atdım emme ķúrdü yuvaḷadım diyá. yine çıḫamıyȧm. bacaḫ yaraḷu diyá. bacaḫ yaraḷu diyá. undan sora diyá, ne zaman bekledim emme bacām aāḷḷaşdı diyá, ġurşun bȯrdan girdi önden çıḫdı dii, sora diyá, ne zaman sora tüfeKleriñ_ikisini aḷdım, gidemiyem aḷaya gidecem ȯ zaman diyá. mustafa onbaşı yoḫ diiñ diye biñbaşı çıḫmış aramiye diyá. topaḷnan beni buḷduḷar ġótdüler diyá, unnānan madelyeyi verdiler baã diyá, parayı vermediler diyá. madelyesi var paray_aḷamadı. u zamandan madelyesi var işde yüz yaşındaymış, paray_aḷamadı. madelye var, madelye daḫmışḷa. böyle diyá emicem de öyle dėdi işde yani çoḫ şėyler bȯraḷara basġun yapmış ġávuḷḷar.

bȧbam üş kere gėtmiş asgerlie. sorakini bile anca bilürüm ben, soraki gelmesini. ta ḫatırliyem şeker, çocuuudum daã, daḫa u çocuḫ gibȋdim, şeker verdüüünü biliyem. şėy dėdüüüm evde odadaydı. unu biliyem. bilmiyȧm bȧbamıñ nerde savaşduuunu, bȧbam söylüyodu emme unutdum vaḷḷa, nellerde savaşduuunu söyliyeḷardı.

18

YERİ: Uluköy

ANLATAN: Recep İtgü

YAŞI: 50

KONU: Kurban Bayramı

şindi biraz değişdi. esgiden şöyle meselā ḳöy meydanında toplaşırdı. şindi biraz u gelenekler değişiyo tabi ḫaliyle. ḳöyüñ belli bir yėrinde toplaşır ḫayvannar urada ḫocalar tekbir_alır. kesilir herges, hissesi olanlar eti pay_ėder. bu şekilde. yėmek varıdı işde, üç beş sene önce bárabar yėmek yėnirdi, undan soña ġurbannar kesilirdi. şindi u yėmek_işi ġalḫdı.

selbes, çifçilik, şu_anda çifçilik. mısır, buyday öyle başġa bi şėy de ekmiyoz. buyday şindi süreriz, talla yı undan soña toumu ekeriz, üsdünü dırmıḫlarız, u şekilde gendü gendüne cenāb-ı Allaḥ yāmuru verüse olacaḫ yani. biraz yani, bu sene biraz düşük yani, verimi düşük.

19

YERİ: Yayla Köy

ANLATAN: Abdurrahman GORAL

YAŞI: 80

KONU: Köyün Kuruluşu

bizim ġuḷaḫḷarımız bek. biz mekdebsüz_adamuḫ ne annadaḷım saā. bildüümüz sorarsañ. abdurraḫman ġoraḷ. emmizādeyük. nasıḷ yėrleşdüümüzü, bòraya geldi, boşudu bòraḷar, geldúḳ urumḷar ġaḷḫmış, urumḷarı bilmiyám ben, biliyám dėsem yaḷan ġonuşurum. urumḷar gitdúḳcen soña böyük_aābeyimiz varıdı, unnar bilenner, unnar da mefāt_ėtdiler şindik. biz unnarıñ ufāyuḫ yani, bizi u böyütdü emme bòrada böyle ġaḷduḫ biz. bòra yani dutma yani. urumḷar ġaḷḫduḫcan soña bi iki ġaç sene soña bòraḷara hep ḳóyüñ maāḷḷesi var orta maāḷḷe dėrler, ġıḷȯuzḷu maāḷḷesi, ā bu da bili, gelmişle, biz de barabar bòriyá gelmüşük, bizim bi ġısmımız, bizim ġoraḷḷar daḫımı arıcaḫ, òra bizim esas ḳóḳúmüz, emmizāde òrası bizim. ḫani emme bòriyà teg düşmüşük biz. bòrası kimisi sapar, kimisi aḷtunay, kimisi çevürüm, ḫani beş_aḷtı cis_insan var bòrda yani, annadacām saā. urumḷarı bilmem. benden böyücek biḷāderim var necib, belkid bilü bizim ḫacı biḷāder. abdu var aşşāda u da bilmiyeḷa, ḫani bilmiyeḷa, bilmiyeḷa dėsem belkit bilmezle, ġaş sene oḷduunu urumḷarıñ ġaḷḫduunu bilmōḳ, saā şindik biliyem dėsem yaḷan ġonuşurum. anam ġaḷmış, bābamı bilmiyem ki, bābam ölmüş, biz dōduḫdan soña. aābeyimizden ne duyucaḫ bi şėy duydu mu ki. yō öyle bi şėy dėdüünü hėç èşitmedim ben, bize de öyle bi şėyi yoḫ. şindik var, baā òonu ānatdı bunu ānadım saā dirsem, yaḷan_oḷu ònnarıñ_epsi.

bunuñ yayḷa dėdúḳleri daḫma u yani. bòraḷar arıcaḫ maāḷḷesi oḫuḷudu esgiden, ḳóteklü maāḷḷesi oḫuḷundu bizim. şindik dejşdi yani,

isimler zaman zaman, asır de̱işiye ġórmüyo musuñ señ oẖumuş bi adamsıñ. bȯ asır geldükcene meseḷa yayḷa ḳóyü dėnmiş. bi da̱ã yayḷa ḳóyü var, bu şėy gebi yayḷa ḳóyü var. bȯrası arıcaẖ yayḷa ḳóyü, yani meseḷa ġaḷabaḷıẖ nereyse ȯraynan isme böyle ġonmuş bȯranıñ. esgiden arıcaẖ ma̱ãḷlesi ḳóteklü ma̱ãḷlesi bi de yazḷa var bȯrda yazḷa, yazḷa ḳóy ma̱ãḷlesi di̱iñ ẖani memur ȯriye gelüdü. şindik de bȯrası var ẖana yayḷa ḳóyü oẖumuş adı böyle gidiye bȯra.

ȯra ġıḷa̱uz ma̱ãḷlesi ġaliye, bȯra yayḷa ġaliye. ya bizim‿esgiden‿u ġórdü̱üñ ġıḷa̱uz ma̱ãḷlesinden geşdiñ ya, ȯra, u ġarşuda ġódōñ ma̱ãḷlesi, bȯrası ġóğce deriye ġadar bi muẖdarḷı̱ıdı. bi muẖdarıdı yani. şindik ikiye ayrıḷdı yani, iki muẖdarḷıẖ.

20

YERİ: Yeşildere Köyü
ANLATAN: Şakir ÖKSÜZ
YAŞI: 87
KONU: Babasıyla İlgili Hatıralar

isimleri u, evelki seferberlikde vuruḷanḷarıñ nerde öldüyse oriyá ġömmüşler. ḥa öyle evliyaḷar var. u evliyaḷarıñ u seferberlii bilmōḳ evvelkini. ya, ḥani boraḷarı bi paḥḷama oḷmuş, undan soña tórḳler ḳafḳasyadan gelmiş, bilmem, çerkezler bilmem nerden gelmiş. boraḷar boşumuş hep yelleşmiş millet. ḥa bu şekil. arzeren ismi ta işde u ḳafġasyadan geldükcen sora boriyá ġonannar oranıñ_ismini arzeren ġomuşḷar. ġafġasyadan gelmiş. benim båbaḷarım, dedelerim biz rizeden gelmeyük, ḥani biz, biz üç ġardaş bi ġardaş orda ġaḷmış, iki ġardaş boriyá gelmiş, işde borḷara yelleşmişük. båbam rizeyi satıncı batuma gėtmiş, batuma yelleşmiş. yedi nüfüs. ordan ev_aḷmış, bilmem arazi aḷmış, oradan gendü ġardaşınıñ bi ġısmı diyelim mekdup yaza mekdup yaza orayı satduriye borayı aliye. undan soña işde seferberlik çıḥıye batum şindi rusda, evet. u seferberlii ḥatırḷamiyem. ben burda dōmayım. u daḥa evvel benden. båbam savaşḷara giderken, orayı da diim sąã, båbam raḥmetlik, savaşḷara giderken arabaḷarınan gidiyeḷarımış, ayaḥḷarında çaruḥḷar, bilmem neler, faḥıḷḷıḥ, düşüklüg çoumuş. başḷarındaki subay diyelim, müḷāzım dėllerimiş u zaman, båbam yaşḷuymuş, båba señ nere gėdiyáñ dėmiş, su dökümme baḥanesine sap dėmiş, geç git memleketiñe dėmiş. undan båbamı ḥoşḷadı buḷdu muydu, ḥayli öyle unnardan ayrıliyė ġaçiye geliye. ne araniye ne bi şėy_ėdiye, işde borda ácel_ölümüne ölüye. ha öyle geliye. ötekiler gidenner gidiye. ąãbeyim fiḷan u seferberlikde gitdi hep. öldüler_unnar.

gelenner de oḷdu. ġaçıb da gelenner oḷdu teK başına. båbam girmemiş savaşa. ȯrda samsȯndan gidiyámış, atuḫ savaşa gidiyeḷarımış, ȯrdan. işde bȯriyá geldi, bi daḫa da ne isdendi, ne bi şėy_ėtdi. öyle ġaḷdı. båbam yaşḷuyudu işde savaşa girmedi. böyle ḳóyde yaşḷuyudu. ȯrdan, işde ben de gencidim. ben geliyádı, ḳóylerde duruyȯḷarıdı, deminki dėdüüm gibi daḷavereyinan unnarı ormannardan çıḫarıyoḷarıdı, ḳóylere geldiler miydi, yėrimizi yelleşdürecōḫ diiñ, sizi fiḷan yėrden isdiyeḷa yėriñizi yelleşdürecōḳ, ḳóylerden çıḫiyeḷarıdı, ġavlileşiyoḷarıdı bütün millete, ḳóylerden dışarı çıḫardıḷar mıydı, peşlerinden bi ateş hepisini bi dene ġomuyoḷarıdı. maḫaḷle maḫaḷle hepisini arazılara vurduḷa attıḷa hep böyle. öyle öyle çoK ġırdıḷa.

21

YERİ: Yeşilköy

ANLATAN: Ekrem ÇAHIRSOY

YAŞI: 70

KONU: Tarihi Olaylar

şindi bu benim aãbeyim vardı, evimiziñ yanda. şindi bu asgerdeykenek şèydeymiş, posdaymış, genel ġurmayda. òrda bi biñbaşı dii ki señ nerelüsüñ_ouḷum diye, ben diye samsunḷuyum diye. samsunuñ neresindensiñ diye. ben diye yüseklenim. yüsē sor_ouḷum ben hep biliyem samsunu, ḳóylerini biliyem ta dāḷarı diye. ḳúmbetiñ neresindensiñ ḳúmbetiñ diye. ò ā şu depiye ḳúmbet diller, ben_a òrdanım diye. yandakine diye ki yüzbaşıya, beyefendi diye ò ḳúmbetde bi ġan dóḳúḷdü diye o rumḷarınan diye böyle diye, ḫasır_oḷdu. şindi nasıḷ_oḷmuş biliyo musuñ, bu, şindi bizim ḳóyden aḷ ki, şèye ġadar daşovanıñ tekkiye ġadar rum bu araya. bu ġórdüüñ bu çitḷüler böyle yani rum. hep bu çaḫır_ammet ġòcō̄ñ tutmuş bu ġarşuya oḷsuñ şòraḷara oḷsuñ ḫicarīnen ḫani beylik zamanı, gitmiş bòrī gelmiş üç ġardaş birisi şindi bu muḫdarıñ süḷālesi, birisi alişara otumuş āu ġarşu ḳóye, birisi de bòriye gelmiş_ayrıḷmışḷar. şindi adam urumḷara diye ki geliñ diye size diye ḫicarīnan verim diye yòḫarı uzaã. unnā òriyá otutmuş bu yannı otutmuş òriyá otutmuş, soña ġarşu gelmiye buḷaşmışḷa bu urumḷa. señ neyiseñ biz de uyuḳ dèmişle ḫicar vere vere. bunnar şindi u yandan patḷat bu yandan, bu yònan bunnara yardım_èdiye şindi. dii samsuna dèvḷet ġuracāz diyeḷa, ponpos dèvḷeti yani. şindi unnā òriyá öyle şèydinci atatürk de ıraḫmetlik ısdanbuḷdan ġaçmış, u sıraḷarda. ḫani orduyu bıraḫmaya hergez feyzi çaḫmaḫ da oḷsuñ şèy inönü de oḷsuñ orduyu bıraḫañ savuşmuş. dèvḷet payḷanmış hep. italyan şèylē aḷmışḷa, ingilizler samsunu, tırabzona

çıḫmışlar, dirkene ḫarīti çizmişler dėvlet yani. pādişaḫ satılmış. bu arada şindi ḫarb ḳútüliye ḫa rumlarnan. ḫa ulan gece basġun, bizim bu ḳóyü yaḫmışla, bi şėy ġomamışlar hiç, bu maāllede, bu dereyi de yaḫmışla, derede bi ḫaneyi yaḫmışla. şindi bu ḳóye diyela ki siz ḫadi baālım siz ġarşíki maāllíye, òriyá ġótürüyola bu ḳóyü, undan soña, dereyi bıraḫiyela, asgeriye varımış emme asġeriye u ġarşuda cincōñ ḳóyü dirük orda duriye. āşamınan pilanı ġurmuş ḳāfir, u ġarşudaki ḳóyde. diyela ki çaḫar_aḫmet maāllesiniñ hiç bi şėy bıraḫmamaḫ_üzere yaḫılacaḫ. şindi bi şėy manġa, asger yoḫ sivil, filan yėri kesilecek, filan yėri böyle kesilecek, ateş dėdi midi zabānan ġúneş doarkene mal çıḫacaḫ ḫani. herkez yayılıma çıḫacaḫ işiniñ başına. her taraf bi avluya girdim cember_altına alınacaḫ mal alınacaḫ diyela.

undan evvel de zatene, bizim türkler topal_osman varımış. unnarı ḫışır_ėtmiş. üç sene dā başında bıraḫmış. yaz ġış ḫışır_ėtmiş unnarı. u ḫırsınan böyle zabanan dėrdi ıraḫmetlik bābam yòḫarda, u ḳósemaḫsut dėrlerdi u maāllеye, ordan iniyela. ordan bòradan bi ateş ḫani silaḫ_atiliye ḫani devam. her taraf kesilmiş dii mal, cembere girdim, bu acısu dėnilen beş maālle bòra bir ḳóydü. şindik_ayrıldılar. hepsini malınıñ, yòḫardan topliyela, kim var ki zaten ev, zopaynan ḫarb_ėdiye. u adam silaḫlu señ zopaynan. alıp gidiyela iki yüz üç yüz malı. bi iki gişi de vuriyela undan soña öyle gidiyoḫ. şindik bu, öyle böyle dėrkene asgeriye ġızışiye ḫani, atatürk de bu samsuna bi şėyitdiñ miydi, diyela bu cobu varımış yòḫarda. ḳósmenōñ dėrlerdi ora. òrayı sökütemiye asger. diyelar ki o işde filancalar gidecek, kirezdepe diller şu ġarşuda bi yūsek depe. topcuyu òriyá ġuymuşlar, aşşāda ırmaıñ boyuñda bi düzlük vardu, ta aşşāda. makinelüyü de geceden òriyá ġurmuşlar. tám buaz_orası çünki. bu yòḫardan

süreñ_oriyá girecek. ırmaı ġaçaḫ yoḷ_ora. asgeriyė yoḫardan āşamınan samanḷıḫḷarı yaḫiyeḷa ġavur u zaman. asgeriye bi girdiñ midi ordan zabaḫa ġadar hiç durmama ġavline bi gún bi gece oriyá doḷduriyeḷa āşamınan. topcu da u yandan döveñ, zabānan ġüneş doarkene dėrdi u ırahmetlik bābam makinelü devam_ėtdi, gece yarısına ġadar böyle makinelü çalışdı buazda dėrdi. ertesōn acḷıḫ var taḷana gėtmişler ḫani ġavuruñ ötesini berisi aḷmiyá. böyle adam_ölüsünden geçememişle u ırmaıñ boyunda yani. ġávur yani ġávur_ölüsünden. böyle annadudu ırahmetlik. boraḷarda çoḫ şėy_oḷmuş yani. ḳāfirler çoḫ_işgence yapmış bizim türklere yani.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

22

YERİ: Ayaklıalan Köyü

ANLATAN: Emine ÇAKIR

YAŞI: 105

KONU: Tarihi Olaylar

ḫoşgeldiñiz, safā_eldiñiz, ġávurḷarıñ ġününde emine . emine çaḫır. yüzü ārmuşumdur. tabi dā ġávurḷarıñ gitmesini biliyom. bābamıñ gėtmesi seęrberlī biliyom. seferberlī biliyom, dāḷarda yatduḫ, çeteler geliyodu, bizi soyuyoḷarıdı, maḷımızı kesiyoḷarıdı, nemiz varsa aḷıyoḷarıdı. u işde u ġünneri ġórdüm, u ġünner gėtsiñ de gelmesiñ. yā neler çekdük neler çekdük. ot yapraḳ yėdúḳ ölmedúḳ. dörd ġardaşuduḫ, iki ġız_iki ōḷan, bābamız seferberlikde gėtdi gelmedi. işde böyle meydana geldúḳ. şindi teg ben ġaḷdım öldüler, bi teg tōmluḫ ben ġaḷdım, daḫa yoḫ, hiç benden hėç. unu sorıcaḫ_oḷusañ hiç yoḫ. benden başġa yoḫ. he yoḫ dā. bilmem mi urumḷarı bilmem mi? topaḷōñ ḳóyünde çōnu öldüdüler. derelere doḷduduḷar ölülēni. yā neler_oḷdu neler_oḷdu, ēy aḫḷımdan çoğu ġaḷmadı, yósa neler_oḷdu. u vaḫıt kimse yōdu ki undan soña dediler ki: ēy bizim ġıraḷımız çıḫacaḫ dėdiler bunnar, biz dėdi biz_artuḫ bizi asıcaḫ ġávuḷḷar, unnarıñ ġıraḷı çıḫacāmış, bizim bizimki yōdu artuḫ bizimki, u, unnar, u dėdiler, u gece mustaha kemaḷ çıḫmasaydı biz yoḫduḫ. he, ĭraḫmetli anam da dī ki, hiç ġorḫmuyodu anam işaḷḷaḫ siziñ başıza çatḷar bu daraḫ dī. bizim popazımız bizim ġıraḷımız çıḫacaḫ türk ġayboḷacaḫ. ĭraḫmetli anam da dī ki, hiç ġorḫmamış baḫsana ki, señ, işaḷḷaḫ siziñ başıñıza çatḷar dīnci u gece, u mustaha ke, u samsundan çıḫdı, unnar gėtti içeri biz ġaḷduḳ.

biz ġávuḷḷar gelüken ġaçiyoduḳ ya. ġávuḷḷar bizi gelip soyūḷardı ya. biz dāda biz yatduḫ. bizim hep yellerimiz vardı, seyvan yellerimiz ya. iki

tasımız varsa dā depdúḳleriniñ dibine atıyoduḫ, ġaçıyoduḫ, ġávuḷḷar gelüb‿aliyoḷardı. ġávuruñ çetelerini ġörüyoduḫ. yapmiḷardı. öyle o̊ zaman öyle yōdu. soñadan çıḫdı hepsi, yōdu. sofu aḷan ḳóyünde çoḫ‿öldüdüler çōnu ġırdıḷar, ġávuḷḷarı ġırdıḷar, ġávur da bizimkileri ġırdı. ya, ya. neler‿oḷdu yavrum. çōnu unutdum neler‿oḷdu. ekmēñ varsa aliyáḷardı, parañ varsa aliyáḷardı, maḷıñ varsa kesiyáḷardı. dēy‿orda kesip yiyoḷar, ėyisini aḷıb ḳótüsünü bıraḫiyáḷardı. señ o̊ñe dursana ya, varsana ya. öldüriye seni, öldüse ne ya. yozġatḷu‿ayrīdi, ermeni ayrīdi. yozġatḷuḷarı da biliyem ben. yozġatḷu ayru. ḫani bu anarşit var diyeḷar ya, ben bunnara yozġatḷu diyem. yozġatḷu ayrīdi, ermeni ayruyidi, rum ayruyidi. bunnarıñ biz içinden çıḫduḫ. ġorḫiyoduḫ dā, biliyoduḫ ya. anō oḷmaz mı, çeteler oḷmaz mı? båbam seferberlikde gėtdi, gėtdi gelmedi dā. yo anam yoḫ. erkek ne ariye. bi iḫtiyarcuaz var, emmimiz işde, iḫdiyar‿adamcuaz bunu o̊nnēne ġatıyoḷardı, gėdiyoḷardı, dēy şu evi soymiyá. ġavışḷıyá ġavışḷıyá adamcuazı ġavıştḷuyaraḫ. neler‿oḷdu yavrum‿işde. aḷḷaḫ‿u ġünner gėtsiñ de gelmesiñ. neler‿oḷdu, neler‿oḷdu.

ot yapraḫ yiyoduḫ da. aliyaḷardı bi şėy ġómuyoḷardı. señ ne yėrseñ yė daḫa. her gelüyoḷar neñ varısa aliyoḷar. böyle az ġávur gelmiyodu ki. hep çete geliyoḷar, çete başḷarı çeteler. neler çekdúḳ, neler çekdúḳ.

23

YERİ: Dağcılar Köyü

ANLATAN: Şerif KIRIMLI

YAŞI: 70

KONU: Karışık

ataḷarımız bizim ġırımdan gelme. çarşanbiyá gelmişler siftaḫ. undan soña orda siñekden duramamışız sivri siñekden, undan soña buriyá gelmişler. unnar çoḫ zor ġünner yaşarımış u zaman. çoḫ zor devirler yaşamışḷar, ġorḫmayinen ġaçmayinen, evi bıraḫıp terkėtmeyinen derede tepede fendeklerde yatmayinen, u ġünneri annadudu bubam. ġávuḷḷar maḷı sürüb gittile, bubam peşinden siḷaḫ‿atiye işde bıraḫduriye işde öyle söylerdi yani ïraḫmetlik bubam. u zaman işde yaḫma yıḫma varımış yani bizim türk maḫaḷḷelerini yėrlerini yaḫarḷarımış yani.

ḳıḷaȯzḷuda. ḫatırḷamaz‿oḷu muyum canım bȯriyá gelmemizi. bȯraḷar boşudu, geldúḳ bȯraḷara.

ben anḳarada yabdım. elli dörtde. ben asgellik yapmadım baa̲ dirseñ. ben saḫatıdım, ben‿aḷtı ay bi asgellik yabdım. ġoḷumdan, benim ġoḷum ġırūdu, bundan fazḷa búḳúḷmez böyle. undan sebeb saḫat, saḫatdım yani.

bizim‿adetlerimizde dú̲únner böyle telefon bi şėy yōdu u zaman, oḫurduḫ camilerde, maḫaḷḷeyi gezerdúḳ her neyse, ġörevlendürüdúḳ. topḷanuduḫ öyle meclis yaparduḫ. benim dört yüz lira. biñ doḫuz yüz ġırḫ sekizde dört yüz lira. çoḫ böyük parayidi. ġaçuma yapduḫ, ġaçuma. bi maḫaḷḷedeydük zaten.

ġurban bayramḷarını topḷaşuruḫ, bi yėrde kesėrük yani. topḷaniyoḫ, faḫıḷḷara faḫır payı veriyoḫ veyā aḫrabaḷarıan da verüsüñ, gelen, misafir

gelü, unnara verüsüñ. undan et ġónderürük, yan ġónderürük öyle şėye, ȯrda yaḫni yapaḷḷar, keşkek yapaḷḷar, topḷanuruḫ_ȯrda ziyāfet yaparuḫ. top verülle ġüleşine ḫani.

24

YERİ: Gülveren Köyü

ANLATAN: Kaya ARSLAN

YAŞI: 115

KONU: Hatıralar

ādam_adama ilazım olur. ādam_adama bu dünya ādam canım hepisi bunuñ adam mı diyoñ señ? adam señde ey. e cümleden ḫoş geldiñiz, safā_eldiñiz. şindik benim biraz emmi ōḷu ġávurḷarı bu dedeñ ilk çaḳmā bu dedeñ çaḷdı. baḳ şindi yoḫ yā babam biñ üç yüz yirmi yedi aḷtıda şėye balġan ḫarbine gėtti, gelmedi. babam gėderken işde delüğanḷu çocūdum. zehmer_ayında gėtdi, ġar_aḫa burdaydı öñünde çiğir yarıyodum. ḫanı ġávuḷḷar ġaşda şėy oḷdūnu aḳḷım şimdi birez aḫa böyle. ġávuḷḷara ilk çaḳmā ben çaḳdım. geldide barıT şişek yoğudu, şişek. topḷaduḳ ġávuḷḷarı, asker geldi topḷadı. mermi yoḫ, erkekler ġaşdı ġaşdı. ġarı uşā topḷaduḳ. āç samanḷī varıdı böyük bi samanḷıġ. topḷaduḳ, köyüñ ġávurunu dutdūnu bir bir_üsdüne, bi tenüke ġaz yā bi kirpit, yoġ, yoġ yaṿ mermi yoġ mermi dünyada yoġ. ey gidi yeėnim neler ġórdü de ben.

o ġávuḷḷar sözüm oña hepsini tanīm. bağdasar usta idü, soğman ġávur, bunnar çapan demürlerini onna yapardı. bizde daḫa öyle usta yoğudu. bu ġávuḷḷar sözüm oña hiç kimsiye, gece dağḷara çıḳdıḷar. şöyle bi depe var, köldük dėller, orada gece gezerdiler. kimsiye ĭras geldiñ mi señ nerīdiyoñ demezdiler. o ġadar şėėtdiler, bi sene sürdü temüzliyemediler. bi ḳómüş kesdiler. o da ne aḫa çaruğa çaruğa, bu yoğudu, askerden candarma mīdi artu candarmayidi. biri geldi, bi ayaġġabı getümüş cămide üç yüz gişi var, çaruḳḷarın içinde bişi. ḷa bu neyimiş. neler oḷdu şu dünyayı, ne bu, biz çekdúḳ ne çekdüğüse biz çekdúḳ. çarşanbadan bir ölçek misir

yüklenüdüm de üç ġún üç gecede evime çıḳardım. o da böyle bir cumḫur oḷup da ev nerde, nerde yatıyoñ, barabar yatıyoġ, nöbed bekliyoġ. nöbed beklemessen gėtdi çuvaḷ, un, duz. sırtından aḷıyo sırtından ḥırsız. ev yoġ ġi evde yatsañ. kim ev aḷıyo o vaḫıt, ėyle yaşıyoñuz du̱a ėdelim Aḷḷahımıza da ėyülük versiñ, ġaruşusa bu yele verü, yoḫ oḷusa. bilinmez bu dünyanıñ işini, kimse bilmez dünyanıñ fendini dėmiş kime ėyü̆lük ėderseñ saḳın ondan gendǖñ. kimse bilmez şu dünyanıñ fendini dėmiş, kime ėyḷúġ ėderseñ saḳın ondan gendǖñ. hey gidi, yoġ ben atatürk şey meneviriya girdim, meneviriya yabdım, atatürk ġórdüm. atmış sekizinci aḷayı iki kere atatürk'e seḷam verdüdüm. o da baña ne dėller canım. sıra çavuşuyudum. o tĭraḳyanıñ, bu buḷġarıñ bu hüdüdü mü? burdan aḷduK, şu sereniñ yannı mı, hüdüd? çanaġġale boğazını aḫa böyle yabduK. müstākem mevzi bu yėrde öñündeki ḳóyleri atdıḷar geriye, ateş saḥası böyle. makinelüler ağır makinelüler girdi çıḫdı. yatiyo ȫyle yatıyo. onu asger aḷay gėderdi. topraġ çuvaḷḷara doḷdurudu. dē şȯrdan sırtında yükleri getürü, ȯnuñ üstünü şey gibi yap. üç ağur top böyle vurmassa birini bi yėre, delemiyo. öyle yėrin aḷtında ateş saḥası aynı, buḷġardan, yonandan çanaġġale boğazı şindi aḫa bizim böyle asġer varıdı. işte onuñ için ḫanı, zabitler, şehir burdan şöyle işte yaḫın. orıya‿eldiñ mi di aḷay ġomutanıñdan izin aḷuduḷar. çavuş, burdan asġer işte oḳuḷuñ yannı ġadar baña dėrdiler. benim ġomutum fazḷadu. asgeri burda dönder ġóndērüm talim yapdūrum. ġaya asḷan ḫadi baḫim aḷ aḷayı aḷay şenlik. böyle gėdiyoduḳ anañı satī̄m bi de efendi beş aḷtı taḫsi anañı satī̄, indi, yoḷuñ ġıyına baḫdım ki atatürk. atmış sekizinci aḷay dūr. ġıḷıġ ġıyāfet tüfeg ȯmuza uyġun‿adım marş. digġāt. ėy gidi. çoḫ ėyi bi adamıdı çoḫ ėyī̄di menevresinde soñ otuz dörtde baña bizim üçüncü daḳım ġomutanı yoḫ efendi birinci daḳım yüzbaşı seniñ bi tē̄men var, ikinci seniñ,

üçüncü daḳım ḳaya asḷan seniñ dėdi. yoḳ zabit yoḳ. işde atatürḳ burda bana üçüncü daḳımı verdi. iki yüz elli gişi seferibellik ġadro. burdan şuriyá şu āç ġadar ayrılmadan sıv̇ari çevürüverdi mevzi aḷ ateş selbes dėdim. nėėtceñ? yėsir aḷacam dėdi sıv̇ari ġomutanı, makinelüleri, menevre cihazḷānı aḷıñ dėdi, şapırt aḷdı. atını şöyle dönderdīdi aḷḷaḥdan atıñ nasıḷ ġözüne ïras gėldidi at dikdepe‿ėtdi. atatürk de burda heç geç dėdi bu yanna señ yėsirsiñ dėdi, oña. işde bi de ordan bi şėy verdiler geldi. üç ay buriyá gelme buriyá elli ikide geldúḳ. üç ay hóḳúmetinen aramız kesildi. bi ġış oḷdu aḥa şu āç gibi. üç ay hóḳúmet yoğudu. bizim diğer ḳóyümüz burdan bazara ġavaK ġadarıdı ġavaK ġadar. ey gidi ey gidi hey. kesildim. benim mükāfat gelmiş. yoġ telefon yoġ, yoḷ yoġ, araba yoġ o vaḳıt bi şėy yȯġ. bi araba geldi, şėyde ḥafta ġünü erbāda, erbā bi şehir eski şehir. üüü dėdük ḷa bu ne? ḥalġ da millet de böyle, ḷa bu ne? ġėtdúḳ, bi yėre girdi, bi doḷmuş. ḥani ben giremedim, ben girsem. indi bi ġamışatcıḷar çıḳıñ yaḥu ne var? millet birbirini ġırī, çıḳañ o ȯña soruyo: ḷa ne, ḷa ne bilim. bacaġḷarınī‿órdüm aḥa şöyle bacaġḷarı diyo. ġafasını ġafasınī‿óremedim ḷa dī. aḷḷaḥ‿aḷḷa ay gidi yoġ dünyada viḷāyetden gelmiş şindi bunu şunu ḥavada teyyārey‿órüyoñ hö. teyyāriye teyyāriye bindim efendi. tālimdeyük teyyāreler indi. böyle ḳırḳḷarelindeyük biz. ora böyle bataḳ böyle heziyá onnar heziyá dururḷar böyle heziyá. dėdim ki ġabdana ġumåndanım dėdim saña bi ricām var dėdim. söyle dėdi. bi girīm oturīm dėdim yav̇ bi şėye ellemem dėdim. baḳdı çaḳdı, gir dėdi içeri. girdim otdum. nerden burdan adam ėniyó dėdi, atliyó, nasıḷ atliyó, işde şöyle hay gidi ay gidi yeenim ġórmedúḳ hiç bi şėy ġaḷmadı Aḷḷaḥıma şüküller oḷsuñ rabbime bu ġününe bu saáatine ėşde. ben seni hėç ġórmedim señ ḥoca mısıñ? ay yeenim ay ay.

ay yeenim kitabı ġözlerim ġörmez oḷdu. vali ġet de ġözlük aḷ diyó, gedecēm, ġaymaḫam ġönderecek. ġetdim ṣoramda bi ṣey çıḥdı buramda ṣöyle bi siġil çıḳdı. burda durub döküyodu ṣöyle oḷdu. ġaymaḫam ġönderdi väliye, väli ġönderdi ġetdúḳ yatduḳ. burayı toḳdur ṣurdan aṣā yüzdü buram erbādan bi taḳsinen ġetdúḳ geliyodúḳ, torun böylė taḳsiyi, ṣurama ṣöy düṣüp basdonu soydu sadece. üç sene bu ėyi oḷmadı. aḥ ġözünü sevdūm Aḷḷaḥ razı oḷsuñ. borda da bi burdan aṣṣā yüzdü bunu, ġaḷdudu atdı. toḳdur iki_ėce yatdım üçüncü_ėce ameliyet_ėtdi. he yatiyó āliyó adamḷar. bir_iki_ėce dā öyle nerde sıra öyle ne var ki señ. geldim yaṣḷu adam öyle āliye. niye āliyoñ_emice señ. e yav señ_iki_ėce yatdıñ üçüncü_ece ameliyet ėtdi. ben on gecedü yatiyom baġmiyoḷar. ey ben niyapim dėdim. oñu señ baña vaḫdında diyeyidiñ, bu benim emicem bunu ṣėėtmeyinci ben de ṣėėtmem dėrdim dėdim. e señ boriye bi telefon geli hėç baña nėye sormadıñ dėdim, kim bu dėyne dėdim. besbellü memleketi dėyne ḫani yabancı adam ġoya, yabancıliye. ḷa türküñ yabancıḷī oḷu mu, merḥaba merḥaba da. bitdi yav. ḷa benden böyük oḷsañ atamsıñ yav ben de seniñ evḷadınım señ benim evḷadımsıñ. şindi señ baña bi şey dėrseñ ben saña bi şey dėrsem, oḷu mu? oḷmā hey gidi señ böyle oḷusañ ben böyle oḷusam bizim boriyá ipi taḳaḷḷar. faḳat öyle dúṣman ġarṣumuzda. tabanca yoġ türk mü bitdi ġardaṣuġ böyle böyle adam señde hey gidi serseri dē dey gidi dey öyle oḷmassa şöyle oḷusañ, adam señ şu yannı ben bu yannı ėtsem ġaçarsam çinaḷḷar. seferibirlikde ġaṣdıḷar, ġaçannarı vur emri verdiler. ben böyle doñuz bekliyodum seferibirlikde. ġaçāñ bizim ḳóyden birisi ġaçarḳana bizim seyvana düṣdü. ḫani taniyom ben, gendünü de taniyom, beni aman dėme dėdi. o vaḫıt vur emri var, ġaçannarı. e helbette vur emri oḷu. e señ burayı bıraḫıp ġaçarsañ ben de ġaçarsam, e noḷdu düṣman yörüdü gėldi. ooo böyle

ölüceñ, ölicem e ölüñ öl yav̇ öl. ne üçün ölüñ vátan_üçün memleketüñ üçün, ırz, namus_üçün. düşmana mı verecēñ? señ ġaçarsañ ben ġaçarsam ā nōḷdu. düşman yörüdü.

İşalḷaḥ ḫanı Alḷaḥ ġösdertmesiñ de benim bābam bulġar öldüdü, bulġalḷar. bulġar öldüdü. dört yüz yirmi altıda. beni tïraḳyiye ben iki keren gėtdim. tıraḳyiye asgere iḫtiyatḷa saliḥomurtaḫ seferibirlik ilān ėtdi. bābasını bulġalḷar öldümüşümüş sali_ḥomurtāñ ġoḷordu ġomutanı, sali_ḥomurtaḫ. bulġara girdi çıḳmadı. seferibirlikde evlendi.

be yeenim atḷar teğeltüsïnen tayinan atḷadılar. ḳırḳḷareli aḫa asger ḫayvana yėr yoḫ. insan asgerden Alḷaḥīm Alḷaḥım o ġünneri ġösdertmesiñ, ġösdertmesiñ. ġönderdiler beni yüz elli gişiyinen bulġar hüdüdüne āç kesiyoḳ āç. böyle şėy yapiyoḷar ġuruḷuġ ġuruḷuġ üsdüne ā böyle ġazū dikiyoġ unu çit örüyo ne dėmessek böylė atiyo üstünden siirtiyo. dėdim ki böyle aḫa bi yoḷ geçiyo, bizim çadır burda bulġarinki orda. bulġar ġomutanı bi gece geç gelmiş, nöbetcilere iki yüz elli gişi mevcut. āç gesdürüyom çit ördürüyom o melmeket o viḷāyet seferiberlik. oranıñ yeenim atı óḳúzü yoġ kómüşü yoġ, kómüşü baḷaġḷamış da arabıya, ey gidi, bulġar zabiti bi gece gezmiş. dėdim ki ḫa böle çavuşuñ üslēni, bu gece ben nöbetcïm dėdim. yeni ġontroḷ var, vuracām vuracām bi bulġar vurïm dėdim. gelmedi gelmedi deyyos, valḷa vuracādım, ne oḷusa oḷsuñ dėdim. ey gidi, Alḷaḥım o ġünü ġösdertmesiñ. atıñı, óḳúzüñü bütün ḳómüşüñü ïneñi o viḷāyetiñ arabaḷarı öyle āç kesdúk bir_ay, geldi buriyá çıḫdúḳ. gel_emri var, geliyoḫ. viḷāyet oḳuḷuñ yanında viḷāyetiñ üsdündeyük. iki asger bi ġumandan arabaḷarı kimise amiriñ yüzüne, ġumandan. ne var dėdi nerden kesdiñ, ne diyoñ ḷa señ dėdim yav̇ neye gelip baḳmadıñ dėdim. o baḳımı señ benim, asger dėdiki iḫtiyat, tü .....uñ oğḷu, dėmek ki, ben bābamıñ_evine mi_ötürüyom ḷo bunu dėdim. arabadan ḳótēñi ġapan zopasını ġapan, bi yörüdïdi, ġaç

viḷāyete, size soracām dėdi, ḥāḷā soracaḥ. ḷa sañki ben bå̊bama şėydiyom evime_ótürüyom da, neye gelip baḥmadıñ dėdim. mákmañı dėdim, neye baḳmadıñ dėdim orada da, burada da arabanıñ o̅ñe duruyoñ. yüz elli araba ki, dē bordan asarcuḳ gibi seferibirlikde o. señ cāḥil adam, ḥayvan adam. ḷa ben_evime_ötümüyom, beni ġóndermiş bunu kessiñ, illā yıḳıyom. oriye gelü dėr. baḳaḷım şöyle kessiñ böyle ediñ dė. kesmessem señ kimsiñ be! saña bi şėy oḷmaz señ de. işde insannarda bazan aḳıḷ, sırḷar var, yāni maḷ mülk oḷmuş da bi şėy oḷmuş da, ḷa asger kimseyi tanır mı, seferibirlik señ asgeriñ, eviñe_ötümüyoġ, bu evine ocāna_ötümüyoġ ki yȧv nere_ötürüyoñ dėseñ ḥā, ėşde yeenim neblim bu ġún de geldi geşdi.

burda mı, onnarı topḷaduḥ, onnar, önce onnar_ėtdi onnar çıḥartdı, böyle ḳótē dėldiler, bu basdonuñ içine aşşā yazdı ḳȧ̊adı, ilk evveḷā türkleriñ ġózünü aḷacōḳ dėdiler, yaḳaḷandı her yėrinde ānaşıḷdı. iih aa o vaḳıt hökümet bunnarı geldi, ḳóylerde tüfekler saḳḷuyidi ya çetelerde. anīm geldi ġumandannar. ḥadi barabar kóye, onnarı topḷaduḥ adamḷarı ġaşdı, erkek oḷannar dağḷara ġaşdı, ġarısı uşañı çoḷuñu çocuñu böyle böyük bi samanḷıġḷar var, oriya böyle asger dutdu mu bacāñdan birbir_üstüne. aḥa bu şekil ağaç gibi bi tenüke ġaz yā, bi kirbit öyle yaḥdı, öyle ġurtuḷdu niyapsıñ nere_ötüsüñ nereye_ötüreceñ? mermi yoġ gi şȯriyá varinci vursuñ. samanḷıġḷarda hep yaġdı. onnar önce süḷaḥḷarı ġuḷḷandıḷar, basġun yabdıḷar ḳóylere. az oḷan ḳóylere basġun_ėtdiler. ḥóḳúmet o vaḥıt yoğudu işde. beş asger varısa ancayidi, ey gidi. asgeriñ birisi ḥasda oḷmuşudu da, ġumandan bi bölük asgerinen geldúḳ, adamı. getü ḷan buriyá_etü herşėy bayram bo̅ñ efendi ey gidi yeenim neler oḷdu, neler oldu. emme aḥa şu iki anarşitden ėyi̅di. ġávur, yāni dünyanıñ yarusu ġávurudu o vaḥıt. üç yüz ġávur gezerdi böyle kimsiye neri̅diyoñ dėmezdiler.

şirin ağa dėrdiler, çeteydi. şindi efendi türk türk. o ġávulļar ondan şėyėderdi ġávulļarıñ evini ocağını, onuñ mehellesindeyidi o yaḳdı, o yaḳdı. ġarısını uşānı topļadı o çarşambiyá aḫañ ġızılırmā doļdudu. o adamı ġávulļar üç yüz ġávur dağa çıḳdı, erkeklerden iki kere basdıļar dutamadı, üçüncüde dutduļar. onuñ, he bi arḳadaşı varıdı musayı båbayīt, yiğitlik ondayidi işde şu ġadar dā varıdı. ġávuru böyle avucuyunan dutardı. bi_ún ayrıļmış da bu ḳóyden o ḳóye gėdiyomuş. ġávulļar da işde orada bekliyomuş. onu dutduļar musayı, şu_adar kesiyo, aḫ bu_adar şėy yoġ yarım bu_adar böyle, seni öldüse adam bi öldüñ, êyle ėtdiler. o şirin ağayı başļadıļar üç yüz ġávur bu. a çete o da. dutduļar onu da dutduļar iki sene üç sene soña dutduļar. ġótdüler bi eve böyle bāļamışļar böyle. elleri arḳasında şindiki_ibi ip yoġ ya, şu dınnāyınan kese kese eliniñ birini ġurtarmış ötekini de bağļu, ölmiye, öldümiye, öldüsünner diyó adam ḫamı biliyó ne çeşit öldüreceklerini onu işde aḫa şu_adar ġünde adam kesėcekler. öldüseler insan hā gėtdiñ daḫa yoġ. emme gece ġünüz. öteki elini de bi sıyırdıñ mı tüfẽ ġapmasıynan nöbetÇi burda dikiliyomuş burda ev böyle yüsemiş, bi de aļtda. o nöbetÇi yitinci, öteki nöbetÇiniñ üsdüne düşüyó. o da onnarıñ üsdüne atļıyo, ġorḳuļarına onnar hiç ġıpırdayamıyo aļdı çıḫī, öyle adamidi. ġaymaḳam ġumandan onūnan gėderidi. ay gidi yȧv ne adamıdı, ne adamıdı, böyle adam. dünyayı o adam ıslāḫ ėtsiñ.

atatürḳüñ tirenine ben çıḫdım. ḫanı yoġ yȧv ġoca türkiyede yoġ yȧv yoġ, ġoca viļāyetde yoġ yȧv gi biri bi şėy. vali gėtdiñ midi, ġumandan biñbaşı samsundan geliyó cendarma beni bȯrdan ġötürüyóļar ama, bi şėy daḫduḳ gėtdúḳ a buriyá, yaḳasından sökdü.

türklük soruñ bizi tariḫden, soruñ bizi nelerden

yėryüzünde ne böyük bir milletiz biz erler

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

uğradıḳÇa, saḷdırdıḳÇa, vaḳıt vaḳıt ve yėr yėr
iñlemişdir şu ġóḳler, ditremişdir bu yėrler
bileñ bilir bizi biz kimiz? beş yüz yıḷḷıġ bir milletiz
sesimiz var ġóḳlerde, izimiz var şu cihanda
medeniyet tacını gėyeñ biziz turḫanda
ġanımızda ateş var bu ġün bile her ġanda
bize soyḷar ırmağı can ġaynağı türk dėrler
mızrağımız dúşmanıñ bārına dikildi
bayrāmız en yüce ġaḷ'elere çekildi
mārur başḷı ġıraḷḷar önümüzde eğildi
yenilmiyen ġuvvetler ġoḷumuzda yeñildi
bize ayıñ eşi ġünüñ yoḷdaşı türk dėrler
bayrāġ! ġóḳleriñ ay yıḷdızı seniñ ġóḳsüñde parḷar
şu yurduñ oġḷu ġızı seni her yėrde arar
yaşā ey yüce sañcak, seniñ ne ġúzel duruşuñ var ancak
seniñ ġólgēñ aḷtında türk milleti şen oḷu, hür oḷu
vatanına basañ dúşmanı yumrūnañ yoğuru
yaşasıñ varoḷsuñ türk cumḫuriyeti
yaşasıñ var_oḷsuñ türk milleti.

25

YERİ: Yarımca Köyü

ANLATAN: Hüsnü KAYA

YAŞI: 95

KONU: Köye İlk Yerleşmeleri

burıya efenim ġóçü yükledúḳ tongele çıẖduẖ tongeliñ ġoca kelḷoñ depede ġóçü yıẖduẖ, yėmek yice͜úḳ. böyüklerimiz var ō̄müzde on beşlü, daẖa böyük. birisi çārdı öte yandan ḷō ġoca kelḷōñ dīnci aẖḷımdan çıẖmıyȯ. ē̇y didi öte yandan bütün ḳóylüler. on beşlüleri yarın acele asgere isdiyoḷar dėdi. bizim de emmimiz var ismayil on beşde. uḷa gel hele dėdi be. onu çārdı. dėdi ne u dėdi yȧv̇. bu on beşlüleri acele asgere isdiyoḷar dėdi. e ben on beşlüyim ya dėdi. ben‿annamam dėdi. ġóçü orda yükledúḳ, gėtdúḳ, ḳóye, derẖaḷ ḳóye gėtdúḳ. ḳóyde on beş ġún ġaḷduḳ. ondan soña ġóçü yükledúḳ, buriye geldúḳ. u da on beş ġún asgere gėtdi geri geldi. buriye daẖa soña geldúḳ‿işde, buriye geldúḳ.

hiç kimse o zaman‿abi moşudu bu memleket. herif beş yüz, biñ ġoyunnan bu memleketde ġoyuncuḷuẖ yapıyodu. soña böyük bi ġış‿oḷdu, bi zaman ġışa dutuḷduḷar, ġasap dutduḷar, ġasap dutduḷar ġoyunnarı kesmiye böyle. mundar gidiyo ġoyunnar hep. çünkü sayası yoġ, samanı yoġ, sapı yoġ. işde o ẖaḷḷu onnar da bȯrdan gėtdiler, biz de bȯrayı aḷduḳ. işde burda geldúḳ geçdúḳ. biz yabdúḳ tabi.

yėr yoġ yȧv̇ yėr. buraḷar boşaḷdıñ miydi, señ bizim memleketimize gėt, señ eşşā ġótürmiye yoḷ buḷamassıñ. daẖa geride. soña bu ġávurḷarıñ en‿iyi yapuḷu evleri varıdı. çeşmeleri, tekneleri, suḷarı hep duruyodu. evlere yelleşdúḳ, ev yabduẖ. yaḷūz u zaman gezdim, ġávuruñ sabanı āşda, boyundurū āşda bekliyodu. böyle ġórdúḳ.

nėyapıcañ, gidiyoñ eşşēñnen yaud sırtıñnan çarşanbaḷara, topḷuyoñ, aḷıyoñ getürüb bunnarı ūdüb yiyoñ. başġa çareñ yoḫ. işde neyse inēñden yā yapiyoñ, tavūñdan yumurta yapiyoñ ġótürüp, getiriyoñ_işde.

yoḫ yȧv, araziler varıdı. dā ileri. arazileriñ çounu dā basdı şindi. anam ne boḷ samanlıġ her yère yapılmış. buranıñ ġávuru geldi. para var param buḷacaḫ diyerek. başçavuş faḷan barabar. geldi doḷaşdıḷar, burda benim_evde yatdıḷar. sabaḫdan çıḫduḫ yȯḫariya. buranıñ asas yèri yȯḫarda, bura dėḭl. yani ġávuruñ ev yèrleri var böyle. çıḫduḫ ȯriyá, ġávur gètdi mezerlī gezdi. mezerlī de ġoşduḷar bizimkiler. uḷa bu mezerlī ġoşana dèdi, Aḷḷaḥ yèdümesiñ dèdi, yȧv ilimteriyos āḷadı. ordan döndü, ḳóylü, başçavuşa dèdi ki, çār bu ḳóyliyi dèdi, bi kelek_aḷtun doḷusu aḷtun çıḫartsıñnar dèdi, para nerde dèmiş. açlıḫdan ġorḫuyoḫ bu memleketde. o ḥaḷḷu yoḷ_ètdúḳ gètdi_işde. kilise oḷmaz mı kilise vardı her yèrde.

26

YERİ: Kesealan Köyü

ANLATAN: Mehmet YILDIZ

YAŞI: 62

KONU: Karışık

bu ḳöy şu ġörünen enerji diregleri var ya, şu böyüK yükseK ġaradā, onuñ arḳasındīmiş, türk ḳöyleri, buraḷar rum ḳöylērīmiş. u atatürküñ seferbirlikden sora işde değişim yabdıḷar ya, devletdekileri dışarı, muḫacirler fiḷan geldi ya, u zaman urumḷar gitdüǖ zaman bizim ḳöy buriye dōru açıḷmış, orda. baḳ u yannarı bizim esas ḳöyümüz. aynı muḫdarḷıḫ‿oḷaraḫ yani u muḫdarḷıı ayru bi muḫdarḷıḫ oḷmamış bura. urdan açıvermişler buriyá. bunu biliyoruz, daḫa ilerden buriye gelenneri bilemem.

daşova şu inginde, ba‿ ḫocam. soḷda birinci yüKseK depe var ya unuñ dibi daşova.

bu ḳöyüñ çoḫ sorunu var ḫoca. bu ḳöyüñ yoḷ baḫımından şurda bi maḫaḷḷe dā var benim maḫaḷḷe bu ilerde, ordan ben gelicem, ḫayḷu yoḷu doḷanıcām, şuriye geçicēm mesele baḫ. şöyle şuriye geçicem. ordan beri öyle geÇmiye yoḷ ḷāzım, su ḷāzım, efendim aḷt yapıḷarı buraḷarıñ yoḷḷarı belKi saña yoḷḷardan baḫsediyorum şimdi, yoḷḷarıñ aḷt yapı, merfez, ne diller oña su gėtmesiñ unnar, yoḳ. e su bāzı yėllerde yoḳ. zemin sāḷam, zemin sāḷam da, yaḷūz buraḷar çoḳ yüKseK yer, buraḷarıñ ḫani yoḷḷarı değişmesi iḷāzım, ġışın buraḷara yığma yapıyo. ġış yığma yapıyo. undan sora bu yoḷḷarıñ bazı biz biliyoruz yığma yapan yėlleri mesele, yapmiyen yėlleri. burada u heyeḷan işi yoḫdur yani.

evde su yoḫ, işde bu derelerden bāzı ġaynaḫ suḷar var, ġaynaḫ suḷarı gendü gücümüzle herkes ḳóyüñ maāḷḷesine ġótürebildi yāni. u da bi sāḷam uzaḳ yérden su getüremedúḳ.

kiseḷan u direġleriñ u yanda. tabi. bu yoḷ gidi.

burdaki insannar geçimini ā bu hayvannariyḷa, ā buydayḷa sağḷar, başġa burda gelür yoḫdur.

4. SONUÇ

Bu çalışma bizi Asarcık ağzıyla ilgili şu sonuçlara ulaştırmıştır:

Asarcık ağzı genel olarak Batı grubu ağızları içerisinde yer alır. Batı grubu ağızları ise kendi içinde 9 alt gruba ayrılmaktadır. Asarcık ağzı bu alt gruplardan Sinop, Samsun, Ordu, Giresun ağızlarının da içinde bulunduğu 5. alt gruba girer.[1]

Asarcık ağzı idarî olarak bağlı olduğu Samsun ağızları içerisinde değerlendirilebilir. 1989 yılına kadar Kavak ilçesine bağlı olan Asarcık'ın ağzı, Kavak ve Lâdik ağzıyla büyük benzerlik göstermektedir. İlçenin dağ köylerine Tokat ve Amasya'dan göçen insanlar iskân edilmiştir. Bu sebeple Tokat ve Amasya ağız özelliklerini Asarcık ağzında görmek mümkündür.

Samsun ve yöresinin Türkleşmesinde, başta Çepni boyu olmak üzere, Karkın, Bayındır, Çavuldur, Salur, Eymür, Ala-Yundlu, Yüreğir ve İğdir gibi Oğuz boylarının etkisi büyüktür. Yine ağız özelliklerinden anladığımıza göre, yöreye Kıpçak unsurları da yerleşmiştir. Daha önce ses bilgisi bölümünde işaret ettiğimiz Kıpçakça özellikler şunlardır:

1) o>u ve ö>ü değişimi bölge ağzını Kıpçakçaya bağlayan ses özelliklerinden biridir. Ancak bu değişim daha çok Kılavuzlu ve yöresi ağızlarında görülür.

u 14/1, urdan 26/6, unnarı 1/1, ġuyar 1/11

2) Şahıs zamirlerinde ve birçok kelimede karşımıza çıkan ikiz ünlüler, Kıpçakçanın tesirine bağlanabilir.

puar 10/91, baalım 10/56, deil 5/5, baã 3/21, saã 3/1

3) Yöre ağzında kurallı olarak -agu/-egü>-ō değişimine rastlanmaktadır. ġuyō 4/17, yapō, yalō

Asarcık ağzı kendi içinde başlıca iki alt gruba ayrılır.

1) Kılavuzlu ve yöresi ağzı

2) Gülveren ve yöresi ağzı

Kılavuzlu ve yöresi ağzı Asarcık'ın yerli ağzıdır. Gülveren ve yöresi ağzı ise, yöreye daha sonra Tokat ve Amasya'dan göç eden insanların oluşturduğu ağızdır. Bu ağız grubu daha çok Tokat ve Amasya illerinin ağız özelliklerini yansıtırlar. Bu ağız gruplarına giren köyleri ayrıntılı olarak giriş bölümünde belirtmiştik.

İkiye ayrılan bu ağız grupları arasındaki fonetik farklar şöyledir:

1) İkiz ünlüler Kılavuzlu ve yöresi ağzında sistemli olarak karşımıza çıkarken, Gülveren ve yöresi ağzında çok azdır.

dụụn 8/8, ẹjmlü 14/215

2) Şimdiki zaman eki (-yor) Gülveren ve yöresi ağzında yuvarlak ünlülü, Kılavuzlu ve yöresi ağzında düz ünlülü olarak karşımıza çıkar.

kesiyọk 24/108, yapıyo 26/17, bezletmiyẹla 14/2, veriyẹla 1/10

3) o>u, ö>ü değişimi özellikle Kılavuzlu ve yöresi ağzında yoğun biçimde görülür.

u 14/1, unnarı 1/1, ụa 14/97, uña 5/36, urda 1/22

4) -ḳ>-ġ değişimi Gülveren ve yöresi ağzının ayırıcı özelliklerinden birisidir. Kılavuzlu ve yöresi ağzında sızıcılaşan -ḳ'lar, Gülveren ve yöresi ağzında daha çok ötümlüleşir.

yoġ 25/14, yatıyoġ 24/22

5) Kılavuzlu ve yöresi ağzında çoğul eki başta olmak üzere bazı eklerde ve kelimelerdeki -r'ler düşmüştür.

gelüle 1/18, verüse 18/18, soña 15/3, atuḳ 3/13

6) Şahıs zamirlerinin yönelme hâl eki almış tekil şekilleri Kılavuzlu ve yöresi ağzında yaygın olarak baa̧, saa̧, ua̧ şekillerinde

---

[1] bk. Leylâ KARAHAN, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, TDK YAY., Ank. 1996 s. 117

karşımıza çıkar: baã 10/146, saã 10/100, uã 14/197. Gülveren ve yöresinde ise, zamirlerin yönelme hâlindeki ñ'li şekiller devam etmektedir: oña 24/13, baña 24/41, saña 26/14.

7) Kılavuzlu ve yöresi ağzında fiillerden ve bazı zaman eklerinden sonra getirilen ikinci tekil şahıs eki, ikiz ünlü şekliyle karşımıza çıkar. ineceksiiz 10/83 Gülveren ve yöresi ağzında ise ñ'li şekiller devam etmektedir.

Ancak hemen belirtmeliyiz ki, her iki ağız grubunda da ikili şekillerle karşılaşmak mümkündür.

Yöre ağzı Kavak ve Lâdik' e doğru devam eder. Asarcık'ın ilçe olması, yöre insanının Samsun merkezle olan bağlantısını artırmıştır. Böylece Samsun merkez ağzı yöre ağzını etkilemeye başlamıştır. Bu durumdan en çok etkilenen ağız grubu ise Kılavuzlu ve yöresi ağzıdır.

Asarcık ağzı Amasya-Tokat ve Samsun illeri ağızları arasında küçük bir geçiş bölgesidir. Tokat ve Amasya'yla sınır olmaktan öte buralardan göç almış olması, Asarcık ağzını bu üç ilin ağız özelliklerini toplu hâlde gösteren bir ağız adacığı durumuna getirmiştir.

5. SÖZLÜK

SÖZLÜK HAKKINDA AÇIKLAMA

Bu sözlükte Asarcık ağzında tespit ettiğimiz kelimelere yer verilmiştir. Ancak sözlüğe konulan kelimeler yazı dilinde ya hiç görülmeyen, ya da ses, şekil veya anlam bakımından farklılık gösteren kelimelerdir.

Sözlükte, derlediğimiz ve çalışmamızda kullandığımız metinlerde yer alan kelimelerden sonra metin ve satır numaraları gösterilmiştir. Yine sözlükte yer alan kelimelerden bir kısmının kaynağı derleyip de kullanmadığımız metinlerle sahada yaptığımız soruşturma ve anketler olduğundan, böyle kelimelerin sadece anlamı verilmiş, karşılarına herhangi bir işaret veya rakam konulmamıştır.

Alıntı kelimelerin alındıkları diller tespit edildiği kadarıyla gösterilmiştir.

Yazı dilinde kullanılmayan ancak Asarcık ağzında geçen bazı Türkçe kelimelerin Eski Türkçedeki şekilleri karşılarında belirtilmiştir.

-A-

a: bk. aḫa 10/4, 14/139, 3/34, 8/17

ā: bk. aḫa 19/8, 21/6 24/110

ağ̃: Ağa, patron 11/2, 11/8

ağ̃bey: Ağabey 20/21, 3/35

ağ̃l̨aşmaḫ: Ağırlaşmak 17/9

ağ̃r: Ağır 5/28

ağ̃r ağ̃r: Ağır ağır 14/189

abdes (<Far. āb-dest): Abdest 1/12

abdu (<Ar. Abdullah): Abdullah, erkek ismi 19/14

abrul̨(<April) Nisan ayı

ac: Aç 10/58, 6/13

acel (<Ar. ecel): Ecel 3/15

ácel_ölümü: Olağan sayılan herhangi bir yolla ölmek 20/20

acġóz: Aç gözlü, isim 10/64

acıḫmaḫ: Acıkmak 14/182

acından ölmek: Açlıktan ölmek 6/14-15

acısu: Acısu, köy ismi 21/38, 8/16

ācil (<Ar. ᶜācil): Acil 6/16

acl̨ıḫ: Açlık 2/13, 9/14, 21/53

āç: Ağaç 24/55

aççı: Aşçı 10/81

açıḫl̨amaḫ: Açıklamak

açıl̨maḫ: Açılmak 26/7

açl̨ıḫ: bk. acl̨ıḫ 25/33

açuḫ: Açık 14/103

ādet (<Ar. ᶜādet): Âdet 6/39

afêdmek (Ar.ᶜafv+T. etmek): Affetmek 6/36

afur (<Far. āḫūr): Ahır 8/21, 5/36

afurcuḷuḫ: Ahırcılık 13/19, 13/25

ağaḷıġ: Ağalık 6/11, 6/15

ağır makinelüler: Yüksek seviyede ateş ve tahrip etme gücüne sahip askerî silahlar 24/34-35

ağḷamaḫ: Ağlamak 7/72

ağur: bk. aăr 24/37

aḫ: Ah 24/78

āḫ: bk. aḫ 8/39

aḫa: Aha 24/107, 3/1

aḫdā: Akdağ, yer ismi 10/73

aḫdeñiz: Akdeniz, bölge ismi

áḫdiyar (<Ar. iḫtiyār): İhtiyar 4/42

aḫı̣ (<Ar. ᶜaḳl): Akıl 14/135, 10/164, 3/27

aḫıḷdan çıḫmamaḫ: Unutamamak 25/3

aḫıḷ ärmek: Aklı ermek 14/81

aḫır (<Ar. āḫir): Ahir 2/11, 14/115

aḫır ġúz: Ekim 14/255, 14/256

aḫmaḫ: Akmak 14/192, 24/154

aḫmed (<Ar. Aḥmed): Ahmet, erkek ismi 10/8

aḫmet: bk. aḫmed 14/118

aḫraba (<Ar. aḳribā): Akraba, yakın 1/7, 23/21

aḫsamaḫ: Aksamak

aḫşam: Akşam 12/24

aıḷ: Ağıl, koyun yatağı

aır: bk. aăr 10/54

aǰz: Ağız 10/152, 10/57

aḳġúḷ: Akgül, soy ismi 14/146

āḷamaẖ: bk. ağ,amaẖ 25/31

aḷan: Alan, saha 14/141

aḷçaẖ: Alçak 4/13, 7/34

aḷçaẖ bel: Alçak Bel, yer ismi 4/13

aḷdadmaẖ: Aldatmak 14/175, 14/46

aḷıcı: Alıcı, soy ismi 14/68

aḷınmaẖ: Alınmak, almak işi yapılmak 14/122, 2/17

ali şagir: Ali Şâkir, erkek ismi 14/161

alişar: Alişar, köy ismi 21/12

aḷma: Elma

aḷtu: bk. a,tı 14/195, 14/70

aḷtun: Altın 10/35, 25/32, 7/45

aḷtunay: Altınay, soy ismi 19/11

aḷtundaḷḷar: Altındallar, sülale ismi 5/10

ameliyet ėtmek: Ameliyat etmek 24/80

amıca (<Ar. ᶜamm+T. -ca): Amca 12/25

amĭca: bk. amıca 12/66

amica: bk. amıca 17/3

ānamaẖ: Anlamak 19/19, 6/2, 3/12

anåns (<Fr. annonce): Anons 10/103

anarşit (<Fr. anarchiste): Anarşist, Terörist 22/30, 24/149

ānaşıḷmaẖ: Anlaşılmak 24/138

ānatmaẖ: Anlatmak 19/19

ancaẖ: Ancak 10/60

anġara: Ankara 10/113

anīm: Hayret ifadesi, ünlem 24/139

annadmaḫ: bk. ānatmaḫ 10/32, 21/55

annamaḫ: bk. ānamaḫ 12/32

annatmaḫ: bk. ānatmaḫ 8/28

anō: Hayret ifadesi, ünlem 22/32

apelyė (<Fr. haut-parleur): Hoparlör 1/3

apó|ḷo: bk. apelyė 1/6

araḷıḫ: Aralık 14/260

arazı (<Ar. arāzī): Arazi 20/31, 6/3, 5/42

ardı ġaybetinden: Gıybet, dedikodu 14/101

arḫa: Arka 10/4, 3/30

arḫadaş: Arkadaş 10/182, 6/7, 11/6

arıcaḫ: Arıcak, yer ismi 19/10

ārımaḫ: Ağrımak 5/3

ārmaḫ: Ermek, ulaşmak, geçmek 22/2

armud (<Fr. emrūd): Armut 7/29

armutḷu: Armutlu, yer ismi 14/124, 15/39

artıḫ: Artık 10/149

artu: bk. artıḫ 24/19, 6/35

artuḫ: bk. artıḫ 10/107, 16/11

ārutmaḫ: Ağrıtmak14/23

arzeren: Arzeren, köy ismi 20/5

asarcuḳ: Asarcık, ilçe ismi 24/129

asas (<Ar. esās): Esas 25/28

asgellik: Askerlik 23/11, 3/15

asger (<Ar. ᶜasker): Asker 21/44, 4/5

asgeriye(<Ar. ᶜaskeriyye):Askerlikle ilgili, askere özgü 12/63, 16/2

asḷınōñ: Aslanoğlu, yer ismi 14/91

āş: bk. āç 25/20, 25/21

aşā: Aşağı 13/31, 24/76

āşam: bk. aḫşam 1/27, 21/28

aşcı: bk. aççı 10/178

aşcı ḫacı bekir: Aşçı Hacı Bekir, erkek ismi 10/75

aşdumaḫ: Açtırmak 12/11

aşḷamaḫ: Aşılamak 5/19

aşḷamaḫ: Aşlamak, veremsiz ağaçlara verimli ağaçların filizlerini eklemek

aşmaḫ: Açmak 5/32

aşşā: bk. aşā 7/85, 10/183

aşşā y ɔḫarı: Aşağı yukarı, yaklaşık olarak 12/13

aşuḷadmaḫ: Aşılatmak 15/46

áteş (<Far. āteş): Ateş 10/85

atuḫ: bk. artıḫ 10/121, 11/15

atuḳ: bk. artıḫ 3/13

atulmaḫ: Atılmak 14/163

aŋı: İşaret zamiri (<Aha şu) 11/19

āŋı : bk. aŋı 14/41, 21/12

aŋı: Ağı, zehir

aŋır aŋır: bk. ağr ağr 7/13

aŋız: Ağuz, doğum yapan hayvanın ilk üç günlük sütü

av ḳópeyi: Av köpeği 15/1

avrad (<Ar. ᶜavret): Avrat 8/25

avuc: Avuç 24/157

ay yıḷdız: Bayrak 24/190

ayaġġabı: Ayakkabı 24/19

ayaḫ: Ayak 20/15

ayaḫḷu: Ayaklı 14/77

ayar: Ayar, soy ismi 14/105

ayarḷar: Ayarlar, sülale ismi 14/41

aydıṇ: Aynı anda, hemen, anında 16/27

āyet (<Ar. āyet): Ayet 9/6

ayġazḷar: Aygazlar, sülale ismi 3/20

ayırmaḫ: Ayırmak 14/143

áyi: İyi 3/12, 3/13

āyid (<Ar. ᶜaʾid): Ait 14/160

āyit: bk. āyid 13/14

ayrıḷmaḫ: Ayrılmak 7/71, 19/32

ayru: Ayrı 10/16, 22/30

ayruḷuḫ: Ayrılık 7/60

ayu: Ayı 10/13

ayuġuḷaḫ: Ayıkulak, lâkap 10/106

āz: bk. aız 14/226

āza (<Ar. aᶜżā): Muhtar yardımcısı 14/174

azġun: Azgın 4/2

-B-

bā: Bağ 3/25

baã: Bana 10/146, 15/26

båba: Baba 10/130, 20/7

båbaḷıḫ: Babalık, kayın peder 11/25

båbayīt: Babayiğit 24/156

babuç: Pabuç, ayakkabı

bacaġ: Bacak 24/63

bacaḫ: bk. bacaġ 17/7, 10/28

badaḷ: Merdiven

baġġaḷ: Bakkal

baġmaḫ: Bakmak 24/83

bāġur: Bağkur 13/32

bāġurḷu: Bağkurlu 13/29

bağdasar: Rumca erkek ismi 24/13

bağḷu: Bağlı 24/163

baḫane (<Far. bahāne): Bahane 20/18

baḫar (<Far. bahār): bahar 1/13, 3/18

baḫce (<Far. bāġçe): Bahçe 14/12

baḫımından: Bakımından, yönüyle 26/10

baḫır: Bakır

baḫmaḫ: bk. baġmaḫ 10/110, 3/31

baḫsedmek: Bahsetmek 26/14

baırmaḫ: Bağırmak 15/31, 16/4

baırub çaırmaḫ: Bağırıp çağırmak 15/4

bākiye (<Ar. baḳāyā): Bakaya 3/37

baḷaġḷamaḫ: Balaklamak, Camışların yavrularını doğurması 24/115

bāḷama: Bağlama, müzik aleti 7/37

bāḷamaḫ: Bağlamak 1/13, 15/32

baḷġan ḫarbi: Balkan harbi 24/5

baḷḷı: Bari

baḷta: Balta 10/39, 15/26

bāḷu: Bağlı 4/4

bañа: bk. baã 12/17, 4/43

bar: Var 14/211

barabar (<Far. berāber): Beraber 10/138, 16/25

bárabar: bk. barabar 18/4

bardaḫ: Bardak 12/43

barıT: Barut 24/8

bārmaḫ: bk. baırmaḫ 10/27, 6/36

barmaḫ: Parmak 3/7

bārsaḫ: Bağırsak

baruġ: Aralık 14/210

basdon (<İt.bastone): Baston 24/78

basġı: Baskı 6/20

basġun: Baskın 21/23

basġun_ėtmek: Baskın yapmak 24/146

basġun yabmaḫ: Baskın yapmak 24/145, 17/15

basma: Kumaştan yapılmış olan 7/50

başarılmaḫ: Başarılmak 14/102

başġa: Başka 10/137, 25/23

başġaḷarı: Başkaları 13/17

başġaḷdırmaḫ: Başkaldırmak, isyan etmek 9/20

başlamaḫ: Başlamak 24/160, 10/8

başlanmaḫ: Başlanmak 14/127

başlı : Başlı 24/187

bataḳ: Batak 24/66

batum: Batum, yer ismi 20/12, 20/10

batumaḫ: Batırmak 14/226

baturmaḫ: Batırmak 14/201

bayrāġ: Bayrak 24/190

bazan (<Ar. ba^{c}żen): Bazen 24/132

bazar (<Far. bāzār): Pazar 14/47, 8/4

bāzı (<Ar. ba^{c}ż): Bazı 26/15

bazí: bk. bāzı 9/14

be: Be, ünlem 24/107

bė: bk. be 3/1

becerüklü: Becerikli 14/153

bek: Pek 14/96, 19/1

bekci: Bekçi 15/3

bekitmek: Sağlamlaştırmak

bėklemek: Beklemek 10/10

bekmez: Pekmez

beḷā (<Ar. belā): Belâ 10/27

belediye başġanı: Belediye Başkanı 10/122-123

belKi (<Ar. bel+Far. ki): Belki 26/14

belkid: bk. belKi 19/13

belkit: bk. belKi 19/14

bellü: Belli 1/3, 1/6

besbellü: Besbelli 24/86

besi afuru: Besicilik yapılan ahır 13/25

beşiġ: Beşik 14/168

bıçaḫ: Pıçak 14/164

bıraḫdurmaḫ: Bıraktırmak 23/6

bıraḫmaḫ: Bırakmak 10/58, 21/20

bırmaḫ: bk. barmaḫ

bıyıḫ: Bıyık

bi dek: Bir tek 14/204

bi: Bir 10/98, 2/4

bicaḫ: Azıcık, az bir miktar 14/231

bicoḫ: bk. bicaḫ 14/191

biçoḫ: bk. bicaḫ 14/187

biḫāder (<Far. birāder): Birader 19/13

bilezúḳ: Bilezik

biñ: Bin 10/148, 8/29

binā(<Ar. binā): Bina 14/113

biñbaşı: Binbaşı 17/11, 21/2

biñmek: Binmek 12/67

birāder: bk. biḫāder 13/23

birāz: Biraz 10/120, 11/25

birez: bk. birāz 10/121, 24/7

bişėylig: Bir şeylik 14/44

bişī: Bir şey 13/10, 14/197

bişmek: Pişmek 14/196

bişürmek: Pişirmek 6/33, 14/244

bitecük: Biricik 1/24

bitlis: Bitlis, il ismi 12/67

bitümek: Bitirmek 14/123

biyė: Bir yol, bir kez 1/13

biyo: bk. biyė 14/211, 16/25

biyó: bk. biyė 8/41

bȯ: Bu 19/23

bȯğaz: Boğaz 8/41

bȯġún: Bugün 14/120

boḫyėmez oyunu: Bir tür oyun çeşidi 6/40

boḷ: Bol 10/70, 25/26

bōlce: Böğrülce, bir çeşit fasulye

bōmaḫ: Boğmak 15/24

bȭn: bk. bȯġún 14/30, 24/148

bȯña: Buna 4/47

bȯnu: Bunu 10/78

bȯnuñ: Bunun 8/17

bȯra: Bura 14/53, 19/7

bȯrda: Burda 10/133, 12/1

bȯrıya: Buraya 5/15

bȯriya: bk. bȯrıya 10/21

bȯriyȧ: bk. bȯrıya 19/11, 20/24

bȯriye: bk. bȯrıya 11/5, 21/13

boşaḷmaḫ: Boşalmak 25/17

bōşmaḫ: Boğuşmak 15/25

bȯun: bk. bȯġún 10/17

bȯyday: Buğday 6/15, 8/2

bȯyna: Sürekli, devamlı 10/57

boyunduruḫ: Boyunduruk 25/21

bóyük: Büyük 10/149

böber: Biber

böcük: Böcek

böle: Böyle 24/116

bölüK: Bölük 16/14

böyüg: bk. bȯ̈yüg 8/43

bȯ̈yüg: Büyük 12/8

böyük: bk. bȯ̈yüg 16/24, 19/5

böyüK: bk. bȯ̈yüg 26/1

böyükler: Büyükler, ulular 25/2

böyümek: Büyümek 10/19

böyütmek: Büyütmek 19/6, 2/14

bȩyle: bk. böle 2/10, 3/18

bu̲az: bk. bȯ̲az 21/47

buba: Baba 23/5, 4/12

buçu̲: Buçuk 12/3, 14/75

bu̇ǵún: Bugün 14/180

buğz (<Ar. buğż): Nefret, kin 6/18

búḳúl̤mek: Bükülmek 23/13

bul̤ǵa‖l̤ar: Bulgarlar, millet ismi 24/103

bul̤ǵar: Bulgar, millet ismi 24/102

bul̤ǵur: Bulgur 14/233, 8/5

bu̲l̤ma̲: Bulmak 25/27, 9/23

bu̲l̤unma̲: Bulunmak 10/100, 14/102

buña: Buna 10/134, 11/19

buñama̲: Bunamak 14/143

bunnar: Bunlar 1/2, 21/17

burıya: bk. bȯrıya 25/1

buriyá: bk. bȯrıya 23/2

buriye: bk. bȯrıya 25/10, 26/7

buyday: bk. bȯyday 13/1, 18/6

buzō: Buzağı

büyüg: bk. böyüK 14/80

-C-

cacıḫ: Cacık, yemek ismi

cāḥil (<Ar. cāhil): Cahil 24/129

camaḷ (<Ar. cemāl): Cemal, erkek ismi 12/62

cămi (<Ar. cāmi^{c}): Cami 24/19, 8/23

candarma (<İt. gendarme): Jandarma 24/18

cazu: Cadı 14/108

cecim: Bir tür kilim çeşidi 10/35

cefakár (<Ar. cefā+Far. -kār): Cefakâr 2/6

celḷat (<Ar. cellād): Cellât 10/117

celḷatcı: bk. celḷat 10/115

cember (<Far. çenber): Yazma

cember (<Far. çenber): Çember 21/32, 9/13

cenāze (<Ar. cenāze): Cenaze 1/3, 1/4

cendarma: bk. candarma 24/174

cepe (<Ar. cebhe): Cephe 10/44

cezaḷanmaḫ: Cezalanmak 14/102

cıba: Ağacı aşlamak için hazırlanan filiz

cıbbada: Şıbbada, hemen 3/4

ciġara sarmaḫ: Sigara sarmak 11/16

cincōñ: Cincioğlu, yer ismi 21/27, 14/92

cis (<Ar. cins): Cins 19/12

cobu: Cobu, yer ismi 21/43, 11/2

corap (<Ar. curāb): Çorap

cĕvab (<Ar. cevāb): Cevap 12/28

cĕvab_aḷmaḫ: Cevap almak 12/54

cêvap: bk. cêvab 12/11

cêvap vermek: Cevap vermek 12/12

cumḫur (<Ar. cumhūr): Topluluk 24/22

cuma (<Ar. cum^{3}a): Cuma 1/32

cuması: Ölü ailesinin ǫlümden sonraki ilk Cuma gecesi verdiği davetin adı 1/32

cúcúḳ: Civciv

-Ç-

çabaḷanmaḫ: Çabalanmak 5/31

çabud: Çabut, bez parçası

çadur: Çadır

çaḫalḥedõñ: Çahal Ahmet'in Oğlunun, yer ismi 4/6

çaḫar_aḫmet: Çakar Ahmet, yer ismi 21/28

çaḫıḷ: Çakıl 14/136

çaḫır: Çakır, özel isim 4/28

çaḫır_ammet: Çakır Ahmet, yer ismi 21/10

çaḫurmuḫ: Yer ismi

çaḳmaḫ: Çakmak(isim) 24/3

çaḳmaḫ çaḳmaḫ: Çakmağı yakmak 24/7-8

çaḳmaḫ çaḷmaḫ: Çakmağı yakmak, Yakmak 24/3-4

çaḳmaḫ: Çakmak, anlamak(fiil) 24/69

çalġı: Çalgı

çalışmaḫ: Çalışmak 21/52, 2/8

çaḷmaḫ: Çalmak 16/16,

çaḷuşmaḫ: bk. çalışmaḫ 13/28

çanaġġale boğazı: Çanakkkale Boğazı 24/38

çanaḫġale: Çanakkale

çapan demürü: Demirin bükülmesiyle yapılan, çifttte zincir işini yapan aygıt 24/14

çāre (<Far. çāre): Çare 3/10, 15/11

çarıṣ: Çarık 9/23

çārmaḫ: Çağırmak 14/164, 25/32

çarşanba: Çarşamba, yer ismi 24/21, 25/22

çaruḫ: bk. çarıṣ 3/25, 20/15

çatḷamaḫ: Çatlamak 22/16

çayırada: Cayırada, yansıma sözcük 15/10

çekişmek: Karşılıklı sözlü kavga etmek 8/27

çekme terāzi: Bir tartı aleti türü 10/50

çevürüm: Çevirim, soy ismi 19/12

çevürüvermek: Çevirivermek 24/50

çezilmek: Çözülmek 9/4

çėzmek: Çözmek 3/25

çıḫardmaḫ: Çıkartmak 14/13

çıḫarmaḫ: Çıkarmak 16/5

çıḫartmaḫ: bk. çıḫardmaḫ 24/136, 16/7

çıḫışmaḫ: Vaktinde bitirmek 14/126

çıḫmaḫ: Çıkmak 24/35, 10/143

çıḳarmaḫ: bk. çıḫarmaḫ 24/22

çī: Çiğ 14/195

çif sürmek: Çift sürmek 4/43

çif (<Far. cuft, cift): Çift 4/41, 6/3

çifçilik: Çiftçilik 18/6

çifte ġoşaruḫ: bk. çift sürmek 13/8

çifte ulaşmaḫ: Çift sürme zamanı gelmek 13/7

çiğ tūḷa: Çiğ tuğla, fırınlanmamış tuğla 16/19

çiğir yarmaḫ: Karlı yerde kürekle yol açmak 24/6

çīnamaḫ: Çiğnemek 24/93

çingir: Çingir, yer ismi 4/44

çinkir: Çinkir, yer ismi 4/44

çit ġóz değirmen: Çift gözlü değirmen 10/56-57

çit ördürmek: Çit ördürmek 24/113-114

çoban durmaḫ: Çoban olmak 10/125

çocuḫ: Çocuk 10/18, 15/4

çoġ: Çok 4/26, 6/16

çoḫ: bk. çoġ 20/16, 25/25

çoK: bk. çoġ 14/157, 20/31

çoḳ: bk. çoġ 26/16, 3/12

çuvaḷ: Çuval 24/36

çünki(<Far. çūn ki): Çünkü 21/47

-D-

dā: Dağ 7/38, 14/85

dā depdúṡleri: Dağlardaki kuru ve kuytu yerler 22/22

dā: Daha 10/5, 12/68, 1/5

dą̄: Daha 10/12, 12/16

dabanca (<T. taban+Far. -çe): Tabanca

dad: Tat 14/262

dadmaḫ: Tatmak 7/54

daġġa (<Ar. daḳīḳa): Dakika 12/25

daẖa: bk. dā 14/117, 17/17

daẖım: Takım 19/10

daẖi: Dahi 12/29

daẖmaẖ: Takmak 6/32, 14/142

dạḷmaẖ: Takılmak, peşine düşmek 10/61

dạıtmaẖ: Dağıtmak 15/44

daḳım: bk. daẖım 24/47

daḷ: Dal 14/155, 5/26

daḷavere (<İt.il dare è l'avere): Dalavere 20/27

daḷḷamaẖ: Dallamak 14/156

daḷmaẖ: Yaramazlık yapmak, boğuşmak 14/43, 15/24

dămat (<Far. dāmāt): Damat 14/69

dāne (<Far. dāne): Tane 10/1

daraẖ: Tarak 22/16

darġun: Dargın, küskün

darsımaẖ: Bunalmak 11/21

dartmaẖ: Tartmak 10/52

daş: Taş 10/26

daşımaẖ: Taşımak

daşḷamaẖ: Taşlamak 14/46

daşova: Taşova, yer ismi 26/8, 21/9

daẗḷu: Tatlı 14/233

dạuḷmaẖ: Dağılmak 1/25

davar: koyun sürüsü

dāvet (<Ar. da^{c}vet): Davet 1/31

davılmaẖ: bk. dạuḷmaẖ 5/7

dayaẖ: Dayak

dė: bk. değil 10/22

dē: Dey, işaret zamiri 14/89, 24/129, 12/9

defder (<Ar. defter): Defter 8/31

defnėdmek: Defnetmek 1/15

defoḷmaẖ: Defolmak 1/2.

dė̱il: bk. dė 10/114, 5/5

de̱irmen: Değirmen 10/160

de̱irmenci: Değirmenci 10/58, 8/6

de̱irmen daşı: Değirmen taşı 10/177

de̱işdümek: Değiştirmek 14/74

de̱işmek: Değişmek 18/1, 19/21

dėlmek: Delmek 24/137

delüğanḷu: Delikanlı 24/5

delük: Delik 10/80

dėmek: Demek 24/129, 12/25

dēmek: Zarar vermek, uğraşmak 15/28, 15/29

demircōñ: Demirci oğlu, yer ismi 4/44

dene (<Fr. dāne): bk. dāne 1/10, 14/100, 17/1

deñiz: Deniz 9/9

depe dartan: Lākap 10/55

depe: Tepe 10/15, 21/45

derd (<Far. derd): Dert 7/10

dere‿azanı: Dere Kazanı, büyük kazan 10/74

dereḳóy: Dereköy, yer ismi 4/14

derẖaḷ (<Far. der+Ar. ḥāl): Derhal 25/8

dersāne (Ar. ders+Far. ẖāne): Dershane 14/79

dersanelik: Dershanelik 14/82

desdere (<Far. desdere): Testere

devam_ėtmek: Devam etmek 12/50

devamḷu: Devamlı 14/11, 9/16

dėv̂işmek: Değişmek 5/12

dėv̂let ġurmaḫ: Devlet kurmak 21/17

dėv̂let: Devlet 21/20 .

dēy: bk. dē 12/44, 14/100

deydümek: Değdirmek 15/38

dėyne: Diye 24/86

deyyos (<Ar. deyyūṣ): Deyyus 24/118

dınnāḫ: Tırnak 24/163

dırmıḫḷamaḫ: Tırmıklamak 18/8

dırmuḫ: Tırmık

dib: Dip 22/22

didmek: Ditmek 14/241

digġāt (<Ar. diḳḳat): Dikkat 24/45

dikdepe_ėtmek: Başaşağı düşmek 24/53

dile gelmek: Konuşmak 10/139

dimek: bk. dėmek 10/100

diñlemek: Dinlemek 10/45

dinnemek: Dinlemek

direg: Direk 26/1

dişarı: Dışarı 14/248

ditremek: Titremek 24/179

dō̇: bk. dė 14/167, 3/35

dȯ̇a (<Ar. duᶜā): Dua 4/47

doan: Doğan, bir kuş türü 10/149

doḫdur: Doktor 15/11, 8/43

doḫsan: Doksan 12/2

doḫunmaḫ: Dokunmak 4/35

doḫuz: Dokuz 12/1, 23/17

doḫuzuncu: Dokuzuncu 13/12

dóḳmek: Dökmek 9/9

dóḳúlmek: Dökülmek 21/7

dōḷ: bk. dė 14/37, 5/34

doḷamaḫ: Dolamak 6/30

doḷanmaḫ: Dolanmak 26/12

doḷdumaḫ: Doldurmak 24/154, 22/10

doḷdurmaḫ: Doldurmak 21/50, 24/36

doḷma: Bir tür yemek çeşidi, sarma 14/157, 14/158

doḷmaḫ: Dolmak 14/189, 12/70

doḷmaḷıḫ: Dolmalık 14/156

doḷmuş: Dolmuş 24/60

dōmaḫ: Doğmak 12/5

domatis: Domates

donadmaḫ: Donatmak, süslemek

doñuz: Domuz 24/94

dōramaḫ: Doğramak 14/170

dōru: Doğru 10/110, 12/29

doruḫ: Doruk 14/212

dọ̄urmaḫ: Doğurmak 3/9

dọ́ül: bk. dė 4/30

dōdürmek: Dövdürmek 13/5

dōmek: Dövmek 8/26

döner saban: Döner sapan, tarım aleti 5/29

dörd: Dört 15/32, 16/12

döşşek: Döşek

dǫ̈ül: bk. dė 10/109

dövmek: bk. dǭmek 21/51, 8/34

duaḫ: Duvak 8/9

dudaḫ: Dudak

dǘme: Düğme 9/4

dún: Dün 14/161

durmuş: Durmuş 12/25

duruḫmaḫ: Şaşırmak, donup kalmak 12/49

dussuz: Tuzsuz 14/200

dúşman (<Far. duşmān): Düşman 24/91

dutdumak: Tutturmak 3/24

dutmaḫ: Tutmak, bitkinin canlanması

dutmak: Tutmak 24/155, 4/9

dutulmaḫ: Tutulmak 25/13

dǘün: Düğün 10/76, 8/8

duvaḫ: Duvak 14/205

duyulmaḫ: Duyulmak 12/45

dǘme: bk. dǘme 8/1

dürzüdmek: Durdurmak, sakinleştirmek 12/60

düşüklüg: Düşüklük, muhtaç durumda olma 20/16

düzen ġurmaḫ: Düzen kurmak, teşkilatlı olarak oyun oynamak 6/34

-E-

ecevit: Ecevit, erkek ismi 14/62

ēcü: Azıcık 14/122

ėdebilmek: Edebilmek 5/29

edraf: Etraf 10/92

eger (<Far. eger): Eğer 10/97

ėḫdiyar: bk. áḫdiyar 4/21

ehim: Ekim 14/256

ėjmlü: Eğimli 14/215, 14/216

ejtim: Eğitim 14/49, 14/87

ėkmek: Ekmek (fiil) 6/4

eĶmeĶ: Ekmek (isim) 14/204

eĶmeĶ_açmaḫ: Ekmek yapmak 14/201

äl: El, yabancı 7/75

älḷāme: Herhalde, galiba, zannedersem 5/7

ällēm: bk. älḷāme 14/172, 14/172

ellēm: bk. älḷāme 14/165

elverüşlü: Elverişli 14/88

ema: Ama 13/19

emānet ėtmek: Emanet etmek 16/13

emeglü: Emekli 13/32

emice: bk. amıca 24/82, 17/15

emine çaḫır: kadın ismi 22/1

emir musā: Emir Musa, yer ismi 5/14

emma (<Ar. ammā): Ama 14/246

ėmme: bk. emma 10/29, 12/6

emmi: Amca 24/3

ėmmi: bk. emmi 5/15, 12/53

emmizāde: Amca oğlu 19/10

en_aḫırda: en sonunda 15/33

enişde (<Far. engişte): Enişte 3/1

ėnmek: İnmek 24/69

ennü: Enli 14/213

ėnsan (<Ar. insān): İnsan 10/30

erbā: Erbaa, yer ismi 24/59

ärihmek: Birikmek, toplanmak 14/221

ėrimek: Erimek 7/44

ärtesi: Ertesi 1/4

ertesōn: Ertesi gün 21/53

erúḳ: Erik

ērü: Eğri, yanlış

erüklük: Eriklik, yer ismi 12/64

erzurum: Erzurum, yer ismi 9/26, 4/26

esāsan (<Ar. esāsen): Esasen 13/15

esgi: Eski 14/73, 6/39

ėşde: İşte 24/135

eşgiya (<Ar. eşḳiyā): Eşkıya 10/38

ėşidmek: Eşitmek 5/21, 19/18

eşşā (<Ar. eşyā): Eşya 25/18

eşşek: Eşek 6/36, 25/22

eteş (<Far. āteş): Ateş 14/186

ėteş: bk. eteş 4/21

ėtmek: Etmek 24/136

ėv: Ev 1/30

eved eved: Evet evet, ikileme 15/19

evel (<Ar. evvel): Evvel 10/35, 14/125

evermek: Evlendirmek 3/20

evḷad (<Ar. evlād): Evlât 24/89

ėvḷad: bk. evḷad 3/34

ėvḷat: bk. evḷad 3/34

evraḫ (<Ar. evrāḳ): Evrak 14/130

evveḷā (<Ar. evvelā): Evvelâ 14/242, 24/137

eyer (<Far. eger): Eğer 14/122

ėyülük: İyilik 24/27

ėyi: İyi 10/78, 12/61

ėyle: Öyle 24/160, 4/12

eylendirici: Eğlendirici 6/26

ėyü: bk. ėyi 13/29

-F-

fabriġa (<İt. fabrica): Fabrika 5/41

faġat (<Ar. faḳaṭ): Fakat 6/12

faḫıḷḫ: Fakirlik 20/16

faḫır payı: Kurban edilen hayvanın fakirler için ayrılan sağ arka budu 23/21

faḫır (<Ar. faḳīr): Fakir 10/34, 23/21

faḫir: bk. faḫır 5/38

faḫülte (<Fr. Faculté): Fakülte 8/39

fayiz (<Ar. fā°iż): Faiz 13/26

feḷan: bk. faḷan 11/24

fendek (<Ar. ḫandeḳ): Hendek 23/5

feyzi çaḫmaḫ: Erkek ismi 21/20

fındıḫ (<Far. funduḳ<Yun. pontikos): Fındık 14/7

fiḷan: bk. faḷan 10/3, 14/188

fiḷancaḷar: Belgisiz zamir 21/44

fisdan (<Yun.): Fistan 7/7

fotoġopi (<Fr. photocopie): Fotokopi 8/29

Furmaḫ: Vurmak 11/11

-Ġ-

ġa: Kız, hitap sözü 8/28

ġab: Kap 10/41, 14/197

ġabaḫ: Kabak

ġabdan (<İt. capitan): Kaptan 24/67

ġabine (<Fr. cabinet): Grup, topluluk 5/9

ġabl (<Ar. ḳalb): Kalp 12/5

ġabuḫ: Kabuk

ġaç: Kaç 14/88, 19/7

ġaçaḫ: Kaçak 21/48, 4/5

ġaçmaḫ: Kaçmak 3/3, 9/14

ġaçuma yapmaḫ: Kız kaçırmak 23/18

ġaçurmaḫ: Kaçırmak 4/23

ġadar (<Ar. ṣadar): Kadar 1/17, 10/112

ġader (<Ar. ḳader): Kader 7/22

ġadın: Kadın 10/1, 3/27

ġadro (<İt. quadro): Kadro 24/49

ġadun: bk. ġadın 2/10

ġafa (<Ar. ṣafā): Kafa 6/29, 10/45

ġafġasya: Kafkasya, yer ismi 20/7

ġaḫmaḫ: Kakmak 10/21, 17/5

ġaḷabaḷıḫ: Kalabalık 14/229, 19/24

ġaḷas: Kalas, evlerin kirişlerine konan kalın ağaç parçası

ġalça: Kalça

ġaḷdumaḫ: Kaldırmak 15/22, 10/177

ġaḷdurmaḫ: Kaldırmak 7/68

ġaḷe (<Ar. ṣalᶜa): Kale 24/186

ġaḷḫmaḫ: Kalkmak 11/6, 12/44

ġalıb: Kalıp 16/11, 5/46

ġaḷıbcı: Kalıpçı 5/46

ġaḷmaḫ: Kalmak 10/154

ġama: Kama 6/33

ġamyon (<Fr. camion): Kamyon 14/136

ġan: Kan 21/7, 24/183

ġanaat (<Ar. ḳanāᶜat): Kanaat 14/50

ġanamaḫ: Kanamak 14/45

ġanāt ehli: Kanaat ehli, mütevekkil 12/28

ġanat: Kanat 10/149

ġandurmah: Kandırmak 10/70

ġanmaḫ: Kanmak 10/68

ġantar (<Ar. ṣinṭār): Kantar

ġapadmaḫ: Kapatmak 14/4, 10/66

ġapaḫ: Kapak 14/226

ġapaḷtu: Kahvaltı 3/30

ġapanmaḫ: Kapanmak 1/20

ġapı: Kapı 13/24, 3/18

ġapmaḫ: Kapmak 24/125

ġar: Kar 24/6

ġara: Kara 14/26, 8/2

ġaradā: Karadağ, dağ ismi 26/1

ġaradeñiz: Karadeniz, bölge ismi

ġarağış: Karakış, Aralık ayı 14/257

ġarağoḷ: Karakol 12/39

ġaraḫaliḷōḷu: Karahaliloğlu, mahalle ismi 14/131

ġaramuḫ: Karamuh, yer ismi 9/16

ġarañḷuḫ: Karanlık 10/20

ġaranti (<Fr. garantie): Garanti 15/39

ġara puar: Kara Pınar, yer ismi 11/5

ġaratur: Siyah renkte, siyah regi andıran 4/15

ġaravana (<İt. carovana): Karavana 10/73

ġaray: Karay, yer ismi 10/52

ġarbuz (<Far. ḫarbūz): Karpuz

ġardaş: Kardeş 20/8, 21/12

ġardeş: bk. ġardaş 5/15

ġarġa: Karga

ġarı: Karı 14/253

ġarı ġoca: Karı koca, ikileme 10/18

ġarın: Karın 5/4, 10/102

ġarışmaḫ: Karışmak 3/21, 10/1

ġarı uşā: Karı uşah, ikileme 24/9

ġarşî: Karşı 21/26

ġarşu: bk. ġarşî 21/13, 4/18

ġarşu gelmiye buḷaşmaḫ: Karşı koymaya yeltenmek 21/15

ġaruşdumaḫ: Karıştırmak 14/225

ġaruşmaḫ: bk. ġarışmaḫ 24/25

ġaruşuḫ: Karışık 14/236

ġasap: Kasap 25/13

ġasavet (<Ar. ṣasāvet): Kasavet 14/181

ġasde (<İt. gazetta): Gazete 14/207

ġasım: Kasım 14/256

ġaş: Kaç 10/64, 15/44

ġaş: Kaş

ġaşmaḫ: bk. ġaçmaḫ 7/15, 9/15

ġaşuḫ: Kaşık 8/35

ġaşuḫlamaḫ: Kaşıklamak 14/244

ġatır: Katır

ġatmaḫ: Katmak 14/232, 22/34

ġattiyen (<Ar. ṣaṭ^{c}iyyen): Kat'iyen 11/16, 14/58

ġavaḫlu: Kavaklı 17/1

ġavaK: Kavak, ilçe ismi 24/57

ġāveci: Kahveci 14/146

ġavıştlamaḫ: Kakıştırmak, itelemek 22/36

ġavışḫıyá ġavışḫıyá: Kakıştıra Kakıştıra, iterek, ikileme 22/35

ġavil (<Ar. ḳavl): Kavil 21/50

ġavlileşmek: Kavilleşmek 20/29

ġavun: Kavun

ġávur (<Ar. kāfir): Kâfir 11/22, 21/55

ġávurḫuḫ: Hastalık15/8

ġavurmaḫ: Kavurmak 14/231

ġavuşmaḫ: Kavuşmak 3/34

ġaya: Kaya 11/21

ġaya asḫan: Kaya Arslan, erkek ismi 24/42

ġaybeddümek: Kaybettirmek 10/33

ġaybedmek: Kaybetmek 16/14

ġaybolṃaḫ: Kaybolmak 22/17, 10/106

ġayınbirāder: Kayın birader 11/24

ġayınçı: Evlenilen kadının erkek kardeşi 3/23

ġayıp: Kayıp 3/9

ġayırada: Yansıma sözcük 14/189

ġayit (<Ar. ḳayd): Kayıt 14/96

ġaymaḫ: Kaymak 14/32

ġaymaḫam: Kaymakam 15/45, 24/74

ġayma ṣam: bk. ġaymaḫam 24/169

ġaynaḫ: Kaynak 26/20

ġaynamaḫ: Kaynamak 10/74

ġaynana: Kaynana 11/24

ġaynar: Kaynar 14/107

ġaynata: Kayın baba

ġayzumaḫ: Kaydırmak 14/37

ġaz: Kaz 14/187

ġazan: Kazan 10/179

ġazanmaḫ: Kazanmak

ġazılmaḫ: Kazılmak 14/28

ġazuḫ: Kazık 24/110

ġaz yörüyüşü: Kaz yürüyüşü 14/139

gebi: Gebi, yer ismi 19/24

gec: Geç 1/4,1/5

geçerlü olmaḫ: Geçerli olmak14/166

geçi: Keçi 15/23

geÇmek: Geçmek 26/13

geçürmek: Geçirmek 6/30

gelō (<ET. kelegü/keleñi): Tarla faresi, büyük fare

gemürmek: Kemirmek

genc: Genç 20/26

gendü: Kendi 10/175, 18/8

genel ġurmay: Genel Kurmay 21/2

genş: bk. genc 5/39

gerġúnlük: Gerginlik 14/110

gesdürmek: Kestirmek 24/113

geşmek: Geçmek 12/36, 10/10

gėtmek: Gitmek 24/73, 25/18

getümek: Getirmek 14/13, 16/17

getürmek: bk. getümek 8/21, 10/17

gėymek: Giymek 24/182

ġı: kız, hitap sözü 14/207

ġıdıḫlamaḫ: Gıdıklamak 8/26

ġıḫ: Yansıma ses 10/150

ġıl: Kıl

ġılåuzlu: Kılavuzlu, yer ismi 14/47

ġılauz maãllesi: Kılavuzlu mahallesi, yer ismi 19/29

ġılıġ ġıyāfet: Kılık kıyafet, ikileme 24/45

ġılmaḫ: Kılmak 1/40

ġılȯuzlu: bk. ġılåuzlu 14/133, 13/29

ġılȯuzlu maãllesi: bk. ġılauz maãlesi 19/8

ġıpġırmuzu: Kıpkırmızı 14/237

ġıpırdamaḫ: Kıpırdamak 24/169

ġıral (<Sl. Kral): Kral 22/12

ġıreder (<İng. grader): Greyder 14/140

ġıredi (<Fr. crédit): Kredi 13/26

ġıreyderci: Greyderci, Operatör 14/145

ġırḫ: Kırk 1/33, 16/1

ġırḫaaç: Kırkağaç, yer ismi

ġırılmaḫ: Kırılmak 10/28

ġırım: Kırım, yer ismi 23/1

ġırmaḫ: Kırmak 22/25, 8/5

ġırō: Kırağı

ġıruḫ: Kırık 23/13

ġısġanmaḫ: Kıskanmak 14/10

ġısıḫ ̣amaḫ: Kısıtlamak

ġısım (<Ar. ṣism): Kısım 14/261, 20/11

ġısır: Kısır

ġış: Kış 14/255, 21/35

ġışḷa: Kışla 16/2

ġıv̊rayı ġıv̊rayı: Kıvrayı kıvrayı, ikileme 14/187

ġıyı: Kıyı 3/18, 24/44

ġıynuḫ suyu: Yerin altından çıkan küçük miktarda kaynak suyu 5/18

ġız: Kız 10/100, 7/7

ġızan: Kızan, dişi kedi, köpek, kurt vb. hayvanların çiftleşmek isteği gösterdikleri durum ya da zaman.

ġızardmaḫ: Kızartmak 14/237

ġızarı ġızarı: Kızarı kızarı, ikileme 14/189

ġızarmaḫ: Kızarmak 14/20

ġızıḷırmaḫ: Kızılırmak, nehir ismi 24/154

ġızışmaḫ: Kızışmak 21/42

ġızmaḫ: Kızmak 15/29

gine: Gene 10/121, 12/26

gisgilemek: Köpeği başkasına kışkırtmak için söylenilen sözcük 14/46

gişi: Kişi 10/56, 16/1

ġoca: Koca, büyük 15/24, 24/172

ġoca: Koca, eş 8/16, 7/16

ġoca kelḷōñ: Koca Kel Oğlu, yer ismi 25/3

ġoca kelḷoñ depe: Koca Kel Oğlunun Tepe, yer ismi 25/1-2

ġoca murad: Koca Murat, erkek ismi 14/174-175

ġoccā: bk. ġoca 16/8

ġocōñ: Goca oğlunun, yer ismi 21/10

ġóç: Göç 4/23, 25/1

ġōde: Gövde

ġódōñ: Yer ismi 14/110

ġóğce dere: Dere ismi 19/31

ġoḫa ġoḫa: Koka koka, ikileme 14/189

ġoḫmaḫ: Kokmak 7/8

ġóḳ: Gök 16/25, 24/181

ġóḳgóḷ: Gökgöl, köy ismi 16/21-22

ġóḳsü: Göğsü 24/190

ġóḷ: Göl

ġoḷ: Kol 23/13, 3/27

ġoḷan: Kolan

ġoḷay: Kolay 10/133

ġoḷayḷıḫ: Kolaylık 1/10

ġóḷge: Gölge 7/62, 24/193

ġoḷordu ġomutanı: Kolordu Komutanı 24/105

ġōmaḫ: Kovmak 10/182

ġomaḫ: Koymak 1/12, 21/24

ġómlek: Gömlek 10/101, 7/24

ġómmek: Gömmek 15/30

ġomut: Komut 24/41

ġomutan: Komutan 12/65, 16/14

ġómülmek: Gömülmek 1/18

ġóñ: Gön, deri 14/231, 15/34

góndermek: Göndermek 24/75, 14/50

ġondurmaḫ: Kondurmak 7/26

ġonmaḫ: Konmak 1/18, 19/25

ġonpostu (<İt. composta): Komposto, hoşaf 14/244

ġonserme (<Fr. conserve): Konserve 14/243

ġonşu: Komşu 1/30, 2/14

ġonşuluḫ: Komşuluk

ġontroḷ (<Fr. contrôle): Kontrol 24/117

ġónuḷmaḫ: Konulmak 10/154

ġonuşmaḫ: Konuşmak 11/16, 10/14

ġopartmaḫ: Kopartmak 9/13

ġopmaḫ: Kopmak 16/25

ġoraḷ: Koral, soy isim 19/2

ġoraḷḷar: Korallar, sülale ismi 19/10

ġóre: Göre 14/199, 6/10

ġórevlendürmek: Görevlendirmek 23/16

ġorḫaḫ: Korkak 16/22

ġorḫmaḫ: Korkmak 10/187, 22/32

ġorḳu: Korku 24/169

ġórmek: Görmek 19/30, 21/10, 8/10

ġörüş: Görüş 14/248

ġörüşdürmek: Görüştürmek 12/8

ġörüşmek: Görüşmek 12/1

ġösdermek: Göstermek 3/6

gösdertmek: Göstertmek 24/102

ġoşa ġoşa ġoşa: Koşa koşa koşa, tekrar 16/26

ġoşaca: Koşaca, köy ismi

ġoşmaḫ: Koşmak 10/39, 13/21

ġötümek: Götürmek 14/1

ġötürmek: bk. ġötümek 26/21, 14/173

ġoya (<Far. gūyā): Güya 10/37, 24/86

ġöya: bk. ġoya 15/35

ġöy ġöz: Göy göz, yeşil göz 7/35

ġöymaḫ: bk. ġoymaḫ 14/197

ġoymaḫ: Koymak 14/191, 4/35

ġöynek: Göynek, iç çamaşır, gömlek 10/101

ġoyun: Koyun, göğüsle giysi arası 14/10

ġoyun: Koyun, hayvan 13/24

ġoyuncu: Koyuncu 13/23

ġoyunculuḫ: Koyunculuk 13/22, 25/12

ġöz: Göz 7/27, 24/73, 14/171

ġözel: Güzel 14/238

ġözlük: Gözlük 24/73

ġüc: Güç 11/11

ġucaḫ: Kucak 7/36

ġucaḫlamaḫ: Kucaklamak 12/66

ġucaḫlaşmaḫ: Kucaklaşmak 1/25

ġüccük: Küçük 13/23, 14/152

ġúccüK: bk. ġúccük 8/18

ġúcúḳ: bk. ġúccük 16/5

ġucuḳ: Gücük, şubat ayı 16/3

ġúdmek: Gütmek 14/152

ġudret (<Ar. ḳudret): Kudret 13/27

ġudurmaḫ: Kudurmak15/26

ġuduz: Kuduz 15/13

ġúḷ: Gül 7/61

ġuḷaḫ: Kulak 10/141, 19/1

ġúleş: Güreş 23/24

ġúlk: Kuluçkaya yatan tavuk

ġulk olmah: Tavuğun kuluçkaya yatma hâline girmesi

ġuḷḷandumaḫ: Kullandırmak 14/102

ġuḷḷanmaḫ: Kullanmak 14/160, 24/145

ġulp: Kulp

ġumandan: Kumandan 24/121

ġumåndan: bk. ġumandan 24/67

ġumar (<Ar. ḳimār): Kumar

ġúmüş: Gümüş 7/4

ġún: Gün 10/7, 14/125

ġúneş: Güneş 21/31, 16/20

ġününden ġúne: Günden güne, ikileme 14/167

ġünüz: Gündüz 24/166

ġuraḫ: Kurak

ġuran (<Ar. ḳur^{c}ān): Kuran 1/9

ġurān-ı kerim: Kuranı Kerim 9/6

ġurban bayramı: Kurban bayramı 23/20

ġurban (<Ar. ḳurbān): Kurban 18/5

ġurbet (<Ar. ġurbet): Gurbet 14/101

ġurmaḫ: Kurmak 21/47

ġurşun: Kurşun 17/3

ġurşun yėmek: Vurulmak 17/3

ġurt: Kurt 10/107

ġurtarmaḫ: Kurtarmak 9/6, 4/46

ġurtuḷmaḫ: Kurtulmak 15/12, 24/143

ġurtuḷuş: Kurtuluş 3/4

ġuru: Kuru 14/193

ġurudmaḫ: Kurutmak 10/68

ġuruḷamaḫ: Kurulamak 1/11

ġuruḷmaḫ: Kurulmak 5/43

ġuruḷuġ: Kuruluk 14/223, 24/110

ġurumaḫ: Kurumak 16/20

ġuruş (<Alm. groschen): Kuruş 5/47

ġusmaḫ: Kusmak

ġusur (<Ar. ṣuṣūr): Kusur 10/170

ġuş: Kuş 10/146, 3/3

ġuşbunnu: Kuş burnu, bir tür yemiş

ġuşġuḷanmaḫ: Kuşkulanmak 12/16

ġuşḷuḫ: Kuşluk

ġǘǘḷtü: Gürültü 16/25

ġuvvet (<Ar. ṣuvvet): Kuvvet 10/24, 24/188

ġuymaḫ: bk. ġoymaḫ 14/198, 1/11

ġuyō: Güvey 4/17

ġuyu: Kuyu 7/29

ġuyumcu: Kuyumcu

ġúz: Güz 14/256

ġüzel: bk. ġözel 10/173, 14/156

ġuzu: Kuzu, koyun yavrusu

güc: bk. ġúc 26/21

güccük: bk. ġúccük 4/26

-H-

hā: Onaylama ve bazen hayret ifade eden edat 14/60

ḫa: bk. hā 20/2

ḫa: bk. hā 10/125

ḫabar (<Ar. ḫaber): Haber 1/9, 12/62

ḫaber: bk. habar 12/9

ḫacı: Erkek ismi

ḫacı bekir: Hacı Bekir, erkek ismi 10/82

ḫadda (<Ar. ḫattā): Hatta 6/40

ḫadi: Haydi 10/150, 11/4

ḫafda (<Fr. Hefte): Hafta1/31

ḫafta günü: Cumartesi, alış veriş günü 24/59

ḫaġġaten (<Ar. ḥaḳīḳaten): Hakikaten 6/41

ḫaḫcı: Muhannet, art niyetli 14/38

ḫaḷ (<Ar. ḫāl): Hâl 25/15

ḫaḷa (<Ar. ḫālā): Hâlâ 10/162

ḫaḷa: bk. ḫaḷa 16/22

ḫāḷā: bk. ḫaḷa 24/126

ḫaḷat (<Yun.): Halat 10/83

ḫalġ (<Ar. ḫalḳ): Halk 24/59, 4/24

ḫalḫ: bk. ḫalġ 6/18

ḫalı (<Far. ṣālī): Halı 14/16

ḫaliyle: Haliyle 18/2

ḫallaḫallaḫ: Allah Allah, ikileme 14/15

ḫambar (<Fr. anbār): Ambar 6/15

ḫamı: Hemi, değil mi 24/164

ḫámi: bk. ḫamı 14/107

ḫana: Hani 19/27

ḫane (<Far. ḫāne): Hane 5/20

ḫāne: bk. ḫane 5/44, 3/33

ḫangi: Hangi 10/54

ḫanı: bk. ḫana 24/100

ḫanım: Hanım 2/5, 10/172

ḫani: bk. ḫana 10/149, 11/11

ḫarb (<Ar. ḥarb): Harp 9/15, 4/26

ḫarb ėdmek: Savaş etmek 21/40

ḫarb ḳútülemek: Savaşın kızışması 21/23

ḫarb yapmaḫ: Savaş etmek 9/20

ḫarīta (<Ar. ḫarīta): Harita 21/22

ḫarman (<Far. ḫirmen): Harman 13/4

ḫarman dödürmek: Harmana hububatı yerleştirmek 13/3

ḫas (<Ar. ḫāṣṣ): Has 14/261

ḫasda (<Far. ḫaste): Hasta 24/147, 8/40

ḫasdāne (<ḫaste-ḫāne): Hastahane 15/6, 12/27

ḫasır olmaḫ: Hasır olmak, kaplamak 21/8

ḫaşlama: Haşlama 14/179

ẖaşlıẖ: Kişisel harcamalar için kullanılan para 8/27

ẖatca: Hatice, kadın ismi 14/169

ẖatırlamaẖ: Hatırlamak 23/9, 20/13

ẖava (<Ar. hevā): Hava 16/11, 24/64

ẖay ẖay: Hay hay, ikileme 10/33

ẖayli (<Far. ẖaylī): Hayli 20/19

ẖaylu: bk. ẖayli 26/11

ẖaymanada: Haymana, yer ismi 9/1

ẖayvan (<Ar. ẖayvān): Hayvan 10/31, 24/129

ẖáyvan: bk. ẖayvan 5/36

ẖayvancılıẖ: Hayvancılık 13/14

ẖayvancılış: bk. hayvancılıẖ 13/15

ẖazırlamaẖ: Hazırlamak 1/13, 10/147

ẖazine (<Ar. ẖazīne): Hazine 4/50

ẖaziran (<Ar. ẖazīrān): Haziran 14/150

hèç (<Far. hīç): Hiç 14/80, 19/18

ẖelâlleşmaẖ: Helâlleşmek 10/143

helbet (<Ar. elbet): Elbet 12/59, 8/35

helbette: bk. helbet 24/97

helleme: Bir tür yemek çeşidi 14/225

hemi: bk. ẖamı 12/46

hēmi: bk. ẖamı 14/176

heraẖda: Herhalde 5/22

herg: Tarlayı ilk defa sürme işi 5/27

herg_èdmek: Tarlayı sürmek 5/24

herges (<Far. her-kes): Herkes 10/179, 18/3

hergez: bk. herges 21/19

herkez: bk. herges 21/31

ẖesab_ėdmek: Hesap etmek 14/151

ẖesabḷu: Hesaplı 3/22

heziyá (<Ar. ḥiẕā): Hizaya 24/66

ẖırs (<Ar. ḥırṣ): Hırs 14/148, 21/36

ẖırsız: Hırsız 2/10, 24/24

ẖışır_ėtmek: Eskitmek 21/35

ẖızmat ėdmek: Hizmet etmek 1/11

ḥibā ėdmek: Bağışlamak, karşılıksız vermek 6/11

hic (<Far. hīç): Hiç 14/112

ẖicar: Toprağı işlemesi karşılığında alınan vergi 21/16

ẖikāye (<Ar. hikāye): Hikâye 10/7

ẖoca (<Fr. ẖ^{v}āce): Cami imamı, öğretmen 1/1, 15/33

ḥókúmet (<Ar. ḥükūmet): Hükûmet 24/146

ḥókúmetlü: Güçlü, otoriter 3/24

ḥoş (<Far. ẖoş): Hoşt, köpeği korkutmak için söylenilen sözcük 14/170

ḥoşḷadı bulmaẖ: Hoşlanmak 20/18-19

ẖotoġopī: bk. fotoġopi 8/30

hökümet: bk. ḥókúmet 24/139

ẖurmaẖ: Vurmak 11/10

hüdüd (<Ar. ḥudūd): Hudut 24/33

ıḫcalu demek: İstememek, nazlanmak, yansıma sözcük 14/122

ıraḫmetlik: Rahmetlik 21/19

ıraḫmetlik: bk. ıraḫmetlik 23/7, 9/21

ïraḫmetli: bk. ıraḫmetlik.22/15

ïras gelmek: Rast gelmek 24/52-53

ırmaḫ ġurudan: Lâkap 10/166

ırmaḫ: Irmak 10/67, 21/48

ısdanbuḷ: İstanbul, il ismi 21/19

ısıcaḫ: Sıcak 7/66

ısıdmaḫ: Isıtmak 14/197

ısınuḫ: Yakın, sevecen 14/11

ısız: Issız 3/18

ıslāḫ ėtmek: Terbiye etmek 24/171

ıspanaḫ(<Yun. ispanaki): Ispanak 14/157

ışıḫ dünya: Yeryüzü 10/141

ışıḫ dünyė: bk. ışıḫ dünya 10/143

ışıḫ: Işık 10/137

-İ-

ibiḥ: İbik 14/205

icar_oturmaḫ: Kiralı durmak, toprağı para karşılığında tutmak 9/18

içün: İçin 5/26

ifāde a ıcı: Soruşturmacı, İfade alan 3/9

iḥāle (<Ar. iḥāle): İhale 14/126

iḫdiyar: bk. áḫdiyar 22/34

iḫtiyat (<Ar. iḫtiyāṭ): İhtiyat 24/124

ikindü: İkindi 1/5

ikü: İki 1/19

iḷān ėtmek: İlan etmek 24/104

iḷāve (<Ar. ʿilāve): İlâve 14/76

iḷayıḫ (<Ar. lāyiḳ): Lâyık 14/47

iḷāzım (<Ar. lāzim): Lâzım 26/17, 6/8

ileşberlik (<Far. rençber): Rençperlik 13/1

ilġúlenmek: İlgilenmek 14/8

ilimteriyos: Rumca erkek ismi 25/31

illā (<Ar. illā): İllâ 24/130, 6/20

imḫā ėtmek: İmha etmek 9/13

ince yusufuñ depe: İnce Yusufun Tepesi, yer ismi 10/52

indi: Şimdi 24/61

iñlemek: İnlemek 24/179

inşaḷḷaḫ (<Ar. in-şāʾAllah): İnşallah 9/6

irbik (<Ar. ibrīḳ): İbrik

irėceb: Recep, erkek ismi 4/13

irmük: İrmik, buğday vb. bitkilerin hayvanlara verilen ve işe yaramayan iri taneleri

isdedmek: İstetmek 10/40

isdemek: İstemek 10/112, 14/201

isdenmek: İstenmek 20/24

isdifāde ėdmek: İstifade etmek 5/47

ismayil: İsmail, erkek ismi 25/5

işaḷḷaḫ: bk. inşaḷḷaḫ 22/16

işāret (<Ar. işāret): İşaret 10/117

i̱şāt (<Ar. inşā'āt): İnşaat 3/8

işde: İşte 10/126, 11/23

işden: bk. işde 4/40

işgence yapmaḫ: İşkence yapmak 21/56

işmek: İçmek 12/43, 8/36

iyaşe (<Ar. i'āşe): İaşe 10/35

iyü: İyi 14/17

iziyát (<Ar. eẕiyyet): Eziyet 4/39

-J-

jandarmaḷıḫ: Jandarmalık 3/37

-K-

ḳáȧd(<Ar. kāğaẕ, kāğiẕ): Kâğıt 14/207, 24/137

ḳafġasya: Kafkasya 20/6

ḳāfir(<Ar. kāfir): Kâfir 21/28

ḳafḳasya: bk. kafġasya 20/4

ḳar: Kar 5/32

ḳars: Kars, yer ismi 9/27

ḳarşıḷama: Karşılama 6/39

ḳasatura(<İt. caccitare): Kasatura 6/31

ḳaṭ: Kat, daire 6/2

ḳaya as ̣an: Erkek ismi 24/48

kėfin (<Ar. kefen): Kefen 1/12

kefinlemek: Kefenlemek 1/12

kek sabanı: Kara saban, öküzlerin arkasına takılan tarım aleti 5/25

kelek: Küfe 25/32

kemúḳ: Kemik

kendü: bk. gendü 5/40

keren(<Ar. kerre): Kere 24/103

kerme: Kemre, Hayvan dışkısı

kesġún: Keskin

keşkek: Bir yemek çeşidi 23/23

ḳılaǫzlu: bk. ġılåuzlu 23/9

ḳır: Kır, yerleşim yeri dışında kalan boş ve verimsiz alan 5/34

ḳırḳlareli: Kırklareli 24/107

ḳırō: bk. ġırō

kiprik: Kirpik

kirbit (<Ar. kibrīt): Kibrit 24/143

kirez: Kiraz, Kiraz ayı 14/149

kirezdepe: Kiraztepe, yer ismi 21/45

kirlemek: Pisletmek, kirletmek 14/46

kirpit: bk. kirbit 24/11

kiseḷan: Kesealan, yer ismi 26/23

Kişi: bk. gişi 6/23

kitab (<Ar. kitāb): Kitap 7/6

ḳóḳ: Soy, ata 19/10, 8/36

ḳómür: Kömür 7/67

ḳómüş (<Far. gāvmīş): Kömüş 24/18

ḳópek: Köpek 14/46, 15/1

ḳópümek: Sinirlenmek, kendini kaybetmek 12/43

ḳór şeytan: Özel isim, Şeytan 8/26

ḳósemaḫsut: Yer ismi 21/36

ḳósemāsut: bk. ḳósemaḫsut 4/18

ḳósmenōñ: Kösmen Oğlu, yer ismi 21/44

ḳóş ş (<Far. kuşk): Köşk 7/3

ḳoşmaḫ: Koşmak 6/3

ḳótek (<Far. kūtek): Kötek 3/27, 24/137

ḳóteklü maḥ̃alesi: Kötekli mahallesi, mahalle ismi 19/21

ḳótü: Kötü 10/173, 22/28

ḳóy (<Fr. kūy): Köy 1/1, 11/13, 14/16

ḳóylü: Köylü 10/63, 25/31

köldük: Köldük, yer ismi 24/16

ḳúçük: bk. ġüccük 14/6

ḳúl: Kül 7/69

ḳúmbet: Kümbet, yer ismi 21/6

ḳúrd: Kürt 17/7

ḳúrek: Kürek 16/12

ḳúrḳ: Kürk 6/30

ḳúrt: bk. ḳúrd 17/1

ḳúrtúḳ: Kuytu yerlere toplanmış kar yığını

ḳúrüz: Çalılık, fundalık yer 14/18

-L-

ḷa: Hitap sözcüğü 10/160, 24/122

ḷaç durmaḫ: Uygun durmamak 7/81

ḷan: bk. ḷa 10/181, 12/53

ḷāzım: bk. iḷāzım 26/13

ḷıḫ: Yansıma sözcük 10/150

ḷıḫ ġıḫ: Yansıma 10/155

lisan: Nisan 14/260 ·

ḷo: bk. ˛a 24/124

ḷō: bk. ḷa 25/3

ḷoḫma (<Ar. luḳme): Lokma 10/146

loḫusa (<Yun. lokhusa): Loğusa, yeni doğum yapan kadına verilen isim.

ḷóküs (<Fr. luxe): Lüks 14/84

lüzüm (<Ar. luzūm): Lüzum 12/49

-M-

maǧ˛le (<Ar. maḥalle): Mahalle 14/131, 19/8

muǧabbed_ėdmek: Muhabbet etmek, sohbet etmek 14/253

madelye (<İt. medaglia): Madalya 17/14

maḫaḷle: bk. maǧ˛le 20/30, 26/11

maḫanna (<İt. maccherone): Makarna

maḫasḷamaḫ: Kesişmek, kesiştirmek 14/92

maḫna oḷmaḫ: Sebep olmak 14/143

maḫsus (<Ar. ma˛sūs): Mahsus 11/7

makinelü: Otomatik silah 21/52, 24/34

mákmak: Ekmek 24/127

maḷ (<Ar. māl): Mal 1/38, 21/31

maḷ ġúdmek: Hayvan otlatmak 15/20

maḷ yaḷḷıḫḷarı: Hayvan yiyeceği 8/5-6

maḷatyaḷu: Malatyalı 16/7

maḷcılıḫ: Malcılık, hayvancılık 13/22

māḷumat aḷmaḫ: Bilgi almak 12/40

maḷzeme (<Ar. malzeme): Malzeme14/128

manġa (<İt. banco): Manga 21/29

māra (<Ar. maġāre): Mağara 10/95

marsuḷḷu: Marsullu, yer ismi 11/13

mārur (<Ar. maġrūr): Mağrur 24/187

māşer (<Ar. maʿşer): Mahşer 4/47

maydonos (<Yun. makedonesi): Maydanoz 14/159

maydonosḷu: Maydanozlu 14/158

meclis yapmaḫ: Toplanmak, biraraya gelmek 23/17

mefāt_ėtmek: Ölmek, vefat etmek 19/5

meḫ: "Al" anlamında sözcük14/168

mehelle: bk. maḥalle 24/153

mekdeb (<Ar. mekteb): Mektep 19/1

mekdup (<Ar. mektūb): Mektup 20/11

meleke (<Ar. melek): Melek 16/16

melmeket (<Ar. memleket): Memleket 24/114, 3/36

memed astsubay: Erkek ismi 12/65

memed: Erkek ismi 3/12

menevira (<İt. manovra): Manevra 24/29

meneviriya yabmaḫ: Manevra yapmak 24/30

menevre: bk. menevira 24/51

merfez (<Ar. menfeẓ): Menfez 26/14

meseḷá (<Ar. meṣelā): Meselā 1/4, 10/122

meseḷā: bk. meseḷá 18/1

meseḷa: bk. meseḷá 19/23

mesele: bk. meseḷá 26/12

mevlüd (<Ar. mevlid): Mevlit 1/33, 1/34

mevlüt: bk. mevlüd 1/40

mevzi alṃaḫ: Mevzi almak 24/50

meyram: Meryem, kadın ismi 12/63

meyşur (<Ar. meşhūr): Meşhur 5/28

mezerlik: Mezarlık 25/30

mezarlıḫ: bk. mezerlik 1/15

mısdıḫ: Mustafa, erkek ismi 14/22

milyun (<Fr. million): Milyon

misillik: Mısırlık 11/3

misir (<Ar. miṣr): Mısır 11/13, 2/16

moḷḷa aḫmet: Molla Ahmet, erkek ismi 5/11

moş: Boş 25/11

motur (<Fr. moteur): Motor 5/29, 8/9

müẓẓazzin (<Ar. muᶜeẕẕin): Müezzin 1/2

muġaḷḷit (<Ar. muḳallid): Mukallit 6/25

muḫacir (<Ar. muhācir): Muhacir 26/4

muḫdar (<Ar. muḫtār): Muhtar 12/40, 19/31

muḫdarlıḫ: Muhtarlık 14/104

muḫtar: bk. muḫdar 12/35

muḫtarlıḫ: bk. muḫdarlıḫ 14/111

muḫtelif (<Ar. muḫtelif): Muhtelif 9/8

muḳaḷḷit: bk. muġaḷlit 6/23

mundar (<Far. murdār): Murdar 25/14

musabōḷḷarı: Musaboğulları, yer ismi 9/16

mustaha kemaḷ: Erkek ismi 22/15

mustaha: Mustafa, erkek ismi 22/19

mutayid (<Ar. Mute^{c}ahhid): Müteahhit 14/124

mübárek (<Ar. mubārek): Mübarek 5/33

müḷāzım (<Ar. mülāzim): Mülâzım 20/16

mümkin (<Ar. mumkin): Mümkün 6/6

münḳarid (<Ar. munḳariż): Munkariz, bitmiş, ısız 3/19

müstākem mevzi: Müstahkem mevzi 24/33

mütākib (<Ar. mute^{c}āḳib): Müteakip 1/5

mütlü: Mutlu, yer ismi 12/67

-N-

náber: Ne haber 10/45

nacaḫ: Nacak, kısa saplı küçük balta

namazlıḫ: Namazlık 6/29

nasdik (<Fr.élastique): Lastik ayakkabı

nası (T. ne+Ar. aṣl): Nasıl 14/212

nasıḷ: bk. nası 10/142, 21/8

nė: Ne 10/38

neblim: Ne bileyim 14/166, 24/135

necib: Necip, erkek ismi 19/13

nėrelü: Nereli 8/36, 21/3

nėye: Niye 24/85

neysene: Neyse ki 14/58

niḫāyet (<Ar. nihāyet): Nihayet 9/7

nişannamaḫ: Nişanlamak 8/19

nişannı: Nişanlı 8/17

noḫsan: Noksan, eksik

noḷmaḫ: Nolmak 10/175

nōḷmaḫ: bk. noḷmaḫ 3/19

nöbed (<Ar. nevbet): Nöbet 24/23.

nöbetci: Nöbetçi 24/116

nöbetÇi: bk. nöbetci 24/167

nüfüs (<Ar. nufūs): Nüfus 14/229, 20/10

-O-

ȯ: O 10/159, 14/206, 2/1

ocaḫ: Ocak 14/189, 3/33

ocaḫlıḫ: Ocaklık 14/186

oḫlō: Oklava

oḫlova: Oklava 6/33

oḫudmaḫ: Okutmak 14/42

oḫuḷ: Okul 14/111, 1/19

oḫumaḫ: Okumak 1/2, 1/16

oḫumuş: Okumuş 19/22

óḳúz: Öküz 15/22, 4/28

ōḷ: Oğul 14/138, 8/35

oḷay: Olay 12/71, 2/18

ȯḷḷar: Onlar 3/1

óller: Önler, tarladaki işlenecek her bir sıra 14/182

oḷmaḫ: bk. ȯḷmaḫ 14/94, 18/8

ȯḷmaḫ: Olmak 14/72

ȯmuz: Omuz 24/45

on beşlü: Bin dokuz yüz on beş doğumlu 25/2

ō̇n: Ön 11/16, 12/48

ō̇ñ: bk. ō̇n 14/31, 24/128

ȯña: Ona 10/54, 11/11

ȯndan: Ondan 10/136, 5/6

ȯnna: bk. ȯḷḷar 14/252

ȯnnā: bk. ȯḷḷar 16/18

onna: bk. ȯḷḷar 24/14

ȯnnar: bk. ȯḷḷar 16/23

onnar: bk. ȯḷḷar 24/136

oñu: bk. ȯnu 24/83

ȯnu: Onu 16/10, 19/19

onuñ: bk. ȯnuñ 24/36

ȯnuñ: Onun 13/23

ȯra: Ora 12/18

ȯradan: Oradan 1/24

oraḫ: Orak

oraḫ_ayı: Yaz ayları, Temmuz 13/6

ordulu: Ordulu 2/15

orġanlu: Organlı, nahiye

ormannıḫ: Ormalık 5/19

orta maḥalle: Orta mahalle 19/8

osman ġazi: Osman Gazi, erkek ismi 9/19

osmancuḫ: Osmancık

osmanlu: Osmanlı, devlet ismi 3/16

ōsō:	Ateşi karıştırmaya yarayan kalın, uzun odun veya demir parcası
otumaẖ:	Oturmak 14/115
oturmaẖ:	bk. otumaẖ 14/83
otutmaẖ:	Oturtmak 21/14
o̱uḷ:	bk. ōḷ 21/3, 21/4
ó̱úñ:	Öğün 14/175
ova:	Ova 10/72
oyaḷama:	Oyalama 12/42

-Ö-

öldümek:	Öldürmek 10/108, 22/10
ȫlen:	Öğlen 1/3
ömer dede:	Ömer Dede, kişi ve yer ismi 5/1
ömer‿ōḷu:	Ömer Oğlu, sülale ismi 5/10
ömercōñ:	Yer ismi 14/68
ömerḷü:	Ömerli, yer ismi 5/13
ömürcṓ:	bk. ömercōñ 14/131
ȫñ:	bk. ṓn 22/28
öñ:	bk. ṓn 15/34
önemlü:	Önemli 3/19
ördeg yörüyüşü:	Ördek yürüyüşü 14/139
ȫrenmek:	Öğrenmek 3/11
örgú:	Örgü 7/77
ȫrsek:	Çiftleşmek isteyen dişi hayvan.
ötā́çe:	Öte geçe 4/34
ötiyan:	Öte yan 8/24, 4/44

ötō ġún: Öte gün 14/125

ǒvey: Üvey 3/17

öylen: bk. ōlen 1/5, 14/181

-P-

padişaẖ (<Far. pādşāh): Padişah 10/110

pādişaẖ: bk. padişaẖ 21/22

padşāẖ: bk. padişaẖ 10/103

paẖḷama: Paklama, temizlik 20/3

paḷdır ḳúḷdūr: Yansıma ikileme 12/58

parçaḷamaẖ: Parçalamak 14/191

parḷamaẖ: Parlamak 24/190

patetis (<İt. patata): Patates

patḷatmaẖ: Patlatmak 21/16

patos: Taneleri saplarından ayıran tarım aleti 13/3

paylamaẖ: Paylanmak, bölünmek, paylaşılmak 21/21

pencire (<Far. pencere): Pencere 7/15

pẻrde (<Far. perde): Perde 7/9

peyġamber (<Far. peyġām-ber): Peygamber 10/22

pezü: Pazı, bir bitki çeşidi 14/25

picama (<Fr. pyjama): Pijama 14/1

piçama: bk. picama 14/14

piçoma: bk. picama 14/15

piḷaF (<Far. pelāv, pilāv): Pilâv 14/232

piḷaḥ: bk. piḷaF 14/239

piḷan ġurmaẖ: Plân kurmak 21/28

piric (<Far. birinc): Pirinç 14/238

piriç: bk. piric 14/232

ponpos: Pontus, devlet ismi 21/18

popaz (<Yun. pappas): Papaz 22/16

pos (<Far. pūst): Post 6/30

posda (<İt. posta): Posta 21/2

post: bk. pos 6/29

puar: Pınar 10/90

puḷa: Ağaç işçiliğinde kullanılan bir el aleti

püsürgeç: Pişirilen ekmeği çevirmeye yarayan kürek biçiminde alet 6/33

-R-

raḫatsız ėdmek: Rahatsız etmek 12/60

raḫmetlik: bk. ıraḫmetlik 20/14, 9/27

rāzı olmaḫ: Razı olmak, dua 12/70-71, 24/78-79

rāzı (<Ar. rāḍī): Razı 10/33

reşbellik: bk. ileşberlik 13/27

reyisicumḫur: Cumhur başkanı 10/113

romadizme (<Fr. rhumatisme): Romatizma 14/160

-S-

saã: Sana 10/100, 11/6, 19/1

saat (<Ar. sāᶜat): Saat 12/2

sāat: bk. saat 14/178

saát: bk. saat 24/71

sabaḫ (<Ar. ṣabāḥ): Sabah 25/28

sábillik: Sabırlı olma durumu 1/25

sac: Sac 14/199

sac_eḴmē: Sac ekmeği 14/208

saçaḫ: Saçak 7/33

saçlu: Saçlı 7/81

sāduç: Sağdıç

sāfet: Saffet, erkek ismi 15/1

sağlamaḫ: Sağlamak 26/24

saḫal: Sakal 6/28

saḫal daḫmaḫ: Sakal takmak 6/23-24

saḫat: Sakat 23/13

saḳın: ünl. sakın 24/27

saḳlu: Saklı 24/139

sālam: Sağlam 16/20, 26/15

sālamaḫ: Sağlamak 4/38

saldırmaḫ: Saldırmak 24/178

salḫım: Salkım 7/33

sālıḫ: Sağlık 14/34

sali: Salih, erkek ismi 3/3

sali_homurtaḫ: Salih Omurtag, erkek ismi 24/105

salamaḫ: Sallamak 6/31

salmaḫ: Salmak, sarkıtmak 10/183

saltuḫ: Saltuk, yer ismi

samanlıġ: Samanlık 24/10, 25/26

samanlıḫ: bk. samanlıġ 21/49

samsón: Samsun, yer ismi 20/23

saña: bk. sağ 24/132, 26/14

sanāṭçı: Sanatçı 6/27

sañcak: Sancak 24/192

sañcı: Sancı 8/39

sandāle (<Ar. ṣandāliyye): Sandalye 14/81

sañduḫ (<Ar. ṣandūḳ): Sandık 10/161, 4/34

sañki: Sanki 24/126

santïraḷ (<Fr. central): Santral 12/12

sağoḷ: Sağ ol 10/158

sapar: Sapar, sülale ismi 19/11

sapmaḫ: Sapmak 20/18

sarı memed: Sarı Mehmet, erkek ismi 3/11

sarıḷanmaḫ: Sararmak, solmak 7/79

sarılmaḫ: Sarılmak 9/6

sarımsaḫ: Sarımsak

sarmaşuḫ: Sarmaşık

saru: Sarı 7/77

saru memet: Sarı Mehmet, erkek ismi 3/7

saru memmed: Sarı Mehmet, erkek ismi 3/4-5

sasu (<ET. sasuġ): Sası, bozulmuş 14/234

sā̀t: bk. saat 1/7

satdurmaḫ: Satdırmak 20/12

sā̀ten (<Ar. ẕāten): Zaten 5/32

satılmaḫ: Satılmak 21/22

satun_almaḫ: Satın almak 16/15

savaş_ėdmek: Savaşmak 9/10

saya: Hayvanların kapatıldığı üstü açık ağıl 25/14

sayġu: Saygı

sebeb (<Ar. sebeb): Sebep 14/134, 23/13

sebeb_oḷmaḫ: Sebep olmak 14/142

sede: Sadece 14/160

seferberlik: Seferberlik 22/3

sefā (<ṣafā): Sefa 6/19

sefālet (<Ar. sefālet): Sefalet 2/14

seferbirlik: bk. seferberlik 26/3

seferibellik: bk. seferberlik 24/49

seferiberlik: bk. seferberlik 24/114

seferibirlik: bk. seferberlik 24/104

seḷam (<Ar. selām): Selam 7/76

selbes (<Far. serbest): Serbest 18/6, 24/50

semelenmek: Sendelemek, başı dönmek

señ: Sen 10/103, 11/6, 19/22

serbes: bk. selbes 9/2

seren: Çeşitli yiyecekleri kurutmaya yarayan genişçe, üstü açık balkon 24/32

serḫoş_o ṃaḫ: Sarhoş olmak 7/31

sevdaḷuḫ: Sevdalık 7/44

sevmek: Sevmek 24/78

sẻvġú: Sevgi 7/78

sẻvmek: bk. sevmek 7/30

seyvan: İçine çeşitli kurutulmuş yiyeceklerin konulduğu küçük kulube 22/21, 24/96

sıġara (<İsp. cigaro): Sigara 14/146, 7/25

sıḫışmaḫ: Sıkışmak 9/1

sıḫmaḫ: Sıkmak 14/119, 17/4

sınîr (<Yun. sinoron): Sınır 14/69

sı̊va: Sıva 5/45

sı̊vacı: Sıvacı 5/45

sıvari (<Far. sevārī): Süvari 24/50

sıyrılmaḫ: Sıyrılmak 17/6

siftaḫ (<Ar. istiftāḥ): Siftah 23/1

siġorta (<İt. sicurta): Sigorta 13/31

siğez: Ekin 13/1

sijrtmek: Sıyırmak 24/111

siḷaḫ_atmaḫ: Ateş etmek 21/37, 23/6

siḷaḫḷu: Silahlı 21/40

siñek: Sinek 23/2

sivrisiñek: Sivrisinek 23/2

sȯfra (<Ar. sufre): Sofra 14/203

sofuaḷan: Sofualan, yer ismi 22/24

soğman: Rumca erkek ismi 24/13

soḫmaḫ: Sokmak 16/1, 14/146

soḷ: Sol 26/8

somaḫ: Mısırın taneleri alındıktan sonra geri kalan kısmı.

soñ: Son 10/87, 14/257, 24/46

soña: Sonra 10/118, 13/20

soñbaḷar: Sonbahar 14/257

sora: bk. soña 10/15, 12/39, 2/18

soḫuḫ: Soğuk 16/3

sȯḫuḳ: bk. soḫuḫ 9/26

sovumaḫ: Soğumak 7/19

soyġun: Soygun

sökütmek: Aşmak, geçmek 21/44

sövelmek: Ayakta durmak

su ayā: Su alınan kanallardan biri 14/165

su dökümme: İşemek 20/17

susuzluḫ: Susuzluk 9/15

suvan: Soğan

suvarmaḫ: Tarlayı sulamak

sülaḫ (<Ar. silāḫ): Silah 24/145

sülâle (<Ar. sulāle): Sülâle 21/12

sünnetci: Sünnetçi 14/164

sürġülemek: Sürgülemek 5/27

sürġün: Sürgün

-Ş-

şapırt: Yansıma sözcük 24/52

şayiya (<Ar. şā°ibe): noksan; çığırtkanlık 12/29

şėėtmek: Şeyetmek 24/17, 10/10

şeher (<Far. şehr): Şehir 14/18

şeḫid: bk. şėjd 12/4

şeḫid_o_maḫ: Şehit olmak 12/31

şehil (<Ar. şekl): Şekil 14/134

şeḫriye (<Ar. şehriyye): Şehriye 14/232

şėjd (<Ar. şehīd): Şehit 16/28

şėjtmek: bk. şėėtmek 14/224

şėy (<Ar. şey°): Şey 1/21, 10/132, 17/5, 18/6

şėydmek: bk. şėėtmek 21/18

şėyėdmek: bk. şėėtmek 24/153

şėyėtmek: bk. şėėtmek 4/1

şėyidmek: bk. şėėtmek 14/130

şėyitmek: bk. şėėtmek 21/43

şimci: Şimdi 10/3

şinci: bk. şimci 10/165

şindi: bk. şinci 10/103, 1/1

şindik: bk. şinci 10/43, 16/6, 24/3

şirin ağa: Şirin Ağa, erkek ismi 24/152

şişek: Kurşun 24/8

şiyabmaḫ: bk. şėėtmek 9/10

şȯra: Şura 21/11, 14/208, 24/74

şȯrda: Şurda 2/9, 4/1

şöför (<Fr. chauffeur): Şoför 13/20

şubad (<Ar. şubāt): Şubat 14/260

şünki: bk. çünki 4/31

-T-

tabaḫ (<Ar. ṭabaḳ): Tabak 10/27

tabi (<Ar. ʾabiʿī): Tabiî 1/2, 18/2

tābi: bk. tabi 10/106

tăbi: bk. tabi 4/1

tābir (<Ar. taʿbīr): Tabir 6/10

tabud (<Ar. tābūt): Tabut 1/12

tādil (<Ar. taʿṭīl): Tatil 14/94

taġıb_ėdmek: Takip etmek 3/26

taḫminen (<Ar. taḫmīnen): Tahminen 5/23

taḫsi (<Fr. taxi): Taksi 13/21, 24/44

taḷaşa (<Ar. telāşī): Telâşe 12/34

talġun (<Ar. telqīn): Telkin 1/16

tālim (<Ar. taʿlīm): Talim 24/65

talḷa: Tarla 14/118, 5/39

tám (<Ar. tāmm): Tam 14/254, 21/47

tam: Hayvanların barındığı küçük ahır 14/11

támāmen (<Ar. tamāmen): Tamamen 15/12

támem (<Ar. tamām): Tamam 11/23

táne: bk. dāne 2/4

tāne: bk. dāne 6/24

tarafyenliK: Tarafgirlik 14/36

tariḥ (<Ar. tārīḫ): Tarih 24/176, 3/12

tavuḫ: Tavuk 8/11

teg: Tek 19/11, 22/7

teggeḳóy: Tekkeköy, ilçe ismi

teğeltü: Teğelti 24/107

teḥlike (<Ar. tehluke): Tehlike 9/15

tehne (<Far. tenhā): Tenha

teK: bk. teg 14/83, 20/22

telefon (Fr. téléphone): Telefon 1/9

telliK: Terlik 14/163

tellü: Terli 14/4

tem: bk. tám 14/3

temen: Teğmen 24/47

temüzlemek: Temizlemek 24/17

tenbiḫ_ėdmek: Tenbih etmek 11/10

tenüke: Teneke 24/11

terāzi (<Far. terāzū): Terazi 10/55

terkėtmek: Terketmek 23/4

terörist (<Fr. terroriste): Terörist 10/94

tertemüz: Tertemiz 14/135

tesbid (<Ar. teşbīt): Tespit 14/58

tesbit ėtmek: Tespit etmek 14/34

tespi: Tepsi 14/239

tėvek: Asma, kavun, karpuz, kabak vb. bitkilerin dalları

teyyāre: Uçak 24/64

tĭrabĭzon: Trabzon, yer ismi 4/27

tıraḳya: Trakya, yer ismi 24/104

tĭraḳya: bk. tıraḳya 24/32

tiren (<Fr. train): Tren 24/172

toḫlu: Bir yıllık kuzu

toḳdor (<Fr. docteur): Doktor 7/47

toḳdur: bk. toḳdor 24/76

tōmluḫ: Tohumluk 22/8

tongel: Muşmula 25/1

topaḷ: Lâkap 17/11

topaḷ_osman: Erkek ismi 21/34

topaḷōñ ḳóyü: Topaloğlunun Köyü, yer ismi 22/10

topcu: Topçu 21/50

topḷamaḫ: Toplamak 14/251, 24/154

topḷanmaḫ: Toplanmak 14/76, 23/20

topḷantu: Toplantı 14/66

topḷaşmaḫ: Toplaşmak 18/2, 6/22

topraġ: Toprak 24/35

topraḫ: bk. topraġ 10/50, 1/18

toprahcı: Toprakçı 4/12

tórḳler: Türkler 20/3

toḫum (<Far. tuḫm): Tohum 18/7

tōbe (<Ar. tevbe): Tövbe 1/16

tūḷa ġabı: Tuğla kalıplarının meydana getirildiği kap 16/9

tūḷa (<Lât. tegula): Tuğla 16/6

tūḷacı: Tuğlacı 16/6

turḫanda: Turfan, yer ismi 24/182

turşuḷuḫ: Turşuluk 14/156

tü: ünl. tüh 24/124

tüfeg (<Far. tufeng): Tüfek 24/45

tüfeK: bk. tüfeg 17/10

tüllü: Türlü 11/14

-U-

u: bk. ɔ 10/101, 14/105, 18/2, 2/10

uā: Ona 14/97

ubir: Öbür 14/219

uçaḫ: Uçak 10/152

uçarmaḫ: Uçurmak 10/153

údmek: Öğütmek 25/23

ufaḫ: Ufak 10/142, 2/6

uḷa: bk. ḷa 10/42, 16/5

uḷan: bk. ḷa 21/23, 3/26

uḷaşdurmaḫ: Ulaştırmak 7/84

uña:	bk. ȯña 10/40, 5/36, 6/10
undan:	bk. ȯndan 10/152, 11/18, 14/11
unnuẖ:	Unluk 10/57
unnā:	bk. ȯḷḷar 21/14, 3/5
unnar:	bk. ȯḷḷar 10/29, 12/64, 14/42
uñu:	bk. ȯnu 10/14
unu:	bk. ȯnu 10/158
urada:	Orada 1/15
ūramaẖ:	Uğramak 14/141
ūraşmaẖ:	Uğraşmak 10/9
urba:	Urba, bir tür giysi 4/38
urda:	bk. urada 1/16, 1/22
urġan:	Urgan 15/33
urum:	Rum, millet ismi 21/15, 4/15
urus:	Rum, millet ismi 4/26
usda:	Usta 4/13
usuḷ (<Ar. uṣūl):	Usul 14/190
uşaẖ:	Uşak 5/16
uşmaẖ:	Uçmak 10/152
ú̱ú̱dmek:	bk. ū́dmek 8/6
ú̱ú̱tmek:	bk. ū́dmek 8/5
uyandurmaẖ:	Uyandırmak 7/28
uyanuẖ:	Uyanık 3/22
uyẖu:	Uyku 12/19
uzaẖ:	Uzak 1/14

-Ü-

üçün: bk. içün 11/17, 14/121, 24/99

üleşmek: Bölüşmek 10/172

üs: Üç 12/52

üs: Üst 14/213

üsd: bk. Üs 10/44, 24/121, 11/22

üsdüsdüne: Üstüste 14/205

üsül: bk. usuḷ 1/40

üş: Üç 1/11, 4/23, 17/16

-V-

vaḫıt (<Ar. vaḳt): Vakit 24/25, 14/182

vaḫıtsız: Vakitsiz 12/69, 16/22

vaḳıt: bk. vaḫıt 24/138

vaḳıt vaḳıt: Vakit vakit, zaman zaman 24/176

vaḷḷa (<Ar. vallāhi): Vallahi 17/19, 24/118

vaḷḷā: bk. vaḷḷa 3/13

vátan (<Ar. vaṭan): Vatan 24/99

velāsılı keḷám (<Ar. ve-l-ḥāsıḷ-ı kelām): Sözün kısası, kısacası11/18

verġú: Vergi 7/80

verġúḷü: Verimli, bereketli 5/48

vèrilmek: Vermek 9/19

veyáḫud (<Ar. ve + Fr. yāḫud): Veyahut 1/5

veyaḫud (<Ar. ve+Far. yāḫud): Veyahut 12/56

veyāḫud: bk. veyaḫud 6/11

veyā (<Ar. ve+Far. yā): Veya 23/21

vilāyet (<Ar. vilāyet): Vilâyet 24/114

vizi (<Fr. visa): Vize 14/166

vizó: bk. vizi 14/168

vȯrmaḫ: Vurmak 9/5

vuruḷmaḫ: Vurulmak 20/1

-Y-

yā: Yağ 14/193

yabdırmaḫ: Yaptırmak 6/38

yȧbdırmaḫ: bk. yabdırmaḫ 2/11

yabdumaḫ: bk. yabdırmaḫ 15/46

yȧbdurmaḫ: bk. yabdırmaḫ 14/167

yȧbmaḫ: bk. yabmaḫ 3/36

yabmaḫ: Yapmak 10/169, 14/6

yadmaḫ: Yatmak 8/40

yaġmaḫ: Yakmak 24/145

yaḫa: Yaka 16/18

yaḫıḷmaḫ: Yakılmak 21/29

yaḫın: Yakın 11/14, 14/72, 24/40

yaḫını: Akraba, eş ve dost 1/8

yaḫmaḫ yıḫmaḫ: Yakmak yıkmak 23/7

yaḫmaḫ: bk. yaġmaḫ 4/19, 23/8

yaḫni yapmaḫ: Yahni yapmak 23/23

yaḥu (<Ar. yāhū): Yahu 24/61

yaḳaḷanmaḫ: Yakalanmak 24/138

yaḳmaḫ: bk. yaġmaḫ 24/153

yalu̱z: Yalnız 11/4

yala̱h: Yalak, Hayvanların su içtiği çeşme önlerindeki uzun oluk.

yalan ġonuşmaẖ: Yalan konuşmak 19/16

yallıẖ: Yallık, hayvanlara verilen yiyecek 8/5

yalnız: bk. yalu̱z 6/19

yalō: Alev

yalïñ ayak: Çıplak ayak 9/24

yaluñuz: bk. yalu̱z 3/15

yalūz: bk. yalu̱z 10/105

yāmaẖ: Yağmaẖ 16/11

yāmur: Yağmur 18/8

yan: bir çeşit kilim 23/22

yanaẖ: Yanak

yandurmaẖ: Yandırmak 7/25

yanġun: Yangın 10/85

yāni (<Ar. yaᶜni): Yani 15/28, 24/132

yanuẖ yanuẖ: Yanık Yanık, ikileme 7/39

yapdumaẖ: bk. yabdırmaẖ 2/7

yapdurmaẖ: bk. yabdırmaẖ 7/3

yapılmaẖ: Yapılmak 14/125, 25/26

yapışmaẖ: Isırmak(köpek) 15/23

yapō: Yapağı

yapraḥ: Yaprak 14/219

yapulmaẖ: bk. yapılmaẖ 25/19, 14/52

yár (<Far. yār): Yâr 7/55

yaru: Yarı 15/33, 24/148

yaraḷu: Yaralı 12/26, 17/7

yarayuşḷu: Yarayışlı 3/36

yarıyıḷ: Yarıyıl 14/94

yaridi vermek: İşlemesi için başkasına verilen maldan elde edilen kârı ortaklaşa bölüşmek 6/10

yasaḫ: Yasak

yasduḫ: Yastık 7/87

yaşḷu: Yaşlı 10/93, 2/3

yaşḷuḷuḫ: Yaşlılık 14/16

yaşud: Yaşıt, aynı yaşta 4/33

yataḫ: Yatak 15/5

yataḫḷıḫ: Yatalak 14/7

yatumaḫ: Yatırmak 4/47

yaud (<Far. yā ḫud): Yahut 25/22, 5/24

yāut: bk. yaud 10/122

yȧv: ünl. hayret, kızgınlık vb. anlamları ifade eder 10/175, 15/1, 24/11

yȧvaş: Yavaş 14/107

yayıḷıma çıḫmaḫ: Hayvanları otlatmaya götürmek 21/31

yayḷa: Yayla, köy ismi 14/78, 19/20

yayuḫ: Yayık

yazḷa: Yazla, yer ismi 19/26

yazma eĶmeĶ: Yazma ekmek 14/199

yazmaḫ: Açmak(ekmek vs.) 14/202

yazu: Düz ve açık alan

yė: Ya, ünl. 6/10

yāden: Yeniden 14/167

yėdümek: Yedirmek 25/31

yėdürmek: bk. yėdümek 2/17

yeen: Yeğen 24/107

yele vermek: Mahvetmet, tahrip etmek 24/26

yelleşdümek: Yerleştirmek 8/25

yelleşdürmek: bk. yelleşdümek 20/28

yelleşmek: Yerleşmek 25/20

yėmek: Yemek(fiil) 14/159, 22/39

yėmek: Yemek(isim) 14/173, 18/4

yeni ömerḷü: Yeni Ömerli, yer ismi 5/12

yeñi: Yeni 14/1, 7/10

yẽnilmek: Hafiflemek 10/13

yeñilmek: Yenilmek, kaybetmek 24/188

yėnmek: Yenmek, yeme işinin yapılması (yemek)18/5, 14/245

yėnmek: Yenmek 7/52

yennik (<ET. yeğnik): Hafif 15/27

yenniklik: Hafiflik 15/27

yėr: Yer 10/123, 5/1, 14/16

yėraḷtı: Yeraltı 10/111

yėri gecesi: Yeri Gecesi, Ölü ailesinin ölümden kırk gün sonra verdiği davet 1/27, 1/28

yėrleşdümek: Yerleştirmek 19/3

yėryüzü: Yeryüzü 24/177

yesir alṃaḫ: Esir almak 24/51

yesir (<Ar. eṣīr): Esir 24/53

yėtmek: Yetmek 14/70

yığma yapmaḫ: Kışın karın büyük yığınlar halinde birikmesi 26/18

yıḫıḷmaḫ: Yıkılmak 10/9

yıḫmaḫ: Yıkmak 15/21

yıḳmaḫ: bk. yıḫmaḫ 24/130

yıḷaf (<Yun.): Yulaf 13/1

yıḷar: Yular 5/4

yıḷıġ: Yıllık 24/180

yıḷıḫ: Ağaca aşlanan filizlerin her biri

yıḷıḫ: bk. yıḷıġ 14/48

yīḫamaḫ: Yıkamak 1/11

yílmaḫ: Vazgeçmek, bıkmak 14/2

yimbeş: Yirmi beş 4/32, 8/29

yimek: bk. yėmek(fiil) 1/30

yimek: bk. yėmek(isim) 10/17, 15/44

yinge: Yenge

yívmaḫ: Yığmak 14/128

yo: ünl., hayır anlamında edat 22/33

yō: bk. yo 19/17

yoġ: Yok 24/11, 25/14

yoḫ: bk. yoġ 10/117, 14/145

yoḫa: İncelmiş, sığ; yufka

yȯḫarı: Yukarı 10/132, 5/22

yol_ėtmek: Yol etmek 25/33

yoḷdaş: Yoldaş, arkadaş 24/189

yoḷḷamaḫ: Yollamak 8/27

yȯnan: Yunan, millet ismi 21/17, 9/9

yȯnanisdan: Yunanistan, devlet ismi 4/25

yozġatḷu: Yozgatlı 22/29

yöre‿ā: Yöre Ağa, erkek ismi 11/2

yörümek: Yürümek 14/170, 24/98

yörütmek: Yürütmek 12/62

yĭmuşaḫ: Yumuşak 14/157

yúḳa (<ET. yupḳa): Yufka 6/33

yúḳa ekmek: Yufka ekmeği 6/33

yúḳlemek: Yüklemek 2/16

yúḳsek: Yüksek 13/26

yumaḫ yumaḫ: Yumak yumak, ikileme 7/86

yumruḫ: Yumruk 10/142

yuvaḷamaḫ: Yuvarlamak 17/7, 10/26

yuvaḷḷamaḫ: bk. yuvaḷamaḫ 10/24

yükseK: Yüksek 26/1

yüKseK: bk. yükseK 26/16

yürsek: bk. yükseK 5/35

yüsek: bk. yükseK 21/4

yūsek: bk. yükseK 5/31

-Z-

zabaḫ (<Ar. ṣabāḥ): Sabah 21/49, 14/176

zaḫte: bk. sā́ten 14/77

zaḷım (<Ar. ẓālim): Zalim 7/16

zăḷım: bk. zaḷım 4/8

zannėdmek: Zannetmek 15/10

zaptoḷmaḫ: Zaptolmak 15/30

zate: bk. sā́ten 14/100

zāten: bk. sāten 12/7

zăten: bk. sāten 14/33

zatene: bk. sāten 21/34

zatten: bk. sāten 14/66

zayıfḷamaḫ: Zayıflamak 14/183

zebze (<Far. sebze): Sebze 14/179

zehmer: Zemheri ayı 24/6

zekā (<Ar. ẕekāʾ): Zekâ 14/24

zenġaat (<Ar. ṣinnāᶜat): Zanaat 5/46

zeyniliñ yaşar: Zeynepgilin Yaşar, özel isim 12/64

zırġaatcılıḫ: Ziraatçılık 5/27

zil_olmaḫ: Daralmak 14/213

zilliyet (<Ar. ẕi-l-yed): Zilyet 4/49

zirġad_ėdmek: Ziraat ürünleri yetiştirmek 5/30

ziyāfet yapmaḫ: Ziyafet yapmak 23/23

zopa: Sopa 24/123, 21/40

zopacı: Sopacı 3/8

zorḷamaḫ: Zorlamak 10/23

zúḷm (<Ar. ẓulm): Zulüm 6/17

zühdü: Zühtü, erkek ismi 12/46

züttü: bk. zühdü 12/35

BİBLİYOGRAFYA

1997 Köy Genel Bilgi Anketi Tarım İstatistikleri Bilgileri, Asarcık Tarım ve Ziraat Müdürlüğü, Samsun 1997.

1999-2000 Asarcık Milli Eğitim Müdürlüğü İstatistik Defteri.

AKSOY, Ömer Asım, **Gaziantep Ağzı**, C.I, TDK Yay., İst. 1945.

APAYDIN, İskender, **Samsun Kavak Kazasının Köyleri (Belâlan-Çukuralan-Çirişli-Alaçam) Ağızları**, Türkiyat Enstitüsü, 1974, XIV+143.

Asarcık Belediyesi İş Yerleri Döküm Defteri.

ATASOY, Sümer, **Amisos, Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent**, Samsun 1997.

AYDIN, Mehmet, **Aybastı Ağzı**, MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İst. 1992.

BANGUOĞLU, Tahsin, **Türk Grameri, Birinci Bölüm: Sesbilgisi**, İst. 1959.

_____, **Türkçenin Grameri**, TDK Yay., Ank. 2000.

BİLGİ, Önder, *"Bafra-İkiztepe Kazılarının Işığında Samsun Bölgesinin Protohistoryası"*, **İkinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1990, s. 1-2.

BİRER, N., Esma, **Bafra Ağzı Üzerine Bir Dil İncelemesi /Samsun/**, HÜ TDE Böl. Mez. Tezi, 1980.

BOESCHOTEN, Hendrik, *"Avrupa Türkçesinde Anadolu Ağızlarının Yansımaları"*, **Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri**, Hz. A. Sumru ÖZSOY- Eser E. TAYLAN, Boğaziçi Yay. İst. 2000, s. 93-97.

BOEV, Emil, *"Bulgaristan-Türk Ağızlarında İçses Konson Benzeşmesi"*, **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay., Ank. 1972, s. 215-228.

BOZKURT, Mehmet Fuat, *"Afganistan'da Bir Türkmen Ağzı"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1978-1979**, TDK Yay., Ank. 1981, s. 39-79.

_____, *"Kabil Avşar Ağzı"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1977**, TDK Yay., Ank. 1978, s. 205-261.

BRENDEMOEN, Bernt, *"Doğu Karadeniz Ağızlarındaki –mIş'lı Geçmiş Zaman Üzerine Bir Not"*, **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 199-206.

_____, *"Trabzon Ağızlarındaki Zaman Kipleri Üzerine Bir Not"*, **Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi**, C. II, İst. 1987, s. 33-40.

BULGURCUOĞLU, M., **Havza Köylerinde Derlenen Meşhur Sözler /Samsun/**, ONM VII/78 (Kas.-Ara. 1946).

BULUÇ, Sadettin, *"Mendeli (Irak) Ağzının Özellikleri"*, **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay., Ank. 1972, s. 181-183.

BURAN, Ahmet, *"Anadolu (Türkiye Türkçesinin) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu İle İlgili Sorunlar"*, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 89-96.

_____, *"Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni"*, **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 207-214.

_____, **Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri**, TDK Yay., Ank. 1996.

_____, **Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1997.

Bütün Yönleriyle Samsun, Samsun Belediyesi Yay., Samsun 1997.

CAFEROĞLU, Ahmet, *"Anadolu Ağızları Konson Değişmeleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1963**, TDK Yay., Ank. 1988, s. 1-32.

_____, *"Anadolu Ağızlarında İçses Ünsüz Benzeşmesi"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1958**, TDK Yay., Ank. 1988, s. 1-11.

_____, *"Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1955**, TDK Yay., Ank.1988, s. 1-7.

_____, *"Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1964**, TDK Yay., Ank. 1989, s. 1-33.

_____, *"Konya İlinin Ermenek Ağzı"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1972**, TDK Yay., Ank. 1989, s. 1-16.

CEMBELOĞLU, Sinan; CEMBELOĞLU, Mehmet, **İlimiz ve Bölgemiz Samsun Kitabı**, Kardeş Matbaası, Ank. 1979.

CORDAN, Bener, *"Eğitim ve Kültür"*, **II. Karadeniz Kalkınma Kurultayı**, KÖK Yay., Trabzon 1999, s. 52-55.

ÇAĞATAY, Saadet, *"Türkçede ñ~ŋ Değişmesine Dair"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1954**, TDK Yay., Ank. 1988, s. 15-30.

ÇAKAN, İlker, **Karadeniz Bölgesi**, Ankara 1994.

ÇANDARLIOĞLU, Gülçin, *"Karadeniz'in Kuzey Bölgesinin Türkleşmesi"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 9-16.

ÇETİN, Gülen, **Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Yapılan Folklorla İlgili Lisans Tezleri Bibliyografyası (1940-1980) I**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ank. 1986.

ÇÖL, Gülbiz, **Çarşamba Folkloru**, AÜ DTCF TDE Böl. Bitirme Tezi, Ank. 1970-1971, Bitirme Tezi 558.

DAK, Mustafa, **Samsun ve İlçeleri**, Orkan Yay., Ankara 1989.

DALLI, Hüseyin, **Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar**, TDK Yay., Ank. 1991.

DEMİR, Nurettin, *"Alanya Ağızlarında Şimdi'nin Varyantları"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995**, TDK Yay., Ank. 1997, s. 99-114.

_____, *"Anadolu Ağızlarında Birinci Çoğul Kişi İstek Eklerinin İkilik Bildiren Bir Değişkisi"*, **Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri**, Haz. A. Sumru ÖZSOY- Eser E. TAYLAN, Boğaziçi Yay., İst. 2000, s. 65-71.

DEMİRCAN, Ömer, *"Birleşik Sözcük ve Birleşik Sözcüklerde Vurgu"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1977**, TDK Yay., Ank. 1978, s. 263-275.

DENGİZ, Mesut, **Havza Ağzı /Samsun/**, Atatürk Ü Edb. Fak. TDE Mez. Tezi, 1974.

Derleme Sözlüğü, C. I, TDK Yay., Ank. 1993.

DİLCİMEN, Kâzım, **Samsun'un Tekkeköyü'nde Derlenmiş Atasözleri**, ONM VII/67 (Ağu. 1944).

DOERFER, Gerhard, *"İran'daki Türk Dilleri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1969**, TDK Yay., Ank.1989, s. 1-11.

DÜRÜST, Mustafa, **Bafra-Gazibeyli Ağzı (Derleme, İnceleme ve Sözlük) /Samsun/**, Atatürk Ü Edb. Fak. TDE Mez. Tezi, 1972.

ELÇİN, Şükrü, **Bafra ve Köylerinde Söylenen Mâniler /Samsun/**, SF, IV/44, (Eyl. 1976).

ELMAS, Yılmaz, **Samsun Folklorundan Örnekler**, TFA VII/153 (Nis. 1962).

_____, **Samsun İli Bilmeceleri**, Yüceer Matbaası, Samsun 1961.

ERCİLASUN, Ahmet B., *"Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış"*, **Türk Dili**, S. 584, TDK Yay., Ank. 2000, s. 115-118.

_____, *"Ağız Çalışmalarına Toplu Bir Bakış"*, **Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri**, Haz. A. Sumru ÖZSOY, Eser E. TAYLAN, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İst. 2000, s. 1-3.

_____, **Kars İli Ağızları**, GÜ Yay., Ank. 1983.

EREN, Hasan, *"Türk Dillerinde Metethese"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1953**, TDK Yay., Ank.1988, s. 161-180.

ERGİN, Muharrem, **Türkçe Dilbilgisi**, Boğaziçi Yay., İst. 1981.

ERİMER, Kayahan, *"Anadolu ve Rumeli Ağızları Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1970**, TDK Yay., Ank. 1989, s. 211-236.

ERSOYLU, Hâlil, *"Türkçenin Bazı Yabancı Kökenli Kelimelerindeki Damaksı Genizsileşme"*, **İlmî Araştırmalar**, İlim Yayma Cemiyeti Yay., İst. 2000, s. 97-104.

ERTEN, Münir, **Diyarbakır Ağzı**, TDK Yay., Ank. 1994..

GABAIN, A. Von, **Eski Türkçenin Grameri**, çev. Mehmet AKALIN, TDK Yay., Ank. 1988.

Geçmişten Günümüze Kültür Değişmeleriyle Samsun, Samsun Kültür Müdürlüğü Yay., Samsun 1997 40.

GEMALMAZ, Efrasiyap, *"Türçenin Morfo-Sentaktik Yapısının Fonolojisine Etkileri"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1992**, TDK Yay., Ank. 1995, s. 169-173.

_____, **Erzurum İli Ağızları**, C.I, Atatürk Ü Yay., Erzurum 1978.

GÖNLÜBOL, Mehmet-SAR, Cem vd., **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, Siyasal Kitabevi, Ank. 1996.

GÜLEÇ, Cengiz, *"Karadeniz Kültürü ve Kişiliği Üzerine Bazı Düşünceler"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 199-204.

GÜLENSOY, Tuncer, *"Ağız Araştırmalarının Bugünkü Durumu"*, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 16-23.

_____, *"Karadeniz Ağızlarına Toplu Bir Bakış"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri 1986**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 205-209.

_____, *"Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1984**, TDK Yay., Ank. 1987, s. 87-147.

_____, **Anadolu ve Rumeli Ağızları Bibliyografyası**, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1981.

_____, **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, Ank. 1988.

_____, **Türkçe El Kitabı**, Kayseri 1995.

_____-BURAN, Ahmet, **Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler**, TDK Yay., Ank. 1994.

_____-BURAN, Ahmet, **Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler**, Boğaziçi Yay., İst. 1992.

GÜLSEREN, Cemil, **Malatya İli Ağızları**, TDK Yay., Ank. 2000.

GÜNAY, Turgut, **Rize İli Ağızları**, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 1978.

GÜNŞEN, Ahmet, **Kırşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ank. 2000.

İktisadi Rapor 1990, Samsun Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Samsun 1991.

İlçemiz Kavak, Samsun 1990.

İPEK, Nedim, *"Kafkaslar'dan Anadolu'ya Göçler (1877-1900)"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 6, Samsun 1991.

İSMAİLÇELEBİOĞLU, Y. Nurettin, *"Doğu Karadeniz Bölgesinde Tarım"*, **II. Karadeniz Kalkınma Kurultayı**, KÖK Yay., Trabzon 1999, s. 72-82.

KADİROĞLU, Mahmut, **Kolay'dan İlenç, Tekerleme, Maniler, Bafra-Samsun**, TFA VIII/177 (Nis. 1964).

KADİROĞLU, Mahmut, **Kolay'dan Mâniler, Bilmeceler, Bafra-Samsun**, TFA VIII/171 (Ekim 1963).

KALAY, Emin, **Edirne İli Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1998.

KAPTANGİL, Kaptan, *"Karadeniz Bölgesinde Tarım Sektörünün Sorunları ve Politikaları"*, **I. Karadeniz Kurultayı 1998**, KÖK Yay., Samsun 1998, s. 98-104.

KARAGÖZ, Sadık, **Bafra Köylerinde Söylenen Birkaç Deyim /Samsun/**, ONM VII/68 (Kas. 1944).

KARAHAN, A., **Samsun-Çarşamba Türküsü**, ONM IV/44 (1940).

KARAHAN, Leylâ, *"Yükleme (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler"*, **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 605-611.

_____, **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, TDK Yay., Ank. 1996.

KAYIKÇI, Ali, **Mahâlleden Bölgeye Samsun**, Aksiseda Matbaası, Samsun 2000.

KAZIM, M., **Samsun Türkçesi Üzerine Küçük Bir İrdem**, TDB seri II/1-2, 1940.

KINIK, Gülsün, **Lâdik Ağzı /Samsun/**, AÜ DTCF TDE Mez. Tezi, 1971.

KOCAOĞLU, Bünyamin, **15. Fırka'nın Samsun'daki Faaliyetleri (1919-1921)**, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Samsun 1998.

KORKMAZ, Zeynep, *"Anadolu ve Rumeli Ağızlarının Tarihî Devirlerle Bağlantısı Üzerine"*, **Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 62-77.

_____, *"Anadolu Ağız Araştırmalarına Toplu Bir Bakış"*, **Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi, I. Türk Dili, 23-28 Eylül 1985**, İstanbul Ü Yay., İst. 1987, s. 89-109.

_____, *"Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1975-1976**, TDK Yay., Ank. 1976, s. 143-172.

_____, *"Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı İle İlişkisi Sorunu"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1971**, TDK Yay., Ank. 1989, s. 21-32.

_____, *"Anatolian Dialect"*, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, C. II, TDK Yay., Ank. 1995, s. 249-273.

_____, *"Batı Anadolu Ağızlarında Aslî Ünlü Uzunlukları Hakkında"*, **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, c. II, TDK Yay., Ank. 1995, s. 123-127.

_____, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDK Yay., Ank. 1992.

_____, **Nevşehir ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1994.

KURAN, Ercüment, *"Cumhuriyet Döneminde Samsun'un Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Gelişmesi"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 7, Samsun 1992, s. 121-125.

_____, *"Milli Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 77-81.

KURT, Ahmet, *"Karadeniz Bölgesi Sütçülüğü"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 83-95.

MANSUROĞLU, Mecdut, *"Türkiye Türkçesinde Ses Uyumu"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten1959**, TDK. Yay., Ank. 1988, s. 81-93.

MENZ, Astrid, *"On Some Features Of Rumelian Turkısh Dialects"*, **Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri**, Hz. A. Sumru ÖZSOY-Eser E. TAYLAN, Boğaziçi Ü Yay., İst. 2000, s. 99-106.

OLCAY, Selâhattin, **Erzurum Ağzı**, TDK Yay., Ank. 1995.

ÖZ, Mehmet, *"Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağı'nda Nüfus (1455-1643)"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 6, Samsun 1991, s. 173-205.

ÖZKAN, Fatma, **Osmaniye Tatar Ağzı**, TDK Yay., Ank. 1997.

ÖZTÜRK, Faruk, **Çarşamba Ağzı /Samsun/**, AÜ DTCF TDE Mez. Tezi, 1973.

PEKAR, Hâlûk, **Samsun Diyalektolojisi Üzerine Bir Derleme,** A.Ü. DTCF TDE Mez. Tezi, 1960.

POKROUSKAYA, Lyudmila A., *"Gagauz Dilinin ve Balkan Türk Ağızlarının Bazı Sentaks Özellikleri"*, **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay., Ank. 1972, s. 231-235.

SAĞIR, Mukim, *"Anadolu Ağızlarında Ünlüler Ünsüzler"*, **3. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı 1996**, TDK Yay., Ank. 1999, s. 987-996.

_____, *"Anadolu Ağızlarında Ünlüler"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten 1995**, TDK Yay., Ank. 1997, s. 377-390.

_____, *"Anadolu Ağızlarında Ünsüzler"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995**, TDK Yay., Ank. 1997, s. 391-409.

_____, **Erzincan ve Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ank. 1995.

Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye 1321

Samsun İl Yıllığı 1967, Samsun 1967.

Samsun İl Yıllığı, Harita Genel Müdürlüğü Matbaası, Ank. 1967.

Samsun İli Çevre Durum Raporu, İl Çevre Müdürlüğü Yay., Samsun 1999.

Samsun İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim, T.C. Samsun Valiliği ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yay., Samsun 1998.

Samsun Valiliği İl İdare Kurulu Dökümanları.

Sanayi ve Ticaret Rehberi, Sanayi ve Ticaret Odası Yay., Samsun 1998.

SARCAN, Ali, **Samsun Tarihi**, Kültür Matbaası, Ank. 1966.

SARI, Ergün, **Bilmecelerimiz ve Kapuköy'den Bilmeceler** /Samsun/, TFA XIII/268 (Kas. 1971), s. 6151-6152.

SEVORTYAN, Yervand V., *"Türk Dillerinde Sözcük Başındaki Ünsüzlerin Düşmesi"*, **Bilimsel Bildiriler 1972**, TDK Yay., Ank. 1972, s. 543-550.

SÜMER, Faruk, **Oğuzlar**, AÜ DTCF Yay., Ank. 1935.

ŞANLI, Cevdet, *"Kırklareli Ağızlarında Ses Olayları"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1994**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 117-122.

ŞÇERBAK, A.M., *"Tarihî Bakımdan Türkçe Kelimelerin Şekil Yapısı"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1994**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 123-130.

T.C. Resmî Gazete, S.19507, Kanun No: 3392, 04.07.1987.

TABAKLAR, Özcan, *"Türkmen Türkçesi'nde Ünlülerin Uzun Okunmasını Gerektiren Durumlar ve Eklerdeki Uzun Ünlüler"*, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1994**, TDK Yay., Ank. 1996, s. 145-155.

TANGEL, Beşir, **Samsun ve Çevresinde İnsanlarla İlgili Adet ve İnanmalar**, AÜ DTCF Etnoloji Kürsüsü Bitirme Tezi, 1968-1969.

TANSU, Muzaffer, **Durgun Genel Ses Bilgisi ve Türkçe**, Ankara 1963.

TATLIDİL, Ercan, *"Göç ve Kentsel Gelişme; Samsun Örneği"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 351-373.

TEKİN, Talat, **Ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler**, Ank. 1975.

TİMURTAŞ, Faruk K., **Eski Türkiye Türkçesi**, İÜ Yay., İst. 1977.

TURAN, Şerafettin, *"Karadeniz Ticaretinde Anadolu Şehirlerinin Yeri"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 147-158.

TÜFEKÇİ, Mehmet, *"Karadeniz Bölgesinin Çevre Sorunları"*, **II. Karadeniz Kalkınma Kurultayı**, KÖK Yay., Trabzon 1999, s. 65-71.

Türkiye İller Ansiklopedisi, Milliyet Yay.

USLU, Yaşar Kaya, **Samsun Çarşamba Dil İncelemesi**, Türkiyat Enstitüsü,1975.

UZUN, Ali, *"Samsun İlinin Başlıca Coğrafi Özellikleri"*, **Coğrafya Serisi**, OMÜ Yay., Samsun 2000, s. 81-105.

UZUNEMİNOĞLU, Hamza, *"1990 Genel Nüfus Sayımı ve Samsun İli Nüfusu"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 7, Samsun 1992, s. 279-309.

_____, *"Samsun'da Sanayi Faaliyetlerinin Dağılışı, Gelişme Alanları ve Başlıca Sorunları"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 9, Samsun 1994, s. 261-292.

_____, *"Şehirlerin Etki Alanlarının Ulaşım Sistemlerine Göre Değişmesi; Samsun Örneği"*, **Coğrafya Serisi**, OMÜ Yay., Samsun 2000, s. 107-129.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, **Sinop ve Samsun Havalisinden Topladığı Halk Dilinde Sözler**, Ahâli Gazetesi, Samsun, No: 573, 574, 575.

YAZICI, Nuri, **Terme Tarihi**, Samsun 1982.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, *"1485-1576 Yılları Arasında Samsun Şehri"*, **Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri**, OMÜ Eğitim Fak. Yay., Samsun 1988, s. 297-303.

YETİŞ, Kazım, *"Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesindeki Tezlerin Bibliyografyası"*, **İÜ Edb. Fak. Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi 1977-1979**, İÜ Yay., 1981, s.265-327.

YILMAZ, Cevdet, *"Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan İşçilerimizin Türkiye'deki Hızlı Şehirleşme Hareketine Etkileri"*, **OMÜ Eğitim Fak. Dergisi**, S. 7, Samsun 1992, s. 285-309.

Yurt Ansiklopedisi, C. 9, Anadolu Yay., İst. 1982-1983.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU